

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

**Jezuité v *Historii církevní* Pavla Skály ze
Zhoře**

Mgr. Tereza Lyčková

Disertační práce

Školitel: doc. Mgr. Martin Elbel, M. A., Ph.D.

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem dizertační práci napsala samostatně, pouze na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 11. 3. 2022

Tereza Lyčková

Na tomto místě bych chtěla poděkovat těm, bez jejichž podpory by tato práce nevznikla. Asi největší dík patří mému dlouholetému školiteli, Martinu Elbelovi, jehož pomoc a rady mě doprovázejí již od bakalářské diplomové práce. Jeho nápady a podněty byly při psaní této disertační práce velmi inspirativní. Přínosné mi byly také debaty s dalšími kolegy z Katedry historie FF UP, zejména s Radmilou Prchal Pavlíčkovou a Hanou Ferencovou, kterým bych tímto chtěla také poděkovat.

Mé velké díky patří také kastelánovi zámku Mnichovo hradiště, panu Radovanu Chmelovi, který mi umožnil první kontakt se samotným rukopisem, a byl velmi vstřícný a zprostředkoval i poslední, na poslední chvíli potřebnou návštěvu mnichovohradištského zámku.

Práce vznikla s finanční podporou z interních grantů Filozofické fakulty UP, *Martin Luther na hranici: luteránská reformace, Sasko a Čechy – kontakty, reflexe, šíření* (IGA_FF_2017_014) a *Konflikt a jeho reflexe v předmoderní kultuře* (IGA_FF_2018_008).

Opravdu největší dík však patří mé rodině, která mě široce podporovala po celou dobu mého studia. Za nezměrnou trpělivost a toleranci mé neustálé práce v uplynulém roce můj hluboký dík pak patří mému partnerovi, jelikož vím, že v uplynulých měsících pro mne neexistovalo téměř nic jiného než disertace.

Obsah

EDIČNÍ POZNÁMKA.....	1
ÚVOD.....	2
HISTORIOGRAFIE.....	10
PAVEL SKÁLA ZE ZHOŘE A JEHO RUKOPIS <i>HISTORIE CÍRKEVNÍ</i> .	25
PAVEL SKÁLA ZE ZHOŘE A JEHO ŽIVOT	26
OSUDY RUKOPISU	33
DOSAVADNÍ EDICE A BADATELSKÉ VYUŽITÍ <i>HISTORIE CÍRKEVNÍ</i> A OSOBY PAVLA SKÁLY ZE ZHOŘE.....	35
POPIS A ROZBOR RUKOPISU.....	40
<i>Jednotlivé části rukopisu</i>	40
<i>Podoba záznamů</i>	45
<i>Poznámky, dodatky a komentáře</i>	48
<i>Rozsah rukopisu</i>	49
<i>Skálovy prameny</i>	50
<i>Skálova práce na rukopise</i>	57
SKÁLOVA <i>HISTORIE CÍRKEVNÍ</i> V KONTEXTU DOBOVÉ PROTESTANTSKE HISTORIOGRAFIE.....	63
DOBOVÁ A ZEJMÉNA PROTESTANTSKÁ HISTORIOGRAFIE OBECNĚ.....	67
ČESKÁ DOBOVÁ HISTORIOGRAFIE.....	73
ANTIKRIST, JEHO POJETÍ V RANÉM NOVOVĚKU A V <i>HISTORII CÍRKEVNÍ</i>	80
ANTIKRIST V <i>HISTORII CÍRKEVNÍ</i>	88
SPOJENÍ JEZUITSKÉHO ŘÁDU S ANTIKRISTEM A PAPEŽEM V <i>HISTORII CÍRKEVNÍ</i> ..	92
<i>Jezuité a Antikrist</i>	92
<i>Jezuité a papežství</i>	94
JEZUITÉ V <i>HISTORII CÍRKEVNÍ</i>.....	99
ANALÝZA FORMÁLNÍ PODOBY ZÁZNAMŮ JEZUITSKÝCH ČÁSTÍ RUKOPISU	100
<i>Specifika podoby záznamů o jezuitech</i>	100
<i>Oblasti působení jezuitů v Historii církevní a změna důrazu na jednotlivé země</i>	101
PRAMENY SPOJENÉ S JEZUITY V RUKOPISE	103
VLIV A SPOJENÍ S ČERNOU JEZUITSKOU LEGENDOU A JESUITEN-FABELN.....	109
JAZYK A SLOVNÍ OBRATY SPOJENÉ S JEZUITY V <i>HISTORII CÍRKEVNÍ</i>	112
TÉMAT A MOTIVY SPOJENÉ S JEZUITY.....	117
<i>Ignácius z Loyoly a počátky jezuitského řádu</i>	117
<i>Šíření řádu a vznik kolejí a škol</i>	120
<i>Jezuitské misie</i>	126
<i>Zapojení jezuitů v dobových světských i teologických záležitostech</i>	130
<i>Problematika poslušnosti generálovi řádu</i>	134
<i>Královrazi a teorie o tyranidě</i>	137

<i>Možnosti vlivu a manipulace ze strany jezuitů</i>	<i>143</i>
<i>Motiv nepřítele, narušitelé míru a soužití, buřiči</i>	<i>149</i>
JEZUITÉ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	160
<i>Využité prameny.....</i>	<i>161</i>
<i>Jezuité v českých zemích do roku 1617.....</i>	<i>164</i>
<i>Jezuité a české země od roku 1617</i>	<i>167</i>
ZÁVĚR.....	183
SUMMARY	188
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	191
ARCHIVNÍ PRAMENY	191
LITERATURA.....	192
PŘÍLOHY	215

Ediční poznámka

Pro přípravu citací z rukopisu *Historie církevní* jako výchozí sloužily zásady pro transliteraci česky psaných raně novověkých textů z příručky *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti* z roku 2002.¹ Při transliteraci byly co nejvíce dodržovány specifika původního rukopisného textu. Souhláskové skupiny a dialektismy byly zachovány podle originálu textu. Úpravy se nejvíce týkaly zdvojených souhlásek, které byly upraveny na jednoduché, a přepisování spřežek na základě výslovnosti.

¹ Ivan ŠTOVÍČEK (ed.) *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů 16.-20.století pro potřeby historiografie*. Praha 2002.

Úvod

„IX. Jiří hrabě z Nassavy na zámku Dillenburském 9. d. srpna, pán bohomyslný a pokoje hrubě milovný; a po něm 27. d. září okolo hodiny 3. po poledni na zámku Sygenském Jan starší hrabě, přijímám Prostřední, byv stáří 62 let, a 6 nedělí, v Pánu pokojně usnuli: a tento poslednější 5. d. listopadu v kostele hlavním u S. Mikuláše poctivě pochován v přítomnosti velikého zástupu hrabat, páni, rytířstva i jiných lidí vzácných a poctivých, lidé poddaní jejich zvláště hraběte Jana, byli nad tím velice zarmoucení, a obávali se syna jeho nejstaršího, Jana hraběte, poněvadž sám ještě za živobytu otce svého od náboženství obnoveného se uchýlil, a přistoupil k církvi římské, zalibovav sobě slávu světa a službu krále hispánského v příběhu válečném, aby i jich také k tomu nenutil. Čehož nikoli nebáli, nebo uvázav se na podíl svůj dědický, obnovil v něm řády církevní podle nařízení stolice římské, a měl k tomu poddané své, aby je i se mši papeženskou přijali.“²

Takto zněl poslední záznam zřejmě nejrozsáhlejšího díla české raně novověké historiografie, *Historii církevní*.³ Uvedený text byl součástí seznamu mrtvých z roku 1623 a vznikl 20. května 1640. V průběhu následujících týdnů či měsíců autor celého tohoto díla, pobělohorský exulant Pavel Skála ze Zhoře, sám zemřel a neměl příležitost tento svůj monumentální rukopis, kterému věnoval posledních téměř dvacet let svého života, dokončit. Že *Historie církevní* nebyla zakončena tak, jak Skála původně zamýšlel potvrzuje skutečnost, že za výše uvedeným citátem se nachází nadepsání dalšího roku, *Příběhové Léta Páně 1624, O[bnovení] C[írkve] 109*. Rukopisu tak byl uzavřen dvojí smrtí – v rámci vlastních záznamů a tou autorovou.

Skálova *Historie* patří mezi nejvýznamnější raně novověká díla české provenience. To plyne především ze skutečnosti, že v něm Skála detailně zachytil události klíčového období našich dějin, stavovského povstání v letech 1618-1620, a co mu předcházelo. Ačkoliv má o tomto díle povědomí každý český historik, neznáme jej v jeho úplnosti. Vždy bylo ceněno pro popis dění zmíněných let, nicméně se jedná pouze o zlomek z jeho celkového obsahu - rozsáhlý rukopis

² *Historie církevní*, X. díl, s. 1247-1248.

³ Nadále bude označována jako *Historie*.

zachycuje nejen záznamy o dění v Čechách a na Moravě, ale také velké množství událostí v řadě evropských zemí. Skála na jeho stránkách vytvořil značně komplexní pohled na dějiny, složený z velkého počtu jednotlivých obrazů.

O tom, co se v jeho díle nachází a jak je pojato, s výjimkou zmíněné dění v českých zemích v prvních desetiletích 17. století, mnoho nevíme, jelikož mu až dosud nebyla věnována podrobnější badatelská pozornost. Důvodem tohoto stavu výzkumu spojeného se Skálovým rukopisem byl a je zřejmě jeho rozsah - jedná se o rukopisné dílo o bezmála patnácti tisících stranách fóliového formátu, dochované v jediném exempláři. Práce s ním je tak časově náročná, nemluvě o jeho případném edičním zpracování. Ovšem bez kontextu celého tohoto objemného díla nám uniká mnohé ze Skálova vlastního chápání historie a pohledu na dějiny a jejich události, jenž byly silně ovlivněny jeho vlastními životními zkušenostmi.

Na základě toho, co o jeho osobě známo, se zdá, že Pavel Skála ze Zhoře přistoupil k psaní své *Historie* bez předchozích spisovatelských zkušeností. Nemáme žádné informace které by dokládaly, že během svého života sepsal jakékoliv jiné dílo. Přesto by se dalo říct, že určité teoretické předpoklady mít mohl. V raném novověku nebylo neobvyklé, že historiografická díla, i ta nábožensky zaměřená, sepsali laičtí autoři s univerzitním vzděláním.⁴ Často byli úředníky, právníky či jinak činnými osobami. To byl také příklad samotného Skály – získal univerzitní právnické vzdělání, a působil nejprve jako městský, direktorský, a nakonec královský úředník.

Klíčovými momenty Skálova života byla porážka stavovského povstání, a jeho následný odchod a život v exilu. Zřejmě patřil mezi jedny z prvních, kdo po porážce stavovského povstání na Bílé hoře Čechy opustili. Tito emigranti si v mnoha případech po dlouhou dobu odmítali připustit, že by se mohlo jednat o trvalý stav, a doufali ve změnu situace. Z tohoto důvodu mnoho z nich z počátku odcházelo do oblastí v blízkosti hranic českých zemí, jako byly například Polsko nebo Sasko. V případě Saska kurfiřtův příchod emigrantů podporoval, nicméně pod podmínkou, že byli výhradně luteránského vyznání.⁵ Tato informace podporuje názor, že Skála patřil právě k této větvi reformace. V rámci českého

⁴ Susanne RAU, Practitioners of religious historiography in early modern Europe. In: *History and religion. Narrating a Religious Past*, editoval Bernd-Christian OTTO-Susanne RAU-Jörg RÜPKE, Berlín-Boston 2015, s. 241.

⁵ Lenka BOBKOVÁ, Emigrace, exil, reemigrace. In: *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ-Ivo CERMAN a kol, Praha 2013, s. 543, 544.

pobělohorského exilu v Sasku je asi nejlépe badatelsky známa situace v Pirně,⁶ ačkoliv čeští badatelé se problematice exulantů věnovali v jisté míře od 19. století.⁷

V prostředí exilu, zejména v prvních zhruba dvaceti letech po událostech roku 1620, se rozvíjela poměrně bohatá česky psaná kultura. Například Pavel Stránský ze Zápské Stránky ve svém novém domově ve zmíněné Pirně napsal dílo, které dosáhlo širokého ohlasu - *Respublica Bojema*.⁸ Bývalý novoměstský lékař Ondřej Habervešl z Habernfeldu v nizozemském exilu sepsal své *Bellum Bohemicum*.⁹ V exilu vznikla velká část tvorby Jana Amose Komenského, stejně jako mnoho děl autorů z řad Bratrské církve, která jsou také velmi dobře badatelsky zpracována.¹⁰ Skála tak patřil mezi ty autory, kteří se v mnoha ohledech snažili svými díly vyrovnat s tehdejší situací a poskytnout vlastní pohled na uplynulé události, jejich příčiny a důsledky. V rámci pobělohorského exilu bylo rozvíjeno také eschatologické myšlení a literatura. K tomu došlo pod vlivem porážky českých stavů, kdy byla mnohými hledána znamení která by naznačovala, že dojde ke zvrácení situace, či byla rozvíjena myšlenka o roli českého státu v dějinách spásy. Toto téma je možné nalézt v tvorbě řady tehdejších autorů, jako například již zmíněného Komenského, eschatologické motivy ve svých dílech rozvíjeli také výše uvedený Habervešl či Simeon Partlicius.¹¹ Eschatologické motivy lze najít také u Skály, jak bude zmíněno na příslušném místě této práce.

Výklady dějin byly v 16. a 17. století důležitou součástí konfesijních bojů, jelikož vytvoření kontinuity s minulostí mělo podpořit legitimitu příslušné konfese

⁶ Problematice českých exulantů v Pirně se věnovala například Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621-1639*. Praha 1999.

⁷ Přehled příspěvků k této problematice viz. Marie RYANTOVÁ, *Konvertita a exulant Jiří Holík. Příspěvek k dějinám exilu a problematice konverze v období raného novověku*. Pelhřimov 2016, pozn. 11.

⁸ Pavel STRÁNSKÝ ZE ZÁP, *Respublica Bojema – O státě českém*. Leiden 1634.

⁹ Ondřej HABERVEŠL Z HABERNFELDU, *Bellum Bohemicum*. Leiden 1545.

¹⁰ Přehled komeniologického bádání shrnul Vladimír Urbánek ve Vladimír URBÁNEK, *Komeniologie a intelektuální dějiny raného novověku*. In: *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ-Ivo CERMAN a kol, Praha 2013, s. 670-693.

¹¹ Cenným příspěvkem k eschatologickému myšlení českého pobělohorského exilu je monografie Vladimíra Urbánka, ve které se věnuje několika příkladům tohoto směru myšlení – Vladimír URBÁNEK, *Eschatologie, vědění a politika. Příspěvek k dějinám myšlení pobělohorského exilu*. Praha 2008. Z dalších příspěvků k tomuto tématu Tentýž, *Morava a Slezsko v politicko-náboženských vizích a prorockých českých exulantů*. In: *Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.-17. století*, editoval Lenka BOBKOVÁ a Jana KONVIČNÁ Praha 2009, s. 613-625; Tentýž, *Simeon Partlicius a jeho příspěvek k politickému myšlení doby bělohorské. Typologie válek a právo na odpor*. *Studia Comeniana et Historica* 26, č. 62, Uherský Brod 1999, s. 61-75.

a současně také vlastní identity.¹² Cílem těchto děl bylo mimo jiné dokázat, že se nejednalo o něco v jakémkoli smyslu nového. Podle raně novověkého člověka nemělo docházet ke změnám v náboženském či sociálním řádu, jelikož, „*takové věci měly být „neměnné“, protože byly nařizeny božskými nebo přirozenými právy.*“¹³ Vznikla tak potřeba děl dokládajících návaznost reformačních směrů a myšlenek na předchozí vývoj. Na Skálovo dílo lze nahlížet také z tohoto úhlu pohledu. Vytvořil značné komplexní práci, ve kterém chtěl ukázat úpadek, a především pak obnovu církve započatou Martinem Lutherem. V cestě tomuto obnovení stála řada překážek, které měla pravá církev postupně překovat.

Během studia rukopisu *Historie* se na jeho stránkách začala vyjevovat zajímavá skutečnost. Ukázalo se, že Skála věnoval poměrně velké množství prostoru Tovaryšstvu Ježíšovu, a to jako jedinému z katolických náboženských řádů. Pokud najdeme zmínky o příslušnících jiných církevních řádů, jedná se zpravidla o uvedení toho, ke kterému řádu náleželi či o jinak velmi stručné informace. Na základě tohoto zjištění během výzkumu vyvstala otázka, proč se Skála rozhodl zaměřit právě na tento řád. Co jej mohlo vést k tomu, že vytvořil určitý vlastní obraz právě tohoto náboženského řádu? Zcela nepochybně museli jezuité pro Skálu mít v rámci jeho výkladu historie význam a hrát v něm určitou roli.

V 16. a 17. století patřil jezuitský řád k výrazným zástupcům římskokatolické církve. Již brzy po svém vzniku začali jezuité v tehdejší Evropě hrát důležitou roli, byli náboženským řádem s výrazným zaměřením na vzdělání a misijní činnost. Podle Erica Nelsona měl být řád „*založen na mezinárodní koncepci katolické obnovy*“, a právě i proto měl podle něj fungovat jako silně centralizovaný s absolutní nadvládou řádového generála.¹⁴

Jezuitský řád byl v raném novověku považován za významnou součást katolické církve, v jejímž čele stál papež. Zejména na konci 16. a počátku 17. století bylo na jezuity v mnoha ohledech pohlíženo negativně, a to jak protestanty, tak také mnoha katolíky. Byla to však protestantská strana, která rozvinula poměrně bohatou protijezuitskou rétoriku a publicistiku, v jejichž rámci se rozvíjelo a bylo využíváno

¹² Jaroslav MILLER, *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650)*. Praha 2012, s. 14. Obdobně také RAU, *Practitioners*, s. 244.

¹³ Judith POLLMANN, *Memory in Early Modern Europe, 1500-1800*. Oxford 2017, s. 54.

¹⁴ Eric NELSON, *Jesuits and the Monarchy. Catholic Reform and Political Authority in France (1590-1615)*. Aldershot 2005, s. 7.

mnoho různých motivů a otázek. Ty byly ve velké míře a v mnoha směrech zpracovávány například v ikonografii dobové protijezuitské letákové publicistiky.¹⁵ Tato publicistika a polemiky začaly vznikat během druhé poloviny 16. století, kdy zejména v 90. letech tohoto století došlo k jejich velkému rozvoji a politizaci. Publicistika a tvorba namířené proti jezuitům se rozvíjely především v oblastech, ve kterých docházelo ke střetům jednotlivých konfesí. Mělo být dosaženo závěru, že jezuité byli součástí širší strategie papežství a měli podpořit „*Antikristovo náboženství*“.¹⁶

Je pravděpodobné, že samotný Skála se během svého života se zástupci jezuitského řádu setkal. Je otázkou kde k této interakci mohlo dojít. Příležitost se mohla naskytnout v průběhu některé ze Skálových návštěv Prahy ještě před tím, než se tam s rodinou během roku 1618 přesunul. V době svého působení v Žatci měl být vysílán do Prahy s úředními povinnostmi, a jistě navštěvoval otce, který až do své smrti v roce 1610 působil jako úředník zemských desek. Bezpochyby však byl minimálně obecně obeznámen s činností řádu jako takového.

Předkládaná práce bude rozčleněna do čtyř hlavních samostatných částí. První bude zaměřena na osobu Pavla Skály ze Zhoře a jeho rukopisné dílo jako takové. Pasáže věnované Skálovým životním osudům vznikly na základě kompilace dosud existujících prací, doplněné, pokud to bylo možné, o údaje přímo z rukopisu. Hlavním cílem zde bude poskytnout základní pohled na Pavla Skálu, jehož životní dráha do jisté míry ovlivnila samotný rukopis. Větší díl této první části bude zaměřen na samotný rukopis *Historie*. Z vlastních osudů tohoto díla je nám známo také poměrně málo. Z toho, jak s ním bylo nakládáno po Skálově úmrtí ve Freibergu mnoho nevíme a jsme proto schopni vysledovat prakticky pouze jeho základní přesuny mezi majiteli. Pozornost bude věnována také dosavadnímu badatelskému využití Skálova rukopisu. Ten byl od poloviny 19. století využíván k historické práci, avšak velmi často se jednalo o případy práce s posledními čtyřmi díly a také opakované využívání jejich edic. Nejvíce prostoru zde bude věnováno

¹⁵ Shrnutí této ikonografie v řadě dobových médií například Michael NIEMETZ, *Antijesuitische Bildpublizistik in der Frühen Neuzeit. Geschichte, Ikonographie und Ikonologie*. Řezno 2008, s. 184-207.

¹⁶ Thomas KAUFMANN, *Konfession und Kultur. Lutherischer Protestantismus in der zweiten Hälfte des Reformationsjahrhunderts*. Tübingen 2006, s. 206, 209, 216.

analýze a rozboru samotného rukopisu a všech jeho částí. Současně by se mělo jednat o první souhrnnější popis celého rozsáhlého díla.

Druhá část práce se zaměří na historiografický kontext Skálova rukopisu. Sledována budou především dobová díla, která mohla mít vliv na Skálovu vlastní práci a jeho pohled na historii, a rovněž i práce, které sám využil při tvorbě svého rukopisu. A to jak historiografie protestantské, tak také dobové české historiografie.

Pro Skálovo dílo jako takové, ale také pro jeho vlastní obraz jezuitského řádu, byla důležitá otázka Antikrista. Třetí část práce proto bude věnována tématu dobového pohledu a chápání významného aspektu Skálova pojetí dějin. Cílem oddílu bude shrnutí základních myšlenek spojených s touto otázkou, zejména těch, které mohly ovlivnit samotného Skálu. Prostor bude věnován vývoji názorů na Antikrista s důrazem na Lutherovy teze týkající se této problematiky. Většina této části pak bude věnována otázce Antikrista v samotné *Historii* – jak toto téma ve svém rukopise Skála zpracoval, v jakém kontextu se Antikrist v jeho díle objevoval. Nejprve tak bude učiněno obecněji, a následně se pozornost zaměří na propojení Tovaryšstva také s papeži a Antikristem v jezuitských pasážích rukopisu. V této kapitole budou sledovány konkrétní zmínky o svazku jezuitů s papežem, či chceme-li papeži, a Antikristem, jak je Skála do *Historie* zaznamenal. V rámci celé jeho koncepce a pojetí historie pro něj byla tato spojení důležitá.

Závěrečná čtvrtá část, zaměřená na problematiku jezuitského řádu ve Skálově *Historii církevní*, je pro předkládanou práci stěžejní. Po analýze formální podoby záznamů, ve kterých Skála o řádu psal, a pramenech, které při jejich psaní využil, se pozornost soustředí na témata a motivy, které lze v těchto pasážích nalézt. Podrobná analýza ukázala, že se v rámci jezuitských částí Skálovy *Historie* nalézají velké množství motivů, které tvoří určitý Skálův obraz samotného řádu. Ten byl v mnohém podobný tzv. černé jezuitské legendě, jejímž možným vlivům na tento Skálův obraz bude také věnován prostor. Následně bude pozornost věnována problematice jezuitského řádu v českých zemích. Po krátké podkapitole zaměřené na prameny, se kterými Skála v této souvislosti pracoval, se text soustředí na charakter a pojetí těchto záznamů. Vše bude uzavřeno zamyšlením se nad tím, jakou roli mohl jezuitský řád hrát ve Skálově koncepci dějin a jeho vlastním obrazu řádu v rukopise.

Je důležité zmínit, že tato hlavní část předkládané práce bude sledovat způsob, jak s celým tématem jezuitského řádu pracoval samotný Skála. V rámci

jezuitských částí svého rukopisu do roku 1617 sledoval činnost a aktivity řádu, a s tím spojená témata, v rámci řady evropských zemí. Po tomto roce však Skála přesunul pozornost na oblast českých zemí, především pak na problematiku vyhnání jezuitského řádu. Sám Skála si tento způsob práce s celým tématem jezuitů vybral záměrně, aby mohl pro něj správným způsobem zapůsobit na svého potenciálního čtenáře a připravit příklady a argumenty pro obhájení kroků českých stavů vůči jezuitskému řádu. Skála chtěl nejprve ukázat na velkém množství příkladů škodlivost celého jezuitského řádu v jiných zemích, a tím podpořit a obhájit dění v českých zemích spojených s jezuitou v roce 1618.

Skála texty, ze kterých vytvořil své jezuitské pasáže, vybíral cíleně s určitým záměrem. Proto lze více než předpokládat, že s vyjádřeními v daných textech souhlasil a vyjadřovaly i jeho vlastní názor a pohled na jezuitský řád.

Následující práce si klade několik cílů. Jedním ze záměrů následujícího textu je poskytnout první podrobnější a souvislejší vhled do Skálova rozsáhlého rukopisu. Jedná se o dílo badatelsky přitažlivé, a přesto bylo dosud jako celek zkoumáno pouze v omezené míře. Právě podrobnější studium ukázalo, že se v *Historii* nachází značné množství textu a pasáží věnovaných jezuitskému řádu, jejichž prostřednictvím Skála vytvořil vlastní obraz jezuitského řádu, ze kterého udělal součást svého pohledu na dějiny. Tento obraz tvořila řada témat a motivů, které se v mnoha ohledech shodovaly s dobovými protijezuitskými obrazy a náladami. Klíčovou částí práce bude sledování právě těchto motivů a z nich vytvořeného obrazu. Dalším cílem, který si tato práce klade, je zjistit, jaký význam jezuitské pasáže a obraz jezuitů ve Skálově rukopise hrály. Mimo to bude pozornost zaměřena také na to, jaký význam mohl mít tento obraz jezuitů v rukopise sám o sobě. Z jakého důvodu se tam vůbec nacházel a kam, k jakému momentu, tento Skálův obraz jezuitského řádu směřoval.

Hlavním smyslem této práce není posoudit, do jaké míry se Skálův rukopis v jezuitských částech shodoval s historickou pravdou. Klíčovým cílem předkládané práce je ukázat, jaké témata a motivy se v *Historii církevní* ve spojení s jezuitským řádem objevovaly a jak s nim pracoval samotný Skála. Také jak jezuitu viděl on sám a jakou roli pro něj hráli v jeho pohledu na dějiny, proč jim ve svém díle věnoval tolik prostoru.

Jednotlivé díly rukopisu *Historie církevní* budou nejprve referovány v podobě plné citace, následně budou uváděny ve formě číslování římskými číslicemi s odkazem na příslušné stránky. U posledních čtyř dílů rukopisu budou pro doplnění uváděny také odkazy na příslušné stránky z edice Karla Tieftrunka.

Historiografie

Hlavním tématem této práce jsou témata a motivy, které pomáhaly formovat obraz jezuitského řádu a jeho pojetí ve Skálově rozsáhlém díle. Toto hlavní jádro pomáhají doplnit a zasadit do širšího kontextu další oblasti, a to otázka dobové protestantské historiografie a problematika Antikrista. Zmíněná témata byla a jsou v centru pozornosti řady badatelů. Účelem této kapitoly je poskytnout přehled především základních prací a monografií k těmto badatelským tématům, jelikož zde není prostor poskytnout vyčerpávající zpracování odborné literatury věnované zmíněným tematickým okruhům.

Odborná literatura zaměřující se na problematiku jezuitského řádu v době raného novověku je poměrně rozsáhlá. Starší domácí díla byla poměrně jasně názorově vyhraněná - její autoři byli jasně projezuitsky či protijezuitsky zaměřeni, a jejich názory a postoj k řádu se projevil do jejich děl. Tato literatura se zpravidla soustřeďovala na dějiny jezuitského řádu v našich zemích jako takové, a také v širším kontextu domácího náboženského vývoje.

Stěžejní prací věnované řádu byla rozsáhlá několikadílná práce jezuita Aloise Krösse o historii řádu v českých zemích až do jeho zrušení v roce 1773. Celkové jeho vyznění bylo jasně projezuitské. Především skrze vyličení života jezuitů v jednotlivých městech a řádových kolejiích, a jimi nabízeného vzdělání Krösse vyložil činnost a aktivity jezuitů v Čechách a na Moravě. Oponenti řádu byli v jeho práci kritizováni, avšak nejednalo se jasně útočnou argumentaci.¹⁷ Kröss byl také autorem studie o příspěvcích k vyhnání jezuitů z Čech v roce 1620. Jednalo se o přepis a překlad dopisů zaslanych z Klementinské koleje tehdejšímu řádovému

¹⁷ Alois KRÖSS, *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. I, Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz von ihrer Gründung bis zu ihrer Auflösung durch die böhmischen Stände 1556-1619*. Vídeň 1910; Tentýž, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu.. II, 1, Beginn der Provinz, des Universitätsstreites und der katholischen Generalreformation. Bis zum Frieden von Prag 1635*. Vídeň 1927; Tentýž, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu.. II, 2, Die böhmische Provinz des Gesellschaft Jesu unter Ferdinand III. (1637-1657)*. Vídeň 1938; Tentýž, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu.. III., Die Zeit von 1657 bis zur Aufhebung der Gesellschaft Jesu im Jahre 1773*. Olomouc 2012.

generálovi Vitelleschimu. Tyto dopisy měly ukázat jak události v roce 1618 proběhly z pohledu jezuitů a ukázat skutečný průběh dění z jejich úhlu pohledu.¹⁸

V opozici ke Krössovu dílu byla rozsáhlá práce Tomáše Václava Bílka, jehož dílo bylo jasně protijezuitské a zaměřené na kritiku řádové činnosti v pobělohorském období. Jeho díla lze rozdělit na ta zaměřená na souhrnné dějiny řádu u nás jako takové,¹⁹ a práce věnované jezuitským majetkům a pobělohorskému vývoji.²⁰ Velmi ceněna je pak Bílkova dvoudílná práce věnovaná problematice konfiskací v českých zemích po porážce stavovského povstání.²¹ Celé jeho dílo bylo prodchnuto jeho protijezuitským postojem, kdy Bílek řád považoval za jednu z hlavních příčin celého stavovského povstání. Dle svých vlastních slov měl Bílek veškeré informace vždy čerpat z pramenů, ke kterým sám neměl nic přidávat, a kam patřila také samotná Skálova *Historie církevní*.

Od konce 19. století se jezuitskému řádu věnovalo množství prací, ať se jednalo o zastánce či odpůrce jezuitů. Ve starší literatuře převažovala snaha autorů ukázat svůj pohled na danou problematiku, chyběl také kritický přístup k pramenům, se kterým autoři pracovali. Již roku 1871 vyšla v Praze *Historie Jezovitů* Františka Ladislava Čížka. Dle podtitulu mělo být dílo sepsáno „jedním z jejich vychovanců“ a Čížek jej měl do češtiny přeložit. Skutečnost, že se mělo jednat o dílo z pera jezuitského žáka mu jistě měla dodat na věrohodnosti. Celé dílo bylo protijezuitsky laděné a pozornost byla věnována všem událostem a aktivitám, se kterými byli jezuité spojováni (nejen) v raném novověku. Jezuité byli v textu charakterizováni mimo jiné „jako červ, který nikdy neumírá“.²² V roce 1886 vzniklo dílo Matěje Procházky *Missie jezuitské vůbec*, a to na žádost jihlavských

¹⁸ Alois KRÖSS, Příspěvky k vypuzení jezuitů z Čech r. 1618. In: *Sborník historického kroužku*, 1907, Roč. VIII, Č. 1.-2., s. 162-172; Tentýž, Příspěvky k vypuzení jezuitů z Čech r. 1618 (Dokončení). In: *Sborník historického kroužku*, 1908, Roč. IX, Č. 1.-2., s. 9-27.

¹⁹ Tomáš Václav BÍLEK, *Tovaryšstvo Ježíšovo a působení jeho v zemích království Českého vůbec a v kolegiu Pražském u sv. Klimenta zvláště*. Praha 1873; Tentýž, *Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova a působení jeho vůbec a v zemích království Českého zvláště*. Praha 1896.

²⁰ Tomáš Václav BÍLEK, *Důchody a statky jezuitských kolejí a sídel na Moravě a v Slezsku zřízených a léta 1773 zrušených*. Praha 1890; Tentýž, *Reformace katolická, neboli, Obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské*. Praha 1892; Tentýž, *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha 1893.

²¹ Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. 2 sv. Praha 1882-1883. V nedávné době vznikl reprint tohoto Bílkova díla Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 [Reprint vydání z roku 1882, včetně titulní stránky]*. 2. Brno: Nakladatelství PhDr. Ivo Separát, 2021.

²² František Ladislav ČÍŽEK, *Historie Jezovitů. Sepsal jeden z jich vychovanců. Zčeštil Frant. Lad. Čížek. S mnohými vyobrazeními*. Praha 1871.

měšťanů, kteří chtěli připomenout výročí smrti jezuita Augustina Strobacha. Práce byla rozdělena na dvě části – první Procházka věnoval vzniku řádu a jezuitským misiím, druhou samotné Strobachově osobě, a byla napsaná v projezuitském duchu.²³ Českým čtenářům bylo od roku 1913 přístupné krátké dílko německého tajného rady Eberharda Gotheina v překladu Prokopa Maxy. Gothein měl být dle úvodu pokládán za „nejlepšího znalce dějin Tovaryšstva Ježíšova“. Původní text vyšel v souvislosti s jednáními o zrušení jezuitského zákona v Německu v roce 1912, a od počátku je z něj zřejmé, že jezuité nebudou vyliční kladně. Podle textu neměli „hlásat mír, nýbrž meč“, a ačkoliv měli působit vůči protestantům, tak „většinu rozmišek vnesl vždy Jezuitský řád přímo do katolické církve.“ I přesto autor nepopřel, že do církve přinesli mnoho dobrého, avšak mnohdy za jakou cenu.²⁴

Pro pohled do fungování jezuitské koleje v Olomouci je přínosnou práce Bohumila Navrátila z roku 1916, ve které obsahuje přepisy akt a listiny této koleje z let 1558-1619. Hlavním cílem díla bylo poskytnout pohled na jezuitskou činnost a umožnit revizi a přehodnocení pohledu na řád v českých zemích. V mnoha ohledech měla práce také rozšířit práci již zmíněného Aloise Krösse.²⁵ Že fungování jezuitské koleje v bezprostřední blízkosti olomoucké kapituly nebylo bez problémů vyplývá také z krátkého textu Josefa Motala. Vyplývá z něj, že již od vzniku jejich koleje za biskupa Prusinovského se kapitula k jezuitům stavěla do značné míry nepřátelsky. Problematickými byly jak finance a zajištění koleje, které mělo často pocházet z kapitulních zdrojů, tak také například skutečnost, že jezuité nekázali ve farním kostele a neplnili kněžské povinnosti jako jiný klér.²⁶

V rámci starší literatury vycházely práce z pera členů jezuitského řádu. Dílko jezuitského kněze Josefa Svobody z roku 1876 bylo věnováno jezuitským misiím do Japonska. Mezi jinými kladl důraz na původem české jezuity. Misie měly probíhat mírumilovně a postupovat pomalu, a navzdory postupným problémům a

²³ Matěj PROCHÁZKA, *Missie jezuitské vůbec a missie P. Aug. Strobacha z T.J. zvlášť*. Brno 1886.

²⁴ Eberhard GOTHEIN, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Se svolením autorovým přeložil Prokop Maxa*. Praha 1913. Citace s. 52.

²⁵ Bohumil NAVRÁTIL, *Jezuité olomoučtí za protireformace. Akty a listiny z let 1558-1619*. 2 sv. Brno 1916.

²⁶ Josef MOTAL, *Volební kapitulace biskupů olomouckých 1565-1579. II. Rekatolizační program*. In: *Výroční zpráva za školní rok 1929-1930. Arcibiskupské gymnasium v Kroměříži XX* (1930): 16–20.

vyhnání byla hodnocena jako úspěšná.²⁷ Kratší práce o jezuitském řádu s ohledem na jeho působení v českých zemích pocházela z pera Bohumila Spáčila. Již podle slov autora bylo účelem práce „*podati správný názor o jesuitech těm, kteří jej chtějí míti*“. Za tímto účelem dle něj pak nebylo nutné vycházet z pramenů. Uznal, že jezuité mohli chybovat, nicméně to se dělo také v jiných náboženských řádech, a odsuzoval „*pomluvy a lži*“, které byly s jezuitou spojovány.²⁸ Kladný obraz jezuitského řádu se nachází v kratším textu Bořivoje Benetky *Jesuité v Čechách*. Benetka se v něm věnoval řádu a jeho roli a pozici v dobové náboženské situaci od jeho příchodu do českých zemí až po jezuitskou misionářskou činnost v rámci rekatolizace. Zdůraznil význam opětovného obsazení pražského arcibiskupství pro činnost jezuitského řádu, která měla být tímto krokem oproti dřívější situaci značně usnadněna. Postupně získávali podporu světského duchovenstva a šlechty a připravovali se na rozsáhlejší aktivity. Důraz Benetka kladl především na význam, který měl řád hrát pro tehdejší obyvatele.²⁹

Názory na jezuitský řád byly v odborné literatuře po dlouhou dobu jasně vyhraněné. V několika posledních desetiletích však začal v odborné literatuře převládat kritičtější přístup k této problematice. Došlo také k tematickému rozšíření vznikajících prací – začaly vznikat texty zaměřené na konkrétní aspekty činnosti jezuitského řádu a oblasti jeho působení, na interakci řádu s jeho okolím. Hlavní pozornost českých badatelů se v souvislosti s jezuitským řádem v době raného novověku soustředila a soustředí obecně na působení řádu především u nás, případně v rámci zemí Koruny české či v habsburských zemích. K základním dílům v tomto ohledu patří monografie Ivany Čornejové věnovaná historii řádu v Čechách od jeho příchodu až do zrušení na konci 18. století. Práce je stručnější než předchozí práce zaměřené na celkovou historii řádu u nás, jedná se o jeho moderní souhrnné dějiny a přináší více neutrální pohled na činnost jezuitů u nás.³⁰ Jezuitské

²⁷ Josef SVOBODA, *Tovaryšstva Ježíšova posvátné missie za mořem. II. Missie v Japonii*. Praha 1876.

²⁸ P. Bohumil SPÁČIL, T. J., *Jesuité*. Praha 1923. Citace s. 5.

²⁹ Bořivoj BENETKA, *Jesuité v Čechách*. Praha 1941.

³⁰ Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. 2. vyd. Praha 2002.

problematice se dále věnovala ve spojení například s pražskou univerzitou,³¹ severočeským Jičínem³² či v mnoha dalších oblastech.³³

V našem prostředí hrálo ve spojení s jezuitským řádem významnou roli jejich školy a vzdělání, které v nich bylo poskytováno. Velmi přínosnou k našemu pochopení této oblasti jezuitské činnosti byla kniha Kateřiny Bobkové-Valentové o životě a fungování řádového gymnázia v raném novověku. Cenné jsou především části věnované jezuitskému divadlu a jeho roli v rámci vzdělání poskytovaného jezuity, kdy tento moment jezuitského školství nebyl do té doby takto jasně reflektován.³⁴ Mimo otázky jejich školství se Bobková-Valentová se ve svém výzkumu soustřeďuje například také na problematiku jezuitských pramenů a možnostem jejich studia.³⁵ Z řady dalších měst byla jezuitská přítomnost citelná v řadě jihočeských měst Čech do jisté míry věnoval například Josef Hrdlička.³⁶

Zejména od přelomu 20. a 21. století se Tovaryšstvu Ježíšovu a jeho činnosti v mnoha oblastech věnuje celá řada badatelů. Jejich pozornost se začala zaměřovat

³¹ Například Ivana ČORNEJOVÁ, Jezuitské období univerzit v zemích Koruny české. In: *Historická Olomouc a její problémy XI*. Olomouc 1998, s. 9-14; Tatáž, Prague University in the Time of Joannes Marcus Marci. In: *Joannes Marcus Marci. A Seventeenth-Century Bohemian Polymath*, editoval Petr SVOBODNÝ. Praha 1998, s. 50-68.

³² Například Ivana ČORNEJOVÁ, Jičínští jezuité a rekatolizace. In: *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*. Jičín 1995, s. 65-72; Tatáž, Albrecht z Valdštejna a počátky jezuitské koleje v Jičíně. In: *Valdštejnská loggie a komponovaná barokní krajina okolí Jičína. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 6.-8. března 1997 v Jičíně*. Semily 1997, s. 24-30; Tatáž, Jičinské gymnázium za jezuitů. In: *Jičinské gymnázium 1624-1999. Almanach k 375. výročí založení*, editoval Eva BÍLKOVÁ-Vladimír CARDA-Jan K. ČELIŠ. Jičín 1999, s. 9-19.

³³ Mezi další příspěvky patří například Ivana ČORNEJOVÁ, Příchod Tovaryšstva Ježíšova do Prahy a náboženská situace v Čechách v polovině 16. století. In: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 15*. Praha 1998 (vyd. 2000), s. 469-476.

³⁴ Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha 2006.

³⁵ Například Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Tzv. supplementa historiae – opomíjený pramen k dějinám jezuitského řádu? *Folia Historica Bohemica* 34, č. 2, Praha 2019, s. 349-367; Tatáž, Jak vytvořit životopis jezuity. Přehled řádových evidenčních pramenů, jejich dochování, dostupnost a vypovídací hodnota. *Folia Historica Bohemica* 26, č. 2, Praha 2011, s. 365-402; Tatáž, Jezuitské konsvetudináře jako zdroj informací o každodenním životě komunity. Jejich vznik, osud a vypovídací hodnota. In: *Locus Pietatis et Vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007*, editoval Ivana ČORNEJOVÁ-Hedvika KUCHAROVÁ. Praha 2008, s. 49-66.

³⁶ Josef HRDLIČKA, Schierige Anfänge. Die Jesuiten in Böhmischem Krumau, Komotau und Neuhaus vor 1618. In: *Orden und Stadt, Orden und ihre Wohltäter. Referate der gleichnamigen Tagung in Telč von 24. bis 26. September 2018*, editoval Jiří M. HAVLÍK-Jarmila HLAVÁČKOVÁ-Karl KOLLERMANN (edd.). Praha-St. Pölten 2019, 25-54. Tentýž, Slavatova obrana jezuitského řádu a jeho představy o konfesijním uspořádání Čech z počátku 20. let 17. století. *Folia Historica Bohemica* 23, Praha 2008, s. 225-248. Otázce jezuitů se krátce věnoval také ve své monografii zaměřenou na vývoj náboženské situace v Jindřichově Hradci v letech 1590-1630) – Josef HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*. České Budějovice 2013, zejména s. 583-594.

více na konkrétní aspekty jezuitských aktivit a života. Do značné míry se tak začal projevovat vliv zahraničního bádání a historiografie, kde se s různými přístupy a case studies pracovalo již delší dobu. Díky jejich badatelské činnosti vznikly a vznikají příspěvky cenné pro pochopení nejen jezuitského školství a jeho vlivu na dobovou společnost a kulturu,³⁷ ale také na činnost řádu na konkrétních místech.³⁸ Tyto příspěvky nám mohou lépe umožnit pochopit, jak vypadaly tyto aktivity jezuitského řádu v praxi, jakým způsobem na ně reagovala konkrétní komunita, a také jak byli zapojeni do praktických stránek konfesionalizačního procesu a jakou roli v něm řád hrál. Stále více pozornosti se dostává také například problematice jezuitů, včetně těch původem z české řádové provincie, a jejich činnosti v zámoří a na misiích.³⁹ Řada odborných prací se věnovala problematice zrušení jezuitského řádu a situace s tím spojené. Velmi podnětnou je v tomto ohledu například práce Jaroslava Šotoly.⁴⁰

Důkazem o rozvoji domácího bádání o jezuitském řádu a jeho činnosti v českých zemích je mimo jiné řada konferencí a workshopů, které u nás proběhly od roku 2000. Významně se projevilo například 450. výročí příchodu jezuitského řádu do Čech, kdy proběhla konference *Jezuité v českých zemích*, jejímž výstupem byla dvoudílná monografie *Bohemia Jesuitica 1555-2006* obsahující příspěvky ze

³⁷ Kateřina VALENTOVÁ-Alena BOČKOVÁ-Magdaléna JACKOVÁ-Martin BAŽIL-Eva PAUEROVÁ-Jan ZDICHYNEC-Zdeněk ŽALUD (eds.), *Sv. Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách*. Praha 2015; Gertraude ZAND-Stefan NEWERKLA (ed.), *Jezuitská kultura v českých zemích: Jesuitische Kultur in der böhmischen Ländern*. Brno 2018; Magdaléna JACKOVÁ (ed.), *Nejmírnější Pallas: hry určené gramatikálním třídám jezuitských gymnázií*. Praha 2016; Petr POLEHLA, *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti*. Červený Kostelec 2011.

³⁸ Anna FECHTNEROVÁ, *Catalogus personarum et officiorum resindentii ad S. Montem (1647-1773)*. Bibliografický slovník členů Tovaryšstva Ježíšova působících na Svaté Hoře u Příbrami v letech 1647-1773. Příbram 2006. Jezuitům ve východních Čechách byly věnovány příspěvky v monografii Jan HOJDA-František HYLMAR-Tomáš PETRÁČEK-Petr POLEHLA-Jan PRIHALA, *Jezuité ve východních Čechách. Studie DTI HK*. Hradec Králové 2009; Bohumil HANUŠ, *Dějiny a působení jezuitského řádu kutnohorského*. Kutná Hora 2012; Josef KOLÁČEK-Josef BŘICHÁČE, *Jezuité na Svaté Hoře*. Velehrad 1998; Josef KOLÁČEK (ed.), *200 let jezuitů v Brně*. Velehrad 2002; Tentýž, *Dějiny těšínské rezidence Tovaryšstva Ježíšova a gymnázia. Annales Teschinenses*. Olomouc 2006.

³⁹ Oldřich KAŠPAR, *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc 1999; Pavel ZAVADIL (ed.), *Čeští jezuité objevují Nový svět: dopisy a zprávy o plavbách, cestách a životy z Ameriky, Filipín a Marián (1657-1741)*. Praha 2015; Tentýž, *Acerca de las actividades de los jesuitas Bohémicos en las misiones de Baja California (siglos XII y XVIII)*. In: *Theatrum Historiae*, č. 6, Pardubice 2010, s. 23-48; Ivo BARTEČEK, *Jezuité Zemí Koruny české v Latinské Americe*. Ostrava 1997; Simona BINKOVÁ-Markéta KRÍŽOVÁ (ed.), *Ir más allá...: fuentes bohemicales para el estudio comparativo de la expansión colonial española en la temprana Edad Moderna*. Praha 2016; Markéta KRÍŽOVÁ, *Ideální město v divočině. Misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené Jednoty bratrské v koloniální Americe*. Praha 2007.

⁴⁰ Jaroslav ŠOTOLA, *Zrušení jezuitského řádu v Českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity 1773-1800*. Disertační práce. Olomouc 2005.

všech oblastí činnosti jezuitů.⁴¹ Ve spojení s tímto výročím vyšla také monografie *Jezuité a Klementinum* zaměřená na historii a vývoj jezuitské klementinské koleje.⁴² Od roku 2007 probíhá projekt *Barokní jezuitské Klatovy*, v jehož rámci se konají tematické konference, jejichž výsledkem jsou obsáhlé sborníky.⁴³ Nejnovějším významným badatelským počinem zaměřeným na řád u nás je několikaletý projekt Historického ústavu Akademie věd ČR *Telč a jezuité, řád a jeho mecenáši*, v jehož rámci se uskutečnilo několik workshopů a konferencí. Je s ním spojena také rozsáhlá publikační činnost týkající se různých aspektů působení jezuitského řádu v jihočeské Telči.⁴⁴

Srovnáme-li odbornou literaturu českou a zahraniční, nalezneme jisté rozdíly v zaměření výzkumu. Domácí se ve velké míře soustřeďuje na dějiny řádu na našem území jako takové, zkoumány jsou různé aspekty jejich činnosti – hudební či divadelní (dramatickou) tvorbu, či na roli řádu v procesu obnovy katolické víry v českých zemích. V případě zahraniční literatury je záběr badatelských témat spojených s jezuitským řádem poněkud širší a obsáhlejší. Objevila se řada prací a studií sledujících obecné závěry na konkrétnějších případech.

Velmi přínosnou prací pro lepší pochopení vztahu jezuitského řádu a katolických monarchií a také toho, jakým způsobem jezuité budovali své vazby k monarchiím a jak mohlo být jejich postavení proměnlivé je monografie Erica Nelsona.⁴⁵ Jedná se o cenný příspěvek k pochopení role a postavení jezuitského řádu v postligistické Francii, jeho přetvoření v důležitou součást francouzské církve a jejich podíl na formování královské autority v počátcích bourbonské dynastie. Nelson mimo jiné ukázal, že nový vztah mezi jezuitským řádem a Jindřichem IV. byly klíčovým základem, na kterém jezuité přeměnili svůj vztah k monarchii a svou přítomnost ve Francii jako takovou.

⁴¹ Petronilla CEMUS-Richard CEMUS, *Bohemia Jesuitica 1555-2006*. 2 sv. Praha 2010.

⁴² Alena RICHTEROVÁ-Ivana ČORNEJOVÁ (ed.), *Jezuité a Klementinum*. 2006.

⁴³ Uvedme například Václav CHROUST-Zdeňka BURŠÍKOVÁ-Karel VITÁK (ed.), *Pět hvězd nad českým královstvím: svatý Jan Nepomucký a katolická reformace. Barokní jezuitské Klatovy 2013 – sborník příspěvků*. Klatovy 2013; Titíž, *Dělám to k větší slávě Boží a chvále vlasti: Bohuslav Balbín a jeho doba. Barokní jezuitské Klatovy 2014 – sborník příspěvků*. Klatovy 2014; Titíž, *Milovníkům slova Božího k potěšení a užitečnému pobavení. Barokní jezuitské Klatovy 2016 – sborník příspěvků*. Klatovy 2016; *Víra, věda a literatura v 17. a 18. století. Barokní jezuitské Klatovy 2015 – sborník příspěvků*. Klatovy 2015; *Miscollanea nejen balbínovská: Barokní jezuitské Klatovy 2018, 2019 – sborník příspěvků*. Klatovy 2020.

⁴⁴ Web projektu <https://jezuitetelc.cz/cz> [navštíveno 14. 2. 2021].

⁴⁵ Eric NELSON, *Jesuits and the Monarchy*. Viz. pozn. 14.

Tuto práci v mnoha ohledech doplňuje a rozšiřuje výzkum A. Lynn Martin,⁴⁶ soustředující se na jezuitské strategie, které měly vést k obnově katolické církve na území Francie a procesy, kterými k tomu mělo dojít. Práce je přínosná pohledem na vnitřní rozkoly, ke kterým ve Francii v rámci samotného jezuitského řádu docházelo v důsledku jeho přístupu v některých oblastech, a také důraz na ochranu řádu jeho členy. Podle Martin byl přístup francouzských jezuitů v mnoha směrech „moderní“ a dokonce je přirovnává k anglickým puritánům. Vyvrací tak několik názorů o jezuitech spojených s tím, že byli zpátečníci.

V období raného novověku byly velmi diskutovány, a mnohdy problematickým, tématem jezuitské politické myšlení. Velmi cennou je v tomto ohledu publikace Harro Höpfela.⁴⁷ Politické myšlení původně nemělo být součástí aktivit řádu, nicméně z dlouhodobého hlediska se tomu řada členů nemohla vyhnout, v mnoha případech se museli v nějaké míře zapojit do veřejného života. Höpfl ve své monografii analyzoval jednotlivé otázky a aspekty politického myšlení řádu, nicméně neopomenul zmínit kritiky jejich jednotlivých názorů, včetně jejich údajného spojení se Španělskem. Ukázal, že v mnoha oblastech neexistovalo něco jako jednotný názor, ačkoliv řádoví generálové vynakládali úsilí své podřízené koordinovat. Zejména pak neexistovala jednotná jezuitská politická doktrína, členové řádu byli spojováni s celou řadou politických názorů, učili co bylo v dané době běžné a konvenční v akademické práci. Mimo to se Höpfl věnoval pozornost také například postoji k problematice jezuitů-zpovědníků, teorii o tyranicidě a dalším tématům. Něco jako jednotný názor nejen v politických záležitostech mezi jezuitů neexistovalo, jejich styčnými body bylo soustředění se na správný řád věcí v rámci celkové hierarchie věcí.

Jedním z velmi diskutovaných témat v současném bádání je problematika jezuitů jako zpovědníků, především pak zpovědníků královských. Výborný souhrnný vhled do této problematiky představuje příspěvek Haralda E. Brauna.⁴⁸

⁴⁶ A. Lynn MARTIN, *Jesuit Mind. The Mentality of an Elity in Early Modern France*. Ithaca-Londýn 1988.

⁴⁷ Harro HÖPFL, *Jesuit Political Thought. The Society Jesus and the State, c. 1540-1630*. New York 2009.

⁴⁸ Harald E. BRAUN, Jesuits as Counsellors in the Early Modern World: Introduction. In: *Journal of Jesuit Studies*, vol. 4, Leiden 2017, s. 175-185. Mimo to se věnoval také problematice raně novověkého španělského myšlení skrze dílo slavného jezuitů Juana de Mariany - Harald E. BRAUN, *Juan de Mariana and Early Modern Spanish Political Thought*. Aldershot-Burlington 2007.

Funkce jezuitů-zpovědníků byla vnímána v raném novověku značně problematičtěji a podle Brauna členové řádu cíleně vyhledávali přítomnost významných osob, na které by mohli mít vliv. Sami jezuité však měli jimi poskytované rady chápat jako součást spirituální péče, kterou poskytovali. Braun poukázal mimo jiné na to, že historie jezuitských politických rad byla propletena s procesem sekularizace evropského politického a společenského myšlení.

Významná je práce historika Roberta Bireleye sledující vliv jezuitů jako královských zpovědníků v průběhu třicetileté války a jejich možné ovlivňování rozhodování klíčových osobností té doby.⁴⁹ Podle něj byl jezuitský vliv na panovníky největší na dvorech ve Vídni a v Mnichově, a kdy se jako královští zpovědníci často střetávali s řádovými generály. Hlavním cílem řádových generálů bylo zachovat postavení řádu, určitý distanc od politických a válečných záležitostí, a zachování dobré pověsti řádu. Naopak jezuité-zpovědníci velmi často podporovali panovnická rozhodnutí a aktivity, což bylo často v rozporu s tím, co nařizoval a radil generál. Jezuitský řád nebyl v mnoha ohledech tak jednotný, jak se v tehdejší společnosti předpokládalo.

Německá historiografie zaměřená na jezuitský řád období raného novověku se v posledních letech zaměřuje ve velké míře na studium protijezuitské publicistiky a tvorby obecně. Za základní práci lze v tomto ohledu považovat monografii Michaela Niemetze, ve které shrnul rozmanité podoby a příklady protijezuitské obrazové publicistiky v raném novověku v různých dobových médiích.⁵⁰ Vzhledem k tomu, že samotný Skála se měl hlásit k luteránské větvi České konfese je podnětná literatura věnovaná problematice luteránské kritiky jezuitského řádu. Podnětnou je v tomto ohledu monografie Thomase Kaufmana,⁵¹ kde se mimo jiné podrobně věnoval roli a charakteru témat těchto polemik. Velmi přínosnou je pak část věnovaná jezuitům-konvertitům, kteří hráli ve zmíněných polemikách a formování jejich argumentů významnou roli. Jezuitský řád měl být jistou projekční plochou představ hrozby a roli zde měla hrát topografie strachu. Názorové kontroverze a kontroverzní literatura byly nedílnou součástí dobových konfesijních střetů pro které je více než zajímavou práce Silvie Sereny Tschopp. Ta

⁴⁹ Robert BIRELEY, *The Jesuits and the Thirty Years War. Kings, Courts and Confessors*. New York 2003; Tentýž, *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation: Emperor Ferdinand II, William Lamormaini, SJ, and the Formation of Imperial Policy*. Chapel Hill 1981.

⁵⁰ NIEMETZ, *Antijesuitische Bildpublizistik*. Viz. pozn. 15.

⁵¹ KAUFMANN, *Konfession und Kultur*. Viz. pozn. 16.

mimo jiné zdůraznila, že hlavním cílem těchto polemik a debat bylo upevnění příslušné konverze, nikoli vyvolání diskuze s jinými konfesijními tábory. Tento její příspěvek je pro české badatele zajímavý také tím, že se poměrně podrobně věnuje kontroverzní tvorbě Mathiase Höe von Höeneggu, který měl blízké vazby právě na české země.⁵²

Ve spojení s jezuitou je důležité zmínit literaturu věnovanou černé jezuitské legendě a tzv. Jesuiten-Fabeln, které byly důležitým faktorem během formování pohledu a názorů na jezuitský řád v raném novověku.⁵³ Za v mnoha ohledech základní monografii zaměřenou na tuto problematiku lze považovat *Jesuiten-Fabeln* jezuitu Bernarda Duhra, ve které lze nalézt motivy a báchorky v dějinách spojované s jezuitským řádem. Jednalo se však pouze o jejich shrnutí na jednom místě – nepodal k nim žádný vysvětlující komentář či alespoň vysvětlení v jakém kontextu nebyly pravdivé.⁵⁴ Cenným a přehledným příspěvkem je studie Petera Burka shrnující nejčastější motivy černé jezuitské legendy, zmiňující paralely mezi nimi a dobovými protišpanělskými přístupy. Burke zdůraznil, že jezuité se v raném novověku stali předmětem tzv. morální paniky a často došlo ke znovuvyužití starších stereotypů v novém kontextu. Na poněkud jiný pohled na černou jezuitskou legendu a její motivy se ve svém výzkumu zaměřila Sabine Doering-Manteuffel, jejíž pohled na celou tuto problematiku zajímavě rozšiřuje a prohlubuje.⁵⁵ Doering-Manteuffel zdůraznila roli revokačních kázání v procesu formování protijezuitských názorů a Jesuiten-Fabeln jako žánru. Soustředila se zejména na vliv díla bývalého jezuitu Eliase Hasenmüllera, z jehož díla vycházel také samotný Pavel Skála.

⁵² Silvia Serena TSCHOPP, Politik in theologischem Gewand. Eine jesuitisch-lutherische Kontroverse im Kontext des Dreißigjährigen Krieges. In: *Streitkultur und Öffentlichkeit im konfessionellen Zeitalter*, editoval Hennig P. JÜRGENS-Thomas WELLER. Mohuč 2013, s. 31-57. Nejnověji v českém badání Aneta KANCIROVÁ, *Kázání jako médium konfesně-politické komunikace v raném novověku: Matyáš Höe z Höeneggu (1580-1645) a jeho kazatelská aktivita v předvečer a v průběhu třicetileté války*. Olomouc 2020.

⁵³ Peter BURKE, The Black Legend of the Jesuits: An Essay in the History of Social Stereotypes. In: *Christianity and Community in the West. Essays for John Bossy*, editoval Simon Ditchfield. Londýn-New York 2001, s. 165-182.

⁵⁴ Bernard DUHR, *Jesuiten-Fabeln: Ein Beitrag Zur Culturgeschichte*. 1891. V české překladu Bernard DUHR-Josef TUMPACH-Antonín PODLAHA, *Bajky o jezuitách: s dodatkem, „Co jsou jezuité“*. Praha 1902. Zde bude nadále odkazováno na český překlad Duhrový práce.

⁵⁵ Sabine DOERING-MANTEUFFEL, Jesuiten-Fabeln des 16. und 17. Jahrhunderts. Leistungen und Grenzen von Propaganda in der Frühen Neuzeit. In: *Kommunikation und Medien in der frühen Neuzeit*, editoval Johannes BURKHARDT-Christine WERKSTELLER. Frankfurt nad Mohanem 2005.

Převážně zahraniční literatura byla využita také v případě problematiky Antikrista. V české odborné literatuře je zpravidla reflektován přístup k této otázce v období středověku, především ve spojení s husitským hnutím, a stojí tak mimo hlavní záběr této práce. Základní klíčovou prací je v tomto ohledu monografie *Čechy na konci věků* Pavlíny Cermanové. Ta však ve zmíněné práci předložila vynikající syntézu apokalyptického dobového myšlení, různých interpretací Antikrista a především vlivu dřívějších tradic a jejich recepci v českých zemích.⁵⁶ Příspěvky dalších badatelů se zpravidla soustřeďují na názory jednotlivých osobností českého reformačního hnutí.⁵⁷ Domácí historiografie se této problematice v raném novověku věnuje, ale často v komeniologickém kontextu,⁵⁸ který stojí mimo okruh této práce.

V kontextu tohoto tématu je v mnoha ohledech přínosnou právě zahraniční odborná literatura, kde je této problematice v období raného novověku věnována mnohem větší pozornost. V mnoha ohledech základní je v tomto ohledu práce Bernarda McGinna, která přináší pohled na dvě tisíciletí dlouhý vývoj pohledu a názorů na Antikrista. Mluvil přímo o jisté fascinaci lidí tímto tématem.⁵⁹

Pro předkládanou práci je klíčovým především motiv papežského Antikrista. Významné práce věnované tomuto tématu pocházejí z pera Lawrence P. Bucka.⁶⁰ Ten ve svém výzkumu soustředil především pojetí papežského Antikrista u Filipa Melanchtona, který měl v rámci této problematiky vlivnou roli. Úspěšně se mu podařilo spojit luteránské teologické názory, představy o papežském

⁵⁶ Pavlína CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků: apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha 2013. Z dalších prací zmiňme například Pavlína CERMANOVÁ, *Jakoubkův a Biskupcův Výklad na Apokalypsu: porovnání s důrazem na interpretaci antikristovského mýtu*. In: *Jakoubek ze Stříbra: texty a jejich působení*, editoval Ota HALAMA-Pavel SOUKUP. Praha 2006, s. 209-228.

⁵⁷ Například Heiko A. OBERMANN, *Hus a Luther. Antikrist a druhý reformační objev*. In: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi: sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.-26. září 1993 v Bayreuthu, SRN*, editoval Heiko A. OBERMANN. Praha 1995; Karel SKALICKÝ, *Církev Kristova a církev Antikristova v teologii Matěje z Janova*. In: *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době: sborník z vědeckého symposia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.-30. listopadu 2000*. Brno 2002, s. 47-69; Lucie MAZALOVÁ, *Role Antikrista v díle Jana Husa*. In: *Církevní dějiny* 5, č. 9, 2012, s. 94-101; Tatáž, *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno 2015.

⁵⁸ Například Rudolf ŘÍČAN, „Retuňik proti Antikristu“ in *Gesamtwerk J. A. Komenský. In: Comeniana Acta Comeniana: archiv o bádání o životě a díle Jana Amose Komenského 2 (XXVI)*, Praha 1970, s. 249-283; Libor BERNÁT, *K eschatologickým prvkům v díle Jána Amosa Komenského a Mikuláše Drábika*. In: *Studia Comeniana et Historica* 32, č. 67-68, Uherský Brod 2002, s. 70-76.

⁵⁹ Bernard MCGINN, *Anti-Christ. Two Thousand Years of the Human Fascination with Evil*. San Francisco 1994.

⁶⁰ Lawrence P. BUCK, *The Roman Monster. An Icon of the Papal Antichrist in the Reformation Polemics*. Kirksville 2014; Tentýž, *Anatomia Antichristi. Form and Content of the Papal Antichrist*. In: *The Sixteenth Century Journal*, vol. 42, no. 2 (Summer 2011), s. 349-368.

Antikristovi a tělesné charakteristiky tzv. římské stvůry, jejichž kombinací vytvořil „papežského osla“. Ten se stal velmi přesvědčivou představou o papeži v tehdejších debatách a představách.

Že bylo téma Antikrista v reformačním myšlení důležitým elementem ukázala zajímavá studie Hanse Hillerbrandta. Ačkoliv se soustředil především na anglické reformační autory, jeho práce obsahuje zajímavý kontext a spojení s kontinentálními, a především luteránskými reformačními proudy a jejich názory a pojetí Antikrista. Jedním z jeho závěrů bylo, že „*Antikrist je vždy konkrétní politický protivník, jak nejasné mohou být jeho biblické charakteristiky. Jako protivník/nepřítel je jasně rozpoznatelný, jasně označený a výrazný.*“⁶¹

Otázka Antikrista rezonovala celou raně novověkou společností a projevovala se také v populární kultuře, jejímž prostřednictvím byly názory reformátorů zprostředkovávány obyčejným lidem. Zajímavé syntézy zaměřené na tuto oblast dobové tvorby sepsal Robert Scribner v rámci svých monografií věnovaných dobové kultuře. Scribner poukázal zejména na to, jak komplexní soubor motivů spojovaných s Antikristem v raném novověku vznikl a jak se projevoval právě v lidové a populární kultuře.⁶²

Jedním ze záměrů této práce je zařadit Skálu do kontextu nejen české dobové, ale především do souvislosti s raně novověkou protestantskou a zejména pak církevní historiografií. Například otázce raně novověké církevní historiografie se české bádání věnuje v porovnání s literaturou zahraniční v mnohem menším rozsahu.⁶³ Proto byla i v tomto ohledu využita zejména odborná literatura zahraniční. V rámci českého vývoje byl pro Skálu důležitým inspiračním zdrojem humanismus, významný svým vlivem na historický text a přístup k dějepisné práci. První historické práce ovlivněné humanismem u nás začaly vznikat v první polovině 16.

⁶¹ Hans J. HILLERBRANDT, Von Polemik zur Vorflachung: Zur Problematik des Antichrist-Mythos in Reformation und Gegenreformation. In: *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte*, 1995, vol. 47, no. 2 (1995), s. 114-125. Citace s. 124.

⁶² Robert SCRIBNER, Popular Belief. In: *For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for the German Reformation*, Robert SCRIBNER. Oxford 1994, s. 95-147; Tentýž, Antichrist and the World Turned Upside-down. In: *For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for the German Reformation*, Robert SCRIBNER. Oxford 1994, s. 148-189; Tentýž, *Popular Culture and Popular Movements in Reformation Germany*. Londýn-Ronceverte, 1987.

⁶³ To potvrdil na úvod svého příspěvku o církevních dějinách Noëla Alexandra Jakub ZOUHAR – Jakub ZOUHAR, Církevní dějiny Noëla Alexandra OP v kontextu evropské církevní historiografie na přelomu 17. a 18. století. In: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, XLIX, vol. 1, Praha 2009, s. 15.

století. Pro naše lepší pochopení typologie prací českého humanistického dějepiscectví byla velmi přínosnou práce Zdeňka Beneše. Jeho práce využívající historiografickou analýzu mimo jiné přinesly a rozšířily naše znalosti o vzniku a charakteru mnoha děl této doby.⁶⁴

Pro české dobové autory byla mimo vlivu humanismu významná také domácí předbělohorská tradice a jejich propojení. To se významně projevovalo mimo jiné v městském kronikářství, které mohlo mít v určité míře vliv na samotného Skálu. Velmi přínosnými jsou práce Marie Tošnerové, soustředující se především právě na městské předbělohorské kronikářství.⁶⁵

Problematika církevních dějin, v tomto případě církevních dějin středověku a především raného novověku, se v zahraniční literatuře dlouhodobě těší badatelské pozornosti. Anthony Grafton v přínosné monografii shromáždil příspěvky věnované přístupům a pracím středověkých a raně novověkých autorů k církevní historii. V dobových pracích byl velký důraz kladen na návaznost na významné dílo Eusebia Pamfilia, který byl ve sledované době považován za jednu z hlavních autorit v této oblasti a se kterým pracoval také Pavel Skála. Grafton zdůraznil, že autoři raně novověkých prací zaměřených na historii církve si uvědomili, že musejí pracovat s židovskou tradicí a historií, že již nebylo možné sledovat historický vývoj výhradně v konturách křesťanství.⁶⁶

Pro kontext předkládané práce byly přínosnými studie sledující rozmanité aspekty dobové protestantské historiografie. V tomto ohledu jsou velmi přínosnými některé příspěvky vydané v monografii *Protestant History and Identity* pod vedením Bruce Gordona. Ty sledují jakými různými proměnami procházela protestantská historiografie v 16. století, a také jakou roli hrála církevní historie

⁶⁴ Zdeněk BENEŠ, *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepiscectví*. Praha 1993 (dále jako *Historický text*); Tentýž, *Historický text a historická kultura*. Praha 1995; Tentýž, *Raně novověká historiografie*. In: *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ-Ivo CERMAN a kol. Praha 2013, s. 615-648.

⁶⁵ Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620*. Praha 2010; Tatáž, *Měšťanské paměti raného novověku – pramen poznávání každodennosti*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*. Olomouc 2001, s. 83-91; Marie TOŠNEROVÁ-Miroslava KVĚTOVÁ, *Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800*. Praha 2019.

⁶⁶ Anthony GRAFTON, *Church History in Early Modern Europe: Tradition and Innovation*. In: *Sacred History: Uses of the Christian Past in the Renaissance World*, editoval Katherine VAN LIERE-Simon DITCHFIELD-Howard LOUTHAN. Oxford 2012. s. 3-26; Tentýž,), *What was History? The Art of History in Early Modern Europe*. Cambridge 2012.

v jejich chápání.⁶⁷ Bruce Gordon ve svém příspěvku v této kolektivní monografii zdůraznil, že v té době vznikající protestantské historie měly vliv a formování mnoha aspektů tehdejšího vývoje a společnosti, a jak byly v tomto ohledu využívány.⁶⁸ Ve svém příspěvku ze stejné monografie Markus Wriedt soustředil pozornost na formování identity pod vlivem Lutherova pojetí historie. Ukázal, že Luthertímto způsobem ovlivnil své vlastní sebechápání a tím ovlivnil vznikající luteránskou identitu.⁶⁹

Důležitými momenty v přístupu protestantských reformátorů k problematice církevní historie a k počátkům jejího psaní shrnul Glanmore Williams.⁷⁰ Zaměřil se zejména na to, jakým způsobem došlo k přenesení vlivů a trendů z kontinentální Evropy v rámci prací Johna Balea, Williama Tyndalea a Johna Foxe.

Zajímavé výzkumy z posledních několika let se zabývaly pracemi důležitých postav protestantské historiografie a poskytly tak nové pohledy na jejich díla. Alexandra Kess se v první souhrnné práci věnovala osobě, a především dílu Johannese Sleidana. Zdůraznila především vliv, jaký na něj měla předchozí tradice a zejména antický historik Eusebius Pamfilius.⁷¹ Cenný pohled na historiografii wittenberskou, která díky jeho vlastnímu vzdělání mohla mít vliv na Pavla Skálu, ve své práci předložil Mark Andrew Lotito. Ten věnoval pozornost jak jednotlivým autorům, tak především tvorbě Filipa Melanchtona, a reformačnímu historickému myšlení jako takovému.⁷² Kontext luteránské historiografie jako takové je pro předkládanou práci důležitý. Matthias Pöhlig se ve své monografii jak protestantské církevní, tak také světové historii, jejich vzájemnému propojení a problémům. Důraz klad například na roli chronologie v psaní těchto historií.⁷³

⁶⁷ Bruce GORDON (ed.), *Protestant History and Identity in the Sixteenth century Europe*. 2 sv. Aldershot 1996.

⁶⁸ Bruce GORDON, *The Changing Face of Protestant History and Identity in the Sixteenth Century*. In: *Protestant History and Identity in the Sixteenth century Europe*, editoval Bruce GORDON. Vol. 1. Aldershot 1996, s. 1-22.

⁶⁹ Markus WRIEDT, *Luther's Concept of History and the Formation of an Evangelical Identity*. In: *Protestant History and Identity in the Sixteenth century Europe, vol 1*, editoval Bruce GORDON. Aldershot 1996, s. 31-45.

⁷⁰ Glanmore WILLIAMS, *Reformation views of Church History*. 1. vyd. Richmond 1970.

⁷¹ Alexandra KESS, *Johann Sleidan and the Protestant Vision of History*. (dizertace). 2004. Práce byla publikována jako Alexandra KESS, *Johann Sleidan and the Protestant Vision of History*. Aldershot-Burlington, 2008. V této práci byla využita první zmíněná verze práce.

⁷² Mark Andrew LOTITO, *Reformation of Historical Thought*. Leiden 2019.

⁷³ Matthias PÖHLIG, *Zwischen Gelehrsamkeit und konfessioneller Identitätsstiftung. Lutherische Kirchen- und Universalgeschichtsschreibung 1546-1617*. Tübingen 2007.

Odborná literatura věnovaná tematickým okruhům, které byly zmíněny výše, a které budou v různém rozsahu sledovány v této práci, je poměrně široká, a nebylo možné se jí věnovat v její úplnosti. Hlavním záměrem této úvodní část práce bylo seznámit alespoň s výběrem z této literatury a poskytnout základní obraz o tématu ve starším i novějším bádání. Sledovány byla především díla, které jsou v nějakém vztahu k této práci.

Pavel Skála ze Zhoře a jeho rukopis *Historie církevní*

Neocenitelný dobový pramen činí z *Historie* v mnoha ohledech skutečnost, že Skála byl současníkem významných momentů českých dějin v prvních dvou desetiletích 17. století. Důležitou roli zde hrála jeho přítomnost v Praze v době, kdy došlo ke klíčovému okamžikům stavovské povstání až do jeho porážky v roce 1620. Právě to, že byl autor současníkem a možná i do jisté míry i účastníkem tehdejšího dění, bylo nejen v raném novověku považováno za důležité – historickému dílu to dodávalo na důvěryhodnosti. A právě z toho důvod je ceněna především druhá polovina Skálova díla.

Co se týče samotného Pavla Skály, informace a zprávy máme převážně o jeho životě do roku 1620, ačkoliv se jedná o znalosti v mnoha směrech omezené. O Skálových osudech po odchodu do exilu však víme snad ještě mnohem méně. Novodobí autoři ve spojení se Skálovou osobou zpravidla vycházeli ze starší literatury, v níž však obvykle nebylo uváděno odkud dané informace pocházely. Část věnovaná jeho osobě je především kompilací všech dosud známých znalostí, doplněných o to minimum informací o jeho životě, které bylo dosud možné získat přímo z jeho díla. Jelikož samotný Pavel Skála ze Zhoře není hlavním tématem této práce, jedná se především o pokus ukázat jeho život na základě dosud známých informací s tím, že by tento text mohl v budoucnu sloužit jako základ pro další výzkum této zajímavé osobnosti českých předbělohorských dějin.

Pavel Skála ze Zhoře a jeho život

O životě Pavla Skály ze Zhoře jsou známy informace zejména pro období před jeho odchodem do exilu a životem v saském Freibergu. Jako místo jeho narození bývá uváděna Praha, kam se měla rodina Skálů přestěhovat někdy v průběhu 16. století z jihočeského Písku. V literatuře věnované jeho osobě se nejčastěji objevují dva názory na datum jeho narození. V literatuře z druhé poloviny 19. století bývá uváděno, že se Skála narodil kolem roku 1580. Tento názor zastával například Antonín Rybička.⁷⁴ V další literatuře lze nalézt již konkrétnější informaci, rok 1583. Je zajímavé, že Karel Tieftrunk ve svých různých textech uváděl jako rok Skálova narození obě možnosti. V jeho příspěvku z *Osvěty* pak byl uveden rok 1683, zjevně se ale jednalo o tiskovou chybu. Ve stejném textu uvedl i konkrétní datum, 10. července. Tento údaj měl být zmíněn na jednom z epigramů Jiřího Karolina z Kašperka.⁷⁵ Stejně datum jako Tieftrunk lze nalézt u Josefa Grima⁷⁶ a Františka Ladislava Riegera.⁷⁷ Toto datum uvedli také Sigfried Kapper ve svém příspěvku o rodopisu Skálovy rodiny,⁷⁸ nebo Jan Bohuslav Mittner.⁷⁹ Rok 1583 uvedli jako rok Skálova narození v mladší literatuře Josef Polišenský a Josef Janáček.⁸⁰

Pavlův otec Adam Skála ze Zhoře působil jako registrátor menších desek zemských a měl to být právě on, kdo do nich zapsal znění Rudolfova Majestátu.⁸¹

⁷⁴ Antonín RYBIČKA, K životopisu Pavla Skály ze Zhoře. *Časopis českého muzea* 1858, s. 455.

⁷⁵ Karel TIEFTRUNK, *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká*, I. díl. Praha 1865, s. 9; Karel TIEFTRUNK, Pavel Skála ze Zhoře. *Osvěta III* 1873, č. č. 8, díl II, díl II., s. 562.

⁷⁶ Josef GRIM (ed.), *Výbor z literatury české: doba střední*. Praha 1885, s. 219.

⁷⁷ František Ladislav RIEGER (ed.), *Slovník naučný*, Díl osmý. Praha 1862, s. 468.

⁷⁸ Měl vycházet z uvedených epigramatik Karolina z Kašperka Siegfried KAPPER, K rodopisu Pavla Skály ze Zhoře. *Květy. Týdenník belletristický a lehce poučný s přílohou Česká včela*, roč. 2, pol. 1, Praha 1867, s. 130-131.

⁷⁹ Jan Bohuslav MILTNER, Pavel Skála ze Zhoře. *Památky archeologické a místopisné, vydané od archeologického sboru Musea království Českého*. Roč. XV., díl. III, sv. 1. Praha 1868. s. 440-442.

⁸⁰ Josef POLIŠENSKÝ, Měšťanství historikové českého stavovského povstání. In: Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci, *Historie III*, Olomouc 1956, s. 109. Stejnou informaci uvedl Polišenský také v úvodu k edici Skálova rukopisu z roku 1964 - *Česká válka 1618-1620, české měšťanstvo a jeho historikové*. In: *Historie o válce české 1618-1620: výbor z historického spisování Ondřeje z Habernfeldu a Pavla Skály ze Zhoře*, editoval Eduard PETRŮ–Josef POLIŠENSKÝ. Praha 1964, s. 14; Josef JANÁČEK, *Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*. Praha 1984, s. 5.

⁸¹ Pavel Skála ZE ZHOŘE, *Historie církevní*, I. díl, s. 870. Edičně se informace nachází v TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 243. Od něj tuto informaci převzal také Josef Janáček do úvodu své edice – JANÁČEK, *Historie*, s. 5. O Skálově otci Adamovi se zmínil také August Sedláček - August SEDLÁČEK, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, díl III. Dějiny zvláštních částí*. Písek 1913, s. 405.

Mladý Skála měl navštěvovat některou z pražských městských škol⁸² a následně získat univerzitní vzdělání. Janáček v úvodu ke své edici píše, že Skála navštěvoval univerzitu v Praze, odkud se měl vydat studovat za hranice. Podle něj Skála od roku 1600 pobýval ve Wittenberku, kdy pro něj měl jeho otec pro tento pobyt získat doporučení od rektora pražské univerzity.⁸³ Wittenberk byl ve Skálově době obecně místem, kam nekatolíci z českých zemí odcházeli studovat na univerzitu.⁸⁴ Ve starších textech věnovaných Skálově osobě někteří autoři zastávali názor, že na pražské univerzitě naopak nestudoval.⁸⁵

Není jisté, kdy přesně se Skála vrátil zpět do Čech, ve Wittenberku však měl s jistotou pobývat v roce 1601 a pravděpodobně alespoň část roku 1602.⁸⁶ V tomto roce byl Skála již s jistotou zpět v Praze. Podle Zikmunda Wintera byl vybrán tehdejší pražským rektorem za preceptora pro cestu do zahraničí „*syna a strýce*“ Anny Hruškové z Hochhauzu.⁸⁷ O této jeho pozici se zmiňoval také Roedl, který uvedl, že tuto roli Skála zastával do roku 1603.⁸⁸ Na podzim zmíněného roku měl Skála být podle Janáčka již zpět na univerzitě v Praze.⁸⁹ Lze předpokládat, že se Skála definitivně vrátil do Čech právě někdy během roku 1603, protože již 18. května 1604 se v Žatci oženil s Annou Hošťálkovou, příbuznou Maxmiliána

⁸² Tiefertunk jako jediný uvádí školu u sv. Martina – TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 4. Roedl naznačil, že Skála mohl navštěvovat měšťanskou školu v Žatci - Bohumír ROEDL, *Žatecké kapitoly Pavla Skály ze Zhoře. Dějiny a současnosti*, č. 1, 1997, s. 14. Ani jeden však neuvedl, odkud informaci převzali.

⁸³ JANÁČEK, *Historie*, s. 6. František Dvorský uvedl, že Skála odešel do Wittenberku v září 1600. - František DVORSKÝ, *Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od l. 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější doby*. Praha 1886, s. 145. Zde se také nachází překlad původně latinského doporučujícího listu rektora Bydžovského (s. 145-146). O životě tehdejšího pražského rektora například Petr HLAVÁČEK et al., *Kacířská univerzita. Osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417-1622*. Praha 2013, s. 120-123.

⁸⁴ Albert KUBIŠTA, *Humanismus v českých zemích*. In: *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ-Ivo CERMAN a kol. Praha 2013, s. 700. Názor, že na pražské univerzitě Skála nestudoval, vyslovil také F. L. Rieger – RIEGER, *Slovník naučný*, s. 468.

⁸⁵ Jako první se o tomto zmínil RYBIČKA, K životopisu, s. 455. Tento názor pak zastával Karel Tiefertunk v úvodu ke své edici Skálových *Historie církevní*, a následně jej zopakoval v samostatném příspěvku ke Skálovi a vytvořené edici – TIEFTRUNK, *Historie česká*, I. díl, s. 4; Tentýž, *Pavel Skála ze Zhoře*, s. 562.

⁸⁶ TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 4-7. Z Tiefertunka tuto informaci převzal také Janáček pro úvod své edice. Tiefertunk pak také uvádí dva epigramy Pavla z Jizbice, které mají dokládat, že Skála ještě v roce 1602 pobýval ve Wittenberku – TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 5-6. Jako pravděpodobný rok návratu Skály zpět do Čech uvádí r. 1602 také Josef JIREČEK, *Anthologie z literatury české*. Sv. II. Praha 1876, s. 365.

⁸⁷ Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*. Praha 1899, s. 23. Přepis listu z 28. září 1602, ve kterém rektor Jan Adam Bystřický informuje Annu Hruškovou o tom, že byl vybrán právě Pavel Skála viz. DVORSKÝ, *Paměti o školách*, s. 145-147.

⁸⁸ ROEDL, *Žatecké kapitoly*, s. 14.

⁸⁹ JANÁČEK, *Historie*, s. 6.

Hošťálka z Javořice. O dva dny později, 20. května, tam získal měšťanské právo.⁹⁰ V Žatci se svou rodinou Skála žil až do roku 1618.⁹¹ Během této doby však měl pravidelně dojíždět v úředních záležitostech do Prahy, kde navštěvoval až do jeho smrti svého otce Adama.

Někdy na počátku roku 1610 zemřel jeho otec, což si vyžádalo Skálovu cestu a delší pobyt v Praze, během kterého se měl stát poručníkem svých mladších sourozenců.⁹² Otcova smrt se jej jistě dotkla i v dalším ohledu. Měl to být právě on, kdo Skálu spravoval o dění v Praze, ať již osobně nebo písemně. Samotný Skála to doložil například v rámci záznamů z roku 1608 kde se dočteme, že „*A tak ne zle otec můj milý Adam Skála v tu dobu mi z Prahy do Žatce napsal slova ta [...]*“.⁹³ Nebo v roce 1609 „*pro budoucí paměť tak slovo od slova, jakž mi ho výpis hodnověrný odeslal do města Žatce můj milý otec Adam Skála ze Zhoře, registrátor desk zemských [...]*“.⁹⁴

V průběhu roku 1618 se Skála se svou rodinou přesunul z Žatce do Prahy, kde začal získat pozici v direktorské kanceláři. Tieftrunk uvedl, že svou novou pozici získal zřejmě díky dříve zmíněnému Maxmiliánu Hošťálkovi, který byl významnou osobou v rámci direktoria a stavovské obce.⁹⁵ Naopak Bartoš zastával názor, že Skála do Prahy odjel spíše sám a že se měl podílet na budování „*kancléřství*“.⁹⁶ V následujícím roce se Skála stal úředníkem nového českého krále Fridricha Falckého. O této své pozici se sám zmínil v rukopise ve spojení s událostmi ve svatovítské katedrále - „*ačkoliv já spolu s jinými osobami přišnými pozůstal jsem v tu dobu ještě v kanceláři při vyřizování některých pilných věcí úředních*“.⁹⁷

⁹⁰ ROEDL, Žatecké kapitoly, s. 14.

⁹¹ TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 7-12; Tentýž, Pavel Skála, s. 562-563; POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 14-15; JANÁČEK, *Historie*, s. 6-9. Nejpodrobněji se žateckému životu Pavla Skály věnoval ROEDL, Žatecké kapitoly, s. 14-17.

⁹² Pochován měl být Adam Skála ze Zhoře 7. února toho roku. - DVORSKÝ, *Paměti o školách*, s. 147. Doloženo opět zápisem rektora pražské univerzity.

⁹³ *Historie*, VII. díl, s. 697.

⁹⁴ *Historie*, VII. díl, s. 870. Oba citáty uvedl například také TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 8; ROEDL, Žatecké kapitoly, s. 14.

⁹⁵ TIEFTRUNK, *Historie česká*, I. díl, s. 12; Tentýž, *Pavel Skála*, s. 562; JANÁČEK, *Historie*, s. 9.

⁹⁶ František M. BARTOŠ, *Devět statí z českých dějin*. Praha 1941, s. 42.

⁹⁷ POLIŠENSKÝ, *Česká válka*, s. 15; JANÁČEK, s. 9. Ten v této informaci odkazuje na Dundra, který vycházel přímo ze Skálova rukopisu - Josef A. DUNDR, Některé zprávy o Pavlu Skálovi ze Zhoře. *Časopis českého musea*, Praha 1858, s. 288; *Historie církevní*, IX. díl, s. 707.

Po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře odešel Skála spolu s královským dvorem do exilu, a i nadále působil ve službách Fridricha Falckého.⁹⁸ Na královu žádost měl být Skála údajně krátce poslán zpět do Čech zjistit tamní situaci a náladu obyvatel.⁹⁹ Skálovy služby pro krále měly skončit v červenci 1622 s rozpuštěním celého falckého dvora. Následně se měl spolu s armádou generála Mansfelda přesunout do Lotrinska a dále putovat přes Říši do Freibergu. Podle Tieftrunka se tam dostal po několika měsících putování v listopadu 1622.¹⁰⁰ V rukopisu však samotný Skála ke svému příchodu do Freibergu napsal, že „*dostal jsem se s ní do Nyrnberka při začátku měsíce listopadu, s novým pak rokem do Freyberku v zemi míšeňské, kdežto syna svého s preceptorem a mladými Hošťálky, sestřenci jeho, jsem našel.*“¹⁰¹ Do Freibergu se tak podle svých vlastních slov dostal někdy s počátkem roku 1623. Jeho manželka Anna se k rodině připojila zřejmě až později. Není vyloučeno, že se sám Skála na krátkou dobu mohl do Čech a do Žatce vrátit. Je otázkou, zda se tak mohlo stát ještě v době jeho služby u Fridricha Falckého, či až později po jeho příchodu do Freibergu. Nelze však vyloučit, že si Skála udržel s domovem pravidelný písemný kontakt, díky kterému mohl být poměrně podrobně zpraven o událostech v zemi.

Podle Josefa Janáčka se Skála v roce 1623 zapsal jako posluchač na lipskou univerzitu, a současně měl dohlížet na české studenty pod obojí. Neuvedl však, z jaké pozice měl Skála na zmíněné české studenty na univerzitě dohlížet. Jedním z důvodů, proč se k tomuto kroku rozhodnul mohla být skutečnost, že příslušnost k univerzitě mimo jiné poskytovala určitou právní imunitu. Z těchto příčin zde Skála mohl nechat zapsat také svého syna a potomky popraveného Hošťálka.¹⁰² Na konci 16. a počátku 17. století byla univerzita v Lipsku obecně častým cílem studia mezi českými luterány.¹⁰³

⁹⁸ Karel TIEFTRUNK, *Historie literatury české*. 1874, s. 100. S Fridrichem Falckým se takto rozhodlo odejít do exilu řada královských úředníků a šlechticů – například Lenka BOBKOVÁ, *Exulant*. In: Václav BŮŽEK-Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007, s. 304-305.

⁹⁹ TIEFTRUNK, *Pavel Skála ze Zhoře*, s. 563. O jeho možné cestě do Čech také RIEGER, *Slovník naučný*, s. 468. Rieger také uváděl kde všude dál měl Skála pobývat.

¹⁰⁰ TIEFTRUNK, *Pavel Skála ze Zhoře*, s. 563-564.

¹⁰¹ *Historie*, X. díl, s. 812. Přesnou citaci tohoto textu uvedl také DUNDR, *Některé zprávy*, s. 289.

¹⁰² JANÁČEK, *Historie*, s. 11.

¹⁰³ Petr HLAVÁČEK-Josef HRDLIČKA-Zdeněk VYBÍRAL, *Města a měšťané*. In: *Společnost v českých zemích v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, editoval Václav BŮŽEK-Josef GRULICH-Zdeněk BEZECNÝ. Praha 2010, s. 399.

Žatecký majetek Skálovy rodiny byl zabaven v rámci pobělohorských konfiskací. Z obou manželů vlastnila majetky především Skálova manželka Anna. Právě její jméno figurovalo ve spojení s Žatcem v rámci dějin konfiskací Tomáše Bílka, její manžel zmíněn nebyl.¹⁰⁴ Také podle Roedla měla podle soupisu z roku 1626 vlastnit poměrně rozsáhlé majetky právě Anna. Po odchodu do exilu jej rozprodávala prostřednictvím příbuzných, kteří zůstali v českých zemích, čímž zřejmě dokázala zajistit rodinu tak, že Skála mohl nerušeně pracovat.¹⁰⁵ Zejména právě díky tomu Skála a jeho rodina v exilu nouzi netrpěli.¹⁰⁶ Například ještě v roce 1629 měla Anna skrze švagra, který zůstal v Žatci, prodat část zmíněných nemovitostí.¹⁰⁷ I sedm let později měl Skála „*trávit ze svého*“ - finančně tedy rodina zřejmě nestrádala ani na sklonku jeho života, kdy měl být již vdovcem.¹⁰⁸

Svůj život v exilu Skála po odchodu z královských služeb nestrávil pouze ve Freibergu. V roce 1626 pobýval v Lübecku, kde začal pracovat na I. díle své *Historie církevní*.¹⁰⁹ Právě na základě této informace mohl Josef Polišínský dojít k závěru, že po rozpuštění královského dvora žil Skála v severozápadním Německu.¹¹⁰ Není vyloučeno, že Skála po německých městech cestoval a nějakou dobu v některém mohl pobývat.¹¹¹ Zbytek svého života pak již strávil ve Freibergu. Podle Polišínského byl Skála ve městě trvale usazen od roku 1628, avšak tato informace není zcela přesná. Pokud bychom vycházeli ze Skálových vlastních poznámek z rukopisu, tak od 3. července 1627 ve Freibergu pracoval na III. díle *Historie*.¹¹² Je tedy pravděpodobné, že se ve městě natrvalo usadil někdy mezi 26. červnem 1626, kdy v Lübecku dokončil I. díl *Historie*,¹¹³ a zmíněným 3. červencem 1627. Co Skála dělal mezi léty 1623 a 1626 nevíme. Stejně tak nemáme žádné

¹⁰⁴ Podle textu „*zanechala dům v městě, chalupu ze zahradou, 6 chmelnic a 5 kusů dědin.*“ - BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, sv 2, s. 1261.

¹⁰⁵ Mělo se jednat o dům, dvůr, chalupu a několik pozemků. - ROEDL, *Žatecké kapitoly*, s. 16-17; BOBKOVÁ, *Emigrace*, s. 546.

¹⁰⁶ Skálovi se mělo podařit uchránit nemalou část svého majetku. – Josef J. KOŘÁN-Antonín REZEK, *Česko-Moravská Kronika. Kniha pátá*. Praha 1891, s. 670. Také JANÁČEK, *Historie*, s. 11.

¹⁰⁷ BOBKOVÁ, *Exulant*, s. 299.

¹⁰⁸ František DVORSKÝ (ed.), *Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. I. Dopisy z roku 1631 a 1633*. Praha 1894, s. 2 (v pozn.).

¹⁰⁹ 28. května 1626 – *Historie*, I. díl, s. 1.

¹¹⁰ POLIŠENSKÝ, *Česká válka*, s. 15.

¹¹¹ Například ve zmíněném Lipsku. - JANÁČEK, *Historie*, s. 11.

¹¹² *Historie*, III. díl, s. 1.

¹¹³ *Historie*, I. díl, s. 213.

informace o tom, proč Skála po krátkou dobu bydlel právě v severoněmeckém Lübecku.

Dle Polišínského Skála v roce 1631 přerušil svou práci na *Historii* a spolu s dalšími emigranty se spolu se saským vojskem vrátil do Čech. Tehdy se mu podle něj mělo podařit získat část rodinného majetku včetně velké řady úředních materiálů, které si měl odvézt s sebou z Prahy.¹¹⁴ Pokud bychom opět vycházeli přímo ze Skálových vlastních poznámek, tak toto tvrzení není zcela přesné. Podle nich Skála v roce 1631 pracoval ve Freibergu na IV. díle rukopisu. Práci na delší dobu přerušil pouze mezi 15. únorem a 29. dubnem toho roku.¹¹⁵ V období, kdy Skála rukopis dle svých vlastních poznámek nepsal, však ještě saská vojska v Čechách být neměla. V době dobytí Prahy Sasy a následně až do konce roku 1631 Skála na svém rukopise pracoval téměř každý den. Není tedy zcela jasné, jak Polišínský ke svému závěru došel. Ve Skálových poznámkách lze mimo dat nalézt také i informace o místě, kde na rukopise pracoval. Je pravděpodobné, že pokud by Skála psal během svých případných cest, tak by zaznamenal také místo, kde v danou dobu pobýval. V rukopisu je možné nalézt zmínky pouze o Lübecku a Freibergu. Podle Bartoše měl být na počátku 30. let 17. století Skála na cestách ke Švédům, kteří v té době táhli oblastí Říše, a kde se měl pokoušet získat finanční podporu. Je však jediným autorem, který tuto informaci zmiňuje a neuvádí, odkud ji převzal,¹¹⁶ a vlastní Skálovy poznámky v *Historii* toto nenaznačují.

Budeme-li vycházet z toho, co nám po sobě Skála s jistotou zanechal, tak se zdá, že Freiberg až do své smrti již neopustil. Ta jej potkala někdy po 20. květnu 1640.¹¹⁷ Tento den byl posledním, kdy znamenal, že pracoval na X. dílu *Historie*. Tuto domněnku by potvrzovalo také to, že na titulní straně X. dílu Skála uvedl, že se na jeho konci měl nacházet rejstřík, který tam však není. Že měl v úmyslu ve své práci pokračovat dokládá nadepsaný rok 1624. Rok 1640 jako rok Skálova úmrtí uváděla také řada badatelů.¹¹⁸ Podle Dvorského Skála zemřel 11. října 1640, což měl dokládat Skálov napsaný epitaf, který „*Pelzel ve svém zápisníku*

¹¹⁴ POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 15-16.

¹¹⁵ *Historie*, IV. díl, s. 653 (15.2.), 659 (29.4.).

¹¹⁶ BARTOŠ, *Devět statí*, s. 43.

¹¹⁷ *Historie*, X. díl, s. 1244.

¹¹⁸ TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 17; Tentýž, Pavel Skála, s. 564; JANÁČEK, *Historie*, s. 13; POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 15. Zde je uvedeno, že bylo o Skálovi naposled slyšet v letech 1639-1640. Velmi stručná zmínka o Skálovi se nachází také ve František Ladislav RIEGER (ed.), *Slovník naučný*, díl druhý. 1862, s. 436.

zaznamenal“.¹¹⁹ Stejné datum úmrtí zmínil také August Sedláček ve své monografii věnované dějinám Písku.¹²⁰

¹¹⁹ DVORSKÝ, *Paměti o školách*, s. 147.

¹²⁰ SEDLÁČEK, *Dějiny*, s. 405.

Osudy rukopisu

Co se dělo s rukopisem *Historie*, zejména v letech bezprostředně následujících po Skálově smrti, není zcela jasné. Po jeho skonu došlo k několika přesunům celého rukopisu a ke změně majitelů. Nejprve se mělo celé dílo ocitnout ve vlastnictví posledních Pánů z Lipé, Pertolda Bohobuda, bývalého dědičného nejvyššího maršálka Království českého, a jeho syna Čenka. Jak přesně se do jejich drže dostal bohužel nevíme. K názoru, že se jej podařilo získat Čenkovi z Lipé se přikláněl například Josef Janáček. V mnohém v tomto ohledu vycházel z Františka Bartoše, ačkoliv ten explicitně netvrdil, že rukopis získal právě Čeněk.¹²¹ Ani jeden z těchto autorů však nevedl, odkud informace převzali. Jisté je, že se rukopis v určitém momentu po Skálově smrti přesunul do Slezska, kde zůstal po několik dalších let.

Zde měl *Historii* objevit Tomáš Pešina z Čechorodu, který začal kolem roku 1660 hledat a shromažďovat prameny pro svůj *Mars Moravicus*.¹²² Podle Bartoše se měl Pešina do archivu Čenka z Lipé dostat v roce 1665 a Skálův rukopis si měl následně odvézt v roce 1679.¹²³ Po jeho smrti o rok později rukopis zůstal v jeho knihovně jako součást pozůstalosti. Její část, jejíž součástí byl i rukopis, se dostala do vlastnictví pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna, a stala se součástí knihovny valdštejnského rodového zámku Duchcov. Zde se nacházel zapomenut až do roku 1825, kdy jej našel František Palacký.¹²⁴ V polovině 19. století byly poslední čtyři díly rukopisu Palackým převezeny do Prahy do Národního muzea, kde se v jeho Knihovně nacházejí dodnes.¹²⁵ Tyto díly byly nadále badatelsky využívány. Práci Karla Jaromíra Erbena a Josefa Dundra vznikly dva částečné přepisy, které jsou dnes uloženy v Knihovně Národního muzea. V prvním případě se jedná o rukopis III A 18, který byl Polišenským označen jako „značně spolehlivý“, i když v něm scházejí Skálovy poznámky a odkazy.¹²⁶ Ve druhém

¹²¹ JANÁČEK, *Historie*, s. 18; František M. BARTOŠ, Osudy pozůstalosti Pavla Skály ze Zhoře. *Časopis českého musea*, Praha 1924, s. 75. Že se rukopis dostal do rukou Čenka Bartoš zmínil až o řadu let později. Nicméně nevedl, co jej k tomuto tvrzení přivedlo. – BARTOŠ, *Devět statí*, s. 44.

¹²² Jan P. KUČERA-Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, s. 161, 169.

¹²³ BARTOŠ, *Osudy pozůstalosti*, s. 76-77.

¹²⁴ BARTOŠ, *Osudy pozůstalosti*, s. 76-77; JANÁČEK, *Historie*, s. 18-19.

¹²⁵ Národní muzeum (dále NM), Knihovna Národního muzea (dále KNM), sign. I_B_7a (VII. díl, léta 1601-1611); sign. I_B_7b (VIII. díl, léta 1612-1618); sign. I_B_7c (IX. díl, léta 1619-1620); sign. I_B_7d (X. díl, léta 1621-1623). V textu a v poznámkovém aparátu budou jednotlivé díly nadále označovány příslušným pořadovým číslem v rámci rukopisu.

¹²⁶ NM, KNM, III A 18; POLIŠENSKÝ, *Česká válka*, s. 17. Také DUNDR, *Některé zprávy*, s. 287.

případě se zlomky Skálova díla nalézají v rukopise III D 6 (295).¹²⁷ Zbývající svazky rukopisu byly později spolu se zbytkem valdštejské knihovny přesunuty z Duchcova na zámek v Mnichově Hradišti, kde jsou uloženy i v současnosti.¹²⁸

Původně byl součástí souboru rukopisu svazek nazvaný *Paralipomena*, který se bohužel nedochoval. Že opravdu existoval víme díky Skálovým poznámkám v textu *Historie*, kde na něj na řadě míst odkazoval. Do tohoto svazku vpisoval dodatky, překlady rozsáhlejších listin a textů, které pro jejich rozsah nechtěl či nemohl zahrnout do textu samotné *Historie*. Je možné, že byl ztracen již během přesunů rukopisu těsně po Skálově smrti. Další možností je, že svazek zůstal v knihovně Čenka z Lipé. V tomto případě by však vyvstala otázka, proč by si Pešina neodvezl také tento doplňkový svazek. Další součástí díla a pomůckou k *Historii* je *Chronologie církevní*, na které Skála pracoval v letech 1628-1630 souběžně s dalšími díly *Historie*. Sám Skála ji měl označit za první svazek, a ten obsahující I. a II. díl *Historie* za svazek druhý.¹²⁹

Pod označením „Skála“ v knihovně v Mnichově Hradišti nalezneme ještě další dva svazky.¹³⁰ Ty obsahují výtah z *Kroniky české* Václava Hájka z Libočan, z jehož díla však sám Skála nečerpal a již na první pohled jsou tyto svazky psány jinou rukou. Polišenský jako jejich autora identifikoval Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka, který měl text opatřit svými glosami. Také se zde mají nacházet přípisky od Tomáše Pešiny z Čechorodu. Svazky jsou tužkou označeny jako „Skála“ a k jejich spojení se Skálovu *Historií* mělo podle Polišenského dojít v rámci pozůstalosti druhého zmíněného.¹³¹ Všechny uvedené svazky spojené se Skálovým jménem, ať se jedná o ty uložené v Praze nebo v Mnichově Hradišti, mají stejnou vazbu.

¹²⁷ NM, KNM, III D 6 (295), J. A. Dunder. *Přepisy z Dačického, Paprockého a j. Z Dačického paměti (1-237), o rukopisích, životě a z Prostopravdy (238-63), srovnání tisků a výpisky z Paprockého Diadochu (264-39), překlad seznamu pobělohorských konfiskací (350-86), listiny a písně z P. Skály (387-419) a písně o Valdštejnovi z Lumíra 1861 (420-7)*. Dar J. A. Dundra 24. VI. 1872.

¹²⁸ Ze sbírek Národního památkového ústavu (dále NPÚ), Územní památková správa v Praze (dále ÚPS v Praze), Státní zámek Mnichovo Hradiště (dále SZMH), sign. 47.11.7, Nr. 16 000 (*Vejtah*, I. a II. díl); sign. 47.11.7, Nr. 16 001 (III. díl, léta 1516-1535); sign. 47.11.7 (IV. díl, léta 1536-1565); Nr. 16 002, sign. 47.11.7, Nr. 16 003 (V. díl, léta 1566-1576); sign. 47.11.7, Nr. 16 004 (VI. díl, léta 1577-1600). Zde se nachází také svazek *Chronologie církevní* - NPÚ, ÚPS v Praze, SZMH, sign. 47.11.1., Nr. 16 007.

¹²⁹ POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 18.

¹³⁰ NPÚ, ÚPS v Praze, SZMH, sign. 47.11.7, Nr. 16005; NPÚ, ÚPS v Praze, SZMH, sign. 47.11.7., Nr. 16006.

¹³¹ POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 18.

Dosavadní edice a badatelské využití *Historie církevní a osoby Pavla Skály ze Zhoře*

Ačkoliv je celý Skálův rukopis *Historie*, včetně *Chronologie*, významným dílem české raně novověké historiografie, jako celek byl badatelsky využit poměrně málo. Do konce 20. století vznikly tři částečné edice vycházející ze Skálova rukopisu. Stále však chybí ediční zpracování rukopisu jako celku, či alespoň jednoho vybraného dílu v jeho úplnosti. Veškerá práce s rukopisem se až dosud omezila pouze na jeho vybrané části. Zpravidla se také nejednalo o práci přímo s původním rukopisem, nýbrž badatelé vycházeli prakticky vždy ze zmíněných částečných edic. Různé jednotlivé odkazy na některou z edic, především však na tu od Karla Tieftrunka, se nacházejí v řadě monografií, studií či statí. Dále budou uvedeny ty z nich, které na Skálu či jeho rukopis odkazují.

Edice

Od „znovunalezení“ rukopisu v první třetině 19. století vznikly až do současnosti tři edice. Nejednalo se však o ediční zpracování celého Skálova textu. Až dosud se pracovalo prakticky výhradně s těmi pasážemi ze VII. až X. dílu rukopisu, které byly věnovány příčinám a událostem stavovského povstání a dění po porážce stavů na Bílé hoře. Zbývající části nebyly považovány za badatelsky hodnotné.

Nejstarší a dosud nejrozsáhlejší pětidílnou edici vytvořil v druhé polovině 19. století Karel Tieftrunk. Podle Polišenského měla být tato práce tištěna přímo z rukopisu a úpravy pravopisu, zpravidla pouze v podobě úpravy do dobového jazykového úzu, měly proběhnout až v rámci korektur editovaného textu.¹³² Tento názor naopak nezastával Josef Janáček, podle něhož byl Skálův text na mnoha místech moc složitý na to, aby mohl být původní text zpracován tímto způsobem.¹³³ Úvod Tieftrunkovy edice seznamuje s rodinou Pavla Skály od jeho otce Adama, až po Pavlovy vlastní potomky. Stručnou pozornost věnoval samotnému rukopisu, včetně *Chronologie*, Skálovým názorům projeveným v textu, a také práci Františka Palackého s tímto dílem. Při komparaci editovaného textu s rukopisem se ukázalo, že tato edice obsahuje pouze zlomek Skálových poznámek a dodatků k hlavnímu

¹³² POLIŠENSKÝ, Česká válka s. 17.

¹³³ JANÁČEK, *Historie*, s. 19.

textu rukopisu. Vzhledem k tomu, že tuto skutečnost Tiefertunk do textu nijak nezaznamenal, čtenář neznalý původního Skálova textu si těchto změn není a ani nemůže být vědom. Některé pasáže Tiefertunk pro potřeby edice také zkrátil či jinak upravil. V jeho edici nenalezneme také prakticky žádnou kritiku originálního pramene, ať již v úvodu či v případných poznámkách.

Další dvě edice *Historie* vznikly ve 20. století. Svým rozsahem byly mnohem kratší než ta Tiefertunkova a věnovaly se pouze událostem spojeným s léty 1618-1620. První vydali Eduard Petruš a Josef Polišenský v roce 1964, a vedle Skálovy *Historie* obsahovala také *Vyprávění o válce české Ondřeje Habervešla z Habernfeldu*.¹³⁴ Jedná se o nejstručnější ze všech tří dosud existujících edic, zaměřenou pouze na skutečně klíčové momenty stavovského povstání. Byla však také mnohem kritičtější než Tiefertunkova a prošla detailnější přípravou. V úvodu se Polišenský věnoval Skálovu životu a pak především samotnému rukopisu. Pro srovnání jejich postupu práce s prací Tiefertunkovou jsou zajímavé textově kritické poznámky v její poslední části.¹³⁵

O něco rozsáhlejší byla mladší z novějších edic, která vznikla v polovině 80. let prací Josefa Janáčka. Ten ve svém úvodu poměrně široce vylíčil Skálův život s důrazem na období jeho působení v Žatci. Dále se věnoval charakteru Skálova díla, co se s rukopisem mělo dít po roce 1640 a pojetí jeho vlastní edice. Co se týče rozsahu zachycených let, i Janáček se věnoval pouze důležitým událostem let 1618 až 1620. Součástí jsou poměrně rozsáhlé komentáře, věcné poznámky k textu a slovníček pojmů.¹³⁶ Porovnáme-li tuto edici s původním rukopisným textem, lze ji považovat za poměrně přesnou, stejně jako i ve srovnání s nejrozsáhlejší Tiefertunkovou edicí.

Další badatelské využití Skálova rukopisu

Se Skálovým rukopisem jako pramenem začali historici v určité míře pracovat již od poloviny 19. století a před vznikem první edice. Zcela první ukázky z něj vydal v první polovině 30. let 19. století František Palacký. V roce 1831 vydal v rámci jednoho příspěvku medailonky anglické královny Alžběty I. a francouzského krále

¹³⁴ PETRUŠ-POLIŠENSKÝ, *Historie o válce*, pozn. 56.

¹³⁵ PETRUŠ-POLIŠENSKÝ, *Historie o válce*, s. 369-372.

¹³⁶ JANÁČEK, *Historie*, s. 337-422.

Jindřicha IV.¹³⁷ O tři roky později, 1834, Palacký otisknul ukázkou líčící obsazení Malty Turky v roce 1585.¹³⁸

Do konce 19. století vyšlo několik dalších textů. V roce 1858 vyšly dva krátké texty primárně spojené s osobou samotného Pavla Skály. První sepsal Josef Dundr poté, co vytvořil výše zmíněný přepis čtyř dílů uložených v Národním muzeu. Součástí této jeho práce byly pasáže přímo přejaté z IX. a X. dílu rukopisu.¹³⁹ Druhý příspěvek od Antonína Rybičky se soustředil také na Skálovu rodinu a její osudy.¹⁴⁰ V roce 1866 vyšel krátký příspěvek o přítomnosti Pasovských v Táboře vycházející ze Skálova rukopisu.¹⁴¹ V návaznosti na svou práci na edici *Historie* napsal v roce 1873 Karel Tieftrunk kratší studii zaměřenou na rukopis jako takový. V ní se nejdříve krátce věnoval domácímu dějepisectví 16. a 17. století, a následně přešel ke Skálovi. V krátkosti vylíčil jeho životní osudy, především se ale soustředil na poslední čtyři díly *Historie církevní*, jejichž obsah shrnul.¹⁴² Z rozsáhlejších prací pracujících s rukopisem *Historie* bylo v roce 1896 vydané dílo Tomáše Bílka zaměřené na historii jezuitského řádu, ve kterém pracoval také s posledními čtyřmi díly Skálovy *Historie*. Ve své monografii ze Skály převzal a citoval řadu různě rozsáhlých pasáží.¹⁴³ Na Skálu a jeho rukopis bylo odkazováno také v několika dalších pracích, zpravidla pak na jeho ediční podobu. Odkazy na edici Karla Tieftrunka nalezneme například ve vojenské studii o české válce z roku 1875.¹⁴⁴ Dvě ukázky z *Historie*, zaměřené na bitvu u Mühlbergu a osobu francouzského krále Jindřicha IV., lze nalézt v publikaci Jiřího Jirečka o české literatuře.¹⁴⁵ Odkazy na Pavla Skálu a jeho *Historii* se objevují také ve dvou svazcích *Česko-moravské kroniky* z roku 1891.¹⁴⁶ O jeho osobě se stručně

¹³⁷ František PALACKÝ, Charakteristiky od Pavla Skály ze Zhoře. *Časopis Českého musea* 5, Praha 1831, s. 408-420.

¹³⁸ Tentýž, Obležení Malty od Turků roku 1585 od Pavla Skály ze Zhoře. *Časopis Českého muzea* 8, Praha 1834, s. 257-267.

¹³⁹ DUNDR, Některé zprávy, s. 287-289.

¹⁴⁰ RYBIČKA, K životopisu, s. 454-455.

¹⁴¹ Pasovští v Táboře (Dějepisné vypravování) (Dokončení). *Tábor. Týdeník pro zábavu a poučení*. Roč. II., č. 51, 21. dubna 1866, Tábor 1866, s. 2-3 (v samotném výtisku nečíslováno).

¹⁴² Vedle Skály zde zmínil například také Bartoše Písaře, Sixta z Ottersdorfu, Jana Blahoslava, Václava Brežana a Viléma Slavatu. - TIEFTRUNK, Pavel Skála, s. 557-571, 645-655.

¹⁴³ Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova a působení jeho vůbec a v zemích království Českého zvláště*. Praha 1896.

¹⁴⁴ Josef THILLE-Ferdinand ČENSKÝ, *Česká válka od rok 1618 do roku 1622: historicko-vojenská studie*. Praha 1875.

¹⁴⁵ JIREČEK, *Anthologie*, s. 366-373.

¹⁴⁶ Josef KOŘÁN-Antonín REZEK-Karel Vladislav ZAP, *Česko-moravská kronika*. Sv. 4 a 5. 1886, 1891.

zmínil František Ladislav Rieger v osmém díle *Slovníku naučného*.¹⁴⁷ Na několika místech bylo na Skálu odkazováno například v *Česko-moravské Kronice*.¹⁴⁸

Do poloviny 20. století se Skála a jeho rukopis objevili pouze v malém počtu prací. Stručné shrnutí jeho života nalezneme v píseckých dějinách Augusta Sedláčka.¹⁴⁹ Julius Glücklich se Skálovi velmi krátce věnoval ve své práci o Václavu Budovci z Budova. Glücklich tvrdil, že Skála pro své líčení událostí let 1608-1610 čerpal právě z díla Budovce.¹⁵⁰ Přímo Budovcovo jméno zatím ve Skálových poznámkách objeveno nebylo, nalezeny byly pouze odkazy na díla, která s ním bývají spojována. V dalším krátkém textu Glücklich rozebral části textu *Historie* věnovaného staroměstské popravě 21. června 1621.¹⁵¹ Na Skálu pak odkazoval i ve své delší studii zaměřené na osoby defensorů a jejich roli a působení v českém stavovském povstání.¹⁵² Na základě odkazů ve zmíněných textech Glücklich vždy pracoval s edicí Karla Tieftrunka a nikoliv přímo s rukopisem. Skálově osobě se v krátkém příspěvku z roku 1941 věnoval František M. Bartoš.¹⁵³

Od poloviny 20. století se Skála a jeho rozsáhlý rukopis objevili v odborné literatuře v několika případech. Skálu ve svém příspěvku o měšťanských historících, kteří psali o českém stavovském povstání, zmínil Josef Polišínský.¹⁵⁴ Stejně jako on se také Eduard Petrů Skálovi věnoval i ve své další práci. Jeho dílo společně s dílem Pavla Stránského ze Záp porovnal v jedné z kapitol své monografie o starší české literatuře.¹⁵⁵ Ve spojení s rodinou Hošťálků se Skálovi ve svém bádání věnoval Bohumír Roedl.¹⁵⁶ Ten také napsal článek o životě a působení

¹⁴⁷ RIEGER, *Slovník naučný, díl osmý*, s. 468-469.

¹⁴⁸ KORÁN-REZEK, s. 92, 108, 110, 157 a 245. Zde se nachází také krátký odstavce o Skálově životě. – s. 670.

¹⁴⁹ SEDLÁČEK, *Dějiny*, s. 405.

¹⁵⁰ Julius GLÜCKLICH, *O historických dílech Václava Budovce z Budova z let 1608-1610 a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova*. Praha 1911, s. 118-121.

¹⁵¹ Julius GLÜCKLICH, K rozboru Skálových zpráv o popravě staroměstské dne 21. června 1621. *Český časopis historický* 27, Praha 1921, s. 156-162.

¹⁵² Julius GLÜCKLICH, O defensorech a českém povstání 1618-1620. *Český časopis historický* 27, Praha 1921, s. 63-93. V literatuře se objevila záměna obou těchto Glücklichových textů. U krátkého rozboru zpráv o popravě roku 1621 je často uváděno, že jej lze nalézt v příslušném čísle ČČH na s. 63-93. Zde se však nachází text o defensorech, kde je Skálova *Historie* z Tieftrunkovy edice několikrát citována. Pro srov. např. ROEDL, *Žatecké kapitoly*, s. 17.

¹⁵³ BARTOŠ, *Devět statí*, s. 40-45.

¹⁵⁴ POLIŠIŇSKÝ, Měšťanští historikové, s. 109. Z tohoto příspěvku pak Polišínský vycházel v úvodu k edici z roku 1964, kdy mnohé jejich pasáže jsou shodné.

¹⁵⁵ Eduard PETRŮ, *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře*. Olomouc 1996, s. 335-345.

¹⁵⁶ Bohumír ROEDL, *Dodatky k Hošťálkům z Javořice a rodině Pavla Skály ze Zhoře. Sborník okresního archivu v Lounech* 10, Louny 2001, s. 119.

Skály v Žatci v letech 1604-1618.¹⁵⁷ Práce se Skálovým rukopisem se v posledních letech objevovala v několika studiích a zmínky o něm či o Skálovi se objevily také v malém počtu monografií. Na Tieftrunkovu edici Skálova rukopisu ve svém příspěvku o národu a konfesi v předbělohorské době odkazoval Jaroslav Pánek.¹⁵⁸ Medailonek o něm napsal Jiří Mikulec,¹⁵⁹ ve své monografii o rekatolizaci Čech jej zmínil Howard Louthan,¹⁶⁰ objevil se také v nedávné monografii o bělohorské bitvě francouzského historika Oliviera Chalina.¹⁶¹ S eschatologickými motivy především z *Chronologie* pracoval ve své monografii o myšlení pobělohorského exilu Vladimír Urbánek.¹⁶² Na Skálu a jeho dílo odkazuje ve své poslední monografii zaměřené na otázku třicetileté války Radek Fukala.¹⁶³ Odkaz na Tieftrunkovu edici *Historie* nalezneme v příspěvku Roberta Evanse věnovaném Čechám v mezinárodním kontextu jazyka a politiky v letech 1409-1627.¹⁶⁴

¹⁵⁷ ROEDL, *Žatecké kapitoly*, s. 14-17. Viz. pozn. 62.

¹⁵⁸ Jaroslav PÁNEK, Nation and Confession in the Czech Lands in the pre-White Mountain Period. In: *Confession and Nation in the era of Reformations. Central Europe in comparative Perspective*, editoval Eva DOLEŽALOVÁ-Jaroslav PÁNEK., Praha 2011, s. 139-153.

¹⁵⁹ Jiří MIKULEC, Pavel Skála of Zhoř – Pavel Skála ze Zhoře, In: *Undaunted by exile! To the victims of religious, political, national and racial persecutions in Central Europe between 16th and 20th century with an accent on the Czech Lands*, editoval Zlatica ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ et al. Praha 2015, s. 83-86.

¹⁶⁰ Howard LOUTHAN, *Obracení Čech na viru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém*. Praha 2011, s. 120-122, 124.

¹⁶¹ Olivier CHALINE, *Bílá hora*. Praha 2013, s. 271-272.

¹⁶² URBÁNEK, *Eschatologie*, s. 209-212, 214-215.

¹⁶³ Radek FUKALA, *Sen o odplatě: Dramata třicetileté války*. Praha 2005, s. 34, 96.

¹⁶⁴ Robert J. W. EVANS, Language and Politics: Bohemia in International Context, 1409-1627. In: *Confession and Nation in the era of Reformations. Central Europe in comparative Perspective*, editoval Eva DOLEŽALOVÁ-Jaroslav PÁNEK., Praha 2011, s. 155-182.

Popis a rozbor rukopisu

Než přistoupíme k hlavnímu tématu této práce, je nezbytné věnovat prostor také rukopisu jako takovému. O rukopisu *Historie církevní* jako celku jsou znalosti badatelů neúplné. Skála přitom vytvořil značně komplexní dílo, ve kterém nalezneme, jaké součásti typické pro dobovou historiografickou tvorbu, tak také části specifické pro toto dílo. Alespoň základní pohled na celé dílo a Skálovu práci na něm by mohly napomoci lépe pochopit jak dílo samotné, tak také cíl této práce.

Jednotlivé části rukopisu

Historie bývá považována za nejrozsáhlejší samostatné dílo české raně novověké historiografie. Celý rukopis je složen z deseti dílů *Historie* a svazku *Chronologie církevní*. Při analýze rukopisu bylo zjištěno, že je jeho součástí i několik dalších kratších textů, na které lze nahlížet jako na samostatné součásti. Vše bylo svázáno do celkem deseti svazků. Samotná *Historie* je obsažena v devíti z nich.

Všechny svazky mají stejné rozměry, 22x35 cm, jejich tloušťka se liší v závislosti na rozsahu daného dílu. Vazba všech svazků je identická, mohla zřejmě vzniknout poté, co se rukopis dostal do valdštejnské knihovny. Prakticky na všech svazcích je vazba v poměrně špatném stavu. Hřbety všech svazků nesou označení „Böhmische Geshichte Tom xx“. Celý rukopis je psán inkoustem na papíru, bez výzdoby. Výjimkou jsou dvě ilustrace, které budou zmíněny dále. Na vnějších stranách se nacházejí okraje, do kterých byly autorem vpisovány rozmanité poznámky, jejich charakter a obsah bude také zmíněn podrobněji níže. Samotný text rukopisu je psán po celém rozsahu stránek.

Chronologie církevní

Chronologii Skála označil za první svazek celého svého díla. Josefem Polišínským byla označena za „první českou příručku křesťanské chronologie“,¹⁶⁵ a měla být rukověť k *Historii*. Podle Vladimíra Urbánka Skála ve své chronologické práci do značné míry vycházela z díla Johanna Heinricha Alsteda.¹⁶⁶ První dvě její strany Skála věnoval předmluvě, ve které se věnoval významu

¹⁶⁵ POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 18.

¹⁶⁶ URBÁNEK, *Eschatologie*, s. 209-210. Mělo se jedna o jeho dílo *Thesaurus chronologiae*.

historie.¹⁶⁷ Následně text rozdělil do 45 různě rozsáhlých kapitol označených "O posloupnostech let", kde postupně vypsál různé způsoby, jakými bylo možné rozdělit historii světa. Jednalo se například o posloupnost podle patriarchů, židovských králů, různých světových monarchií, římských biskupů, církevních řeholí, nebo dle zavádění svátků v církvi. Poté následovalo rozšíření ke kapitole 23 obsahující *Konfesi anebo vyznání víry starožitných a právě věřících církvi, i jejich učitelů přednějších podle té posloupnosti let*. V této části uvedl všechna Skálovi známá vyznání víry od sv. Cypriána až po valdenské.¹⁶⁸ Celou *Chronologii* uzavřel *Krátkým výtahem z Harmonie konfesi víry právě verzicích a obnovených církvi, kteréž v rozličných po Evropě královstvích, národech a krajinách svaté učení evangelické čistotně a vůbec vyznávají*, rozděleným do devatenácti "rozdílů".¹⁶⁹

Vejtahy

První svazek samotné *Historie* obsahuje dějiny od vzniku světa až do počátku 16. století. V tomto svazku došlo ke spojení několika kratších textů a I. a II. díl *Historie* jako takové. Jako první se zde nachází *Vejtah z Historie církevní Eusebia z Kaisareie*.¹⁷⁰ Za ním se nachází text označený jako *Vejtah prvního dílu Historie církevní, kteráž Tripartita slove*.¹⁷¹ Jedná se o shrnutí prvního dílu Cassiodorovy *Historia ecclesiastica tripartita*.¹⁷² Tento druhý *Vejtah* však nebyl napsán Skálovou rukou. Jím zdá se byla vytvořena pouze označení, že se jedná o *Vejtah* a zbytek názvu. Pokud je *Vejtah* v dosavadní literatuře v souvislosti se Skálou zmiňován, mluví o Eusebiově *Vejtahu*. Druhý z Tripartity uváděn nebývá.¹⁷³ Před textem *Vejtahu* z Eusebiova díla pak Skála na necelou stranu sepsal *Summu hlavní celé historie*.

¹⁶⁷ *Chronologie*, s. 1-2. Všem předmluvám, které se v rukopise nacházejí, bude věnována samostatná pozornost.

¹⁶⁸ *Chronologie*, s. 868-925.

¹⁶⁹ *Chronologie*, s. 925-942.

¹⁷⁰ *Vejtah z Historie církevní od Eusebia přijímám Pamfila, jazykem řeckým sepsané, v kratičkou sumu uvedemý, od Pavla Skály ze Zhoře Léta Páně 1629*. 49+5 str. – NPÚ, ÚPS v Praze, SZMH, sign. 47.11.7., Nr. 16000.

¹⁷¹ S dodatkem: *V němž se sumovně a krátce zpráva činí, co se v první, druhé a třetí knihách obsahuje a zavírá*. 77+3 str. – NPÚ, ÚPS v Praze, SZMH, sign. 47.11.7., Nr. 16000.

¹⁷² CASSIODORUS, *Historia ecclesiastica tripartita*.

¹⁷³ POLIŠENSKÝ, Měšťanští historikové, s. 113; Tentýž, Česká válka, s. 18.

I. díl

I. díl *Historie* Pavla Skály nese název *O obrácení pohanů k víře křesťanské, O protivenstvích církve, O rozličných kacířstvích a všeobecných sněmích duchovních za příčinou jejich shromážděných. Z spisů a z paměti nej přednějších historiků církevních v kratičkou summu uvedený a sepsaný*. Text je rozdělen na předmluvu a tři části zvané „*rozdíly*“, na konci doplněné o desetistránkový rejstřík. První z uvedených, označený *O obrácení většího dílu pohanů k víře křesťanské*, pokrývá období od vzniku světa až do 14. století. Tento rozdíl Skála uzavřel zodpovězením dvou otázek zaměřených na šíření víry ve spojení s římskými biskupy.¹⁷⁴ Ve druhém rozdíl, nazvaném *O protivenstvích církve a mučednictví lidí pobožných*, Skála v patnácti protivenstvích vylíčil osudy křesťanů a mučedníků od počátků církve až po Langobardy a „*saracény*“.¹⁷⁵ V posledním rozdíl pojmenovaném *O rozličných kacířstvích, a všeobecných sněmích duchovních, kteříž za příčinou jejich držání bývali*, Skála nejprve v předmluvě vysvětlil, co to bylo kacířství a jak mu mělo být bráněno. Následně vyjmenoval všechna „*kacířstva*“, která existovala v prvních sedmi stech letech historie církve spolu s letopočty, v nichž se měla objevit.¹⁷⁶

II. díl

II. díl rukopisu Skála označil jako *O hrozném zavedení církve křesťanské pod jho těžké Antikrista římského*.¹⁷⁷ Analýza ukázala, že celý II. díl by vlastně

¹⁷⁴ *Historie*, I. díl, s. 1-68. Znění zmíněných otázek je následující: „*První otázka. Jak by bylo pravé a vskutku naplněné ono prorocství v Žalmu 19 po celé Zemi rozesel se hlas jejich a až do končin oboru zemského slova jejich: ještě již z napřed přivedené zprávy zřejmé a patrné jest, jak rozličných časů a věků jeden každý národ obzvláště a ne všickni hned pojednou víru Kristovu přijímali?*“

*Druhá otázka. Co by o tom poslednějším některých národů k víře křesťanské obrácení smýšleno býti mělo: Při němž ani biskupa římského oumysl a předsevzetí žádnou měrou nemůže se chváliti: protože on v příčině víceji o to se snažil, aby nespravedlivou svou moc a panství tady zvelebiti a upevniti, nežli Evangelium svaté rozšířiti mohl. Mimo to také jest zřetelná věc, že k tomu Slova Božího štípění bylo přimícháno mnoho zcestných smyslů a nákvas Antikristových, proti pravému víru Křesťanské základu čelících: mnohé také ceremonie nebo služby církevní nepotřebné místo potřebných do církve Páně jsou uvedené: jakž tomu porozuměti se může z nahoře dotčeného Katechismu pomořského, kterému Otto, biskup bamberské, posluchače své vyučoval?“ – *Historie*, I. díl, s. 66-67.*

¹⁷⁵ *Historie*, I. díl, s. 68-126.

¹⁷⁶ *Historie*, I. díl, s. 127-221. V dalších částech II. dílu následně Skála ukázal, že „*kacířstva*“ se v církvi vyskytovala, ale nikdy neovládla církev jako celek. To bylo v kontrastu s Antikristem, který ji měl ovládnout celou.

¹⁷⁷ Název dále pokračuje: „*V němž se z hodnověrných historiků církevních, a to na větším díle z samých papeženců, pořádně a dostatečně ukazuje, kdy, skrze jaké prostředky a po kterých stupních to lstivé, ukrutné, rouhavé království papežské jest se v církvi právě začalo, zmáhalo a až na věch moci a důstojenství svého vzešlo. Též kde kteří lidé pobožní a horliví zástupcové pravdy Jesu*“

Skálovým překladem díla Philippa Duplessis-Mornay *Le Mystere D'Iniquite c'est a dire l'histoire de la papaute* z roku 1611.¹⁷⁸ Toto dílo bylo současně vydáno v latině a ve francouzštině, a o rok později pak v anglickém překladu. Skála však pozměnil pořadí některých částí původního díla. Jím přeložený text *Ke všechněm následovníkům církve římské, kteříkoli ne s zmozolovatěným svědomím, ale z pouhé neznámosti své, buďto ze mdloby a křehkosti lidské, jí se přidržejí, a pravdě Kristové protiví.*¹⁷⁹ se v Mornayho díle nachází na začátku hned za dedikací celé práce anglickému králi Jakubovi I. Skálův *Závěrek druhého dílu Historie církevní*,¹⁸⁰ je pak shrnutím původního Mornayho díla. Současně se zdá, že by se mohlo jednat o jeden z prvních překladů této Mornayho práce do češtiny. Podrobněji se těmto částem a celému II. dílu bude více věnovat část této práce zaměřená na Antikrista ve Skálově díle.

III.-X. díl¹⁸¹

Ve III. dílu *Historie* Skála započal hlavní výklad náboženského vývoje z pohledu šíření a rozvoje „pravé“ církve. Za počátek zde Skála považoval rok 1516. Ve III. a IV. díle se zaměřil především na vývoj luteránské reformace, postupný nárůst problémů mezi protestantskými konfesemi a na stále větší propojení náboženské problematiky s představiteli a politikou jednotlivých zemí. V V. a VI. díle se soustředil více na vyličení narůstajícího náboženského napětí a problémů v Evropě. Velmi podrobně se zabýval například nizozemskou revolucí a situací ve Francii. Těmto státům se věnoval v VII. až X. díle rukopisu, jeho hlavní pozornost se ale stále více zaměřovala na vývoj událostí v českých zemích a okolních oblastech. Po bitvě na Bílé hoře Skála dosti podrobně vyličil mimo jiné následné Mansfeldovo tažení přes Říši do Nizozemí. Na konci X. dílu pak nalezneme překlad spisu obsahujícího shrnutí duchovní synody v Dordrechtu.¹⁸²

Kristové, i kterých let jemu se v tom na odpor živě a srdnatě stavěli, a dotčené království jeho podle nejvyšší možnosti rušiti a kaziti usílovali.“

¹⁷⁸ Philippe DUPLESSIS-MORNAY, *Le Mystere D'Iniquite c'est a dire l'histoire de la papaute*. 1611. Současně vyšla latinská a francouzská verze tohoto díla, dedikovaného anglickému králi Jakubovi I. O rok později, 1612, bylo dílo přeloženo do angličtiny. Duplessis-Mornay měl svou práci reagovat na práci kardinála Bellarmina *De Potestate summi pontificis in rebus temporalibus*.

¹⁷⁹ *Historie*, II díl, s. 1005-1018.

¹⁸⁰ *Historie*, II. díl, s. 991-1004.

¹⁸¹ Pro lepší přehlednost viz. Příloha 1 a 2

¹⁸² Skála tento překlad označil jako *Summovní vypsání synodu neb sněmu duchovního, kterýž Léta Páně 1618 z nařízení stavů sjednocených v Nydrlantu v městě Dortrechtu v hrabství Holandském držán a 1619 zavřin byl*. Jako pramen zde Skála uvedl *Acta Synodi Nationalis Dordrechtana in fol. 78 stran*.

Vzhledem k tomu, že Skála nadepsal rok 1624 a chtěl pokračovat v psaní *Historie*, byl zde tento záznam do svazku vložen až poté co bylo jasné, že v práci pokračovat nebude. Je možné, že jej tam nechal před svou smrtí vložit sám Skála. O tomto shrnutí se v dosavadních edicích rukopisu zmínil pouze Karel Tieftrunk. Ten došel k závěru, že události roku 1624 měly být již součástí budoucího XI. dílu rukopisu.¹⁸³ Nicméně na základě jeho umístění a značného množství volných stránek se zdá, že rok 1624 měl být součástí X., nikoliv XI. dílu.

Rejstříky

Součástí několika dílů *Historie* jsou také Skálou vytvořené rejstříky. Krátké rejstříky lze nalézt u obou *Vejtahů* – u výtahu z Eusebia má rozsah 5 stran, u výtahu z Tripartity pouze 3 strany. Vlastní rejstříky Skála vytvořil také pro I. až III. díl *Historie*. Nejdelší se nachází ve III. díle (47 stran), rozsahem pak následují II. díl (37 stran) a I. díl (10 stran). Ke zbývajícím dílům *Historie* ani *Chronologii* Skála rejstříky nese-psal. Nelze však vyloučit, že je mohl zamýšlet vytvořit například po dokončení celého díla.

Předmluvy

V celém rukopise se nacházejí celkem čtyři předmluvy. Vlastní dvoustránkovou má *Chronologie*, ve které Skála psal o tom proč byly chronologie a posloupnost nutné pro hodnověrnost historie.¹⁸⁴ Nejdelší předmluva se nachází na úvod I. dílu. V ní se Skála zabýval rozdílem mezi svatou a církevní historií a vyjmenovával staré církevní historiky, jako Eusebia Pamfilia, Hegessippa, sv. Jeronýma, Marcellia a další. Zde je možné se dočíst o rozdílu mezi spisy zmíněných církevních historiků a „pravidly“ plynoucími z Písma Svatého. Také se zde dozvíme, že podle Skály se Antikrist do církve měl vloudit díky tomu, že církev Páně měla být narušena kacíři, ale stále měli existovat obránci pravé církve.¹⁸⁵ Nejkratší předmluvu Skála vytvořil pro III. díl *Historie*, kterou umístil až na jeho konec. Její strany nejsou číslovány a vše budí dojem, že ji sepsal později a do svazku byla vložena dodatečně. V této předmluvě Skála krátce vyložil, jak byla historie zaznamenávána v minulosti, například v Římě či v rámci židovské tradice. Její

¹⁸³ TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 22.

¹⁸⁴ *Chronologie*, s. 2-3.

¹⁸⁵ *Historie*, I. díl, s. -12.

druhou část věnoval sepsáním a uspořádáním některých částí Bible, včetně Pěti knih Mojžišových.¹⁸⁶

V kontextu této disertační práce a zřejmě také celého Skálova rukopisu lze považovat za nejdůležitější předmluvu k II. dílu. V ní Skála tvrdil, že kacíři nikdy zcela „*nezatemmili*“ církev tak, jako tomu bylo v jeho době pod „*jhem římského Antikrista*“. Ten si měl církev podmanit ve všech jejích částech a zanést ji různými bludy a pohanskými ceremoniemi, což podle Skály mohlo být pochopeno z řady spisů. Na základě epištoly sv. Pavla a Zjevení sv. Jana poskytnul Skála výklad jejich proroctví o Děvce babylónské, První a Druhé šelmě, a také Člověku hříchu, kterým měl být právě papež. Doložil, že zejména ten se měl povyšovat nad Boha a na základě zmíněných proroctví byl Řím označen za jeho sídlo. Skála neopominul rozvést také otázku toho, kdy mělo k Antikristovu vystoupení dojít. Tento nepřítel Boha pak mohl být poražen pomocí „*kázání Slova Božího a pravým učením*.“ Na důkaz, že se nejednalo pouze o „jeho“ interpretaci zmíněných dvou proroctví doložil Skála podobné výklady této otázky od několika církevních otců. Podle Skály pak papež „*i sám sebe za Boha na Zemi nebo zemského svobodně vyhlásuje, i kanonistové nestoudní, jeho náhončí a pochlebníci takový titulem jej štědrě ozdobují, smějící psáti o něm, že i božského přirození účasten jest i Nebem a Peklem všelijak mocně a dokonale vládne*.“¹⁸⁷ Antikrist se měl do církve dostat „*potutelně*“ tak, jak mělo být předpovězeno v proroctvích, což bylo Skálou opět doloženo příklady z církevních otců. Poslední odstavce obsahují tvrzení a příklady toho, jak konkrétně měl být Antikrist přítomen v církvi již v době života sv. Pavla.¹⁸⁸

Podoba záznamů

Při podrobnějším studiu rukopisu se ukázalo, že v jeho textu je možné identifikovat části, které se v jistých obměnách opakují. Některé z nich se nacházejí na specifických místech v textu, jiné jsou spojeny s každým z ročních záznamů. Pro tyto zápisy Skála vytvořil vzor, který se snažil dodržovat až do konce svého díla. V tomto případě se uchýlil pouze k menším úpravám.

Názvy jednotlivých dílů

¹⁸⁶ *Historie*, III. díl, nestránkováno (úplný konec tohoto dílu rukopisu).

¹⁸⁷ *Historie*, II. díl, s. 8.

¹⁸⁸ *Historie*, II. díl, s. 2-10.

První dva díly *Historie církevní* mají své vlastní tituly, které již byly zmíněny. Od III. dílu nese každá titulní strana stejný název - *Historie církevní xx. díl. Z spisů a pamětihodnověrných historiků v krátkou summu uvedený a sepsaný* - doplněný o rozpětí let zahrnuté v příslušném díle. Nachází se zde také Skálovo jméno a rok, kdy na díle pracoval, popř. začal pracovat. Vždy také uvedl, že se měl na konci nacházet věcný a jmenný rejstřík. Ty však, jak bylo zmíněno o něco výše, byly součástí pouze několika z nich. Mimo uvedený titul nese III. díl navíc ještě označení *O obnovení církve křesťanské a učení evangelium svatého, kteréž po celě téměř Evropě v patnáctém věku od Narození Páně zvláštním a podivným řízením Božím se dalo*.¹⁸⁹ Tento podtitul označuje „hlavní část“ celého rukopisu, která pro něj začínala právě tímto dílem. Od jeho počátku, kterým byl rok 1516, mělo podle Skály začít docházet k nápravě církve, kterou měla v předchozích staletích narušit činnost Antikrista. Tento příchod a růst Antikrista v církvi Skála vylíčil v I., a zejména ve II. díle své *Historie*.

Zakončení

Většina dílů *Historie* obsahuje obdobná zakončení. Na posledních stranách několika částí rukopisu¹⁹⁰ se nachází části latinský veršů spolu s jeho překladem do češtiny:

*„Ad Zoilum.
Feci, quod potui; potui, quod Christe dedisti.
Improba fac melius, si potes, invidia!
Učinil jsem, co sem mohl; mohl sem, co z milosti
Bůh mi dal. Můžeš-li líp, dověď, zlá závisti!”*¹⁹¹

Tieftrunk v úvodu své edice uvedl, že se tyto verše nacházejí „na poslední straně každého z prvních devíti foliantů”.¹⁹² Tyto verše se však nalézají na konci celkem osmi částí, navíc oba *Vejtahy* a I. a II. díl jsou součástí jednoho svazku. Stejně

¹⁸⁹ *Historie*, III. díl, s. 1.

¹⁹⁰ Jedná se o oba *Vejtahy*, II.-IV., VI.-VIII. dílu a *Chronologii*.

¹⁹¹ *Historie*, II. díl, s. 1018; IV. díl, s. 1605; VI. díl, s. 1581; VII. díl, s. 1311; VIII. díl, s. 1388. V případě *Vejtahů* se verše nacházejí za rejstříkem druhého z nich. Ve III. díle lze verše nalézt za jeho Předmlouvou na konci svazku.

¹⁹² TIEFTRUNK, *Historie česká*, s. 22.

označené verše, *Ad Zoilum*, byly zapsané také na konci přemluvy *Chronologie*. Nejsou však zcela identické s těmi z *Historie* a *Chronologie* samotné:

„*Ad Zoilum.*
Corrige, ubi erravi, tu, qui me doctior, absq. Hoc
Quis quis es, misuls(us), ZOLLE, MACEUS eris.
To jest
Napprav mne, však kdos nade mne, v té věci zběhlejší,
Pakliť drže strašuješ, Co jsi? Traup Největší.”¹⁹³

Pokud bychom počítali i tyto mírně odlišné verše dohromady s prvními, získali bychom stejné číslo, devět, jako Tieftrunk. Jeho edice byla jedinou, která se o nich jakkoliv zmiňovala.

Samotné záznamy

Od roku 1516, kterým začíná III. díl *Historie*, Skála vytvořil podobu záznamů, jichž se s menšími modifikacemi držel až do konce své práce. V rukopise zaznamenával události každého roku, který byl vždy nadepsán *Příběhové léta Páně xxxx*, následované Skálovým vlastním chronologickým označením, *Obnovení církve*. Podle Skály právě v roce 1516 došlo k prvnímu vystoupení Martina Luthera a tedy k prvnímu kroku k obnově církve do její původní podoby, a jehož „příchod“ měl být předpovězen. Zřejmě proto si Skála tento rok zvolil za počátek hlavní části *Historie* – díky Lutherovi měla začít zmíněná obnova církve s současně měl být jeho příchod předpovězen o sto let dříve předpověďmi Mistra Jana Husa a Jeronýma Pražského, a proroctvím františkánem Johannem von Hiltenem.¹⁹⁴

Na začátku několika ročních záznamů z 20. a 30. let 16. století¹⁹⁵ Skála zejména v prvních letech uváděl stručný přehled významných událostí daného roku, které následně rozepsal podrobněji v hlavním textu zápisu. Další nedílnou součástí záznamů v *Historii* byl přehled přírodních divů, úkazů a katastrof, které se v příslušném roce udály. Ojedinělé případy Skála zaznamenával od 20. let 16. století. S výjimkou roku 1552 se dočteme v samostatných zmínkách o tom, že byla sledována kometa, nebo že někde propuklo zemětřesení či mor. Úplně poprvé byly

¹⁹³ *Chronologie*, s. 3.

¹⁹⁴ *Historie*, III. díl, s. 4.

¹⁹⁵ Jednalo se o léta 1521, 1562, 1527, 1532, 1533 a 1535.

souhrnně označeny jako *"divy a zázraky"* na konci roku 1555.¹⁹⁶ Od roku 1556 všechny tyto události, často i v rozsahu několika stran, Skála sepisoval dohromady na závěr každého roku bezprostředně před přehledy významných zemřelých.

Tyto přehledy zemřelých Skála zapsal na úplný konec záznamů jednotlivých let. Vždy uvedl jméno, o koho se jednalo a co se s danou osobou stalo. Mohlo se jednat pouze o dvě či tři věty, avšak v případě vysoce postavených a významných osobností v rozsahu několika odstavců nebo stran. Skála zmiňoval nejen protestanty, ale také některé papeže a významné katolíky.¹⁹⁷ Poprvé se takto o zemřelém zmínil v roce 1523,¹⁹⁸ jednalo se však ještě o ojedinělý záznam. Obdobně tomu bylo v roce 1524.¹⁹⁹ V letech 1526-1532 Skála tyto seznamy označoval jako *"mučedníky"* či *"zemřelé pro víru"*. Pro rok 1533 tento typ záznamu Skála vynechal. Od roku 1534 byl přehled zemřelých pravidelnou součástí ročních záznamů. Výjimkami byla léta 1537-1539 a 1541. Zejména ve spojení se zmínkami o těch osobách, které zemřely pro svou víru a zůstali jí věni až do smrti se zde Skála mohl pokoušet vytvořit s jistým smyslu vlastní řetězec svědků pravé víry.

Záznamy každého roku měl Skála do značné míry rozděleny podle jednotlivých zemí nebo oblastí. Pozornost věnoval vedle českých zemí především Svaté říši římské, Anglii, Francii, dědičným habsburským zemím, Uhersku, Sedmihradsku, Polskému království, zemím severní Evropy, či například Irsku. Psal také o událostech v Moskevském knížectví či Osmanské říši. Události v jednotlivých zemích líčil chronologicky. Od roku 1618 (VIII. díl) Skála začal dělit události pro větší přehlednost navíc také po měsících. V jejich rámci pokračoval ve svém obvyklém přístupu popisu událostí po jednotlivých zemích.

Poznámky, dodatky a komentáře

Dochovaná podoba Skálova rukopisu neměla být podobou finální. Jedná se o jediný autograf, který byl současně konceptem celé práce. V rukopisu se nachází velké množství textových úprav v různé formě, řada z nich poměrně rozsáhlých,

¹⁹⁶ *Historie*, IV. díl, s. 629.

¹⁹⁷ Například kardinál Caesar Baronius nebo francouzská královna Kateřina Medicejská. Z papežů se jednalo o Hadriána, Klimenta VII., Julia III., Marcelluse II., Pavla IV., Řehoře XIII., Sixta V., Řehoře XIV., Klimenta VIII., Lva XI., a Pavla V.

¹⁹⁸ Jednalo se o papeže Hadriána - *Historie*, III. díl, s. 143-144.

¹⁹⁹ V tomto případě Skála zmínil smrt osobního lékaře Jindřicha VIII. Tento záznam se však nachází několik stran před koncem zápisů roku 1524. - *Historie*, III. díl, s. 249.

učiněných samotným Skálou. Při pročitání *Historie* na řadě míst najdeme proškrtaných několik řádků, ale také delší pasáže textu. Často nalezneme úpravy pořadí slov ve větě, kdy Skála nad jednotlivá slova nadepsal číslice pro jejich správné pořadí.

V rukopise se nachází také množství různých textových poznámek, komentářů a dodatků. V průběhu práce si Skála v okrajích jednotlivých dílů činil poznámky, pokud si nebyl například jist nějakou informací a chtěl si ji ověřit nebo se ujistit, zda danou informaci pochopil správně. Takovéto poznámky byly zpravidla označeny *NB*.²⁰⁰ Na mnoha místech najdeme také různě rozsáhlé dodatky k původnímu textu připsané Skálou později. Jedná se jak o několik slov, která mohl Skála při prepisování či překládání původního textu vynechat či opomenout, až po dlouhé pasáže, na něž mohl narazit později a které doplňovaly a rozšiřovaly jeho dosavadní text.

Na několika místech lze nalézt odkazy na jiná místa v rámci *Historie* či *Chronologie*. Například na stránkách V. dílu *Historie* Skála odkazoval na jiné místo v rámci toho samého svazku následovně – „*Viz. toto znamení na str. 397, pod nímž věc vepsaná sem náleží*“²⁰¹ či v VIII. díle, že „*Tito artikulové náleží vlastně níže na stránku 1334*“.²⁰² Na svou *Chronologii* pak například odkazoval v VII. díle – „*Chronologie má Círk. na str.*“.²⁰³

Rozsah rukopisu

Skálova *Historie* je bezpochyby jedním z nejrozsáhlejších česky psaných raně novověkých historiografických děl. Právě rozsah je jedním z důvodů, proč dosud nebyla vytvořena kompletní edice celého rukopisu. V literatuře se obecně uvádí, že *Historie* obsahuje kolem 16 000 stran textu. Poprvé se tento údaj objevil u Josefa Polišenského.²⁰⁴ Není však zřejmé, jak k tomuto údaji došel či odkud tuto informaci

²⁰⁰ Například v roce 1602 Skála líčil obléhání Ženevy knížetem Savojským. Na konci tohoto líčení popisoval, že lidé po skončení nebezpečí konali děkovné modlitby za jejich ochranu a ukončení nebezpečí. Jeden z obyvatel měl sepsat jedno takové poděkování Bohu za ochranu a v jeho případě si Skála zaznamenal poznámku: „*byl-li kazatel či kdo.*“ (*Historie*, VII. díl, s. 71). Dalším příkladem může být poznámka „*vyhledati ten sněm*“, která byla spojena se záznamem o prvním zasedání parlamentu po nástupu Jakuba I. na anglický trůn. (*Historie*, VII. díl, s. 227).

²⁰¹ *Historie*, V. díl, s. 362.

²⁰² *Historie*, VIII. díl, s. 1259.

²⁰³ *Historie*, VII. díl, s. 511.

²⁰⁴ POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 17.

převzal. Toto tvrzení bylo následně přejímáno a objevovalo se i v pozdějších pracích.

Pokud bychom vycházeli z číslování stran samotného Skály, tak *Chronologii a Historii* dohromady tvoří 13 210 stran foliového formátu. Skála se však během označování stran několikrát spletl, a také do rukopisu, především ve III. díle, vložil listy s rozsáhlejšími dodatky. Dohromady se však nejednalo o více jak šedesát stran textu. V případě, že bychom se rozhodli počítat také veškeré příписy a dodatky, které Skála vepsal do okrajů rukopisu, nebude se v rámci celého díla jednat o více jak dalších sto stran textu. Rejstříky mají dohromady celkem 123 stran. Stále se tedy v celku nejedná o více jak 13 500 stran. Je možné, že k *Historii a Chronologii* mohly být v minulosti připočítány také dva svazky výpisů z Hájkovy kroniky, které byly zmíněny výše, a které mají dohromady 806 stran.²⁰⁵ Nicméně i s těmito dvěma svazky by se jednalo o necelých 14 300 stran textu. I pokud bychom číslo mírně nadsadili, stále by se tak nemělo jednat o více než 15 000 stran rukopisného textu.

Skálovy prameny

Skála při své práci vycházel z nezměrného množství dobových i starších pramenů a literatury. V Čechách měl Skála bezpochyby vlastní knihovnu, v níž se mohla řada jím využitých titulů nacházet. Je otázkou, v jakém rozsahu či zda vůbec se mu ji případně podařilo přesunout do exilu, či jestli ji po svém usazení se ve Freibergu musel vybudovat znovu. Během svého života v exilu mohl mít přístup ke knihám ve vlastnictví jiných exulantů či místních obyvatel. Nelze vyloučit, že mohl díky svému spojení s lipskou univerzitou využít i její knihovny. Přehled a plné názvy dosud identifikovaných Skálových pramenů budou uvedeny v Příloze 4 této práce. V textu a v poznámkách budou uváděny jejich zkrácené podoby. Seznam pramenů stále čekajících na určení je pak součástí Přílohy 5 této práce.

Řada děl, se kterými Skála pracoval, ještě nebyla s jistotou identifikována. Skála vždy, když začal psát novou pasáž, zaznamenal do okraje ve zkratce díla, ze kterých v dané části vycházel. U těch, jenž využíval opakovaně, pak často zkráceně zapisoval pouze jméno autora. Jindy zaznamenal v nějaké stručné formě jen název díla. Vše pak vždy, pokud se nejednalo o přepis či překlad celého textu, doplnil o

²⁰⁵ První svazek má 280 folií, druhý pak 123 folií.

stranu či rozsah stran, na kterých se informace v původním díle nacházely. Ne vždy je snadné takto zapsané dílo určit, jelikož se několikrát ukázalo, že si zkrácený název pro své potřeby upravil. Ze Skálových poznámek také není jasné, s jakými konkrétními vydáními či jazykovými verzemi pracoval. Pro lepší přehlednost textu budou plné názvy Skálou využitých děl, a také dosud neidentifikované zkratky, uvedeny v rámci příloh této práce. V poznámkách pak budou uváděny zkrácené podoby jejich názvů.

Pro dobové historické práce bylo běžné, že autoři nových děl citovali a vycházeli z děl starších. V mnoha ohledech byla práce se staršími pracemi předpokládána. Skála využil nemalé množství pramenů již pro první díly svého rukopisu. Pro nejstarší dějiny církve se mimo Bible ve velké míře opíral o historické práce Eusebia Pamfília²⁰⁶ a Cassiodora,²⁰⁷ z jejichž textů vytvořil již mnohokrát zmíněné *Vejtahy*. Eusebius byl velkým počtem protestantských historiků považován za významnou autoritu a v tomto ohledu tak Skála následoval dobové historické myšlení. Pro starší historii využil řadu středověkých kronik, které byly od doby svého vzniku uznávány jako spolehlivé zdroje informací o událostech, které popisovaly. Pracoval například s *Kronikou čili Historií dvou obcí* Oty z Freisingu,²⁰⁸ *Annales* Lamberta z Hersfeldu,²⁰⁹ kroniku Helmolda z Bosau,²¹⁰ Jeana Froissarta²¹¹ či Matěje Pařížského.²¹² Kroniky však nebyly jedinými prameny, které pro starší etapy dějin Skála využil. Nalezeny byly také odkazy na díla *O Monarchii* a *Božská komedie* Danta Alighieriho,²¹³ či listy Francesca Petrarce.²¹⁴ Skála tak již v této části svého díla prokázal poměrně široký dosah. Díla využitá při tvorbě II.

²⁰⁶ Eusebius PAMPHILI, *Historia Ecclesiastica*. V češtině vydáno edičně například Eusebios z CAESAREJE-Jan KOCÍN Z KOCÍNĚTU-Jan Evangelista KRBEC-Bedřich ROHLÍČEK, *Desatero knih Historie církevní: od Eusebia, příjmením Pamfili, onda cesarejského biskupa, řeckým jazykem sepsané, potom od Jana Kocína z Kocínětu, předního písaře radního v Menším městě pražském, z řeči latinské v českou přeložené, nyní od Jana Ev. Krbce, kněze církevního, s řeckým čtením srovnané, na mnoze opravené, příhodnými výklady i novým letopočtem opatřené a znova na světlo vydané*. Praha 1855.

²⁰⁷ CASSIODORUS, *Historia ecclesiastica tripartita*.

²⁰⁸ Oto z FREISINGU, *Chronica sive Historia de duabus civitatibus*. V češtině vydáno jako Ota z FREISINGU, *Historie aneb O dvou obcích*. Praha 2017.

²⁰⁹ Lambert z HERSFELDU, *Annales*.

²¹⁰ Helmold z BOSSAU, *Chronica Slavorum*. V češtině vydáno jako Helmold z BOSAU, *Kronika Slovanů*. Praha 2013.

²¹¹ Jean FROISSART, *Chroniques*.

²¹² Zřejmě se jednalo o Matěj PAŘÍŽŠKÝ, *Chronica Majora*.

²¹³ Dante ALIGHIERI, *La divina Comedia*. 1306-1320; Tentýž, *De Monarchia*. 1310.

²¹⁴ V případě Petrarce není zcela jasné, o které listy konkrétně se mělo jednat. Všechny uvedené autory jmenuje POLIŠENSKÝ, *Česká válka*, s. 20.

dílu rukopisu budou uvedeny v podkapitole zaměřené na otázku Antikrista v jeho rukopise.

Od III. dílu počet využitých děl značně narostl. Pro lepší přehlednost zde budou uvedena pouze ta, se kterými Skála pracoval nejhojněji. Kompletní přehled dosud identifikovaných pramenů se nachází v Příloze 4. Nejvíce ve své práci využil protestantské autory, ke kterým, s ohledem ke svému osobnímu vyznání, tíhnul. Současně tak tímto způsobem mohl mimo jiné do značné míry projevit své osobní náboženské a názorové preference, ač se sám v rukopise prezentoval jako neutrální. Převážně se jednalo o díla věnovaná historii jednotlivých evropských zemí, případně o obecná historická díla. Významným zdrojem informací pro Skálu bylo dílo Johannese Sleidana *De statu religionis*, které bylo v jeho době považováno za důležitý zdroj pro historii raných protestantských církví. Je možné říci, že Skála Sleidana ve své práci napodobil i svým vlastním přístupem k práci – Sleidan svůj text vytvořil s pomocí děl katolických i protestantských autorů, a zahrnul do něj velkou řadu původních dokumentů v jejich celém znění.²¹⁵ V poznámkách Skála rozsáhle odkazoval také na *Continuatio Sleidani*, jehož autorství bývá připisováno Michaelu Casparu Lundorpovi. Skála s největší pravděpodobností vycházel také z jeho díla *Breviarii sive relationis Historicae semestralis Continuatio*, ačkoliv to musí být ještě definitivně potvrzeno.²¹⁶ Široce také pracoval s Lundorpovým dílem vydaným pod jeho pseudonymem Nicholas Bellus, *Östereichischer Lorberkrantz*.²¹⁷ Dalším autorem, jehož jméno se ve Skálových poznámkách vyskytovalo velmi často, byl Gregor Wintermonat. Jelikož však Skála zpravidla uvedl pouze zkratku *Winterm*, není zcela jasné, se kterým konkrétním dílem pracoval. Jednalo se však zřejmě o některé z vydání či pokračování *Calendarium historicum decennale*.²¹⁸ Skála velmi často pracoval také s dílem označeným jako

²¹⁵ Johannes SLEIDANUS, *De statu religionis et rei publicae Carolo V commentarii*. Ženeva 1555. Je otázkou se kterým vydání a jazykovou verzí Sleidanova díly Skála pracoval.

²¹⁶ Michael Caspar LUNDORP, *Breviarii sive relationis Historicae semestralis Continuatio [...]*, 1629; Tentýž, *Continuatio Sleidani*, 1556-1609.

²¹⁷ Nicolaus BELLUS, [Michael Caspar LUNDORP], *Östereichischer Lorberkrantz oder kayserl. Victori [...]*, Frankfurt nad Mohanem 1625.

²¹⁸ Například Gregor WINTERMONAT, *Calendarium historicum decennale oder Zehnjährige Historische Relation [...]*, Lipsko 1609; Tentýž, *Continuatio V. Der Zehnjährigen Historischen Relation: Das ist: Warhafftige Beschreibung [...]*, Lipsko 1620. Toto druhé zmíněné pokračování se jako jediné podařilo určit s jistotou.

Chron. Abrahama Buchholzera. Zatím však není zcela jasné, ve kterých případech se jednalo o *Index Chronologicus*, o *Isagoge Chronologica* či o obě díla.²¹⁹

Další díla se věnovala již více jednotlivým zemím. V tomto ohledu asi nejvíce odkazů nalezneme na dílo francouzského historika a politika Jacquese Augusta de Thou *Historia sui temporis*. Jeho historie byla velmi rozšířena a některé její knihy byly dokonce zahrnuty na *Index Librorum Prohibitorum*. Ze Skálových poznámek se dosud podařilo bezpečně určit jen to, že pracoval se IV. knihou tohoto díla.²²⁰ Při své práci Skála nemohl opominout obsáhlé dílo Williama Camdena *Annales Rerum Anglicarum*, jedno z nejdůležitějších děl anglické raněnovověké historiografie. Z tohoto díla byly Skálou vytvořeny pasáže líčící události během vlády Alžběty I. a Jakuba I.²²¹ Mimo něj pro anglické dějiny využil také dílo George Buchanana.²²² Skála široce pracoval i s dílem Emanuela Van Meteren, na kterého ve svých poznámkách odkazoval jako *Meter*. či *Meteren* bez zmínky o tom, o kterou konkrétní práci se jednalo. Vzhledem k tomu, že na něj odkazoval ve spojení s událostmi a děním v oblasti Spojených provincií, mohlo se jednat například o *Comentarien ofte Memorien*.²²³

Při studiu Skálova rukopisu se ukázalo, že vycházel také z práce původem českého evangelického kněze Johannese Mathesia. Bezpečně se podařilo určit, že pracoval s *Historien vondes Ehrwirdigen inn Gott*.²²⁴ Jedním ze Skálou hojně využívaných autorů byl švýcarský teolog Rudolf Hospinian. Ten byl ve své době hlasitým oponentem jezuitského řádu a jeho díla byla jasně protikatolická. Právě to mohlo být jedním z důvodů, proč právě s jeho díly Skála pracoval v tak hojné míře. Z jeho titulů Skála využil *Historia sacramentaria* a především *Historia*

²¹⁹ Dílo bylo Skálou označeno jako *Chronol.* Mohlo by se jednat o Abraham BUCHHOLZER, *Index chronologicus [...]*, 1616; nebo Abraham BUCHHOLZER, *Isagoge chronologica [...]*, Frankfurt nad Odrou 1577.

²²⁰ Jacques-August DE THOU, *Historiarum sui temporis ab anno 1543 usum ad anno 1607*. Tomus quartus, 1604-1608.

²²¹ William CAMDEN, *Annales Rerum Anglicarum et Hibernicarum Reegnante Elizabetha*, Londýn 1615-1617.

²²² George BUCHANAN, *Rerum Scoticarum Historia*, Amsterdam 1582.

²²³ Emanuel VAN METTEREN, *Comentarien ofte Memorien van-den Nederlantschen staet [...], handel, oorloghen ende gheschiedenissen van onsen tyden, etc. Mede vervattende eenige haerder ghebueren handelighen*, 1608. Pro definitivní potvrzení toho, se kterou či kterými jeho díly Skála pracoval bude nutná detailnější analýza této problematiky.

²²⁴ Johannes MATHESIUS, *Historien Von des Ehrwirdigen inn Gott seligen thewren Manns Gottes, Doctoris Martini Luthers [...]*, 1565. Nelze vyloučit, že Skála mohl využít také některé další jeho dílo. To bude případně vyžadovat podrobnější studium rukopisu. Těto osobnosti luteránské reformace se ve své monografii věnoval například Petr HLAVÁČEK, *Johannes Mathesius. Opomíjený příběh z dějin wittenberské reformace*. 2019.

Jesuitica.²²⁵ Skála do *Historie* přeložil také několik textů protestantských reformátorů, především Martina Luthera.²²⁶ Pro zajímavost lze zmínit, že Skála do svého rukopisu v úplnosti přeložil satirický spis Johna Donna z roku 1611 zaměřený na Ignácia z Loyoly a jezuitský řád.²²⁷

Skála nepracoval a nevycházel pouze z autorů stejného či příbuzného náboženského smýšlení, jako bylo jeho vlastní. Využil díla z obou názorových táborů, čímž mohl mimo jiné ukázat, že je nestranný - dával tak svému případnému čtenáři možnost seznámit se s názory obou stran a vytvořit si svůj vlastní názor. Jedním z těchto děl, se kterými Skála dosti široce pracoval, patřily dvanáctisvazkové *Annales ecclesiastici* Caesara Baronie.²²⁸ Toto dílo bylo Baroniovou reakcí na protestantské *Magdeburské Centurie*, a v kontrastu k nim mělo prokázat vůdčí roli papežství v pravé církvi. Stejně jako mnoho dalších tehdejších autorů Baronius využil řadu primárních pramenů, ke kterým měl přístup mimo jiné ze své pozice vatikánského knihovníka. Právě tento moment mohl být pro Skálu důležitý – Baronius pracoval a uváděl prameny a zdroje přímo spojené s katolickou církví a papežstvím. Skála je tak mohl využít k ukázání špatnosti papežství a církve. Časté citace ukázaly, že Skála znal také dílo Francesca Guicciardiniho, přesněji jeho *Storia d'Italia*, které pro něj bylo zdrojem informací pro dění v Itálii, jehož byl Guicciardini z nemalé části současníkem.²²⁹ V mnohém vycházel právě ze svých vlastních zkušeností, což se projevilo i na celkovém pojetí jeho díla.

Z dalších katolických autorů Skála široce vycházel z Johannese Cochlaeuse, který byl jedním z hlavních katolických oponentů Martina Luthera. S jistotou se podařilo určit jeho biografii o Lutherově osobě.²³⁰ Toto dílo se stalo poměrně vlivným a mělo být častým zdrojem pozdějších polemik mezi katolíky a luterány. Pod pseudonymem se mezi Skálovými zdroji vyskytoval také jezuita Jakob Keller,

²²⁵ Rudolf HOSPINIAN, *Historia Sacramentaria*, 1598-1603; a zejména pak také Rudolf HOSPINIAN, *Historia Jesuitica*, 1619. Jeho práce spojené s jezuitským řádem budou zmíněny dále v části soustředěné na samotný řád.

²²⁶ Řada jeho spisů byla Skálou uvedena ve zkrácené formě. V úplnosti přeložený byl zatím určen pouze jediný, a to Martin LUTHER, *Widder den newen Abgot und allten Teuffell der zu Meyssen sol erhaben werden [...]*. 1524.

²²⁷ John DONNE, *Ignatius his conclave, or his Intronisation in a late election in Hell [...]*. 1611. V rukopise VII. díl, s. 1252-1291.

²²⁸ Caesar BARONIUS, *Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198*. 1588-1607.

²²⁹ Francesco GUICCIARDINI, *Storia d'Italia*. 1537-1540. Je pravděpodobné, že Skála pracoval s latinskou verzí této jeho práce *La Historia d'Italia*, 1583.

²³⁰ Johannes COCHLAUES, *Commentaria de actis et scriptis Martini Lutheri [...]*, 1549.

který ve 20. letech 17. století psal proti Ludvíku Camerariovi a falcké straně. Dosud se podařilo potvrdit, že Skála využil text vydaný pod jménem Fabius Hercynianus, *Litura seu castigatio cancellariae hispanicae*.²³¹ Keller bývá také uváděn jako autor druhého dílu *Cancellaria secreta anhaltiana*. S touto „kanceláři“ Skála také široce v pozdějších dílech *Historie* pracoval.²³² Do skupiny katolických autorů, s jejichž díly Skála pracoval, patřil také Paolo Sarpi, který však byl ve svých názorech a díle vůči katolické církvi silně kritický. Skála vycházel z jeho *Istoria del Concilio Tridentino*, kde měl Sarpi k církevní historii přistupovat jako k politice a důraz kladl na roli papežské kurie v celém procesu.²³³ O pramenech spojených s problematikou Tovaryšstva Ježíšova bude pojednáno v samostatné části práce.

Bylo zmíněno, že Skála ve své práci využíval soubor dokumentů známý jako „anhaltská kancelář“. Ta byla sama reakcí na *Cancellaria hispanica*, jejímiž autory měli být Ludvík Camerarius a Kašpar Schoppe.²³⁴ Pracoval také s posledním z těchto souborů, „kanceláři mansfeldskou“, připisovanou Pertu Arnoštovi II. z Mansfeldu.²³⁵ Tato díla měla být soubory dokumentů z kanceláří, které se mělo podařit získat vždy jednou ze stran sporu na počátku třicetileté války. Zveřejnění těchto dokumentů mělo poskytnout důkazy o názorech a záměrech protivné strany a získat mínění lidí a také evropských států na určitou stranu probíhajícího konfliktu.

Nelze opomenout práce a díla, s jejichž pomocí Skála vytvořil pasáže soustředěné na události a dění v českých zemích. V několika případech čerpal z pramenů, které se nám do dnešní doby mnohdy nedochovaly. Takovým byla například tzv. *Diaria Slanense*, na které na řadě míst odkazoval. Pro události v Praze ve 20. letech 16. století Skála vycházel prakticky výlučně z kroniky Bartoše

²³¹ Sepsané pod pseudonymem Fabius Hercynianus – Fabius HERCYNIANUS [Jakob KELLER], *Litura seu castigatio cancellariae hispanicae à Ludovico Camerario excancellario Bohemico [...]*. 1623.

²³² Například Albrecht, Dieter, "Keller, Jakob" in: *Neue Deutsche Biographie* 11 (1977), S. 457 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd122889576.html#ndbcontent> [navštíveno 10.7.2021]. Jako editor anhaltské kanceláře bývá často uváděn bavorský tajný rada Wilhelm Jocher - [Wilhelm JOCHER], *Cancellaria Secreta Anhaltiana, id est, Occulta Consilia, Inaudita Proposita [...]*, 1621.

²³³ Tuto práci vydal pod pseudonymem Pietro Soave Polano - *Istoria del Concilio Tridentino*. 1619.

²³⁴ [Ludwig CAMERARIUS, Caspar SCHOPPE], *Cancellaria Hispanica. Adiecta sunt Acta publica [...]*, 1622.

²³⁵ [Ernest VON MANSFELD], *Acta Mansfeldica. Gründtlicher Bericht von deß Manßfelders Ritter-Thaten [...]*, 1623.

Písaře, ze kterého přejal celé rozsáhlé pasáže.²³⁶ Pro pozdější události a především pro dění kolem stavovského povstání Skála široce pracoval s díly Václava Budovce z Budova. Jednoznačně se podařilo určit jeho text o tažení císaře Matyáše do Čech, byly nalezeny odkazy na *Historica Narratio*. Ve Skálových poznámkách se také hojně objevovalo označení „*Akta a příběhové*“ a zdá se, že se jednalo o stejnojmennou Budovcovu práci.²³⁷ Budovec z Budova byl pro Skálu dozajista velmi důležitým zdrojem informací, jelikož byl přítomen u klíčových událostí stavovského povstání a je více než pravděpodobné, že se oba muži osobně setkali. Ve značně omezenější míře nalezneme u Skály odkazy na *Respublicu Bojemu* Pavla Stránského ze Záp.²³⁸ Zpravidla se jednalo o části obsahující obecněji zaměřené informace o českých zemích, které Skálovi pomáhaly dokreslovat a doplňovat jeho výklad. Mimo již zmíněná díla vycházel také například z relace o dobývání Plzně evangelického kněze Johanna Jakoba Heilmanna.²³⁹

V *Historii* nalezneme také mnoho odkazů na *Mercurius Gallobelgicus* - jeden z prvních periodicky vycházejících evropských tisků.²⁴⁰ Jeho prostřednictvím Skála mohl získat přehled o aktuálním evropském dění a doplňovat tak větší díla, které tvořila jeho hlavní zdroj informací. Vedle výše zmíněných jmen Skála pracoval také s řadou anonymních dobových textů, které do *Historie* přeložil celé, popř. jejich vybrané a často rozsáhlé pasáže. Jednalo se například o řadu tisků z řady *Variorum Discursuum Bohemicorum*,²⁴¹ které Skála předkládal do textu pro své potenciální čtenáře zpravidla celé. Stejně tak tomu bylo i s dalšími různými texty a spisy, které byly spojeny s domácími událostmi na počátku 17. století.²⁴²

²³⁶ Bartoš PÍSAŘ, *Chronica de seditione et tumultu pragensi 1524 - Kronika o pozdvižení jedněch proti druhým v obci pražské*. 1530-1534.

²³⁷ Jednalo se o Václav BUDOVEC Z BUDOVA, *Kratičké poznamenání o přitažení arciknížete Matyáše do Čech*, 1608; Tentýž, *Historica Narratio*; a Tentýž, *Akta a příběhové, kteří se dali ode tří stavů království českého*.

²³⁸ STRÁNSKÝ ZE ZÁP, *Respublica Bojema*. 1634. Viz. pozn. 8.

²³⁹ Johann Jacob HEILMANN, *Gründliche Relation Wie es bey Eroberung der Statt Pilsen in Böhmen*. 1619. Text vyšel také v češtině a je pravděpodobné, že Skála pracoval s touto textovou variantou - *Gruntownj Relacy Kterak se při Dobytyj Města Plzně w Králowstwj Českém dalo*. 1619.

²⁴⁰ Za tímto projektem měl stát Michael von Isselt. *Mercurii Gallobelgici sive, Rervm In Gallia & Belgio Potissimvm*.

²⁴¹ Jmenujme například *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio I. Der Hußiten Glock Erster Klang; II. Böhmischer Ohrleffel.; III. Oder Decret der Jesuiten; IV. Böhmischer Pestartney; VII. Böhmischer Friedensfahrt*. Pro úplná znění názvů i jejich varianty srov. Čeněk ZÍBRT, *Bibliografie české historie*, III. díl, II. zpracování, Praha 1906, položka 12060 (s. 619-622) a zejména Příloha 4 této práce.

²⁴² Například [Friedrich V.PFALZ], *Mährische vnd Schlesische Huldigungs Relation, Welchermassen jetziger Königlichen Mayestät in Böhmen Friderico [...]*, 1620.

Byly spojeny například s děním v Uhersku,²⁴³ některé byly zaměřeny na problematiku jezuitů²⁴⁴ a mnohá další témata. Uvedená díla a texty nejsou úplným a vyčerpávajícím výčtem Skálových pramenů, ze kterých vycházel a s jejichž pomocí svůj rukopis vystavěl.

Skálova práce na rukopise

Skála v okrajích celého rukopisu zaznamenával, kdy jednotlivé díly psal, díky čemuž je možné alespoň částečně nahlédnout do jeho pracovního procesu.²⁴⁵ V počátcích své práce Skála nepostupoval chronologicky, jak podotkl již Josef Polišenský. Podle něj měl nejprve začít psát a pracovat na I. dílu *Historie*, a to od května 1626. Ohledně „*prvního dílu*“ pak Polišenský tvrdil, že „*dříve však, než tento díl dokončil (24. listopadu 1629), rozmyslil si osnovu celé práce a uvědomil si, že musí některé otázky chronologické [...] důkladně prostudovat*“.²⁴⁶ Polišenský dále tvrdil, že Skála v roce 1627 začal pracovat na III. dílu rukopisu a současně v letech 1628-1630 psal *Chronologii* a *Vejtah Historie církevní* od Eusebia. Při detailnějším studiu datových poznámek v jednotlivých dílech však ukazuje, že tyto informace nebyly zcela přesné. Především zřejmě došlo k tomu, že jako „*první díl*“ Polišenský označil celý svazek *Historie*, který zahrnuje dva *Vejtahy*, I. a II. díl.²⁴⁷ Jeho závěry pak souhlasí s informacemi v rukopise pouze částečně. Skála začal pracovat na I. díle na konci května 1626, dokončil jej o měsíc později na konci června. Informace, že III. díl začal psát v létě 1627 (3. července) se shoduje se Skálovými poznámkami v tomto díle, který dokončil 11. října 1628. Ano, v tom samém roce začal pracovat na *Chronologii*, nicméně ji začal sepisovat až 30. října 1628, a skončil 27. února 1630. Do konce roku 1628 dle jeho vlastních poznámek

²⁴³ *Ordinum Regni Hungariae, ad propositiones in comitiis Posoniensibus anni MDCXIX [...]*, 1619; [Lorenz EMMERICH], *Regni Hungariae occupatio oder kurtze summarische doch gründtliche Relation [...]*, 1619.

²⁴⁴ Ty budou více zmíněny v příslušné části této práce. Zde můžeme uvést například *Wohlgegründte Antwort und Wiederlegung Zweyer Jesuwitischen und ihrem Spanolisirten Anhang Fragen I. Ob der Böhme Krieg vor ein Religion oder Region Krieg zu achten sey; II. Ob die Böhmen alle Gutliche Composition*, 1620.

²⁴⁵ Rukopisy mohou být v tomto ohledu velmi cenným pramenem. Na obdobnou skutečnost upozornila například také Radmila Prchal Pavlíčková ve své studii o *Pamětech* Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic. – Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Textové praxe Jana Jiřího z Polžic a Bezdrůžic mezi rodinnou pamětí, kulturním překladem a exulantskou každodenností. Dějiny-Teorie-Kritika*. 1-2020, roč. 17. Praha 2020, s. 58-59.

²⁴⁶ POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 17-18. Textové praxe Jana Jiřího z Polžic a Bezdrůžic mezi rodinnou pamětí, kulturním překladem a exulantskou každodenností

²⁴⁷ Sám Skála jej, jak již bylo zmíněno, označil za svazek druhý. Prvním pro něj byla *Chronologie*.

psal pouze *Chronologii*. Práci na II. díle *Historie* započal 2. ledna 1629, a dokončil je 29. září. Následně mezi 26. listopadem a 4. prosincem 1629 vytvořil výše zmíněný *Vejtah Historie církevní*. *Vejtah z Tripartity* není datován a nelze tak zjistit, kdy přesně byl vytvořen.

Na dalších dílech Skála již pracoval v chronologickém pořadí, jak uvedl i Polišínský²⁴⁸ - IV. díl vznikl v letech 1630-1632, V. díl v letech 1632-1633, VI. díl v letech 1633-1634, VII. díl v letech 1634-1635, VIII. díl v letech 1636-1637, IX. díl v letech 1637-1639 a X. díl v letech 1639-1640. Bezprostředně za posledním záznamem X. dílu se nachází shrnutí duchovního sněmu v Dordrechtu v letech 1618-1619.²⁴⁹ Toto shrnutí mělo vzniknout mezi 25. srpnem a 9. zářím 1637.²⁵⁰

Díky dochovaným datačním poznámkám víme, že Skála měl poměrně pravidelnou pracovní rutinu, měnil se pouze rozsah stran zapsaného textu. Tyto záznamy ukazují nezměrné úsilí, píli a především čas, který své práci věnoval. Díky nim také víme, že nepsal každý den. Zpravidla několik dní za sebou pracoval na rukopisu a poté následovaly jeden až tři dny přestávky. Na základě prvotního studia Skálových datačních záznamů se zdá, že pracoval jakýkoliv den v týdnu, včetně nedělí.²⁵¹ Během těch dní, kdy nepracoval, si Skála zřejmě mohl připravovat materiály na následující pracovní blok, a jistě také odpočíval. Zpravidla napsal pět a více stran za den, nebylo však neobvyklé, že vytvořil pouze jednu či dvě strany textu.

V rámci III. až X. dílu lze sledovat stále delší časové prodlevy. Poměrně často se jednalo o přestávky dlouhé čtyři až šest dní. Ty převládaly zejména na konci 20. a v menší míře na počátku 30. let. Od poloviny 30. let až do konce práce na rukopise v roce 1640 převažovaly delší mezery od sedmi dní dále. Psaní se, na základě vlastních záznamů, celkově věnoval nejméně v průběhu první poloviny roku 1631. Od března 1630 do konce března 1632 Skála pracoval na IV. díle *Historie* a během této doby lze v rukopisu sledovat dvě větší přestávky - první od 3. října 1630 do 30. ledna 1631, druhou od 15. února do 29. dubna 1631. Nelze

²⁴⁸ POLIŠENSKÝ, Česká válka, s. 18.

²⁴⁹ O rozsahu 78 stran.

²⁵⁰ Pro lepší přehled viz. Příloha 1 této práce.

²⁵¹ V našem případě byl využit příklad měsíce března roku 1630 ze IV. dílu rukopisu, na kterém začal Skála pracovat 1. března, podle gregoriánského kalendáře. 1. března 1630 připadalo na pátek. Podle datačních záznamů Skála pracoval v neděli 3. března, 10. března, 17. března, na Květnou neděli 24. března 1630 a i na Velikonocce 1630, které připadly také na neděli. Využity byly chronologické tabulky z Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*. 2001, s. 524-525.

vyložit, že tato období mohla být spojena s děním v českých zemích, ačkoliv dříve zmíněná domněnka Josefa Polišenského o Skálově návratu do Čech po saském vpádu se zdá být málo pravděpodobnou.

Delší přestávky začaly v rukopisu znovu převládat od roku 1636. Zejména v posledních pěti letech Skálova života se mohlo jednat o přestávky z důvodů zdravotních. Například v roce 1637 nepracoval s výjimkou jediného dne (11. října) soustavně od 30. července až do 16. října. Další přestávky ve psaní následovaly mezi 8. a 20. listopadem, a poté krátce mezi 25. a 29. listopadem. Poměrně dlouho svůj rukopis nerozšířil na počátku roku 1638 – nepsal v období od 11. do 22. ledna, a poté hned od 28. ledna do 22. února. Několik dní před tím, než se pracovně odmlčel, sepsal Skála mezi dvěma a čtyřmi stranami textu denně. To bylo při podrobnějším studiu rukopisu relativně málo. A i poté, co znovu pokračoval, Skála zvládnul po nějakou dobu napsat pouze minimum nového textu za den. Do konce rukopisu měl dalších devět různě dlouhých prodlev, nepočítaje Vánoce. V roce 1640 také celkově zkracoval své pracovní bloky z obvyklých 4-6 dní na 2-4 dny, následované až dvěma dny klidu. Je možné, že přestávky v práci v posledních letech jeho života mohly být zapříčiněny jak možnou přípravou pramenů, tak ho mohly k odložení pera přinutit možné zdravotní problémy.

Jedním z deklarovaných záměrů Pavla Skály bylo v celém díle vystupovat neutrálně, neprojevat svůj vlastní názor a jakkoliv ovlivňovat případného čtenáře. Jedním ze způsobů, kterým toho chtěl dosáhnout, bylo právě velké množství pramenů, které do rukopisu zařadil – jak jsme viděli, jednalo se o prameny jak protestantské, tak katolické provenience, a to především ve spojení s významnými událostmi. Tuto svou autorskou neutralitu samotný Skála v rukopisu několikrát explicitně zmiňoval. Nicméně se jednalo o neutralitu pouze zdánlivou. Vezmeme-li v úvahu například prameny, se kterými pracoval, tak již jen v jejich výběru a práci s nimi projevoval své preference zejména luteránské formy reformace. Samotným historickým textem dával Skála najevo jak on sám chápal události, které líčil. Vše se snažil vystavět a podat tak, aby to odpovídalo jeho vlastním záměrům, a vše bylo pochopeno tak, jak zamýšlel.²⁵² Nejexplicitněji svůj názor Skála vyslovil ve spojitosti s přenesením ostatků sv. Norberta do Prahy v roce 1627. Na konci zápisů k roku 1524 ve III. díle se dočteme o Skálově rozhořčení nad touto událostí (v době

²⁵² BENEŠ, *Historický text*, s. 30.

translace pracoval právě na zápisech k roku 1524): „*Poněvadž pak právě toho roku, když jsem tyto věci spisoval, to jest 1627, 2. dne měsíce Máje Satan podobnou hříčku v Království Českém splískal [...] Nebo právě v tom roce, když v Království Českém s věrnými ctiteli Božími nejukrutněji zacházeli, a živé chrámy Ducha S. nelítostivě z vlasti jich přeč opudili a vyháněli z země, naproti tomu zase mrtvé kosti a ostatky zpráchnivělého těla Norbertova s licoměrnou nábožností do země přivezli [...]*“²⁵³ To bylo doplněno překladem spisu Martina Luthera z roku 1524 *Widder den neuen Abgot und allten Teuffell der zu Meyssen sol erhaben werden*, který Luther sepsal ve spojení s přenesením ostatků sv. Bennona, který do *Historie* Skála přeložil „slovo od slova“.²⁵⁴

Skála dal jasně najevo svůj názor také ve spojení s osobou francouzského jezuita Pierra Cotona. V kontextu smrti krále Jindřicha IV. do *Historie* uvedl Cotonův spis *Lettre Declaratoire* adresovaný královně Marii Medicejské. Pro jeho zařazení do textu se měl Skála rozhodnout, protože „*poněvadž v témž psaní obsahuje se nemálo platných věcí ku poznání subtylného mozku jezuitského, pročěž jej tuto i s odpovědi mu dvojí slovo od slova položím.*“²⁵⁵

Ve vztahu k osobě samotného autora rukopisu známe o jeho životních osudech o něco více než o jeho díle. O Pavlu Skálovi máme informace především o období před jeho odchodem do exilu. Dosavadní literatura věnovaná jeho osobě do značné míry opakuje informace ze starších děl, výjimečně doplněné o nové či ojedinělé údaje. V rukopisu jako takovém se sdělení o jeho autorovi téměř nevyskytují, přesto však do jisté míry umožnil doplnit několik informací spojených s jeho prací na rukopise. Na základě studia rukopisu se například zdá, že názor Josefa Polišenského o Skálově krátkém návratu do vlasti společně se saským vojskem se jeví jako nepravděpodobný. Jeho téměř neustálá práce na rukopisu současně naznačuje, že Skálova rodina musela být v exilu dostatečně finančně zajištěna, a to zejména prodejem majetku jeho manželky Anny.

²⁵³ *Historie*, III. díl, s. 249-250.

²⁵⁴ Název tohoto Lutherova spisu Skála přeložil „*Proti nové modle a starému d'áblu, kterýž v městě Míšni povýšen a zvelebován býti má*“. V německém originále *Widder den neuen Abgot und allten Teuffell der zu Meyssen sol erhaben werden*. Wittemberg 1524. Do češtiny lze tento název přeložit také jako *Proti nové modle a starému d'áblu, který má být vyzvednut v Míšni*. - *Historie*, III. díl, s. 250-263.

²⁵⁵ *Historie*, VII. díl, s. 1028.

První detailnější analýzy Skálovy *Historie církevní* přinesla několik zajímavých informací. Je jisté, že celou *Historii* musel Skála plánovat nějakou dobu před tím, než začal reálně psát, což naznačuje značné množství pramenů, které během své práce využil, a které musel alespoň částečně shromáždit. Studium rukopisu prokázalo, že jeho obsah a rozvržení měl Skála značně promyšlené, i když v počátcích své práce ještě do určité míry přehodnocoval svůj pracovní přístup. Ukázalo se také, že Skálův text obsahuje řadu témat a problémů, které by si samy zasloužily další pozornost. Například zmínky o rozmanitých divech, úkazech a katastrofách nebyly v dobových historických pracích ničím neobvyklým. V raném novověku byly podobné případy zdrojem fascinace i strachu, byly považovány za božská znamení předvídající politické dění či přírodní katastrofy.²⁵⁶ Podle Elaine Fulton „smýšlení Evropanů 16. a 17. století nepochybovalo, že častá děsivá znamení a divy pocházející ze země, moře a nebe byly znameními konce času.“ Takto měl na přírodní úkazy a katastrofy nahlížet například také sám Luther.²⁵⁷ Kupříkladu narození znetvořených dětí bylo považováno za znamení blížící se apokalypsy.²⁵⁸ Jakákoli monstra byla mimo jiné spojována s hříchem, jelikož monstrum mělo blízko k prvotnímu hříchu, a tedy k Ďáblu.²⁵⁹ Přírodní a nebeské jevy pak měly předpovídat příchod Antikrista.²⁶⁰ Takto i tyto typy záznamů zapadaly do Skálovy koncepce dějin světa, jelikož pro něj mohly znamenat další důkaz o přítomnosti Antikrista na Zemi. Takovéto motivy byly součástí dobového eschatologického myšlení.

Všechny zmíněné součásti rukopisu a jednotlivé části samotných zápisů dokládají, že se jedná o kompilační, ale značně promyšlené dílo. Skála do rukopisu zařadil několik předmluv. Ty byly v podobných dílech považovány za důležité a nezbytné. Autoři v nich zpravidla uváděli a vysvětlovali své teoretické přístupy a proč se pro svou práci rozhodli. Předmluvy byly součástí humanistické praxe psaní historických textů, z jejíž tradice Skála v mnohém vycházel. Z dosud podrobněji

²⁵⁶ Jennifer SPINKS, Introduction: Wonders and Monsters in Early Modern Europe. In: *Disaster, Death and Emotions in the Shadow of the Apocalypse*, editoval Jennifer SPINKS-Charles ZIKA. 2016, s. 1; BUCK, *Roman Monster*, s. 3.

²⁵⁷ Elaine FULTON, Acts of God. The Confessionalization of Disaster in Reformation Europe. In: *Historical Disasters in Context. Science, Religion and Politics*, editoval Andrea JANKU-Gerrit SCHENK-Franz MAUELHAGEN. 2011, s. 56.

²⁵⁸ SPINKS, Introduction, s. 4, 6.

²⁵⁹ SCRIBNER, *Popular Culture*, s. 286.

²⁶⁰ BUCK, *Roman Monster*, s. 3.

prostudovaných témat nacházejících se v rukopisu lze jmenovat například jeho obraz Martina Luthera.²⁶¹

Bylo také zmíněno, že Pavel Skála ze Zhoře neměl předchozí autorské zkušenosti, *Historie církevní* byla jeho prvním a jediným dílem. Jedním z impulzů pro jeho práci byla snaha zaznamenat zejména dobové události co nejvěrněji a tak, jak se staly, jak byla a šla posloupnost let. Alespoň z jeho úhlu pohledu. Sám ve svém rukopise uvedl, proč bylo podle něj důležité něco takového zaznamenávat: „*Krátce mluvě taková pořádná a patrná posloupnost let, může tak mnoho při člověku křesťanském, kterýž ji sobě bedlivě v mysl a v paměť svou jednou složí, dovésti a jeho v povědomosti tajemství božských tak gruntovně osvítiti a utvrditi, jako kteří jiní dosti obšírní výkladové a spisové některých učitelů církevních, jimiž mnozí hloupější bývají víceji a snázeji v smyslu svém zapleteni a zvikláni, nežli aby s pomocí jejich ku poznání gruntu Spasení svého přijíti mohli.*“²⁶² Podle Skály tak bylo velmi důležité, aby měl člověk povědomí o tom, co se stalo, což ho mělo činit méně náchylným k manipulaci a ovlivňování.

²⁶¹ Tereza LYČKOVÁ, Martin Luther v *Historii církevní* Pavla Skály ze Zhoře. In: *Studia Comeniana et Historica* 101-102, XLIX, 2019, s. 101-117.

²⁶² *Chronologie*, s. 3.

Skálova *Historie církevní* v kontextu dobové protestantské historiografie

„Všichni historici jsou produkty své doby, všichni mají její předsudky a omezení. Nejde ale říct, že psaní historie by bylo nějak lépe děláno, pokud by opustili všechna vysvětlení a interpretace.“²⁶³

Skálovo rozhodnutí začít psát *Historii* bylo ovlivněno dobovými událostmi. Impulzem pro práci mu bylo dění v českých zemích během prvních dvou desetiletí 17. století, a jeho hlavním cílem poskytnout vysvětlení tehdejších událostí a toho, co k nim vedlo. V tomto smyslu byla Skálova práce známa jako součást české dobové historiografie. Dosud však nebyla jeho práce nahlížena v kontextu dobových protestantských historií církve, kdy některá z těchto děl mohla mít na Skálu a jeho vlastní práci nemalý vliv. Cílem následující podkapitoly není poskytnout vyčerpávající výklad vývoje (nejen) protestantské historiografie – pozornost se soustředí na přehled tradic a děl, které mohly Skálu v jeho práci ovlivnit či s nimi prokazatelně přímo pracoval a vycházel z nich.

Je otázkou, kdy přesně se Skála rozhodnul, že napíše svůj vlastní pohled na dějiny světa, pojatých prostřednictvím dějin církve, přesněji té „pravé“ evangelické. V tomto svém záměru navázal na velkou řadu svých předchůdců, kteří také vytvořili své vlastní dějiny církevního vývoje. Protestantská historiografie vycházela ze starších tradic, které ji pomohly do jisté míry zformovat a ovlivnily ji. Některé z těchto starších tradic se promítly také přímo do Skálova díla.

Před svou vlastní *Historii* Skála zařadil „výtahy“ ze dvou děl vlivných antických autorů církevní historiografie, Eusebia z Kaisareie, známého také jako Pamfilius, a Cassiodora.²⁶⁴ Oba byli považováni v rámci církevní historiografie za autority, ze kterých pozdější autoři často čerpali a vycházeli z nich. Bylo běžnou praxí, že na takového autority bylo těmito autory v jejich vlastních dílech odkazováno, aby jim dodali větší váhu. Z obou starověkých autorů Skála nejvíce navazoval na prvního z nich, Eusebia. Jeho práce byla inspirací pro církevní

²⁶³ G. E. AYLMEER, *Introductory Survey: From the Renaissance to the Eighteenth Century*. In: Michael BENTLEY (ed.), *Companion to Historiography*. 2006, s. 245.

²⁶⁴ O Cassiodorovi a jeho *Trojdílné církevní historii* například Denys HAY, *Annalists and Historians. Western Historiography from the Eight to Eighteenth Century*. 2016, s. 30-31.

historiky již od doby svého vzniku. Byla považována za vzor toho, jak by se měla psát a jak by měla vypadat historie církve.²⁶⁵ Eusebius bývá také označován za „otce církevní historie.“²⁶⁶ Jeho práce byla ceněna především „*pro rozsáhlé citace dřívějších autorů, kdy mnoho z nich známe pouze prostřednictvím Eusebiových stránek. Tento důraz na identifikaci zdrojů (transkripce dřívějších autorů bez jejich přiznání byla běžná u historiků všech období) je zřejmě důsledkem Eusebiova přesvědčení že byl zapojen do práce, která nebyla pouze seriózní, ale také posvěcená.*“²⁶⁷ Eusebius byl „průkopníkem“ kompilační metody psaní církevní historie, která byla hojně napodobována až do doby raného novověku. V jeho díle najdeme řadu rozmanitých primárních pramenů, kterými prokládal jednotlivé kapitoly. Tímto svým krokem měl Eusebius podle Anthonyho Graftona chtít co nejlépe ukázat čím mučedníci procházeli. Právě časová blízkost využitých pramenů k mučedníkům měla dodat váhu a pravdivost jeho dílu.²⁶⁸ V raném novověku se pak ukázalo, že jeho model byl do značné míry flexibilní a mohl být upraven pro potřeby a záměry raně novověkých autorů církevních historií.²⁶⁹

Postupně však došlo ke změně ve způsobu psaní církevní historie. V průběhu středověku se uplatnil spíše kronikářský přístup k psaní historie církve, který byl v porovnání s raně křesťanskými teology střízlivější.²⁷⁰ Matthias Pöhlig například tvrdil, že středověk neznal psaní o církevní historii samotné. Naopak velmi často byla spojována s historiemi národními, kdy uvedl příklad díla Bedy Ctihodného.²⁷¹ Ve středověku došlo také k jistému posunu v pojetí historie – stále více byl historický vývoj církve jako takový spojován s papežstvím.²⁷² Přesto si Eusebiova metoda našla cestu až do 17. století a stala se jistým standardem historiografické práce.²⁷³

Výraznější změny v psaní (nejen) dějin církve v mnoha ohledech přinesly renesance a humanismus. V této době se v západním myšlení začaly, oproti předchozímu období, uplatňovat nové perspektivy času a kauzality. Mezi tyto patřily „*lineární pohled na minulost a budoucnost, závislost na psaných textech,*

²⁶⁵ GRAFTON, Church History, s. 9-10.

²⁶⁶ KESS, *Johann Sleidan*, s. 3.

²⁶⁷ HAY, *Annalists*, s. 29. Více o jeho díle s. 29-30.

²⁶⁸ GRAFTON, Church History, s. 17-18; GRAFTON, *What was History*, s. 108; KESS, s. 102.

²⁶⁹ GRAFTON, Church History, s. 25.

²⁷⁰ HAY, *Annalists*, s. 28.

²⁷¹ PÖHLIG, *Zwischen Gelehrsamkeit*, s. 150.

²⁷² LOTITO, *Reformation*, s. 43.

²⁷³ GRAFTON, Church History, s. 18.

uvědomění si anarchonismu, víra v růst, ne-li v pokrok, zaměření se na kolektivní zastoupení, hledání kauzálních vysvětlení, a horlivost po objektivitě.²⁷⁴ Historie se stala celkově více kritickou, do jisté míry se změnil také samotný charakter historických prací.²⁷⁵ Ke změně došlo rovněž u autorů těchto děl – řada z nich působila jako sekretáři či jiní úředníci. Obecně se zpravidla jednalo o laiky, kteří do značné míry svou tvorbou odpovídali na potřeby své soudobé společnosti.²⁷⁶ Tento obecný trend se projevoval také v českých zemích, kdy například v předbělohorské době velká část literárních děl vznikla prací příslušníků městského obyvatelstva a nešlechticů.²⁷⁷

Důležitým pro renesanční a humanistickou církevní historiografii byl zmíněný kritický přístup. Řada starších dokumentů byla odhalena jako padělky, současně však na mnoha místech vznikaly nové.²⁷⁸ Postupně byly rozvíjeny její různé formy. První případy filologické, či také jazykové kritiky, byly rozvíjeny v některých oblastech Evropy již v 15. století. Základ zde v jisté smyslu položil Lorenzo Valla se svou kritikou Konstantinovy donace.²⁷⁹ Další formou kritiky byla, jak ji nazval Josef Polišenský, kritika logická. Tento postup se však opíral o řadu dalších předpokladů, například o konfesijní příslušnost.²⁸⁰ S touto kritikou souvisí také tzv. psychologická věrohodnost. Jejím nejlepším příkladem byla *Kronika česká* Václava Hájka z Libočan.²⁸¹

Zejména s rozvojem humanismu byl kladen stále větší důraz na práci s prameny, především těmi primárními. Práce s tímto typem pramenů byla

²⁷⁴ LOWENTHAL, *The Past is a Foreign Country. Revisited*. New York 2015, s. 352.

²⁷⁵ GRAFTON, *Church History*, s. 5-6; Chantal GRELL, *History and Historians in France, from the Great Italian Wars to the Death of Louis XIV.* In: *The Oxford History of Historical Writing. Vol. 3 1400-1800*, editoval José RABASA-Masayuki SATO-Edoardo TORTAROLO-Daniel WOOLF. Oxford 2012, s. 386.

²⁷⁶ GRAFTON, *What was History?*, s. 21; František KUTNAR-Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 2009, s. 64.

²⁷⁷ Marie TOŠNEROVÁ, *Kronika Města Kadaně v kontextu předbělohorského dějepisectví*. In: *Studie o rukopisech XXXIX*, 2009, s. 332; Tatáž, *Kroniky*, s. 20.

²⁷⁸ Petr BURKE, *History, Myth and Fiction: Doubts and Debates*. In: *The Oxford History of Historical Writing. Volume 3 1400-1800*, editoval José RABASA-Masayuki SATO-Edoardo TORTAROLO-Daniel WOOLF. Oxford 2012, s. 269. Jako příklad místa, kde vznikaly nové padělky, Burke uvedl například Španělsko v 17. století.

²⁷⁹ BENEŠ, *Historiografie*, s. 630.

²⁸⁰ Josef POLIŠENSKÝ, *České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie*. In: *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 4, 1963, s. 115-138; BENEŠ, *Historiografie*, s. 631.

²⁸¹ BENEŠ, *Historiografie*, s. 631-632.

považována za znamení autenticity.²⁸² Podle Lowenthala byla pravdivost minulosti posuzována podle toho, zda popis události odpovídal jiným zprávám o tomtéž, a tudíž „*primární prameny odpovídaly minulosti lépe než nepůvodní kroniky*“.²⁸³ Cílem bylo události přesně datovat a využít všechny dostupné prameny. Mimo jiné pak „*snaha o objektivní přístup při podávání informací byla často doprovázena i osobní opatrností autora, a tak většina dochovaných pamětních zápisů je strohá a postrádá komentář.*“²⁸⁴

Především na přelomu 15. a 16. století došlo k výraznějšímu propojení církevní a „národní“ historie. V této době vznikala řada historických prací zaměřených na historii jednotlivých národů, které byly v reformaci využívány jako nástroje dobové propagandy ve spojení s tím, jak se hledaly důkazy o tom, že boj proti Římu byl pro daný národ dlouhodobou záležitostí.²⁸⁵ Rozvoj zaznamenala i církevní historiografie právě ve spojení s vývojem reformace a následně protireformace. Od poloviny 16. století se pak historiografie obracela ke státním a konfesionálním potřebám jednotlivých územních celků. Historiografie se stala angažovanou v dobových záležitostech, což bylo v mnoha ohledech v rozporu po humanistických snahách o neutralitu jejích autorů.²⁸⁶

Pro kontext Skálova historiografického díla se následující text soustředí především na protestanskou církevní historiografii, s ohledem na náboženskou příslušnost samotného Skály zejména pak na tu luteránskou, a na díla, která měla či mohla mít vliv na něj a jeho vlastní práci. Hlavním cílem následujících řádků zaměřených na historiografii je především zasazení *Historie církevní* do kontextu dobové tvorby, české exilové a především pak luteránské historiografie.

²⁸² KESS, *Johann Sleidan*, s. 141; BURKE, *Myth and Fiction*, s. 272; BENEŠ, *Historiografie*, s. 630.

²⁸³ LOWENTHAL, *The Past*, s. 337.

²⁸⁴ TOŠNEROVÁ, *Měšťanské paměti*, s. 86.

²⁸⁵ MILLER, *Propaganda*, s. 14.

²⁸⁶ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 66.

Dobová a zejména protestantská historiografie obecně

„Reformace se svými teologickými a politickými důsledky poskytla nový impuls a novou potřebu psaní historie. Katolíci museli bránit svou autoritu jako pravé, apoštolské církve, protestanté museli dokázat že to byli opravdu oni, kdo vždy ztělesňoval pravou církev. Historie musela být přepsána.“²⁸⁷

S příchodem reformace se objevil významný podnět pro psaní děl věnovaných dějinám církve - vznikla potřeba děl hledajících souvislosti a kontinuitu. Reformační směry potřebovaly dokázat, že nejsou herezemi či schizmaty, ale že se jedná o nápravu a návrat k pravé církvi, která bude osvobozena od přírůstků Říma v čele s papežem. Celkově bylo psaní historie, nejen v oblasti Střední Evropy ovlivněno politickým, sociálním a náboženským vývojem obecně.²⁸⁸ Raně novověcí církevní autoři obecně vylepšili a rozšířili metody a postupy, které přejali od Eusebia z Kaisareie, jehož dílo bylo bráno za vzor historické práce i díky jeho důrazu na práci s prameny. Změnou oproti dřívějšímu vývoji byla například snaha o zařazení a pochopení židovské víry a institucí do historie, jelikož se rozvinul názor, že již nebylo možné věnovat se pouze křesťanské víře izolovaně a zcela bez kontextu jiných blízkých tradic.²⁸⁹

Důležitost významu historicky zaměřených prací si uvědomili poměrně rychle zejména protestanté. Brzy pochopili, že historická díla jsou užitečným nástrojem k vytváření a ovlivňování názorů.²⁹⁰ Na rozdíl od svých katolických protějšků čelili protestantští autoři při psaní svých děl mnoha výzvám. Řada z nich se musela často pouštět do zaujatých výkladů Bible i prací dalších církevních autorit a odvolávat se na řadu jmen, aby mohli potvrdit pravdu protestantské věci.²⁹¹ Stěžejním pro ně bylo samotné Písmo, které bylo v jistém smyslu historií – historií se zásahy Boha. Mimo to hojně vycházeli z děl církevních otců, ačkoliv ti měli být

²⁸⁷ KESS, *Johann Sleidan*, s. 1.

²⁸⁸ AYLNER, *Introductory Survey*, s. 244; GORDON, *The Changing Face*, s. 21; Howard LOUTHAN, *Austria, the Habsburgsm and Historical Writng in Central Europe*. In: *Oxford History of Historical Writng*, editoval Masayuki SATO, Edoardo TORTAROLO, Daneil WOOLF. New York 2012, s. 309, 312.

²⁸⁹ GRAFTON, *Church History*, s. 21, 23-24.

²⁹⁰ GORDON, *The Changing Face*, s. 21.

²⁹¹ Tentýž, s. 4.

podle mnohých protestantských autorů původci některých problémů v církvi.²⁹² Jedním z cílů dobových děl bylo dokázat, že papežství postrádá jakékoliv nároky na politickou převahu či roli v záležitostech Svaté říše římské, kterou si od středověku nárokovalo. Historicky zaměřené práce se tak staly poměrně efektivním nástrojem k vyvrácení středověkých katolických argumentů, které v této spojitosti vznikly.²⁹³

Historiografická díla měla pro protestantské autory ještě jeden důležitý význam – jejich prostřednictvím chtěli ukázat, že jejich výklad a chápání církve vyrůstalo z předchozí tradice, jedná se o pokračování dřívějšího stavu a vývoje. Novost byla v raném novověku mnohdy chápána jako něco špatného: „*Reformace a renesance pokračovaly v odporu ke změně, nicméně namísto aby předstírali že neexistovala, nacházeli její korupci všudypřítomnou. [...] Pro humanisty byl ďábelskou novinkou úpadek, který stála středověká doba temna klasické dědictví. Pro náboženské reformátory byla ďábelskou novinkou korupce Satana, která zničila původní neposkvrněnost křesťanství. Obě tato zla musela být odstraněna, aby bylo možné napravit čistý zdroj inspirace, Krista a klasiky.*“²⁹⁴ Minulé bylo v řadě ohledů vnímáno jako lepší než současné.²⁹⁵ Pokud se tedy chtěli vyhnout nařčením z nepravostí, či dokonce se spolčením s Antikristem, museli protestantští autoři prokázat „starobylost“ své víry. Snažili se tedy dokázat, že právě jejich výklad a pojetí navazovaly na původní pravou církev a naopak římská církev je tou, která vše překroutila a upravila ve svůj prospěch. Podle nich to byli středověcí heretici, kteří zachovali pravé křesťanství před pokřivením během uplynulých staletí, a že v jejich chování lze najít podobnosti například s luterány. Přesto však využívali starých modelů církevní historie, především pak historického rámce z knihy Daniel o čtyřech světových říších.²⁹⁶ To bylo mimo jiné spojeno se vztahem luteránství k císařství.²⁹⁷

Základy luteránského pojetí dějin vytvořil Martin Luther se svým vlastním pohledem na tuto otázku. Luther měl podle Markuse Wriedta na dějiny pohlížet

²⁹² WILLIAMS, *Reformation Views*, s. 13, 16-17.

²⁹³ LOTITO, *Reformation*, s. 18; GRELL, *History and Historians*, s. 391.

²⁹⁴ LOWENTHAL, *The Past*, s. 361.

²⁹⁵ TOŠNEROVÁ-KVĚTOVÁ, *Paměť měst*, s. 10.

²⁹⁶ GRAFTON, *Church History*, s. 5.

²⁹⁷ PÖHLIG, *Zwischen Gelehrsamkeit*, s. 143-144.

jako na božskou práci, ve které hrál člověk klíčovou roli jako „*cooperator Dei*“ a přebíral odpovědnost. Na vše pak nahlížel skrze Starý a Nový Zákon. Jeho „*vysvětlující model historie jako zápasu mezi Bohem a Satanem byl blízce spojen s jeho rostoucím chápáním role Antikrista v historii*“.²⁹⁸ Podle Bruce Gordona Luther odmítal návaznost pravé církve prostřednictvím mučedníků, což bylo v rámci luteránství postupně změněno. Naopak větší kontinuitu měl Luther naopak vidět v církevních institucích.²⁹⁹ Luther obecně nepochyboval o pravdivosti historických faktů, dle Wriedta prameny a materiály přebíral nekriticky.³⁰⁰ Své názory ohledně papeže a papežství měl Luther poprvé zformulovat po své Lipské disputaci, kdy mělo z jeho strany dojít k první otevřené kritice. Papežství dle jeho názoru mělo mít destruktivní vliv na společnost ve třech oblastech, a to v rámci církve, státu a domácnosti.³⁰¹

Historický diskurz luteránských názorů na dějiny byl založen na historii pravého učení a víry, což umožnilo vyzdvihnout části antických a středověkých církevních dějin, které byly považovány za užitečné. Současně „*luteránské psaní historie vytvořilo několik klíčových konceptů, které se po 16. století mnoho nezměnily: spojení mezi Slovem Božím a dějinami, vývoj církevní historie v národním kontextu, a důraz na řetězec svědků*“. Těmito svědky byli míněni „*svědkové víry*“. Důležité bylo taktéž soustředění se na papežství jako zdroj všeho zlého, což umožnilo koncentrovat se na jiné církevní úřady a struktury v pozitivním světle.³⁰²

Jedním z nejvlivnějších autorů luteránské reformace byl bezesporu Filip Melanchton. Ačkoliv byl blízkým spolupracovníkem Luthera, lišil se od něj jak v přístupu k historickému materiálu a faktům, a tak také v hodnocení církevní tradice.³⁰³ Na rozdíl od mnoha jiných protestantských autorů se Melanchton věnoval otázce papežské autority v církvi výhradně z církevního pohledu a zběžně.³⁰⁴ Jeho přístup k historické práci znamenal v řadě bodů odklon od předchozí tradice. Hlavní důraz měl Melanchton klást na důkazy a zdroje informací,

²⁹⁸ WRIEDT, Luther's Concept, s. 34.

²⁹⁹ GORDON, The Changing Face, s. 13-14.

³⁰⁰ WRIEDT, Luther's Concept, s. 39.

³⁰¹ WILLIAMS, *Reformation Views*, s. 8; WRIEDT, Luther's Concept, s. 41. O Lutherovu názoru na církev například John M. HEADLEY, *Luther's View of Church History*. New Haven a Londýn, 1963.

³⁰² GORDON, The Changing Face, s. 14-15. Citace s. 14.

³⁰³ WRIEDT, Luther's Concept, s. 10; PÖHLIG, *Zwischen Gelehrsamkeit*, s. 294.

³⁰⁴ LOTITO, *Reformation*, s. 28.

nikoliv na autority. Postupně však měl začít směřovat svou kritiku jak na jednotlivé papeže, tak na papežství jako takové.³⁰⁵ Podle Melanchtona „*skrze dekadenci církve došlo k prosazení papežského primátu a rozmachu rituálních a ceremoniálních formalit.*“³⁰⁶ Od ostatních protestantských autorů se Melanchton podle Lotita lišil také tím, že „*nenabízel všeobecnou linii odporu od římské církve perspektivu, která se stala charakteristickou pro pozdější protestantskou historiografii.*“³⁰⁷

Za jedno z nejvýznamnějších děl protestantské historiografie bývají považovány *Magdeburské centurie*,³⁰⁸ které podle Jakuba Zouhara představovaly „*zásadní průlom*“ v církevní historiografii.³⁰⁹ Na *Centuriích* se podílel rozsáhlý okruh osob v čele s Mathiasem Flaciem Illyricem. Jednalo se o rozsáhlé historické dílo, na které později reagovalo dílo *Annales ecclesiastici* Caesara Baronie.³¹⁰ Současně šlo o jednu z nejambicióznějších historií té doby, a která se stala vzorem pro pozdější autory.³¹¹ Hlavní smysl této práce byl jasně polemický – šlo o „*luteránskou ukázkou úpadku a korupce církve pod papežstvím*“ a vše, co jakýmkoliv způsobem očerňovalo papežství bylo ihned zaznamenáno do textu.³¹² V popředí byla vidina úpadku obecné církve.³¹³ Podle Glanmora Williamse byla „*rozhodujícím tématem práce sekulární historie ve smyslu nekončícího sporu mezi Bohem a ďáblem, mezi Kristem a Antikristem, zde představovaným papežstvím.*“³¹⁴ Jednalo se působivou práci založenou na značném množství pramenů z různých míst Evropy. Důležitým je fakt, že prameny, ze kterých autoři *Centurií* čerpali byly zaznamenávány do marginálních poznámek, aby si je čtenář mohl případně sám dohledat.³¹⁵ Obdobně postupoval ve svých poznámkách také samotný Skála.

³⁰⁵ LOTITO, *Reformation*, s. 155, 178.

³⁰⁶ PÖHLIG, *Zwischen Gelehrsamkeit*, s. 295.

³⁰⁷ LOTITO, *Reformation*, s. 184.

³⁰⁸ Matthias FLACIUS ILLYRICUS et all., *Ecclesiastica Historia, integram Ecclesiae Christi ideam, quantum ad Locum, Propagationem, Persecutionem, Tranquillitatem, Doctrinam, Haereses, Ceremonias, Gubernationem, Schismata, Synodos, Personas, Miracula, Martyria, Religiones extra Ecclesiam, & statum Imperii politicum attinet, secundum singulas Centurias, perspicuo ordine complectens: singulari diligentia & fide ex vetustissimis & optimis historicis, patribus, & aliis scriptoribus congesta: Per aliquot studiosos & pios viros in urbe Magdeburgicâ.* 1559-1574.

³⁰⁹ ZOUHAR, *Církevní dějiny*, s. 15.

³¹⁰ Caesare BARONIO, *Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198.* 1588-1607.

³¹¹ GRAFTON, *Church History*, s. 7, 15-16.

³¹² HAY, *Annalists*, s. 123-125. Citace s. 125.

³¹³ PÖHLIG, *Zwischen Gelehrsamkeit*, s. 375.

³¹⁴ WILLIAMS, *Reformation Views*, s. 12.

³¹⁵ HAY, *Annalists*, s. 124; KESS, *Johann Sleidan*, s. 113.

Protestantským autorem, s jehož dílem hojně pracoval i Pavel Skála, byl Francouz Johann Sleidan. Jeho dílo *Commentariorum de státu religionis*³¹⁶ se v rámci Evropy stalo velmi úspěšným, a mělo vliv také na řadu jeho současníků při psaní jejich vlastních děl.³¹⁷ Toto Sleidanovo dílo bylo mimo jiné využíváno při výuce historie na protestantských univerzitách.³¹⁸ Je tedy možné, že se s ním Skála mohl setkat během svých studií ve Wittenberku, případně již v Praze. Podle Alexandry Kess bylo „*Sleidanovým cílem vytvořit historii reformace, která byla co nejbližší pravdě jak jen to bylo možné. Pro tento cíl se pokusil získat informace z co nejširšího množství pramenů.*“ Jelikož mělo být jedním ze Sleidanových cílů předložení všech informací a událostí co nejvíce neutrálně, mělo být jeho záměrem vyvarovat se interpretace a komentování pramenů, s nimiž pracoval - nechával mluvit přímo je.³¹⁹ Právě proto, že byl současníkem mnoha událostí, jimž se ve svém díle věnoval, měla mu ve vztahu k nim chybět perspektiva.³²⁰ Hlavním smyslem vylíčení historie reformace pro Sleidana mělo být podrobné vylíčení událostí tak, jak se staly, což měl ve své práci jasně deklarovat.³²¹ Obecně měl jeho typ práce najít ohlas v českém dobovém dějepisectví.³²²

Dalším vlivným protestantským autorem zaměřujícím se na dějiny církve byl John Foxe, autor *Actes and Monument*, známějších pod jménem *Book of Martyrs*.³²³ Foxe vytvořil pohled na církevní dějiny prostřednictvím mučedníků a jejich osudů. Tento směr své práce měl vybrat, jelikož podle něj měla křesťanská historie klást důraz na příklady a svědectví.³²⁴ Také tímto dílem se inspirovala řada evropských textů vzniklých ve druhé polovině 16. a v 17. století s tím, kdy se v těchto případech soustředili na „domácí“ mučedníky.³²⁵ Jako mnoho dalších autorů se i Foxe měl v mnohém ve svém přístupu opírat o práci Eusebia Pamfília.

³¹⁶ Johannes SLEIDANUS, *Commentariorum de statu religionis et reipublicae*, Carolo V. Caesare, libri XXVI. 1555.

³¹⁷ Mělo se jednat například o Jacqua-Augusta de Thou a Paola Sarpi. – Markus VÖLKEL, *German Historical Writing from the Reformation to the Enlightenment*. In: *Oxford History of Historical Writing, Volume 3 1400-1800*, editoval José RABASA-Masayuki SATO-Edoardo TORTAROLO-Daniel WOOLF. Oxford 2012, s. 330.

³¹⁸ TOŠNEROVÁ-KVĚTOVÁ, *Paměť měst*, s. 52.

³¹⁹ KESS, *Johann Sleidan*, s. 139, 143.

³²⁰ AYLNER, *Introductory Survey*, s. 245.

³²¹ KESS, *Johann Sleidan*, s. 146.

³²² KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 67.

³²³ John FOXE, *Actes and Monuments of these Latter and Perillous Days, Touching Matters of the Church*. 1563.

³²⁴ Thomas BETTERIDGE, *Tudor Histories of the English Reformations, 1530-83*. s. 161.

³²⁵ MILLER, *Propaganda*, s. 15.

Foxe měl být přesvědčen, že „*současní mučedníci mají nezbytný bitevní řád ve velké strategii bojovné církve proti hordám Antikrista stejně jako měly rané oběti popsané Eusebiem.*“ V souladu s dobovými postupy historické práce i Foxe hojně pracoval s primárními prameny, podle Williamse na nich doslova trval. Současně rozsáhle citoval rozmanité zdroje, se kterými pracoval a to i v případě, že nebyly zcela v souladu s jeho vlastními názory.³²⁶ I z Foxova díla Skála ve velké míře ve svém rukopisu čerpal.

Právě zmíněná protestantská historiografická díla mohla mít vliv na Skálu a jeho práci, a také z nich poměrně široce čerpal. Velká část autorů tehdejších historických děl využívala a navazovala na postupy Eusebia. Skála tak následoval jak dobové autory, tak také Eusebia, jehož dílo znal, jak dokládá jeden z jeho *Vejtahů*. Z raně novověkých autorů se obdobně jako Sleidan se i Skála pokoušel nechat mluvit prameny. Sleidanova tvrzení o „neutrálnosti“ a o tom, že informace pouze předkládá čtenáři, mohla jeho dílo pro Skálu činit dostatečně hodnověrným a vhodným pro jeho práci. O to se snažil ve svém rukopise také Skála, nicméně jeho názory jsou při bedlivé práci s *Historií* jasně patrné. U Foxe se pak mohl inspirovat jeho pojetím dějin církve skrze její mučedníky. Bylo zmíněno, že Skála v *Historii* vytvořil seznamy zemřelých, které mohly být do jisté míry inspirovány právě Foxovým dílem.

³²⁶ WILLIAMS, *Reformation Views*, s. 50-53, citace s. 50-51.

Česká dobová historiografie

Českou dobovou historiografií v kontextu této práce rozumíme ta historická díla, která vznikla v českých zemích zejména v 16. a 17. století a byla psána (především) česky. Ve vztahu k ní existuje v bádání různorodost přístupů a hodnocení. Současně je využíváno několik označení, která se pro tuto etapu vývoje české historiografie používala a používají.³²⁷

Historie a historiografie byla v raném novověku „*stále definována jako vyprávění o věcech, které se skutečně staly, nikoliv jako jejich (metodické) poznávání.*“³²⁸ Důkazem této návaznosti mělo být převzetí kroniky a historie, žánrů historiografie středověké. K nim se postupně přidaly žánry nové, vytvořené humanistickou historiografií, jako kalendáře, relace, deníky, paměti a mnohé další.³²⁹ Skálův záměr sepsat vlastní pohled na dějiny mohl do jisté míry vyplývat také z toho, jak velkému zájmu se v předbělohorském období těšily kroniky a paměti jak úřední, tak osobní povahy, ve kterých jejich autoři vyjadřovali svůj názor na dobové dění.³³⁰ V této době se tento typ práce rozšiřoval zejména v měšťanské vrstvě, ke které patřil samotný Skála.

Česká raně novověká historiografie vycházela z humanistických principů, se kterými se dostala do kontaktu v předchozích staletích a postupně se staly součástí historického myšlení a bádání.³³¹ Autoři tak postupně ve své práci začali uplatňovat humanistické principy historické práce, jak práce s prameny, či autorská neutralita.³³² Práce vycházející z těchto principů se v českých zemích začaly objevovat již během 16. století. Jednalo se například o *Kroniku o založení země české* Martina Kuthena, *Kroniku českou* Bohuslava Bílejovského, *Kronika česká* Václava Hájka z Libočan či *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína.³³³

Humanismus v českých zemích v 16. století je možné rozdělit do dvou etap. Během 16. století se rozvinuly jazykově latinská a česká větev.³³⁴ V průběhu 16.

³²⁷ BENEŠ, *Historiografie*, s. 619-620.

³²⁸ Tentýž, *Historiografie*, s. 625.

³²⁹ Podrobněji viz. BENEŠ, *Historický text*, s. 18-22. Také TOŠNEROVÁ, *Měšťanské paměti*, s. 84.

³³⁰ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 87.

³³¹ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 63.

³³² TOŠNEROVÁ, *Měšťanské paměti*, s. 86; Tatáž, *Kroniky*, s. 19; Tatáž, *Paměť měst*, s. 53, 58.

³³³ KUBIŠTA, *Humanismus*, s. 703; TOŠNEROVÁ, *Paměť měst*, s. 53. Shrnující informace o těchto dílech například TOŠNEROVÁ, *Kroniky*, s. 22-24.

³³⁴ KUBIŠTA, *Humanismus*, s. 702, 705-706.

století docházelo k posupnému splynutí s měšťanskou vrstvou, a také ke spojení s reformačním myšlením. V předbělohorském období se humanismus stal také „*hlavním kulturním proudem v českých zemích a zároveň též ideovým výrazem měšťanské a částečně i celostavovské politiky.*“³³⁵ S tím do jisté míry souvisel také další charakteristický rys českého předbělohorského dějepisectví – vysoký počet autorů pocházelo z řad měšťanů.³³⁶

Zlom ve vývoji nastal s porážkou stavovského povstání, kdy došlo k narušení tradice předbělohorského dějepisectví. V důsledku bělohorské porážky velká řada příslušníků měšťanské inteligence odešla do exilu. A právě zde měla pokračovat historiografická tvorba v předbělohorské tradici.³³⁷ Vznikala především díla, která si kladla za cíl seznámit obyvatele Evropy s děním v českých zemích a obhájit postoje autorů.³³⁸ Sem patřilo například dílo Jana Amose Komenského či Pavla Stránského ze Záp. Samotný Skála byl součástí dějepisectví pobělohorského, a jeho dílo vycházelo z předbělohorského vývoje a tradice.³³⁹

V době po porážce stavů na Bílé hoře se v domácí historiografii začalo objevovat a prohlubovat určité rozdvojení myšlenek a přístupů (nejen) k historii. Evangelická historiografie byla určitým vyvrcholením předbělohorského vývoje psaní historie, v případě katolické bylo navazováno na směr představovaný Václavem Hájkem z Libočan a Janem Dubraviem. Existovalo zde dvojí pojetí národních dějin, které se postupně vyvinulo v samostatné tradice. Až do poloviny 17. století v obou směrech české historiografie shodně převládala problematika spojená s českým stavovským povstáním. Pro náš kontext je důležitá především větev protestantská exulantská. Ta si kladla za cíl vyložit, k čemu v českých zemích došlo, co k tomu vedlo, a také obhájit činy stavovské obce, které vedly až ke stavovskému povstání.³⁴⁰

Stejně jako v evropské historiografii byli i v dobové české historiografii vlivnými autory Eusebius z Kaisareie a Cassiodorus. Jejich díla byla v 16. století překládána do českého jazyka, jednalo se o od středověku známé a oblíbené texty. O tyto

³³⁵ BENEŠ, *Historický text*, s. 12-13. Citace s. 13.

³³⁶ TOŠNEROVÁ, *Paměť měst*, s. 56.

³³⁷ TOŠNEROVÁ, *Kroniky*, s. 28.

³³⁸ TOŠNEROVÁ, *Paměť měst*, s. 61.

³³⁹ TOŠNEROVÁ, *Měšťanské paměti*, s. 84.

³⁴⁰ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 92-93.

překlady a vydání se zasloužil Jan Kocín z Kocínětu, který k nim sepsal vlastní předmluvy.³⁴¹ Tiskem měla tato díla vyjít v tiskárně Daniela Adama z Veleslavína. Zřejmě právě s těmito vydáními mohl pracovat právě Pavel Skála ze Zhoře. Na rozdíl od mnoha svých předchůdců však nepracoval s *Kronikou českou* Václava Hájka z Libočan. Skutečnost, že se jednalo o dílo katolického autora pro Skálu zřejmě důležitou roli v tomto jeho rozhodnutí nehrálo, ve svém díle pracoval s díly několika katolíků. Pro něj mohl být problematickým zejména fakt, že se Hájek ve svém díle na mnoha místech dopouštěl historických fabulací, nebyl zcela přesný a neuváděl své prameny.³⁴²

Novým a oblíbeným žánrem historiografické práce v raném novověku se stal historický kalendář, kterých v českých zemích v 16. století vzniklo několik. Velmi úspěšným se stal *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína, který vyšel poprvé tiskem v roce 1578 a následně výrazně rozšířený v roce 1590, kdy získal předmluvu a rejstřík.³⁴³ Odkazy na historický kalendář nalezneme ve Skálových poznámkách v *Historii*. Je, zdá se, více než pravděpodobné, že pracoval právě s tímto Veleslavínovým kalendářem, není však jasné, se kterým z uvedených dvou vydání.

Pro Skálu byl v duchu humanistických principů historiografie ještě důležitý prvek „soudobosti“ děl, se kterými pracoval, tj. že autor žil v době, o které psal. Tato skutečnost mohla pro Skálu hrát významnou roli při výběru některých děl, že kterých ve své *Historii* vycházel. Důležitým pro naše pochopení událostí v Praze ve 20. letech 16. století, kdy došlo k prvnímu střetu s luteránstvím v českých zemích, jsou *Knihy o pozdvižení jedněch proti druhým v obci pražské 1524-1530*, známé také jako *Kronika pražská* Bartoše Písaře.³⁴⁴ Z jeho díla Skála vycházel poměrně hojně a převzal z něj celé dlouhé pasáže. Bartoš byl považován za velmi hodnověrný zdroj informací, jelikož v Praze v době událostí, které ve svém díle líčil, žil. Skálou tak byl jistě považován za velmi hodnověrný zdroj informací. Bartošova kronika bývá považována za fakticky spolehlivou a přesnou, a to

³⁴¹ Jan KOCÍN Z KOCÍNĚTU, *Předmluvy k Eusebius Pamfilius, Historia církevní, 1594; Tentýž, Předmluvy k Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus, Historia církevní, 1594.*

³⁴² Hájkovo jméno se ve Skákově *Historii* objevuje, ale vždy v kontextu pasáží čerpaných ze Stránského *O státě českém*. O Hájkovi a jeho *Kronice* například KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 75-79.

³⁴³ BENEŠ, *Historiografie*, s. 627; Daniel ADAM z VELESLAVÍNA, *Kalendář hystorycký*. Praha 1590.

³⁴⁴ Ediční zpracování připravil v roce 1851 Karel Jaromír Erben – Bartoš PÍSAŘ-Karel Jaromír ERBEN, *Bartošova kronika pražská od léta Páně 1524 do konce léta 1530*. Praha 1851.

zejména díky množství pramenů, o které se Bartoš měl opírat, i když se jednalo o dílo obranné, a tím do značné míry tendenční.³⁴⁵

S ohledem na soudobost se mohl Skála rozhodnout pracovat s dobovými díly Sixta z Ottersdorfu. Ve Skálově *Historii* nalezneme odkaz na „*Akta*“ a „*Diaria*“ u kterých nebylo delší dobu zcela jasné o která díla se jednalo. Po dalším studiu se zdá, že se mohlo jednat o Ottersdorfova *Akta aneb knihy památné čili Historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546 a 1547* a *Diarium Sixta z Ottersdorfu o sněmu 1575*.³⁴⁶ Ottersdorfova *Akta* byla reakcí na oficiální sbírku dokumentů vydanou ve spojení se stavovským povstáním a měla obranný charakter.³⁴⁷ Stejně věrohodné mělo být také zmíněné *Diarium*.³⁴⁸ Je tedy možné, že pod označením „*Akta*“ mohl Skála ve svém rukopise, pokud ne vždy, tak alespoň někdy, odkazovat právě na ta Ottersdorfova.

Sixt z Ottersdorfu však nebyl jediným soudobým autorem, jehož dílo neslo toto označení. Dalším byly *Akta o přiběžích, které se dáli ode tří stavů království Českého, tělo a krev pod obojí přijímajících od roku 1608 do 23. února 1610* Václava Budovce z Budova.³⁴⁹ Skála s Budovcovými akty ve svém rukopise pracoval, jak ukázal například Julius Glücklich porovnáním několika pasáží věnovaných událostem let 1608-1610. Podle něj byl Budovec pro Skálu v rámci tohoto období primárním zdrojem informací.³⁵⁰

Velmi populárním historiografickým dílem českého pobělohorského exilu, které jasně navazovalo na předbělohorský vývoj a tvorbu, byla *Respublika Bojema*, česky *O státě českém*, Pavla Stránského ze Záp.³⁵¹ Stránský se jej měl rozhodnout sepsat v reakci na text zástupce císařské strany, Melchiora Goldasta.³⁵² Ve svém díle vyložil obraz českých zemí od jejich nejstarších dob až do jeho současnosti

³⁴⁵ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 71.

³⁴⁶ Sixt Z OTTERSODORFU, *Diarium Sixta z Ottersdorfu o sněmu 1575, jenž zahájen byl 21. února a zavřen dne 27. září*. Ottersdorfova *Akta* tiskem ve své době nevyšla, ecičně byla zpracována až v 19. století. Podrobněji se Diariu věnoval například James R. PALMITESSA, Sixt of Ottersdorf's *Diarium of the Diet 1575*. In: *Filozofický časopis, Special Issue Number 3, The Bohemian Reformation and Religious Practice Vol. 8*, 2011, s. 262-281.

³⁴⁷ O charakteru a pojetí *Akt* například BENEŠ, *Historický text*, s. 77-88.

³⁴⁸ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 80-81.

³⁴⁹ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 88-89. Jeho osobě se ve své monografii věnovala například Noemi Rejchertová – Noemi REJCHERTOVIÁ, *Václav Budovec z Budova*. Praha 1984.

³⁵⁰ GLÜCKLICH, *O historických dílech*, s. 118.

³⁵¹ Olga FEJTOVÁ-Jiří PEŠEK, *Měšťanský čtenář a české kroniky v Praze raného novověku*. In: *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. „Čtenář a jeho knihovna“*. České Budějovice 2003, s. 187.

³⁵² Mělo se jednat o Melchior GOLDAST, *Commentarii de Bohemiae incorporatorumque provinciarum iuribus et privilegiis*. 1627. Stránský viz. pozn.8 této práce.

z pohledu politického, kulturního, hospodářského a právního vývoje.³⁵³ Sám Stránský, na rozdíl od Skály, své názory v díle dával jasně najevo a nesnažil se vystupovat nestranně. Přesto kladl důraz na to, aby jeho prameny a informace odpovídaly tomu, co se událo.³⁵⁴ Stránského dílo *Skála* ve své vlastní *Historii* použil, nicméně v mnohem menší míře než počiny jiných zmíněných autorů. Odkazy na něj nalezneme například v VIII. díle rukopisu, kde Skála s pomocí Stránského vypočítává, proč byl rok 1617 proč byl daný rok „*jinde, tak ovšem v vlasti naší jest jistě rok nad jiné pamětihodný*“, včetně odpočtu let od příchodu Praotce Čecha. Zdůrazněna zde byla role přijetí arciknížete Ferdinanda za českého krále, čímž mělo dojít k narušení starých práv a privilegií země.³⁵⁵

Výrazné dílo českého exilového dějepisce představovalo *Bellum Bohemicorum* Ondřeje Habervešla z Habernfeldu, vydaného v roce 1645 v Leidenu. Tento novoměstský lékař po porážce povstání odešel do exilu a usadil se v nizozemském Haagu. Zde měl být poměrně aktivní, podle Vladimíra Urbánka se zapojoval do politických aktivit.³⁵⁶ *Bellum Bohemicum* bylo historicko-polemickým spisem, který byl zaměřen politicky a charakterem se jednalo o spis publicistický.³⁵⁷ Habervešl se v něm věnoval stavovskému povstání a jeho porážce, kdy obhajoval stavovské a náboženské svobody a jehož postoj byl silně protihabsburský. Byl také autorem několika dalších menších textů, například o kometě z roku 1618.³⁵⁸

V rámci česky psaných raně novověkých děl z pera nekatolických historiků je Skálova *Historie* svým pojetím a rozsahem pasáží zabývajících se jezuitským řádem ojedinělým dílem. Skála podal poměrně ucelený a propracovaný pohled na jezuitu, jejich vliv na dění a úsilí pro šíření a upevnění katolické víry. Zmíněný Pavel Stránský ve svém díle jezuitu nezmínil vůbec. Negativní postoj vůči jezuitskému řádu lze nalézt například v Habervešlově *Bellum Bohemicum*. Podle něj příchodem jezuitů do českých zemí začaly zmatky a problémy nakonec vedoucí až k válce. Útoky proti jezuitskému řádu byly důležitou součástí této jeho práce.

³⁵³ KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 93-94.

³⁵⁴ PETRŮ, *Vzdálené hlasy*, s. 339-340.

³⁵⁵ *Historie*, VIII. díl, s. 475.

³⁵⁶ URBÁNEK, *Eschatologie*, s. 167-172.

³⁵⁷ PETRŮ, *Vzdálené hlasy*, s. 343-344.

³⁵⁸ Podrobněji o Ondřeji Habervešlovi a jeho tvorbě URBÁNEK, *Eschatologie*, s. 145-207. Specificky o jeho díle s. 181-202. Stručně o něm například KUTNAR-MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 94-95.

Habervešl uváděl příklady, kdy měli jezuité zasahovat do dění u nás, včetně toho, že se měli zasadit o smrt císaře Rudolfa.³⁵⁹ Na jezuity se ve svém spise *Retuňk proti Antikristu a svodům jeho* obracel i Jan Amos Komenský a měl se jim snažit ukázat, proč je dle jeho názoru papež Antikristem.³⁶⁰ Jezuité byli více zmíněni také v dalším Komenského díle, *Historii o těžkých protivenstvích církve české*. Použijeme-li jeho slov, tak měli „*pod barvou cvičení mládeže k podvrácení církve i politie české spůsobu hledali, a tomu ohni, kterýmž nyní vlast shlcena jest, podněty zakládali*“.³⁶¹ Členové řádu měli svým úsilím například dosáhnout zrušení náboženských svobod získaných nekatolíky od císaře Maxmiliána II. a jejich zmíněný negativní vliv v českých zemích byl důvodem jejich vyhnání. Komenský nemohl opominout zmínit aktivity jezuitů v předvečer staroměstské popravky mezi odsouzenými.³⁶² Rozsahu ani pojetí jezuitských částí u *Historie* však tato díla zdaleka nedosahují.³⁶³

Skála svou *Historii* navazoval na dlouhou a bohatou předchozí tradici psaní církevní historiografie. Z nejstarších děl a autorů byl vlivný Eusebius z Kaisareie, jenž byl všeobecně považován za předchůdce církevní historiografie a vytvořil principy historické práce, které byly využívány i v raném novověku. Na něj navazovala také řada dalších dobových autorů, s jejichž díly sám Skála pracoval. Skála citoval své prameny a kladl si za cíl neutrální přístup k nim, nehodnotit je, a nechat čtenáře udělat si o všem vlastní představu. On jako autor měl být pouze „předkladatelem“ všech pramenů a informací. Podle svého názoru poskytoval popisy událostí na stránkách svého rukopisu tak, jak k nim došlo. Nicméně přesto dával tímto přístupem najevo svůj postoj a preference, a to právě výběrem pramenů, které využil. Také v dalších ohledech byla Skálova práce zdá se ovlivněna

³⁵⁹ Ondřej HABERVEŠL Z HABERNFELDU, *Bellum Bohemicorum*, 1645. Vydáno v edici Ondřej HABERVEŠL Z HABERNFELDU, *Vypravování o vojně české od roku 1617*, editoval Emanuel TONNER, Praha 1867. V literatuře URBÁNEK, *Eschatologie*, s. 198.

³⁶⁰ Jan Amos KOMENSKÝ, *Retuňk proti Antikristu a svodům jeho kteříž v zarmoucených těchto časích mnohým k zahynutí nešťastně se rozmáhají a nejedněch od víry odsupování se děje, těm, kdož by duše své retuvati a před zahynutím vystříhnouti dáti chtěli, podaný od jednoho z milovníků Ježíše Krista*, 1617.

³⁶¹ Jan Amos KOMENSKÝ, *Historie o protivenstvích církve české hned od počátků jejího na viru křesťanskou obrácení v Létu Páně 894 až do léta 1632 za panování Ferdinanda II.*, 1645. Zde využita edice Jan Amos KOMENSKÝ, *Historie o protivenství církve české*. 1952, s. 79.

³⁶² KOMENSKÝ, *Historie*, s. 83, 92-93.

³⁶³ Tento odstavec byl převzat z Tereza LYČKOVÁ, *Jezuité v Historii církevní Pavla Skály ze Zhoře a jejich možná role ve Skálově pojetí dějin*. In: *Theatrum Historiae* 26, 2020, s. 89.

některými díly protestantské historiografie. Na seznamy zemřelých, které Skála uváděl vždy na konci ročních záznamů, lze v jistém smyslu pohlížet jako na Skálův způsob vytvoření dějin církve prostřednictvím mučedníků, obdobně jako John Foxe. Podobně jako autoři *Magdeburských centurií* Skála viděl úpadek církve pod papežstvím. V jeho díle bylo toto jasně vyloženo například ve II. díle *Historie*, kdy Skála popsal vstup Antikrista do církve a její postupný úpadek pod jeho vlivem.

Pavel Skála a jeho dílo v mnoha ohledech vycházely z domácí historiografické tradice, zejména pak na historiografii předbělohorskou. Její autoři zpravidla pocházeli z měšťanské vrstvy a získali humanistické vzdělání, využívali prameny z humanistické historiografie. Stejně tomu bylo i u Pavla Skály ze Zhoře – pocházel z měšťanstva, jeho otec byl vysoce postavený zemský úředník a získal humanistické a univerzitní vzdělání. Po událostech na Bílé hoře došlo k rozdělení vývoje domácí historiografie na dvě větve, a byla to exilová tvorba, která navazovala na českou předbělohorskou tvorbu. V exilu vznikala ve velké míře obranná díla, které si kladla za cíl obhájit události stavovského povstání a tehdejší rozhodnutí českých stavů. Tento cíl a smysl exilových obranných děl (do značné míry) naplňovala také Skálůva *Historie*.

Antikrist, jeho pojetí v raném novověku a v *Historii církevní*

„Jeho objevení se bylo znamením toho, že poslední dny byly na dosah, jeho porážka naznačovala, že konec světa byl blízko. Identifikace Antikrista a jeho přesné spojení s posledními dny bylo nicméně velmi vágní navzdory přesnosti, se kterou byla vyložena jeho biografie. Zaprvé, nebylo jasné, zda na něj mělo být pohlíženo jako na jednu osobu nebo jako na společenství. Zadruhé, zjevení se Antikrista mohlo znamenat buď že svět skončí jeho porážkou, nebo že jeho porážka bude značit tisíciletí před koncem světa.“³⁶⁴

Kořeny představ spojených s Antikristem sahají k počátkům křesťanství. Základními „kameny“, ze kterých se v této spojitosti vycházelo, byla Kniha Daniel prorocství sv. Pavla tj. Druhý list Tesalonickým,³⁶⁵ a Zjevení sv. Jana.³⁶⁶ Pohled na tuto otázku a její chápání prošly v průběhu dějin rozsáhlým vývojem. Následující kapitola se soustředí především na ty tradice a vývoj, které měly mít vliv na Skálovo pojetí Antikrista a jeho role v dějinách světa. Klíčovým pro něj byl papežský Antikrist, který hraje roli v jeho díle a výkladu dějin církve.³⁶⁷

Papežský Antikrist

Ve středověku se postupně rozvinuly názory, že Antikrist měl do církve vstoupit postupně, kdy církev a její autorita měla být pozvolna nahrazena papežstvím. To, ačkoliv nemělo být vždy špatným a zkaženým, postupně se mělo stát nástrojem špatnosti. Až do 6. století si měla církev udržet apoštolskou doktrínu, nicméně od tohoto století v ní mělo docházet k úpadku v souvislosti s růstem papežství a jeho moci. Zlomovým v tomto mělo být působení papeže Bonifáce III. a římského císaře Fókase.³⁶⁸ Lawrence Buck tvrdil, že „někteří autoři identifikovali Antikrista buď s konkrétním papežem, nebo s institucí papežství a církevní

³⁶⁴ SCRIBNER, Antichrist, s. 148-149.

³⁶⁵ 2 Tesalonickým 2,3-10. Právě tento List měl být klíčovým prvkem v mnoha verzích Antikristovského mýtu. – Gregory C. JENKS, *The Origins and early Development of the Antichrist Myth*. Berlín-New York 1991, s. 43.

³⁶⁶ JENKS, *Origins*, s. 41-45.

³⁶⁷ Pro souborný pohled na vývoj a proměny problematiky Antikrista zejména MCGINN, *Anti-Christ*. Viz. pozn. 59.

³⁶⁸ WILLIAMS, *Reformation views*, s. 17.

*hierarchií, tj. papežským Antikristem. Písmo učilo, že Antikrist bude mít mnoho přívrženců.*³⁶⁹

Právě problematika papežského Antikrista je pro tuto práci důležitá. V průběhu dějin vzniklo mnoho jeho podob, a to s různým významem. Vliv na otázku a utváření obrazu papežského Antikrista mělo několik tradic – opat Adso, Jáchym z Fiore, John Wicklef a čeští reformátoři.³⁷⁰ U Adsa došlo k sumarizaci obrazu Antikrista a ustálení narativu jeho života, kdy jej představil jako opak Krista z evangelií. Své názory na tuto problematiku zformuloval v *Dopise* adresovaném Gerberze, sestře císaře Oty I. Ve svém přístupu měl Adso shrnout nejen západní tradice Antikrista, ale doplnit je byzantskými vzory. Soustředil se na konečného Antikrista, což byla v jeho době jedna ze dvou zastávaných antikristovských teorií.³⁷¹

Další osobností mající vliv na obraz papežského Antikrista byl ve 12. století Jáchym z Fiore. Vliv jeho myšlenek na apokalyptickou problematiku ve středověku byl zásadní. Patřil k těm, kteří si uvědomovali nutnost reformy dobové církve. Stejně jako Adso ani on nevytvořil samostatné dílo zaměřené na otázku Antikrista, nýbrž ji vyložil v rámci analýzy Písma svatého. V jeho chápání už Antikrist nepocházel z židovského rodu Dan, nýbrž jej nahradil „za obraz Antikrista-křesťana-tyrana, špatného papeže či císaře, avšak z okruhu západního křesťanstva.“³⁷² Jáchym spojil dva tehdejší aspekty legendy o Antikristovi, Antikrista kolektivního i individuálního, a současně se také pokusil odhalit nové momenty opozice Krista a Antikrista.³⁷³ Výsledkem jeho pohledu pak měl být drak z Apokalypsy se sedmi hlavami, ztělesnění čistého zla.³⁷⁴

Názory Jana Vicklefa na papežského Antikrista byly mimo jiné ovlivněny papežským schismatem. Podle něj byla tehdejší církev v rozporu s Písmem a ztratit tak veškerou autoritu, kterou měla. Antikrista měl Viklef vidět nikoliv v konkrétním

³⁶⁹ BUCK, *The Roman Monster*, s. 3.

³⁷⁰ BUCK, *The Roman Monster*, s. 72. Na stranách 72-94 Buck uvádí a rozebírá tyto tři zmíněné tradice a příklady jejich pohledu na Antikrista.

³⁷¹ Druhou teorií v jeho době byl Antikrist kolektivní. - MCGINN, *Anti-Christ*, s. 100-102. Jak samotný Adso vytvořil svůj obraz Antikrista a jeho součásti se McGinn zmiňuje v pozn. 120 na s. 101; BUCK, *Anatomia Antichristi*, s. 352-353; CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 32-33.

³⁷² CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 44.

³⁷³ MCGINN, *Anti-Christ*, s. 138. Jáchymovi z Fiore a jeho názorům se McGinn věnoval poměrně podrobně - MCGINN, *Anti-Christ*, s. 135-142. Také CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 44-46.

³⁷⁴ VINCENT ROBERT-NICOUD, *The World Upside Down in 16th-Century French Literature and Visual Culture*. Leiden-Boston 2018, s. 236; CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 44.

papeži či papežích, ale v papežství jako takovém. Dle jeho názoru byly „*velké schizma (oba papeži pro něj byli Antikristy) a dobové války také důkazy toho, že konec byl blízko.*“³⁷⁵ Viklef vytvořil tzv. Antikristovu antitezi, opozici mezi Kristem a papežem, která byla později rozvinuta v rámci reformace.³⁷⁶ Z Viklefových spisů se v Čechách četly například *De Christo et suo adversario Antichristo*,³⁷⁷ kde srovnával činy papeže-Antikrista a Krista. Ve spojení s Viklešem je možné uvést také vliv lollardské apokalyptiky v českých zemích, kdy byl velmi oblíbený spis *Opus arduum valde*,³⁷⁸ kde také byl papež ztotožněn s Antikristem. Autor textu mimo jiné tvrdil, že „*pokud ten, kdo je největším opakem a oponentem Krista, je Antikrist, pak je tedy Antikristem římský papež.*“³⁷⁹

K proměně v charakterizaci Antikrista jako papeže došlo v 16. století – z „*alegorické chiméry k narušující formě obratu.*“³⁸⁰ Pro luteránskou reformaci byly v otázce Antikrista vlivné názory Martina Luthera, který již po Lipské disputaci prohlásil, že „*papežský primát byl fenoménem lidské, neřekneme-li ďábelské, inspirace.*“³⁸¹ Postupně měl Luther nabýt dojmu, že jeho vlastní činnost a působení byly součástí střetu Krista s Antikristem.³⁸² V roce 1528 sepsal předmluvu ke *Commentarius in Apocalypsin*, kde věnoval třem typům prorocství a následně analyzoval její jednotlivé části.³⁸³ K upevňování a krystalizaci Lutherových představ v tomto smyslu mělo docházet postupně. Podle Dennise Pettibona měly ovlivnit formování jeho názorů na papežského Antikrista dva texty, a to kritika Konstantinovy donace Lorenza Vally³⁸⁴ a spis Sylvestera Prieriase, ve kterém

³⁷⁵ MCGINN, *Anti-Christ*, s. 181-182.

³⁷⁶ ROBERT-NICOUD, *World Upside Down*, s. 236.

³⁷⁷ Iohannes WICKLIF, *De Christo et suo adversario Antichristo*. Edičně například Iohannes WICKLIF, *De Christo et adversario suo Antichristo*. Gotha 1880.

³⁷⁸ V literatuře například Romolo CEGNA-Christoph GALLE-Wolf-Friedrich SCHÄUFELE, *Opus arduum valde. A Wickliffite Commentary on the Book of Revelation*. Leiden 2021.

³⁷⁹ CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s.59-61. Citace s. 60.

³⁸⁰ ROBERT-NICOUD, *World Upside Down*, s. 236. Problematice Antikrista v dobových polemikách se věnoval například Hans J. HILLERBRAND, *Von Polemik zur Verflachtung – viz. pozn. 61.*

³⁸¹ WILLIAMS, *Reformation Views*, s. 8.

³⁸² WRIEDT, *Luther's Concept*, s. 42.

³⁸³ *Commentarius in Apocalypsin ante centum annos aeditus Luther*. 1528. Na základě Lutherova mínění se papežství v rámci Apokalypsy věnovaly kapitoly 13 až 19. - Irena BACKUS, *Reformation Readings on the Apocalypse: Geneva, Zuricha, and Wittenberg*. 2000, s. 6-11.

³⁸⁴ O vlivu Vallovy kritiky Konstantinovy donace na Lutherovy názory na papežského Antikrista David W. WHITFORD, *The Papal Antichrist: Martin Luther and the Underappreciated Influence of Lorenzo Valla*. *Renaissance Quarterly*, vol. 61, no. 1 (Spring 2008), s. 26-52. O vlivu Lorenza Vally na Lutherův pohled na Antikrista také SCRIBNER, *Antichrist*, s. 150.

kritizoval některé Lutherovy vlastní názory.³⁸⁵ Bobbi Dykema naopak zdůraznil, že Lutherovy názory na papežství jako Antikrista byly utvářeny v rámci jeho práce na překladu Nového Zákona. Největší vliv na něj mělo mít Zjevení a 2. listu Thessalonským. Ve svém úvodu k 2 Thessalonským Luther napsal, že „*Antikrist, identifikovaný sv. Pavlem jako Muž hříchu, zradí církev zevnitř, podkope římskou říši, uvede věrné v omyl prostřednictvím falešných znamení a doktrín, a přivlastní si místo Boha.*“³⁸⁶ Podle jednoho z Lutherových názorů si papež „*měl uzurpovat místo Boha jako zákonodárce, přidávat svá vlastní pravidla k těm v Bibli*“.³⁸⁷ K vrcholu v tomto ohledu u něj mělo dojít v roce 1545, kdy Luther jasně označil papeže za ďáblova vikáře.³⁸⁸

Lutherův program proti papežství měl textovou i vizuální stránku. V tomto ohledu poskytl slovní vysvětlení papežským obrazům v *Pasionálu Krista a Antikrista* Lucase Cranacha staršího. Toto dílo bývá považováno za základ vizuálního ztvárnění kontrastu Krista a papeže.³⁸⁹ Antikrist v něm dostal konkrétní podobu v papežích Juliu II. a Lvů X. Tento Antikrist se měl podílet na všech různých podobách protikřesťanského chování. Posun pak nastal v Lutherově tzv. *Septembertestament*,³⁹⁰ kdy podle Dykemy „*zatímco v Pasionálu je papež pojmenován jako Antikrist a vyobrazen jak se zapojuje ve všech způsobech nekřesťanského chování, v Septembertestament je Antikrist, ve všech jeho možných převlecích, vizuálně společný s korunovanou hlavou křesťanské církve, ať je to v daný moment kdokoliv.*“³⁹¹ Podle Roberta Scribnera měl Luther za shrnutí svého dvě desetiletí trvajících zápasu s papežstvím považovat obrazový pamflet z roku 1545 *Vyobrazení papežství*.³⁹²

Papežský Antikrist se stal nedílnou součástí reformační polemické literatury. Jedním z předních příkladů tohoto pojetí byl traktát Filipa Melanchtona

³⁸⁵ Dennis PETTIBONE, Martin Luther's Views on the Antichrist. *Journal of the Adventist Theological Society*, 18/1 (Spring 2017), s. 84-86.

³⁸⁶ Bobbi DYKEMA, The Ass in the Seat of St. Peter. Defamation of the Pope in Early Lutheran Flugschriften. In: *Character Assassination through the Ages*, editoval Martijn ICKS-Eric SHIRAEV, 2014, s. 160.

³⁸⁷ PETTIBONE, Martin Luther's Views, s. 92. Také MCGINN, *Anti-Christ*, s. 201-203.

³⁸⁸ PETTIBONE, Martin Luther's Views, s. 97. Jednalo se o Lutherův spis *Proti římskému papežství: Instituce Ďábla*. O obou těchto jeho spisech z roku 1545 MCGINN, *Anti-Christ*, s. 206.

³⁸⁹ Martin LUTHER-Lucas CRANACH starší, *Passional Christi und Antichristi*. Wittenberg 1521. - SCRIBNER, *Antichrist*, s. 157. O tomto díle také MCGINN, *Anti-Christ*, s. 204.

³⁹⁰ Martin LUTHER, *Das Neue Testament Deutsch [Septembertestament]*. Wittenberg 1522.

³⁹¹ DYKEMA, The Ass in the Sea, s. 158, 161. Citace s. 161.

³⁹² Jednalo se o pamflet o jehož obrazovou stránku se postaral Lucas Cranach starší – Martin LUTHER, *Abbildung des Papsttums*. Wittenberg 1545. - SCRIBNER, *Popular Culture*, s. 278.

Baptesesl zu Rom, ve kterém vysvětlil, že „*chápal tělesné části římského monstra jako symbolického papežského Antikrista*“.³⁹³ Jednalo se o reakci na obraz tzv. římského monstra, který byl v reformační tvorbě hojně využíván. Tento Melanchtonův traktát byl znám samostatně či ve spojení s Lutherovým výkladem mnicha-telete.³⁹⁴ Celkově je podle Dykemy možné na „*papežského osla*“ nahlížet jako na vrchol programu hanobení papežství, na němž spolupracovali Luther, Melanchton a Lucas Cranach ve 20. letech 16. století.³⁹⁵

Proměna vztahu Luthera k papežství a jeho ztotožnění papeže s Antikristem měla mimo jiné vliv na přístup dalších protestantských autorů. Do značné míry se očekávalo, že protestanští historikové budou psát protipapežsky stejně jako Luther, Flacius Illyricus, centuriátoři nebo John Foxe.³⁹⁶ Prostřednictvím studia dějin církve měl například Flacius Illyricus chtít dokázat, že papež je Antikrist. Ve své práci *Catalogus testium veritatis, qui ante nostram aetatem reclamarunt Papae*³⁹⁷ měl jmenovat čtyři sta příkladů „*svědků pravdy a kritiků církve*“.³⁹⁸ Pro Foxe měly v boji proti Antikristovi velký význam mučedníci jak z jeho vlastní doby, tak také ti jenž byli popsáni například Eusebiem.³⁹⁹ Pro Johna Foxe dílo Antikrista v podobě tyranie Říma vrcholilo po roce 1000.⁴⁰⁰ Papežství za nástroj Antikrista považoval a identifikoval také současník a přítel Johna Foxe, John Bale. Ten se podle Glanmore Williamse „*snažil dokázat, že jeho znalost minulosti potvrzuje jeho pohled na současnost, viz., že papežství bylo a vždy bude nástrojem Antikrista, vlastně bylo nejhorším projevem samotného Antikrista na zemi. Papež a hierarchie, pro zajištění jejich kontroly nad církví a státem, si monopolizovali zaznamenávání událostí a převrátili jejich popisy v zájmu jejich vlastní uzurpace a tyranie.*“⁴⁰¹ Antikrista

³⁹³ Tento Melanchtonův traktát vyšel v mnoha různých vydáních. - Filip MELANCHTHON, *Der Bapstesel durch Philippen Melanchthon deuttet*. Wittenberg 1523. V literatuře BUCK, *Anatomia Antichristi*, s. 361; SCRIBNER, *Popular Culture*, s. 284-285. Podrobně toto Melanchtonovo dílo Buck rozebral ve své knize *Roman Monster*, s. 103-158.

³⁹⁴ Philip MELANCHTHON-Martin LUTHER, *Deutung der zwo grewlichen Figuren Bapstesels zu Rom vnd Munchkalbs zu Freyberg jn Meyssen funden*, Wittenberg 1523. Shrnutí různých vydáních jak samostatného Melanchtonova traktátu, tak také společné práce s Lutherem viz. BUCK, *Roman Monster*, s. 159-160. Podrobněji se oběma těmto obrazům a jejich vlivu věnovala například Jennifer SPINKS, *Monstrous Births and Visual Culture in Sixteenth-Century Germany*. 2009, s. 59-79.

³⁹⁵ DYKEMA, *The Ass in the Sea*, s. 166.

³⁹⁶ LOTITO, *Reformation*, s. 34.

³⁹⁷ Matthia FLACIUS ILLYRICUS, *Catalogus testium veritatis, qui ante nostram aetatem reclamarunt Papae*. Basilej 1556.

³⁹⁸ KESS, *Johann Sleidan*, s. 110.

³⁹⁹ WILLIAMS, *Reformation Views*, s. 50-51.

⁴⁰⁰ MILLER, *Propaganda*, s. 15.

⁴⁰¹ WILLIAMS, *Reformation Views*, s. 38. Také MCGINN, *Anti-Christ*, s. 218-219.

v čele římské církve viděl také Johannes Sleidan. Antikrist pro něj měl být „nástrojem Satana“.⁴⁰²

Antikrist v českých zemích ve středověku

V českém prostředí problematika Antikrista rezonovala již ve středověku. Život Antikrista v našem okruhu dostal obrazovou podobu ve Velislavově bibli ze 14. století, kde byl zachycen v celkem dvaadvaceti výjevech, které se však nedochovaly celé. Antikrist vystupoval jako tyran, ale také jako svůdce svádějící věřící z pravé cesty.⁴⁰³ Velkého rozvoje se otázka Antikrista dočkala u Husových předchůdců a v rámci husitského hnutí. V té době se Antikrist stal zosobněním veškerého zla a hříchů ovládajících církev.

Apokalyptickou tematikou byly naplněny některé spisy a kázání Jana Milíče z Kroměříže. V obrazu Antikristova života sledoval dřívější tradice a vycházel z biblických textů. Ve svých názorech mluvil o mnoha menších antikristech, kteří působili na světě a tvořili tzv. kolektivního Antikrista. Příběh Antikrista Milíč využil pro kritiku svého dobového dění a argument pro nutnou reformu církve a společnosti.⁴⁰⁴

Z českých reformátorů se osobě Antikrista podrobně věnoval Matěj z Janova, podle kterého byl Antikrist již přítomen ve světě a hledal jej v křesťanstvu. Ve svých *Pravidlech Starého a Nového Zákona*⁴⁰⁵ se věnoval Antikristovu mystickému tělu, tomu, jak se Antikrist od roku 1200 ovládnul církev i svět. Podle Milíče se Antikrist do církve dostal postupně, nespojoval jej však s papežstvím jako někteří dřívější autoři. Antikrista chápal nejen jako Antikrista kolektivního, ale také jako Antikrista posledního a nejvyššího, kterého viděl

⁴⁰² KESS, *Johann Sleidan*, s. 148.

⁴⁰³ CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 35-38. Dále v literatuře například Lenka PANUŠKOVÁ (ed.), *The Velislav Bible, the finest picture Bible of the Late Middle Ages. Biblia depicta as devotional, mnemonic and study tool*. Amsterdam 2018; Tatáž, *Velislavova biblia v typologických vztáhoch. Úvaha o obsahu rukopisu a jeho konceptorovi*. In: *V zasetí středověkého obrazu. Kniha studií k jubileu Karla Stejskala*. Praha 2011, s. 53-60; Karel CHYTIL, *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese*. Praha 1918, s. 73-80, 97-102; MCGINN, *Anti-Christ*, s. 192.

⁴⁰⁴ CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 48-51. Také CHYTIL, *Antikrist*, s. 116-120.

⁴⁰⁵ Matěj z JANOVA, *Regulae Novi et Veteri Testamenti*. Edičně například Matěj z Janova. *Výbor z Pravidel Starého a Nového zákona*. Edd. Rudolf Schenk, Miloslav Kaňák. Praha 1954.

v papeži. Vytvořil kontrapozici Krista a Antikrista, kdy toto srovnání se stalo v jeho době velmi aktuálním.⁴⁰⁶

Samotný Jan Hus ve svých názorech na Antikrista vycházel z Jana Viklefa, jehož práce byla, jak již bylo uvedeno, v českých zemích oblíbená. Ve své práci *O církvi*⁴⁰⁷ ukázal „čtyři znamení podle kterých mohl člověk poznat, že je to papež, kdo je skutečný Antikrist, ale netvrdil, že papežství samotné bylo Posledním Nepřítelem.“ Jeho názory vůči papežství se podle Bernarda McGinna měly vyhrdit postupně.⁴⁰⁸ Zlomovým měl pro Husa být spor o spisy Johna Wicklefa, definitivním přelomem pak měl být rok 1412. V jeho myšlení se „výrazně propojily apokalyptický koncept aktuálního boje s Antikristem s konceptem eklesiologickým, zdůrazněnou ideou mučednictví a rytířství pro Krista [..].“⁴⁰⁹

Podle Roberta Scribnera neměli husité jít tak daleko, aby ztotožnili Antikrista přímo s papežem. Měli si jej představovat spíše „jako diabolickou antitezi k mystickému tělu Krista, *corpus mysticum Antichristi*.“⁴¹⁰ Nicméně například v prohusitsky naladěném *Jenském kodexu* bylo spojení papeže s Antikristem naznačeno poměrně jasně. Jednalo se například o iluminace *Papež, kardinál a biskupové v objetí apokalyptické šelmy* (69r), *Kardinál korunuje nevěstku papežskou tiárou* (70r), *Satan rozdává odpustky* (71v), *Papež mluví ke svým pochlebníkům* (95v) či *Đábel chrání papeže, kardinála, biskupa a mnichy* (97r).⁴¹¹

Mělo to být právě na konci středověku, kdy došlo k vytvoření mnohvrstevnatého obrazu papežského Antikrista spolu se zásobou výrazových

⁴⁰⁶ CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 52-54; CHYTIL, *Antikrist*, s. 120-123; MCGINN, *Anti-Christ*, s. 183-184. V literatuře například Karel SKALICKÝ, *Církev Kristova a církev Antikristova v teologii Matěje z Janova*. In: *Mistr Matěj z Janova ve své době a v naší době. Sborník vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.-30. listopadu 2000*, editoval Jan B. LÁŠEK-Karel SKALICKÝ. Brno 2002, s. 47-69; Vlastimil KYBAL, *M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení*. 2. vyd., Brno 2000.

⁴⁰⁷ Jan HUS, *De Ecclesia*. 1413. Edičně například Jan HUS, *O církvi*. Přeložil František Mrázek DOBIÁŠ-Amedeo MOLNÁR. Praha 1656.

⁴⁰⁸ MCGINN, *Anti-Christ*, s. 184-185. Citace s. 184.

⁴⁰⁹ CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků*, s. 55. MCGINN, *Anti-Christ*, s. 184-186. Více o Husových názorech na Antikrista Tamtéž, s. 55-59. O Husovi a jeho pohledu na Antikrista například František J. HOLEČEK, O.M., „*Ministri dei possunt in dampnationem perpetuam papam male viventem detrudere...*“ (Hus a problém Antikrista). In: *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia, Papežská lateránská univerzita Řím, 15.-18. prosince 1999*, editoval Miloš DRDA-František J. HOLEČEK-Zdeněk VYBÍRAL. Tábor 2001, s. 219-245.

⁴¹⁰ SCRIBNER, *Antichrist*, s. 149.

⁴¹¹ Marta VACULÍNOVÁ, *Jenský kodex. I. Faksimile*. Praha 1966, s. 147, 149, 152, 200, 203. O *Jenském kodexu* více například Kamli BOLDAN et al., *Jenský kodex. II. Komentáře*. Praha 2009.

prostředků. Za jejich určité shrnutí lze považovat údajně původem český anonymní spis *Anatomia Antichristi*. Autor spis dal jasně najevo, že vycházel z předchozí tradice papežského Antikrista a dal jasně najevo, že existují tři hlavní podoby Antikrista - „že je papež vikářem Krista na zemi a hlavou církve bojující, že papežské dekrety musejí být akceptovány jako by se jednalo o evangelium, a že právě papeže nahrazují evangelium [...] Ve zkratce, papež v Římě je vrchním vikářem Satana a hlavním Antikristem.“⁴¹² Text detailně rozebíral jednotlivé části těla a vnitřnosti Antikrista, nalezneme v něm také například popis šelem z Knihy Daniel.⁴¹³

⁴¹² BUCK, *Anatomia Antichristi*, s. 360-361.

⁴¹³ CHYTIL, *Antikrist*, s. 173-184.

Antikrist v *Historii církevní*

„Ale jakž apoštolé svatí z tohoto světa do oné věčné slávy se odebrali, tu hned ta prokletá žádost cti v náměstcích jejich dlouho nezhálela, nýbrž hledala všelijakých příčin, aby mohla míti svůj volný průchod [...] jakž ten svatý kůr apoštolský skončení vzal, a prostředkem rozličných způsobů smrti z tohoto světa se odebral a pomimul věk těch mužů, jimž od Krista dáno bylo, aby Božskou moudrost jeho ušima svýma přítomně slyšeli; tu teprve falešného a bezbožného bluda, lstivě se purtování a rocení začátek svůj vzalo, a to chytrostí a svodem těch, kteříž učení pravdě odporne rozsývali a rozhlašovali. [...] Jak jest pak mocně, a jak ošemetně ta nakažení a zkáza v církvi Páně i skrze jaké prostředky obmyslné od početi svého den po dni a rok po roku, vždy více a více se rozmáhala a rostla, o tom již dále s pomocí Páně podle pořádku let a potřeby nahodilé psáno bude.“⁴¹⁴

Skála pojal svou *Historii* jako dějiny světa z pohledu dějin církve, jejichž stěžejní linií pro něj byl souboj pravé víry s vírou falešnou, v čele s Antikristem. Samotný Skála se otázce Antikrista a jeho přítomnosti v církvi věnoval poměrně podrobně – této problematice zasvětil celý II. díl *Historie*. Vše započal v předmluvě tohoto dílu, kde se zamýšlel nad tím, jak a kdy se měl Antikrist v církvi objevit a jak nad ní rozšiřoval svou moc a vliv. Využil přitom odkazy na sv. Pavla a sv. Jana, kdy srovnával jejich proroctví o příchodu Antikrista. Zde Skála jasně spojil Antikrista s Římem a papežstvím, kdy si měl Antikrist podmanit západní krajiny světa.⁴¹⁵ Ke vstupu Antikrista do církve mělo podle textu začít docházet poté, co zemřeli všichni Kristovi apoštolové nejpozději pak sto let po narození Krista. Aby nemohl být obviněn z toho, že bylo porovnání obou proroctví a jejich výklad jen jeho vlastním výmyslem, rozhodl se Skála v textu předmluvy předložit příklady z děl církevních otců, kteří se měli zabývat jak výkladem zmíněných proroctví, tak také otázkou Antikrista a jeho příchodu. Odkazoval například na Tertuliána, sv. Ambrože, sv.

⁴¹⁴ *Historie*, II. díl, s. 10.

⁴¹⁵ *Historie*, II. díl, s. 2.

Augustina, sv. Jeronýma, sv. Jana Zlatoústého,⁴¹⁶ sv. Cypriána,⁴¹⁷ sv. Origena, sv. Hilaria,⁴¹⁸ sv. Řehoře a Tomáše Akvinského či legendy o sv. Sylvestru.⁴¹⁹ Podle svých poznámek také zde Skála vycházel také z církevních dějin Eusebia Pamfilia a *Tripartity*, „*epištoły církevní historie*“.⁴²⁰

Výše bylo krátce zmíněno, že druhý díl Skálova rukopisu byl překladem díla Philippa Duplessis-Mornay *Le Mystere D'Iniquite c'est a dire l'histoire de la papaute*. Původní text se skládal z několika součástí, které jsou všechny zahrnuty ve Skálově II. díle, avšak v upraveném pořadí. Skála si toho Mornayho dílo vybral, jelikož jeho obsah a pojetí odpovídaly jeho vlastním představám o Antikristu a jeho působení v církvi. Na začátku II. dílu však Skála nikde nezmínil, že z tohoto díla vycházel. Na následujících stránkách bude shrnut jeho obsah.

V samotném II. díle byly vylíčeny jednotlivé „kroků“, kterými se měl Antikrist pomalu a nenápadně dostat do církve a začít ji ovládat. V zápisech k těmto jednotlivým „krokům“ byl vždy vypsán příklad jakým způsobem k tomu mělo dojít, a následně uvedl „*odpor a překážku jemu v tom činěnou*“, to znamenalo jak a kdo mu v jeho počínání měl či měli bránit. K „*početí Antikristovu*“ pak mělo podle textu dojít v roce 195. Toho roku papež Viktor, podle textu „*člověk mozku mdlého a myslí naduté*“, přispěl ke sporu ohledně výpočtu a slavení Velikonoc - jeho cílem bylo prosazení „římského“ způsobu tohoto výpočtu ve všech církvích.⁴²¹ Bezprostředně následuje záznam datovaný do roku 250, kdy mělo dojít k prvnímu „*vzrostu Antikrista*“. Tímto prvním krokem měla v textu být snaha papeže Štěpána I., který chtěl získat vliv a pravomoci nad církvemi v Hispánii a v Africe.⁴²² Růst Antikrista měl pokračovat až do roku 1503.⁴²³ V letech 1503 až 1521 dle rukopisu nastal „*zrůst, anebo raději pád Antikrista*“. Také v této části bylo poměrně podrobně rozepsáno jaké měl Antikrist činit kroky pro zvětšení svého vlivu v církvi a jaké mu byly kladeny překážky a odpor.

⁴¹⁶ Toho označoval jako *Christotomus*.

⁴¹⁷ Zřejmě se jednalo o sv. Cypriána. Skála uvádí pouze zkratky spis/epištol, ze kterých měl čerpat – například Cypr. Ad Pouper. Ep. 74. Ed. Paris. et Pam., Cypr. Étit. Paris, Ep. 43. Pamel. 75., a další. Jasně lze určit jeho dílo *De Lapsis (O padlých)* – *Historie*, II. díl, s. 17.

⁴¹⁸ Sv. Hilarius z Poitiers.

⁴¹⁹ *Legenda Sylvestrii* – *Historie*, II. díl, s. 19.

⁴²⁰ Označené v rukopise jako Epist. Hist. Eccles. Cent.

⁴²¹ *Historie*, II. díl, s. 11-12.

⁴²² *Historie*, II. díl, s. 12-14. Někdy Skálou označeno jako „*vzrost Antikristův*“ či „*vzrost Antikristu*“.

⁴²³ *Historie*, II. díl, s. 959.

K jasnému spojení papeže s Antikristem v rukopise došlo *Závěrku* II. dílu *Historie*. V tomto textu byly ukázány „dvě věci“ spojené s papežem – jak došlo k zisku a rozvoji nejprve jeho duchovní a následně světské moci. I zde se nacházejí hojné odkazy na proroctví sv. Pavla a sv. Jana. Také se dočteme, že už téměř neměla být naděje na ukončení ohavností římského Antikrista a církve, když se měl objevit Martin Luther, který již nemohl spolu s dalšími přihlížet „*těm proklatým a rouhavým ohavnostem papežským, kteréž již téměř celou Evropu jako nějaké vzteklá povodeň zatápovaly.*“ On a další kritici církve se pak měli objevit v době, kdy měla církev dosáhnout své „*největší pýchy*“.⁴²⁴

Za samotným textem II. dílu se nachází text Skálou nadepsaný *Závěrek druhého dílu*, který byl původně shrnutím Mornayho díla. Po něm se v tomto díle ještě nachází text Skálou označený *Ke všechněm následovníkům církve římské, kteříkoli ne s zmozolovatěným svědomím, ale z pouhé neznámosti své, buďto ze mdloby a křehkosti lidské, jí se přidržejí, a pravdě Kristové protiví.*⁴²⁵ V původním Mornayho spise se tento text nachází na jeho úplném začátku. Text obsahuje vyložení dvou překážek ležících před těmi, kteří by chtěli opustit římskou církev a obrátit se k církvi pravé. Nejprve ukazuje, jak se papežství dostalo ke své „*nádhernosti a slávě*“, jakou cestou získalo svou moc a postavení. Současně také vyvrátil argumenty, které mělo papežství užívat proti „*naší*“ církvi. Touto cestou autor dokazoval, že tato „*jeho*“ církev byla tou pravou.

První zmínka o Antikristu v hlavní části *Historie* se nachází ve III. díle, v záznamu k roku 1526. V tomto roce se dočteme, že Antikrist „*náhončími svými proti věrným oudům církve Kristové se vztekal a je potíral*“ a měl si myslet, že nad ním nikdo další nestojí. Bůh však měl zasadit „*synovi zatracení*“ ránu – měl proti „*němu*“ vybudit císařskou armádu, která měla vyplenit Řím a uvěznit papeže. Vše však trvalo poměrně krátce, podle rukopisu „*tři hodiny*“ a obyvatelům Říma nemělo být údajně ublíženo. Celá pasáž byla zakončena následujícími slovy: „*A tak na ten čas dána jest dobrá výstraha od Boha strachovaného jak papeži, tak i celému komonstvu jeho, jestliže nepřestanou od svých nešlechetností a rad ukrutných, jimiž se proti Hospodinu zpáji, že podobným, neb i mnohem horším prostředkem zkotití*

⁴²⁴ *Historie*, II. díl, s. 991-1005. Citace s. 1003.

⁴²⁵ *Historie*, II. díl, s. 1005-1018.

je moci ráči, jakož se pak s tím v následujícím roce konečně potkali.“⁴²⁶ Antikrist je zde spojen s papežem – Antikrist měl sídlit v Římě, kde sídlil papež.

Jednou pak byl v *Historii* Antikrist explicitně zmíněn ve spojení s osobou Martina Luthera, a to v záznamu o jeho osobě v rámci seznamu zemřelých v roce 1546. Podle něj měl Luther po celý život svou činností vystupovat proti Antikristovi a narušovat jeho dílo ve světě: „*kterýž jistým a podivným řízením božím ponejprve za našeho věku rozličnými spisy Antikristovo království i bludy jeho hrozné zjevné, směle a neustále bořil a kazil.*“⁴²⁷

⁴²⁶ *Historie*, III. díl, s. 493-494. Pasáž byla součástí zápisu k roku 1526. Poslední věta odkazuje na vyplenění Říma, ke kterému došlo v následujícím roce 1527.

⁴²⁷ *Historie*, IV. díl, s. 278.

Spojení jezuitského řádu s Antikristem a papežem v *Historii církevní*

„[...] nastali právě ti poslední časové, o nichž apoštol sv. Pavel i jiní činí zmínku, že Antikrist v nich přijde, jehož předchůdci byli by již před rukama. A ti podle vlastních jejich v Písmě Svatém vypsaných znameních že žádní jiné nejsou, jediné lidé ti, kteříž se vůbec Tovaryši Ježíšovými titulují.“⁴²⁸

Ačkoliv spojení jezuitského řádu a Antikrista se v rukopise objevuje explicitně pouze omezeně, zdá se, že to bylo pro Skálu jedním z klíčových témat. Na zřetelnou souvislost mezi řádem a papežem či papežstvím bylo Skálou odkazováno na řadě míst, avšak v případě spojení s Antikristem se bylo zmínek mnohem méně, často ve formě náznaků či nepřímé souvislosti. Jelikož Skála považoval papeže za Antikrista, bylo pro něj samotného toto spojení jasné. Samotní papeži se v rukopise ve velkém množství v zápisech nevyskytují. Jezuité tak mohli pro Skálu být do jisté míry zástupným elementem za papeže a papežství. Následující stránky se zaměří na příklady ze Skálova rukopisu, ve kterých došlo ke spojení jezuitského řádu s Antikristem a se papežem, resp. papeži a papežstvím.

Jezuité a Antikrist

V rukopise je možné nalézt konkrétní pojitko mezi jezuitským řádem a samotným Antikristem v několika málo případech. Poprvé byla v hlavním textu *Historie* souvislost jezuitského řádu s Antikristem jasně zmíněna v roce 1544. Dočteme se, že Ignác z Loyoly musel vysílat stále více členů řádu, aby působili na mnoha nových místech. Dle zápisu je měl poslat na „*žeň Antikristovu*“.⁴²⁹ V tomto případě se však jednalo o pouhou drobnou zmínku.

Za výraznější spojení jezuitů s Antikristem ve Skálově rukopise lze považovat záznam kázání dominikánského teologa Melchora Cano v Salamance v roce 1548. Cano byl již od počátku výrazným oponentem jezuitského řádu a silně jej kritizoval. V uvedeném roce měl Cano na základě studia proroků a apoštolů dojít k závěru, že jeho vlastní doba byla dobou příchodu Antikrista. Jeho „*předchůdci*“

⁴²⁸ *Historie*, IV. díl, s. 395.

⁴²⁹ *Historie*, IV. díl, s. 147.

již měli ve světě působit a patřil mezi ně právě jezuitský řád. V kázání měl zmínit pět různých znamení, která to potvrzovala. Podle textu měl obyčejný lid jezuitu označovat jako „*Ignatiány*“ podle jejich zakladatele, přičemž tato praxe bývala v minulosti spojována s kacíři. Toto Cano považoval „*za jistou průbu sekty jejich kacířské a antikristské.*“ Dalším důkazem spojení jezuitů a Antikrista měla pro Cana být hojná přítomnost jezuitů přímo mezi lidmi. Jejich vzdělávání mládeže „*pravil býti pouhým obmyslem kacířským*“ a jejich kniha *Exercii*, která nebyla určena pro veřejnost, měla podle něj být dalším takovým ukazatelem. Jako poslední zmínil samotného Ignácia z Loyoly, jelikož ten dle něj „*nebyl by nic dobrého, žet ani ostatní ratolesti a ovoce jeho lepší a zdárnější býti nemohou.*“⁴³⁰

Další jasné spojení jezuitů, Antikrista a také papeže se v rukopise nachází v zápise k roku 1552. Jednalo se o spojení se vznikem jezuitské koleje v Římě, určené pro studenty pocházející z oblasti Říše. K tomu mělo dojít, jelikož „*žádnými obmyslnými Antikrista římského*“ se nemělo podařit založit jezuitskou kolej v okolí či přímo na území Říše. Papež se tak podle textu tímto krokem měl vydat na cestu, která měla být „*výborně způsobná kupevnění všemohoucnosti jeho Antikristově.*“⁴³¹

Uvedené příklady zmiňovaly Antikrista přímo a jmenovitě. V *Historii* najdeme zápisy, kde se ve spojení s jezuitou objevilo označení Satan. Takto v roce 1541 na důkaz, jak „*se Satan tehďaz to své dílo mocně vedl*“ byla Skálou uvedena přímluva Alfonse Salmerona, kterou měl pronést během setkání členů řádu v Římě v uvedeném roce. U té příležitosti měl Salmeron pronést přímluvu, která byla v rukopise uvedena následovně: „*Aby se pak poznalo, jak jest Satan tehďaz to své dílo mocně vedl, a na Prst Boží, položím tuto připis jedné přímluvy, kterouž*

⁴³⁰ *Historie*, IV. díl, s. 395-396. Citace s. 395. Plné znění těchto znamení: „*Znamení pak ta Antikristových předchůdců při jezuitech se nalézající pokládal býti tato: I. Poněvadž lid obecný tovaryše té sekty jezuitské na větším díle Ignissitas, to jest Ignatiány od Ignácia z Loyoly, předního původu a otce jejich nazýval, tedy Canus to bral za jistou průbu sekty jejich kacířské a antikristské, protože všichni předešli kacíři po původích svých se jmenovávali, jako Nikolášenci od Mikuláše, Ariáni od Aria, Pelagiáni od Pelagia; II. Poněvadž dotčení patres pod zámyslem provozování skutků milosrdných, na větším díle mezi světskými se nalézali. To on ujímal při nich, jako by to bylo co tam apoštol pravi: že se vsudyž vlivají do domů čeledních; III. To cvičení jejich mládeže liternímu umění bezevšeho úplatku, pravil býti podobně pouhým obmyslem kacířským a zvláště od toho odpadlce c. Juliána, kterýž jednostejným stylem mladistvou mysl dítek právě věřících křesťanův jedovatým učením modlářským a pohanským naprůžoval; IV. Kniha cvičení duchovních že jest plná nešlechtného a bohaprůždného učení, s nímž vůbec na světlo nesmějí; V. A poněvadž kmen a původ toho tovaryšstva, totiž Ignatius Loyola, nebyl by nic dobrého, žet ani ostatní ratolesti a ovoce jeho lepší a zdárnější býti nemohou.*“ – IV. díl, s. 395.

⁴³¹ *Historie*, IV. díl, s. 535.

Salmeron právě rouhavě připisuje ta slova a tu moc tomu největšímu pokrytci Loyolovi, kteráž vlastně samému a jedinému Kristu Ježíši, nejvyššímu správci a hlavě církve proroci a evangelistové přivlastňují.“⁴³² Měl to pak být právě Satan, kdo vnuknul Jeanu Chatelovi ideu zabít krále Jindřicha IV. v roce 1594.⁴³³ Spojení jezuitů se Satanem se objevilo také v textu čtvrtého diskurzu řady *Variorum Discursuum Bohemicorum*.⁴³⁴ Zde se objevilo spojení „otec jejich Lucifer“, měli „pravé ďábelské učení“ a to nejen o možných vraždách vrchností. Podle textu pak měli být „sluhy Satana“.⁴³⁵

Jezuité a papežství

Jak již bylo ukázáno, celý II. díl *Historie* Skála věnoval otázce objevení se a vlivu Antikrista v církvi. Pro kontext této práce je důležité, že právě v tomto díle, v rámci textu *Ke všechněm následovníkům církve římské*, byli jezuité poprvé s papežstvím. Nejprve byli označeni za „nejjudatnější rytíře papežské“. Uvedme část odstavce v poslední části textu shrnující toto spojení: „A ačkoli ti přední dryáčníci a šejdíři vaši, kardinál Bellarminus a Baronius s sběří svou jezuitskou vás chtějí na to lstivě namluviti spisy svými, že pravý Antikrist bude rodič Babylónský, maje jakési ohnivé oči, a že téměř v okamžení přijde k létům svým dospělým, a toliko půlčtvrta léta bude kralovati, a co k tomu více podobných klevet vám bují, a oči vaše nimi zalepiti usilují.“⁴³⁶ Již tento chronologicky první záznam o jezuitech v rukopise vystihl Skálův postoj vůči řádu, jeho členům a jejich spojení s Antikristem.

Jezuitský řád měl již od svého založení v rámci katolické církve ve srovnání s jinými církevními řády poněkud odlišnou pozici díky svému specifickému vztahu

⁴³² *Historie*, IV. díl, s. 126-127. Salmeron měl podle textu rukopisu pronést následující: „Já, Alfonsus Salmeron, tohoto Tovaryšstva nejnehodnější sluha po vykonání Bohu své modlitby celé této věci podle jakéhosi mého soudu bedlivě a zdravě pováživ volím, a vyhlašuji za svého i celého shromáždění předloženého a vrchního správci pána Ignácia z Loyoly: kterýžto podav sobě od Boha moudrosti, jakož jest nás všechny v Kristu zplodil a jako mládátka mlékem svým krmil; tak nyní již v Kristu poodrostlé, silnějším a poslušenství pokrmem dovede nás a zpraví na pastviska věčná a ourodná, ruce věčného, a k prameni života; abychom i my, když stádce toto maličké Ježíši Kristu pastýři tomu velikém odevzdá, pravdivými ústy říci mohli: Ač my lid pastvy jeho, a ovce rukou jeho. On pak aby též s radostí mohl propověditi: Paně, z těch, kteříž jsi mi dal, netratil jsem žádného. K čemuž nám sám Ježíš Pastýř dobý, dopomoci rač. Amen.“

⁴³³ *Historie*, IV. díl, s. 1293.

⁴³⁴ Spisy z této řady budou více zmíněny v části této práce Jezuité v českých zemích.

⁴³⁵ *Historie*, VIII. díl, s. 1365, 1370, 1371, 1373.

⁴³⁶ *Historie*, II. díl, s. 1017.

k papeži a papežství.⁴³⁷ Jejím potvrzením byla pro Skálu čttná papežská privilegia, která řád obdržel v prvních desetiletích své existence. Právě jejich poměrně velký počet měl dokazovat blízké a do značné míry netradiční spojení řádu a papežstvím. Díky nim jezuité získali v rámci římské církve v porovnání s dalšími náboženskými řády specifické postavení. Právě to mohlo činit z jezuitů v očích jejich současníků blízké spolupracovníky papeže, resp. papežů, a vykonavatele jejich vůle a záměrů, které nemohli konat otevřeně a přímo.

Podle záznamů v *Historii* měl jezuitská řád v roce 1543 měl řád obdržet od papeže Pavla III. několik budov a kostelů v Římě, využívané k různým účelům. Zároveň jezuité získali blíže nespécifikovaných „*privilegií a obdarování*“, která měla být dalšími papeži opětovně potvrzována a rozšiřována.⁴³⁸ Stejný papež v zápise datovaném o dva roky později jezuitům udělil svobodu po způsobu jiného kněžstva poskytovat Eucharistii, zpovídat a poskytovat rozhřešení, a udělil jim souhlas organizovat misie.⁴³⁹ Významné pro řád bylo papežské privilegium Skálou uvedené v roce 1549, ve kterém byly uznány jejich zásluhy pro šíření víry. V tomto konkrétním privilegii ustanoveny takřka neomezené pravomoci řádového generála,⁴⁴⁰ a fakticky ustanovovalo nezávislost řádu v jeho fungování, členové byli podřízeni pouze řádovému generálovi a ten pak pouze papeži. Právě zde byl položen jasný základ pro spojení řádu s papežstvím. Skála v rukopise zmínil také papežské privilegium z roku 1550 vydané v souvislosti s odpustky spojených s milostivým létem, vyhlášeným pro tentýž rok. Cílem bylo umožnit využití výhod milostivého léta jezuitů v zámořských oblastech. Současně byla novým papežem Juliem II. potvrzena dřívější privilegia.⁴⁴¹ V záznamech se pak objevovala další papežská privilegia až do konce 50. let 16. století, konkrétně v letech 1552,⁴⁴² 1555⁴⁴³ a 1556.⁴⁴⁴

⁴³⁷ V rámci slibů, které jezuité skládali při vstupu do řádu, byl jeden z nich vnímán jako slib poslušnosti přímo papeži. Toto téma a motiv budou zmíněny například v části věnované vzniku řádu či problematice poslušnosti generálovi řádu jeho členy.

⁴³⁸ *Historie*, IV. díl, s. 147.

⁴³⁹ *Historie*, IV. díl, s. 174.

⁴⁴⁰ *Historie*, IV. díl, s. 419. Celá pasáž pak IV. díl, s. 418-419.

⁴⁴¹ Cílem tohoto privilegia mělo být umožnění využití výhod milostivého léta jezuitů v zámořských oblastech. - *Historie*, IV. díl, s. 446.

⁴⁴² Tento majestát jezuitům dovoľoval jmenovat na svých kolejích „*mistry a doktory*“ - *Historie*, IV. díl, s. 535.

⁴⁴³ Jednalo se o privilegium v určitém slova smyslu. Papež Julius III. se měl rozhodnout vyzdvihnout tři jezuitů do biskupských úřadů, s čímž měl souhlasit i Ignác z Loyoly. - *Historie*, IV. díl, s. 632.

⁴⁴⁴ Papež Pavel IV. řádu udělil „*majestát a svobodu*“ pro jejich římskou kolej. - *Historie*, IV. díl, s. 666.

Velkým podporovatelem jezuitů byl papež Řehoř XIII., který udílel jezuitskému řádu privilegia opakovaně. Nejprve v roce 1573 řádu udělil privilegia zaměřená na kněžské povinnosti a vstup do řádu.⁴⁴⁵ Tentýž papež o dva roky později jmenoval jezuity správci papežské knihovny. V ní měli mít přístup ke „*kacířským knihám*“, které měli možnost číst, a také ke knihám historickým, které měli mít možnost „*upravovat*“.⁴⁴⁶ Poslední papežská privilegia zaznamenal Skála v roce 1576. Podle zápisu papež Řehoř už neměl vědět, co by jim ještě mohl povolit, a proto měl jezuitům udělit právo učit „*umění lékařské, apotykářské a barvířské*“ a také je zbavit povinnosti vykonávat služby a modlitby v kostelích.⁴⁴⁷ Ve spojení se záznamem o těchto posledních privilegiích je nejzajímavější druhá polovina tohoto celého zápisu, která se zamýšlí nad tím, co měly všechny výsady a privilegia udělená jezuitskému řádu za cíl: „*Odkudž již zřetelně viděti, že až ta všecka dosavad na svých místech připomenutá privilegia a výsady, jimiž papežové římsí rotu jezuitskou jeden po druhých ozdobovali, nejsou nic jiného, jediné zdůstojnění jí nade všechny jiné řeholy a roty mnišské a duchovní, aby mohli činiti svobodně všecko všudyž co se jim jen dobře líbí, nic se žádné vrchnosti světské ani duchovní neostýchajíce, a to pro jejich věrné a horlivé služby i práce, kteréž to Tovaryšstvo mimo jiné stolici římské neustále prokazuje a ji od dokonalého pádu rozličně a podivně zdržuje.*“⁴⁴⁸

Mimo zmíněná privilegia bylo spojení jezuitského řádu s papežstvím v rukopise *Historie* zmíněn několikrát. Například podle zápisu k roku 1542 měl papež Pavel III. chtít pozvednout svou upadající důstojnost a měl toho chtít docílit právě s pomocí jezuitů – velký počet jich měl být rozeslán do různých končin světa šířit víru.⁴⁴⁹ V rukopise nalezneme také zmínku o vlivu, který měli mít naopak jezuité na papeže. V zápise k roku 1552 dočteme, že měli mít tehdejšího papeže „*na ruku*“.⁴⁵⁰ Specifické spojení řádu s papežstvím pak měli jezuité podle Skálova rukopise využívat jako argument proti skládání rozmanitých přísah v rámci jednotlivých států, kde působili. Kupříkladu v roce 1578 měli antverpští jezuité

⁴⁴⁵ Mimo to na vlastní náklady zřídil v Římě kolej pro vzdělávání „*německé mládeže*“. - *Historie*, V. díl, s. 624-625.

⁴⁴⁶ *Historie*, V. díl, s. 864-865.

⁴⁴⁷ *Historie*, V. díl, s. 943-944.

⁴⁴⁸ *Historie*, V. díl, s. 944. Také co o nich měl říci sám papež Řehoř XIII., a také co mělo říct několik dalších osob o tom spojení mezi jezuitským řádem a papežstvím.

⁴⁴⁹ *Historie*, IV. díl, s. 137.

⁴⁵⁰ *Historie*, IV. díl, s. 536. Stejně tak tomu mělo být i u různých kardinálů, arcibiskupů a dalších důležitých osob.

odmítli přísahat na gentskou pacifikaci s argumentem, že „oni jinou povinností papeži jsou zavázáni, a jinou povinnost na tuž povinnost nemohou a nebudou.“⁴⁵¹

Nicméně ne vždy byly vztahy jezuitů s papežstvím bezproblémové. V roce 1604 „všetečkové z řeholi jezuitské směli se v ty časy ohroziti a důstojnost jeho apoštolskou navážně otřítí“ a zarmoutit papeže Klimenta VIII. který proti nim vydal mandát. Jezuité měli v Římě vydat artikule, kde mluvili o papeži, zpovědi a milosti Boží. Text měl vyvolat nevoli u některých podporovatelů jezuitů.⁴⁵²

Skála vycházel řady z dobových názorů v pojetí a chápání Antikrista. Ten hrál klíčovou roli v jeho vlastním pohledu na historii, a aby jí poskytnul dostatečné vysvětlení a argumentační základ, věnoval problematice Antikrista celý II. díl *Historie*. Jeho hlavním záměrem bylo ukázat, jak podle něj došlo k „narušení“ původní církve a jejímu „ovládnutí“ Antikristem. Tento díl *Historie* měl poskytnout čtenáři důkazy o přítomnosti Antikrista v církvi, aby pak mohl následně ukázat, jak došlo k jejímu obnovení a návratu k církvi pravé. I zde využil při své práci velké množství pramenů a zdrojů informací. Především odkazoval na své předchůdce a „autority“ aby text čtenáři dokázal, že se nejedná pouze o jeho vlastní výklad, ale že vychází z předchozího vývoje.

Skála dozajista znal starší českou tradici myšlení o Antikristovi, se kterou měl řadu momentů společných. Podobně jako u Jana Miliče z Kroměříže bylo u Skály součástí Antikrista mnoho menších Antikristů, kteří měli působit ve světě. U Skály lze v tomto smyslu nahlížet například právě na jezuitský řád. Obdobně rozvinul představu mnohočetného Antikrista také Matěj z Janova. Podle něj také již měl být Antikrist přítomen v křesťanstvu. V tomto se s ním shodoval i Skála. Z českého prostředí pak měl pocházet vlivný anonymní traktát *Anatomia Antikristi* o papežském Antikristu, který Skála jistě znal. Mimo tuto starší českou tradici měl na Skálu bezpochyby vliv pohled a pojetí Antikrista Martina Luthera, který měl vliv na řadu jiných protestantských autorů.

Jednou z hlavních linií Skálovy práce byl jeho názor, že papež je Antikristem. Tento názor nebyl v jeho době ojedinělým. Například mezi luterány

⁴⁵¹ *Historie*, VI. díl, s. 70. Antverpští jezuité byli v důsledku toho z města vyhnáni. Nejprve se vydali do Mechelenu a poté je měl Don Juan, který měl být jejich patronem, přestěhovat na nové místo.

⁴⁵² *Historie*, VII. díl, s. 195-196.

byla hojně zastávána představa, že „*papež je produktem Dábla, pokud ne Dáblem samotným*.“⁴⁵³ Přímou na katolické náboženské řády pak bývalo nahlíženo jako na „*prodloužené ruce samotného Antikrista*.“⁴⁵⁴ Ve Skálových očích mohl v případě jezuitů ještě více upevnit poměrně blízký vztah mezi jezuitským řádem a papeži, a tím z nich činit nejbližší spojence papeže. A díky tomu, že v jeho pojetí historie byl Antikristem papež, tudíž byli i jeho spolupracovníky. Například protestantský autor Johannes Wigard měl jezuitu označovat jako „*pravé Antikristovy psy*“.⁴⁵⁵

⁴⁵³ DOERING-MANTEUFFEL, *Jesuiten-Fabeln*, s. 382.

⁴⁵⁴ Ota HALAMA, *Pražští katolíci roku 1611*. In: *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, editoval Petr R. BENEŠ-Petr HLAVÁČEK-Tomáš STERNECK et al. Praha 2014, s. 109.

⁴⁵⁵ KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 214.

Jezuité v *Historii církevní*

S ohledem na dosavadní znalosti o rozsáhlém rukopisu Pavla Skála ze Zhoře se nezdálo, že by se v něm mohl jezuitský řád jakkoli výrazněji vyskytovat. Klíčovou roli v tom hrála skutečnost, že byly blíže známy pouze jeho vybrané části, nikoliv rukopis jako celek. Na základě studia existujících edicí rukopisu bylo jisté, že se jezuité na jeho stránkách objevují, nicméně se nejednalo o rozsáhlé zmínky. Také vzhledem k tomu, s jakými prameny Skála na svém rukopise pracoval bylo možné předpokládat, že v nich budou jezuité v jisté míře vyskytovat. Až analýza celého rozsáhlého rukopisu ukázala, že Tovaryšstvo Ježíšovo hrálo pro Skálu důležitější roli, než by se mohlo na první pohled zřejmé. Skála se rozhodnul ve svém díle až do roku 1617 nejprve vylíčit činnosti a aktivity jezuitů v různých evropských zemích. Poté přesunul pozornost jezuitských částí rukopisu na české země. Zde kladl důraz především na problematiku vyhnání jezuitského řádu a s tím spojeným obhajobám tohoto rozhodnutí. Jelikož Skála si tento postup své práce vybral záměrně, bude toto jeho rozdělení následováno také v této práci.

V předcházející části byla uvedena první zmínka o jezuitech z konce II. dílu *Historie*.⁴⁵⁶ Jednalo se o první náznak toho, že jezuitský řád pro Skálu měl v jeho rukopise větší význam než pouze jako náboženský řád. Samotné hlavní části této práce bude předcházet analýza formální podoby „jezuitských“ záznamů a přehled pramenů, které byly v této oblasti využity. Zmíněny budou také jazyk a slovní obraty objevující se na stránkách Skálovy *Historie* ve spojení s jezuitským řádem. Budou sledována jak jednotlivá témata a motivy, tak také jaký vliv na ně a na Skálu mohla mít tzv. černá jezuitská legenda. Hlavní cílem je pak ukázat, jak Skála s problematikou jezuitského řádu ve svém díle pracoval, jaká témata a motivy byly součástí jím vytvořeného obrazu tohoto řádu. V samostatné části bude věnována pozornost otázce jezuitského řádu v českých zemích na stránkách *Historie*, na jaké události a vývoj se zde Skála soustředil, a také zamyšlení se nad možnou rolí jezuitů a jejich obrazu v rámci Skálova díla jako celku.

⁴⁵⁶ Viz. zmínka na s. 94 této práce. V rukopise pak *Historie*, II. díl, s. 1017.

Analýza formální podoby záznamů jezuitských částí rukopisu⁴⁵⁷

Již bylo ukázáno, že si Skála vytvořil určitou formu svých záznamů v *Historii*, které v průběhu jeho práce prošly menšími úpravami a proměnami. Obdobně tomu bylo také v případě zápisů zaměřených na problematiku jezuitů. Ty si také nezachovaly po celou dobu stejnou podobu, ale došly určité proměny jak ve své podobě, tak rovněž i v rozsahu a geografickém zaměření.

Specifika podoby záznamů o jezuitech

V hlavním textu *Historie* se první zmínka o jezuitech objevuje v roce 1534. V tomto případě však byla ještě ojedinělou.⁴⁵⁸ Pravidelně jezuité začali v záznamech vystupovat od roku 1537. Zpočátku se zmínky o řádu vyskytovaly na úplném konci zápisů událostí jednotlivých let. Pasáže a texty spojené s řádem se pak začaly stále více vyskytovat jako součást líčení ročních záznamů od roku 1556. Z počátku Skála psal kratší odstavce obsahující věcné informace, postupně však začal vybírat a zařazovat do rukopisu stále delší pasáže, některé v rozsahu až několika desítek stran. Ke konci rukopisu nalezneme zprávy o jezuitech opět spíše v podobě kratších a stručných zpráv či zmínek v rámci různých mandátů a nařízení.

Ve III. (1516-1535) a IV. díle (1536-1565) dal Skála prostor především činnosti a vlivu Ignáce z Loyoly a některých prvních spolubratrů. V těchto prvních desetiletích vyličil postupné formování řádových pravidel a regulí, šíření řádu, vznik jezuitských kolejí, získávání podpory světských knížat a zejména jednotlivých papežů. Byla to právě papežská privilegia, která Skála v těchto záznamech zmiňoval nejvíce. Ve IV. díle se pak začaly pomalu objevovat zmínky o prvních neshodách a problémech řádu s okolím. Jezuitské pasáže v V. díle (1566-1576) byly nadále zaměřeny na šíření vlivu řádu, které mělo být na některých místech podpořeno údajnými zázraky spojenými s jeho členy. Také v tomto díle se objevovaly zmínky o získávání různých privilegií, zejména papežských. Mimo to se zde začaly objevovat první zmínky o jejich činnosti a aktivitách proti nekatolíkům.

⁴⁵⁷ Text částečně vychází ze studie autorky publikované v časopise *Theatrum Historiae* – LYČKOVÁ, Jezuité. Viz. pozn. 362 této práce.

⁴⁵⁸ Jednalo se o informaci, že se v daném roce „vylíhla sekta jezuitská“ a o prvních členech řádu včetně Ignácia z Loyoly. – *Historie*, III. díl, s. 868-870.

Pasáže VI. dílu (1577-1600) Skála věnoval dalšímu šíření jezuitského řádu po Evropě i v zámoří. Postupně však v textu rukopisu začaly převládat záznamy a pasáže o problémech spojených s jezuitou. Jednalo se především o informace o působení napětí a jejich údajném rostoucím vlivu na politiku a politická rozhodnutí na řadě míst Evropy. Skála se například detailně věnoval spiknutím proti evropským panovníkům a knížatům, ve kterých měli být jezuité zapojeni. S tím byly spojeny postupně se objevující mandáty a nařízení namířené proti řádu a jeho vyhnání z některých evropských zemí. Tyto pasáže se nacházejí v VI. a zejména pak v VII. díle *Historie* (1601-1611). I přes problémy měli jezuité na řadě míst znovu postupně obnovit svou pozici a vliv, a být zapojeni do řady dobových změn. Pasáže zaměřené na jezuitu v VIII. až X. dílu (1612- začátek 1619, 1619-1620, 1621-1623) se v mnoha ohledech nesou v podobném duchu. Skála se v uvedených dílech věnoval zmínkám o jejich vlivu na panovníky a knížata, často z pozice jejich zpovědníků. Pozornost soustředil také na to která místa se chtěli po svém vyhnání vrátit, zda se jim podařilo získat nové majetky, či jaká díla členové řádu sepsali.

Oblasti působení jezuitů v Historii církevní a změna důrazu na jednotlivé země

Z geografického hlediska Skála věnoval pozornost činnosti jezuitského řádu na řadě míst Evropy i mimo ni. Obecně se nejvíce zabýval jezuitou ve Francii,⁴⁵⁹ Anglii⁴⁶⁰ a v českých zemích. Dále se můžeme dočíst o jejich aktivitách v Polsko-Litevsku, Uhrách, v některých oblastech Svaté říše římské, Spojených Provincích, v italských městech, ve Skotsku, v Prusku, Švédsku, Moskevském knížectví, Španělsku a Azorských ostrovech. Skála neopomenul zmínit také jejich činnost mimo Evropu, a to zejména v Japonsku, Indii či Číně.

Také v tomto směru došlo k určité proměně Skálovy pozornosti. Po vylíčení prvních desetiletí existence řádu se postupně od 60. let 16. století začal ve svém rukopise zaměřovat na jejich působení v konkrétních zemích. Prakticky až do první třetiny VIII. dílu se dočteme o činnosti jezuitů hlavně v různých oblastech Evropy. Zde se Skála nejvíce soustředil na jejich aktivity ve Francii a Anglii. Velké

⁴⁵⁹ O jejich činnosti ve Francii A. Lynn MARTIN, *The Jesuit Mind. The Mentality of an Elite in Early Modern France*. Ithaca a Londýn 1988.

⁴⁶⁰ O působení jezuitů v Anglii obecně například Bernard BASSET, *The English Jesuits from Campion to Martindale*. Leominster 2004.

množství prostoru věnoval oblasti Polsko-Litevské Unie⁴⁶¹ a částečně v souvislosti s tím také Moskevskému knížectví.⁴⁶² O něco méně se pak Skála zabýval oblastí dnešního Nizozemí a Svaté říše římské včetně švýcarských kantonů. Další výše zmíněné oblasti v záznamech vystupovaly zpravidla v řádu stručných zmínek.

Ve spojení s českými zeměmi se jezuité v záznamech *Historie* poprvé objevili v roce 1555, kdy bylo pouze krátce zmíněno formální pozvání a zisk koleje v Praze u sv. Klimenta, o což se měl zasloužit jezuita Petr Canisius.⁴⁶³ Faktický příchod jezuitů do Čech o rok později, 1556, byl Skálou zmíněn také velmi stručně. Je zřejmé jen náhodou, že tento záznam ve IV. díle rukopisu nalezneme na straně 666.⁴⁶⁴ Následně se jezuité v českých zemích v rukopise až do roku 1617 v záznamech vyskytovali velmi sporadicky. Od toho roku byly jezuitské záznamy v *Historii* prakticky až do konce rukopisu zaměřeny téměř výhradně právě na české země, případně na oblast Střední Evropy. Zmíněny byly Uhry, některé oblasti Říše, Rakousy, Nizozemí či Francie. Západoevropské země se od tohoto momentu až do konce rukopisu objevovaly pouze okrajově.

⁴⁶¹ Například příchod a působení jezuitů v Rize (*Historie*, VI. díl, s. 213-214, 307, 828-829, 983-987).

⁴⁶² Zapojení jezuitů do otázky Lžidimitrijů. – *Historie*, VII. díl, zejm. s. 360-361.

⁴⁶³ *Historie*, IV. díl, s. 633. Skálou přejato z Veleslavinova *Kalendáře Historického*.

⁴⁶⁴ *Historie*, IV. díl, s. 666. Tyto pasáže byly Skálou převzaty z díla *Historia Jesuitica* Ludvíka Luciuse.

Prameny spojené s jezuitou v rukopise

Díky Skálovým poznámkám v podobě zkratk pramenů a děl, ze kterých při psaní jednotlivých částí svého rukopisu vycházel, bylo možné určit velkou řadu děl a pramenů, se kterými ve spojení s jezuitou pracoval. Stále však zůstává řada pramenů, které čekají na své určení.⁴⁶⁵ Některé obecněji zaměřené byly již uvedeny v části zaměřené na celkové prameny k *Historii*. Stejně jako v případě Skálových pramenů obecně budou přímo v tetu a v poznámkách uváděny jejich názvy ve zkrácené podobě. Jejich plné znění je součástí Přílohy 4.

Jezuitští autoři

Cenným zdrojem informací, které Skála využíval, byla díla jezuitských autorů. Jelikož je sepsali samotní členové řádu, tvrzení o řádu v nich obsažená byla považována pravdivá. V tomto ohledu Skála využil například práci věnovanou dějinám jezuitského řádu z pera Niccolò Orlandiniho *Historiae Societatis Jesu Prima pars*.⁴⁶⁶ Orlandini se v něm zaměřil na osobu Ignácia z Loyoly a období, kdy byl generálem řádu. V této jeho práci pak pokračovali další jezuitští autoři. Skála podle svých poznámek pracoval s druhým dílem sepsaným Francescem Sacchinim.⁴⁶⁷

Skála znal a ve svém vlastním díle využil spis původem řeckého jezuitou Andream Eudaemon-Joannise, který obsahoval apologii jezuitou Henryho Garneta.⁴⁶⁸ V úplnosti pak do svého rukopisu přeložil spis francouzského královského zpovědníka Pierra Cوتا adresovaného královně-vdově Marii Medicejské, *Lettre Declaratoire*, který sepsal po smrti Jindřicha IV. Spis byl obranou proti nařčením, že byl řád nějakým způsobem zapojen do útoku a vraždy krále.⁴⁶⁹ Ve Skálově rukopise nalezneme také odkazy na dílo Mattea Ricci o jeho misii do Číny *De Christiana expeditione apud Sinas*.⁴⁷⁰ Toto jeho dílo obsahovalo nejen popis tehdejší Číny dynastie Ming, ale také informace o tom, jakým způsobem chtěl Ricci postupovat s uvedením a šířením křesťanství v zemi.

⁴⁶⁵ Dosud neidentifikované prameny z rukopisu se nacházejí v Příloze 4.

⁴⁶⁶ Niccolò ORLANDINI, *Historiae Societatis Jesu Prima pars*, 1615.

⁴⁶⁷ Francesco SACCHINI, *Historiae Societatis Jesu Part Secunda*, 1620.

⁴⁶⁸ Andreas EUDAEMON-JOANNIS, *Ad Actionem Proditoriam Edouardi Coqui, Apologia pro R. P. Henrico Garneto*. 1610.

⁴⁶⁹ Pierre COTON, *Lettre Declaratoire de la Doctrine des Peres Jesuites*. 1610.

⁴⁷⁰ Matteo RICCI, *De Christiana expeditione apud Sinas*. 1615.

Katoličtí autoři

Vedle jezuitských autorů Skála pracoval také s díly několika dalších katolických autorů, aby dodržel svou deklarovanou autorskou nestrannost, aby nabídnul pohled na danou problematiku také z druhé strany. V tomto případě se jednalo o díla zaměřená obecněji. Pro vyličení pasáží zaměřených na dění na Tridentuském koncilu Skála čerpal z díla Paola Sarpiho, které již bylo zmíněno v části o pramenech v rukopise jako takovém.⁴⁷¹ V rukopise nalezneme odkazy na dílo francouzského historika Pierra Matthieu, kdy se bezpečně podařilo určit jeho práci *Histoire de France*.⁴⁷² Ve spojení s českými zeměmi a stavovským povstáním Skála pracoval s dílem historika původem ze Španělského Nizozemí, Auberta Miraeuse, *De bello Bohemico Ferdinandi II.* Jednalo se o prohabsburský popis událostí povstání.⁴⁷³ Nelze však vyloučit, že další výzkum odhalí v rukopise i jiné jeho práce. Skála se nevyhýbal ani dílům konvertitů. Takto využil dvě díla z pera Caspara Schoppeho. První z nich, *Classicum belli sacri*, bylo apelem na katolická knížata, aby šla do války proti protestantům. Vedle něj Skála využil také *Consillium Regium*.⁴⁷⁴

Bývalí jezuité

Skála poměrně výrazně pracoval s díly bývalých členů jezuitského řádu. Ve své době byla obecně velmi vlivným dílem historie řádu bývalého jezuita Eliase Hasenmüllera *Historia Jesuitici Ordinis*, se kterým Skála pracoval velmi podrobně. Toto dílo mělo značný vliv v rámci protijezuitských polemik a na formování jezuitské černé legendy, jak bude zmíněno dále.⁴⁷⁵ Skála obšírně pracoval také s dílem *Physiognomia Jesuitica*, za jehož autora byl označen Peter de Wangen.⁴⁷⁶ Toto dílo obsahovalo texty řady bývalých členů řádu, například Christiana Franckena či Paula Florentina, ale také známých jezuitů. V této práci, mimo charakteristiky jezuitů, nalezneme například záznam z řádového kolokvia z Vídně z roku 1578, či seznam otázek, které měl sepsat Pierre Coton pro své zapojení do

⁴⁷¹ SARPI, *Istoria del Concilio Tridentino*. Viz. s. 55 a pozn. 232 této práce.

⁴⁷² Pierre MATTHIEU, *Histoire de France et des choses memorables advenues*, 1605.

⁴⁷³ Aubert MIRAEUS, *De bello Bohemico Ferdinandi II. feliciter gesto Commentarius*, 1622.

⁴⁷⁴ Caspar SCHOPPE, *Classiucum belli sacri*. 1619; a Tentýž, *Consillium regium*. 1619.

⁴⁷⁵ Elias HASENMÜLLER, *Historia Jesuitici Ordinis*. 1593.

⁴⁷⁶ Peter DE WANGEN, *Physiognomia Jesuitica. Variis opusculis, Discursibus, Characteribus, Epigrammatibus*. 1610.

případu posedlé dívky v roce 1604.⁴⁷⁷ Již zmíněný bývalý jezuita Christian Francken měl být autorem epištoly, vydané pod pseudonymem Pavel Albutius, a adresované samotným jezuitům. Text je napomínal, aby přistoupili k nápravě svého chování a smýšlení a ukázal jim chyby, kterých se dopouštěli papež. Do značné míry se jednalo o kritiku papeže a i řádu samotného, především díky jejich úzkým vazbám k papežství.⁴⁷⁸

Nekatoličtí autoři

Nejvíce Skála pracoval texty protestantských autorů. Celkově nejvíce ve spojení s jezuitským řádem využívalo dílo původem švýcarského autora Ludvíka Lucia, *Historia Jesuitici Ordinis*. Z něj Skála přebíral celé rozsáhlé pasáže a v řadě případů byl jeho hlavním pramenem.⁴⁷⁹ Širocpracoval také s protikatolickými díly Rudolfa Hospiniana. První z nich byla *Historia Sacramentaria*, uvedená již v rámci Skálových pramenů obecně. Druhým jeho dílem bylo *Historia Jesuitica*, ve kterém se zabýval rozmanitými metodami jezuitů.⁴⁸⁰ Obecněji zaměřené pasáže spojené s jezuitským řádem Skála využil již zmíněná díla *Historia sui temporis* Jacqu-Augusta de Thou⁴⁸¹ či anglické dějiny Williama Camdena.⁴⁸² Od něj Skála v rukopise využil také spis *Actio in Henricum Granetum*, latinský překlad soudu s účastníky spiknutí střelného prachu.⁴⁸³ Ve spojení s jezuitským řádem nalezneme odkazy na již uvedená díla Michaela Caspara Lundorpa,⁴⁸⁴ na řadě míst využil také *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína.⁴⁸⁵

Do rukopisu Skála zařadil také několik prací, které se do *Historie* rozhodl přeložit v jejich celém, či téměř celém rozsahu. V tomto kontextu nalezneme v rukopise plné znění dvou apologetických děl. Jednalo se o *Ad Frontem Ducaeum S.J. Theologum Epistola* francouzského učenice Isaaca Casaubona.⁴⁸⁶ Druhým pak

⁴⁷⁷ Například tyto otázky, stejně jako celý zmíněný případ, byly Skálou zařazeny přímo do textu jeho *Historie*. – *Historie*, VII. díl, s. 197-201.

⁴⁷⁸ Jejím skutečným autorem měl být bývalý jezuita Christian Fracken. – [Christian FRACKEN], *Pauli Albertii ad Societatis Jesu socia universos et singulos epistola*. 1611. Ve Skálově rukopise viz. *Historie*, VII. díl, s. 1291-1306.

⁴⁷⁹ Ludwig LUCIUS, *Jesuites Historie von des Jesuiter Ordens*. 1626.

⁴⁸⁰ Rudolph HOSPINIAN, *Historia Sacramentaria*. 1598-1603; Tentýž, *Historia Jesuitica*. 1619.

⁴⁸¹ DE THOU, *Historia sui temporis*. Viz. s. 53, pozn. 219.

⁴⁸² CAMDEN, *Annales Rerum Anglicarum*. Viz. s. 53, pozn. 220.

⁴⁸³ William CAMDEN, *Actio in Henricum Garnetum Societatis Jesuiticæ in Anglia*. 1607.

⁴⁸⁴ LUNDORP, *Breviarium sive relationis*; Tentýž, *Österreichischer Lorberkrantz* Viz. s. 52, pozn. 215 a 216.

⁴⁸⁵ ADAM z VELESLAVÍNA, *Kalendář hystorycký*.

⁴⁸⁶ Isaac CASAUBON, *Ad Frontem Ducaeum S. J. Theologum Epistola*. 1611.

je spis Ludvíka Cameraria, *Responsio apologetica ab Fabii Hercyniani*, který vydal pod pseudonymem Nicolas Harsteinius, a který byl reakcí na jeden ze spisů jezuitu Jakoba Kellera.⁴⁸⁷ V *Historii* se nachází také celé znění orace Davia Parea, kterou měl přednést u příležitosti udělení doktorského titulu Abrahamu Scultetovi. V ní se zaměřil na obecně zaměřené otázky o kacířích, a následně přešel k Mistru Janu Husovi a Jeronýmovi Pražskému, a co o nich měli psát jezuité.⁴⁸⁸ Nejrozsáhlejším dílem, které Skála do svého rukopisu přeložil v jeho celosti, bylo protikatolické satirické dílo Angličana Johna Donna, *Ignatius His Conclave*.⁴⁸⁹

Anonymní texty

Skála v rukopise využil řadu anonymních textů reagujících na aktuální otázky a témata spojené s jezuitským řádem. Také ve spojení s jezuitou Skála vycházel z dříve citovaného *Mercurius Gallobelgicus*.⁴⁹⁰ Stejně tak v mnoha případech vycházel z některé ze známých *Kancelářů*.⁴⁹¹ Ve velké míře zde Skála využil tisky ze souboru *Variorum Discursuum Bohemicorum*.⁴⁹² Další dva samostatné spisy byly spojeny o otázkou vyhnání jezuitů z českých zemí, a Skála je do rukopisu přeložil prakticky celé. Jedním z nich bylo *Relatio nuperi itineris proscritorum Jesuitarum*, který vznikl ve spojitosti s vyhnáním řádu z Čech a Uher.⁴⁹³ Druhým byl spis „dobrého syna vlasti“, který původně pocházel z Polska. V něm byly vyloženy důvody, proč je nutné jezuitský řád vyhnat ze země, aby se mohla „uzdravit“. Hlavní část tohoto spisu byla vystavěna kolem popisu fungování jezuitského řádu a jeho nařízení, jejich cílů a jak měli jezuité těchto cílů dosáhnout. Právě v samotném uspořádání jezuitského řádu viděl autor původního textu zásadní problémy.⁴⁹⁴ V rukopise se nacházejí také poměrně rozsáhlé citace ze spisu

⁴⁸⁷ Nicolaus HARSTEINIUS [Ludwig CAMERARIUS], *Responsio apologetica ab Fabii Hercyniani, alias Jacobi Kelleri*. 1626.

⁴⁸⁸ David PAREUS, *Oratio Inauguralis De Fide Haereticis servanda*. 1618.

⁴⁸⁹ Viz. s. 54, pozn. 226. Skála původní název zkrátil a v rukopise jej označil *Komnata Ignácia Loyoly aneb Zdůstojnění osoby jeho na nedávno pomínulém sněmu pekelném*. V rukopise viz. *Historie*, VII. díl, s. 1252-1291.

⁴⁹⁰ Viz. s. 56, pozn. 240.

⁴⁹¹ Anhaltská kancelář viz. s. 56, pozn. 231; Španělská kancelář viz. s. 56, pozn. 233; Mansfeldská kancelář viz. s. 56, pozn. 234.

⁴⁹² Viz. s. 56, pozn. 241 a plná znění názvů Příloha 4.

⁴⁹³ *Relatio nuperi itineris proscritorum Jesuitarum ex regnis Bohemiae et Ungariae*, 1619. V rukopise viz. *Historie*, IX. díl, s. 135-138.

⁴⁹⁴ *Dobré zdání jednoho upřímného syna vlasti, jeho dobrému příteli odeslané v příčině*. 1607. - *Historie*, VII. díl, s. 585-629. Tento spis byl Skálou zřejmě převzat z historie jezuitského řádu od Ludvíka Lucia.

Tracheiziger Wohlmeinender Diskurz, ve kterém se autor textu zamýšlel nad tím, zda by bylo možné nějakým způsobem ukončit tehdy probíhající válku.⁴⁹⁵ V *Historii* nalezneme také text *Exemplar Litterare Benonice*, jehož autorem měl údajně být jezuita. V tomto spise se měly nacházet názory jezuitů vůči starším náboženským katolickým řádům.⁴⁹⁶ V jezuitských částech rukopisu nalezneme také pasáže z díla označeného *Historia Concilii Tridenti Germania*. Na základě Skálou zanechaných poznámek zatím není zcela jasné o kterou konkrétní historii Tridentského koncilu by se mělo jednat. K němu Skála neuvedl žádné další informace, pouze stranu, ze které vycházel. Skála v rukopise několikrát citoval také *Continuation der Relation von Pilsen*.⁴⁹⁷

V úplnosti v *Historii* nalezneme krátký spisek označený jako *Tisk vydaný v Delftu v impresy Jana Ondřejovic*, původem ze Spojených Provincíí. Tento text měl být vydán v době, kdy měli jezuité usilovat o život "knížeti z Oranže", a je věnován problematice vražd panovníků ve spojení s jezuitou.⁴⁹⁸ Další dva celé anonymní texty z *Historie* byly spojeny o osobou Pierra Cottona a jeho *Lettre Declaratoire*. První z těchto textů, jehož název Skála přeložil jako *Slavné Akademie pařížské věrná výstraha J[ejí] M[ilosti] královně vdově a vladařce*, byl sepsán a adresován královně, princům královské krve a dalším důležitým osobám členové pařížské Sorbonny. Cílem textu bylo vyvrátit řadu tvrzení, která předložil královně ve svém textu Cotton, a která byla podle autorů textu falešná.⁴⁹⁹ Druhý spis Skála označil jako *Odpor proti tomu vysvětlení neb Ohlášení pátera Cottona*. Ten měl sepsat „horlivý milovník vlasti“ a adresovat jej královně-vdově Marii Medicejské. Anonymní autor se rozhodnul v pěti bodech prokázat, proč a jak byli jezuité zodpovědní za královu smrt, a proč bylo pro dobro Francie a mladého krále, aby

⁴⁹⁵ Jednalo se o spis *Tracheiziger Wohlmeinender Diskurz ob bei deren, auß der Böhmischen Unruhe*. 1620. V textu tohoto spisu byli jezuité zmíněni, nezaměřoval se přímo na ně. Sám Skála jeho název do *Historie* přeložil jako "pod titulem Uprímného a dobře míněného diskurzu neb rozjímání otázky té: Zda-li při těch nejtěžších a již nehlouběji zašlých nepřiležitostech a neřestech, kteréž z toho nedorozumnění českého vůbec se urodily a vznikly: nebylo by před rukama žádných již naprosto prostředků a cest příhodných, jimiž se tomu rozbroji obtížnému, nad míru nebezpečnému a záhubnému nák platně spomoci a poradatidi mohlo?" – *Historie*, IX. díl, s. 1155-1204.

⁴⁹⁶ *Exemplar Litterare Benonice data.. de Excellentia et Perfectione Societatis Jesu*, 1609.

⁴⁹⁷ *Continuation der Relation von Pilsen*. 1620.

⁴⁹⁸ Text krátkého spisku byl Skálou převzat z jezuitské historie Ludvíka Lucia. V *Historii* se nachází v *Historie*, VII. díl, s. 1090-1094.

⁴⁹⁹ *Slavné Akademie pařížské věrná výstraha J[ejí] M[ilosti] královně vdově a vladařce, knížatům z královské krve pošlým i jiným nejvyšším úředníkům a soudcům z[emským] Koruny francké k dobrému sepsaná*, 1610 - *Historie*, VII. díl, s. 1035-1042.

byli jezuité ze země vyhnáni.⁵⁰⁰ Nalezneme zde ještě také tzv. „*Dvě jezuitské otázky*“⁵⁰¹ - v jejich případě však zatím není potvrzeno v jak velkém rozsahu Skála do svého rukopisu text zařadil.

Základní přehledy pramenů, se kterými Skála pracoval, ukazují, že měl poměrně široký rozsah. I vzhledem ke své vlastní náboženské konfesi a inklinaci preferoval díla nekatolických autorů, případně díla bývalých členů jezuitského řádu. Práci katolických autorů bylo ve srovnání s nimi značně méně – jejich hlavním účelem mělo být poskytnout čtenáři pohled na danou událost či otázku také z druhé strany. Tímto krokem tak chtěl Skála dát čtenáři možnost vytvořit si na vše vlastní názor a sebe do značné míry ukázat jako neutrálního. Nicméně právě jasný nepoměr mezi množstvím katolických a nekatolických děl byl jedním z důkazů jeho vlastních názorů a preferencí.

Pro další výzkum by bylo jistě zajímavé se zaměřit na to, do jaké míry, do jaké míry byly Skálovy překlady shodné s původními texty, proč se rozhodl takto rozsáhle přeložit právě je a jakou roli pro něj mohli v rámci jeho rukopisu hrát. V některých případech by se, a to jak u děl sepsaných jezuitou, tak také napsaných o řádu jako takovém, mohlo jednat o vůbec první překlady těchto textů do češtiny. Texty sepsané členy jezuitského řádu Skála měl využít pro to, aby z jejich vlastních pramenů ukázal jejich „škodlivost“ a nebezpečí, které představoval řád pro společnost.

⁵⁰⁰ *Odpor proti tomu vysvětlení neb Ohlášení pátera Cottona, 1610 - Historie, VII. díl, s. 1042-1082. Jednalo se o Skálův překlad původně francouzského spisku *Anticoton, ou, Refutation de la lettre declaratoire du Pere Coton : Liure où est prouvé que les Iesuites sont coupables & auteurs du parricide execrable commis en la personne du Roy tres-Chrestien Henri IV d'heureuse memoire.* Paříž 1610. Zůstává však otázkou, zda Skála pracoval s původní francouzskou verzí, či například s anglickým nebo holandským překladem.*

⁵⁰¹ Jednalo se o spis *Wohgegründte Antwort und Wiederlegung Zweger Jesuwitischen Fragen.* 1620.

Vliv a spojení s černou jezuitskou legendou a Jesuiten-Fabeln

„Důležité motivy „černé legendy“ jako záluční, lstiví a úkladní vrazi, kteří se vplížili do důvěry králů a knížat, působili války, zneužívání zpovědnice ke špionážní práci, jako věrného úderného oddílu papežství a také jako tajemných a brutálních agentů španělské koruny ve skutečném významu slov „přes mrtvolu“, jako všude ve světě, v Evropě i v nových zemích mimo oceány, nutící lidi pod neúprosné jeho nepoddajné poslušnosti, indoktrinující děti a štvoucí je proti starším a jejich nekatolickému vrchnostem, byly rozvíjeny převážně v protestantské polemice 16. století [...]“⁵⁰²

Označení „černá legenda“ bylo v raném novověku známým spojením a výrazem. Tento termín vznikl a byl využíván především ve spojení s raně novověkým Španělskem a jeho expanzí. Tvořila ji negativní vyobrazení „*La España fanática, la españa inquisitorial*“, která byla využívána protestantskou protišpanělskou propagandou.⁵⁰³ K vytvoření specifické „černé jezuitské legendy“ došlo v souvislosti se spojováním jezuitského řádu se Španělskem.⁵⁰⁴ Ke krystalizaci v ní obsažených motivů došlo také díky událostem ve Francii na konci 16. století, kdy ve stejné době došlo také k politizaci dobových polemik.⁵⁰⁵

Vzniklá témata a motivy se vedle černé jezuitské legendy staly součástí také tzv. Jesuiten-Fabeln, česky jezuitských bajek, které byly v době svého vzniku součástí polemických spisů. Jednalo se o poučné příklady, které podrobovaly práce jezuitů morální kritice. Byly využívány také jako součást přesvědčovací rétoriky v náboženském boji.⁵⁰⁶ Právě Jesuiten-Fabeln měly být opakujícím se tématem

⁵⁰² KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 205.

⁵⁰³ BURKE, *Black Legend*, s. 165, 166, 174. Například Koenrad W. SWART, *The Black Legend during the Eighty Years War*. In: *Britain and the Netherlands. Vol. V, Some Political Mythologie*, editoval C. A. TAMSE-J. S. BROMLEY-E. H. KOSSMANN., 1976, s. 36-57; William S. MALTBY, *The Black Legend in England: The Development of Anti-Spanish Sentiment, 1558-1660*. Durham 1971; Sverker ARNOLDSSON, *La leyenda negra: estudios sobre sus origines*. Göteborg 1960.

⁵⁰⁴ Toto nebyl jediný případ, kdy došlo k vytvoření negativního názoru na instituci nebo úřad, který byl jakýkoli způsobem i vzdáleně spojen se španělskou korunou. Lze uvést příklad inkvizice, kterou uvedl do oblasti Nizozemí Karel V. – Alaistar DUKE, *A Legend in the Making: News of the ‚Spanish Inquisition‘ in the Low Countries in German Evangelical Pamphlets, 1546-1550*. In: *Dissident Identities in the Early Modern Low Countries*, editoval Alaistar DUKE-Judith POLLMANN-Andrew SPICER, Londýn-New York 2009, s. 137-156.

⁵⁰⁵ BURKE, *Black Legend*, s. 175; KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 206.

⁵⁰⁶ DOERING-MANTEUFFEL, *Jesuiten-Fabeln*, s. 367-368.

v debatách spojených s jezuitou ve velké míře až do revolučních let, a to katolickými i nekatolickými autory,⁵⁰⁷ a bývaly využívány i v 19. století.⁵⁰⁸ Asi nejznámější soubor Jesuiten-Fabeln vznikl právě v 19. století prací jezuitu Bernharda Duhra.⁵⁰⁹

Na jezuitský řád bylo pohlíženo s jistým podezřením již od počátků, zejména díky jeho poměrně rychlému růstu a specifickému postavení v rámci katolické církve. Na formování motivů a Jesuiten-Fabeln měly v 16. století ve velké míře vliv kázání a spisy bývalých členů jezuitského řádu, kterých v 16. a 17. století vznikalo velké množství.⁵¹⁰ Toto byl poměrně důležitý moment, jelikož v raném novověku stoupal význam, i když zdánlivě, důvěryhodných informací pro autenticitu textu.⁵¹¹ Konverze jezuitů k protestantským konfesím mohly být považovány za důkaz toho, že v řádu „není něco v pořádku“. I zřejmě proto se několik málo příkladů konverzí jezuitů objevilo také ve Skálově *Historii*.

Podle Petera Burka lze na černou jezuitskou legendu a její vznik nahlížet jako na určitou součást negativního obrazu papežství, který byl rozšířený mezi protestanty.⁵¹² Například představa, že jezuitský řád byl oporou papežství lze vnímat jako výraz toho, jak významnou roli hráli jezuité v protireformaci.⁵¹³ Z nemalé části byly zformovány fámami, v té době novější případy byly spojeny se staršími představami, mimo jiné aby lépe odpovídaly očekáváním. V této souvislosti Burke uvedl příklad o papeženském spiknutí a spiknutí střelného prachu.⁵¹⁴ Ten také navrhl, že k černé jezuitské legendě bychom měli přistupovat jako k „systému, nebo alespoň repertoáru stereotypů, kdy každý z nich vznikl

⁵⁰⁷ DOERING-MANTEUFFEL, Jesuiten-Fabeln, s. 376-377; Peter WOLF, Feinde der Aufklärung oder Freunde der Gelehrsamkeit? Protestantische Jesuitenkritik im 17. und 18. Jahrhundert in Deutschland, In: *Bohemia Jesuitica 1556-2006*, editoval Petronilla CEMUS-Richard CEMUS. Praha 2010, s. 259-275. Zmínil se o nich také Jaroslav Šotola ve své disertační práci, kdy poukázal na argumentaci využitou během rušení jezuitského řádu v Portugalsku, Francii, Španělsku a habsburské monarchii – Jaroslav ŠOTOLA, *Zrušení jezuitského řádu v českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity (1773-1800)*. Disertační práce. Praha 2005, s. 105-136.

⁵⁰⁸ Například ve spojení s možnými spiknutími v době restaurace monarchie ve Francii. - Geoffrey CUBITT, Conspiracy, Secrecy and Security in Restoration France: Denouncing the Jesuit Menace, *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 2013, vol. 38, no. 1 (143), s. 107-128.

⁵⁰⁹ Viz. s. 19, pozn. 54 této práce.

⁵¹⁰ Sabine Doering-Manteuffel uvádí příklady takových kázání ve svém příspěvku k problematice Jesuiten-Fabeln – DOERING-MANTEUFFEL, Jesuiten-Fabeln, s. 373-374. Za první revokační spis jezuitského konvertity je pak považován spis Christiana Franckena. Jezuitským konvertitou byl například Angličan Eduard Thorne – KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 269-276.

⁵¹¹ KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 268.

⁵¹² BURKE, *Black Legend*, s. 170.

⁵¹³ KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 217.

⁵¹⁴ BURKE, *Black Legend*, s. 172-173, 179.

v konkrétní čas z konkrétních důvodů, ačkoliv mnoho z nich přetrvalo déle a bylo využito v jiných kontextech.⁵¹⁵

Na vytvoření černé jezuitské legendy a Jesuiten-Fabeln mělo výrazný vliv několik dobových děl. Velmi vlivným byl spis Eliase Hasenmüllera *Historia Jesuitici Ordinis*, který vyšel v roce 1593 latinsky, a následně v roce 1596 německy. Podle Thomas Kaufmanna poskytovalo toto dílo „vhled do paramilitaristicky organizované podlosti, otrocké podvolení se mužů, zneužití duchovních nástrojů jako zpovědi za účelem manipulace, a strukturu špionážní sítě, pokrytecké svatosti, bezedné mravní zkaženosti.“⁵¹⁶ Hasenmüllerova práce sloužila jako zdroj vyobrazení a popisu „drastických“ poměrů uvnitř řádu. Na čtenáře měla významný vliv díky velkému počtu detailů které obsahovala.⁵¹⁷ Nicméně vyvstává otázka jeho věrohodnosti, jelikož v jezuitském řádu byl jen dva roky a navíc pouze jako novic.⁵¹⁸ Právě s tímto díle Skála v hojně míře pracoval při vytváření jezuitských pasáží svého rukopisu.

Poměrně významným byl ve spojení s motivy černé jezuitské legendy a Jesuiten-Fabeln soubor dokumentů údajně pocházejících ze samotného řádu, známý jako *Monita privata*, popř. jako *Monita secreta*. Toto dílo mělo být zeditováno bývalým polským jezuitou Hieronymem Zaharowskim v roce 1614 a do konce 17. století se dočkalo více než třiceti vydání, a mělo opakovaně vycházet i v 19. a 20. století.⁵¹⁹ Vliv na negativní obraz jezuitského řádu mělo, do značné míry paradoxně, také dílo člena řádu známého ve své době po celé Evropě. Juan de Mariana, jezuita, který do nemalé míry ovlivnil vznik španělské černé legendy, byl také autorem kritiky řádu původně určené pouze pro jeho vnitřní užití, *Discurso de los grandes defectos*. Tento jeho spis se nicméně dostal mimo řád a byl v roce 1625 zveřejněn hned v několika jazykových variacích.⁵²⁰

⁵¹⁵ BURKE, Black Legend, s. 171.

⁵¹⁶ KAUFFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 282.

⁵¹⁷ DOERING-MANTEUFFEL, Jesuiten-Fabeln, s. 375-376.

⁵¹⁸ KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 276-282.

⁵¹⁹ BURKE, Black Legend, s. 177; Ivana ČORNEJOVÁ, Jezuité v českých dějinách. Historie a bajky o jezuitách. In: *Barokní jezuitské Klatovy. Sborník ze symposia v Klatovech 27.-29. dubna 2007*. Klatovy 2007, s. 20. O *Monita secreta* jako Jesuiten-Fabeln viz. DUHR, *Bajky o jezuitách*, s. 68-88.

⁵²⁰ BURKE, Black Legend, s. 177. Juan de MARIANA, *Discurso de los grandes defectos que hay en la forma del gobierno de los Jesuitas*, 1625. V moderní literatuře se Juanu de Mariana například ve spojení s raně novověkým politickým myšlením BRAUN, *Juan de Mariana*. Viz. s. 17, pozn. 48.

Jazyk a slovní obraty spojené s jezuitou v *Historii církevní*

V jezuitských pasážích *Historie* se nachází velké množství výrazů a označení, které měly popsat a charakterizovat celý řád a jeho aktivity. Mnoho z nich patřilo mezi obraty a spojení, které byly s řádem v raném novověku obecně spojovány. Je nutné mít na paměti, že Skála pasáže převzal z děl jiných autorů, a tudíž byly dané výrazové prostředky přejaty. Všechna díla a pasáže však byly Skálou pečlivě vybrány, aby odpovídaly jeho vlastní představě o jezuitech. V určitém ohledu se tak staly jeho vlastními. Skálova skutečně vlastní slova se v celém rukopise nacházejí vzácně, přesto je lze nalézt i ve spojení s jezuitským řádem. Všechny výrazy a obraty lze rozdělit do dvou skupin – ty spojené s popisem a charakteristikou řádu jako takového, a ty spojené s charakteristikou jejich činnosti a aktivit.

Nejčastějším označením spojovaným s jezuitou v *Historii* bylo jejich označení jako sekty. Objevovalo se v několika formách jako „*jezuitská sekta*“, „*nejškodlivější sekta*“, „*krvavá sekta*“, „*potvorná a převrácená sekta*“ a další. Toto označení se mohlo odvíjet od faktu, že členové řádu měli být podřízeni pouze řádovému generálovi a bez debat poslouchat jeho nařízení a příkazy. O samotném vnitřním fungování a nařízeních řádu se dlouhou dobu moc nevědělo. Takovéto skutečnosti bývaly, a i v současnosti často jsou, spojovány právě se sektami. V raném novověku pak byli díky těmto skutečnostem přirovnávání k assassínské sektě, což se projevilo také ve Skálově díle.⁵²¹ Vedle těchto výrazů byli označeni také jako „*cizí a přespolní mistři*“, „*jezuitská sběř*“, „*jezuitská rota*“, „*jedovatá řehole jezuitská*“, „*dryáčníci a šantročníci lehkomyšní*“ či „*nepokojní jezuité katoličtí*“.

Řada označení řádu se odvíjela od spojení jezuitů se Španělskem. V této souvislosti byli označováni jako „*španělští otroci*“, „*slidníci španělska*“, „*dělníci Španělska*“, „*španělští sluhové*“ a „*housenky a roupy španělské*“. Jezuité měli také provozovat „*šibalství a praktiky španělské*“. Řádoví generálové pak měli být „*rození hispánové nebo otrokové hispánští*“. Několik výrazů odkazovalo na spojení jezuitského řádu a papežství. Jednalo se například o spojení „*rota papežská*“ nebo „*papeženci jezuitští*“.

⁵²¹ Bude zmíněno dále. V *Historii* například VI. díl, s. 1267, nebo VII díl, s. 594.

Další skupina výrazů využitých pro označení jezuitského řádu byla spojena se zvířecí a rostlinnou říší, a se zdravím. Jezuité byli například označeni jako „*hadi jedovatí*“, „*jedovatý strom*“, „*jedovaté plémě*“, „*vlci draví a lítí*“ či „*vlci v rouše beráncím*“. Také se objevilo jejich označení jako „*myslivci*“ nebo „*pekelní lovci*“. Do této skupiny také zapadá označení jejich kolejí jako „*hnízd*“ a „*pelechů*“. Mimo to byli označeni také jako „*jedovatá neřest*“, „*přeohavní a nešlechtní zlosynové*“ nebo jako „*záprdek jezuitský*“.

Velké množství výrazů a obrátů, které se v rukopise ve spojení s jezuitským řádem nacházejí, bylo spojeno s jejich činností, aktivitami a chováním. První skupinu těchto výrazů lze spojit s jezuitskými názory a učením. To bylo v rukopise označováno například jako „*nákvasa ta jezuitská*“, „*falešné kacířské učení*“, „*báchorka jezuitská*“ či jako „*hanliví a pohoršliví spisové*“. Poměrně rozsáhlá skupina výrazů se týkala jejich aktivit, které měly narušovat obecný pokoj v jednotlivých zemích. Mělo se jednat o „*rozmanité tajnosti a punkty šibalské*“, jezuité měli být „*ke škodě a záhubě*“, „*hrozné zrady a bouřky tropili*“, „*veliké a nebezpečné zmatky působili*“, „*potlačili celé tělo řádu politického a světského*“, „*na velikou záhubu národu svého*“ a byli to „*buřičové a rušitelé pokoje obecného*“. Podle jednoho s textů „*kam vkročí uvadne a shoří tráva*“ a do jednotlivých zemí se měli dostávat „*lži a obmyslem lstivým*“.

Nemalý repertoár výrazových prostředků v rukopise se týkal jezuitské manipulace v mnoha různých formách. Jezuité se měli „*úlisně lisat*“ a provozovat „*lstivou úlisnost*“, „*úlisnou obmyslnost*“ nebo „*lstivě navádět*“, měli též „*ponoukat a štvát*“ lidi. Řada osob měla být často „*namluvena na to [...] z návodu jezuitů*“ či „*z nabádání roty jezuitské*“, a v mnoha případech „*skrze svou neustálo snaživost vyžebrali*“. Jezuité pak „*nad svědomími lidskými panují, k nejhoršímu ponoukají*“ a svých cílů dosahují „*podivnými prostředky a způsoby*“. Člen řádu, pokud působil jako královský zpovědník, „*ležel králi neustále v uších*“ a měl jím manipulovat v prospěch řádu. Jejich činnost byla také označena jako „*marnosti a šejdířství jezuitské*“, „*jezuitský dábelský proces*“ či jako „*potutelné praktiky*“.

Podle textu rukopisu jezuité „*tajnosti domácí velmi subtylně a nepatrně vyzvídají*“ a měli se „*vtírat a plést se*“ do různých věcí. Měli také „*býti víry a náboženství nebezpečné, pokoj církve rušící*“. Všichni jezuité pak měli být „*na jedno zrádcovské brdo tkáni, a v tom se jednomyslně a potutelně spunktovali*“.

Jejich aktivity měly být v mnoha případech „*na převelikou potupu a zlehčení králů a potentátů*“.

Mezi spojeními, které se objevují v souvislosti s jezuitským řádem bylo například to, že poslušnost členů vůči generálovi byla „*slepá a právě hovadská*“. Jezuité pak „*uměli hrát chytrého a pouštěli pláště své po větru*“ podle toho, čeho chtěli dosáhnout. Byli také označeni za „*čtyřnohé a v dlouhých sukních chodící dráby*“.

Skálova vlastní slova o jezuitském řádu se v rukopise se objevila velmi výjimečně. Jednalo se o vyjádření ve spojitosti s osobou Pierra Cotona. Toho nejprve označil jako „*mrzkého kacíře jezuitského*“. Následně v úvodu ke Cotonovu *Lettre Declaratiore* Skála napsal, že se rozhodnul tento jeho spis přeložit to svého rukopisu celý, protože podle něj dokládal, co mohl napsat „*subtylný mozek jezuitský*“.

Uvedená slovní spojení se nějakým způsobem týkala činnosti jezuitů, především však na jejich roli jako narušitelů pokoje a manipulátorů. To byly jedny z nejrozšířenějších motivů černé jezuitské legendy a patřily také mezi nejvíce zastoupené ve Skálově rukopise. Řada obrátů a výrazů měla také obrazovou podobu. Uvedme například dobový leták z doby kolem roku 1600 vyobrazuje jezuitu v průvodu, jak nese na ramenou Španěla.⁵²² V jiném dobovém letáku bylo možné najít jezuitu v podobě vlka prchajícího před ovečkami a andělem.⁵²³

Při bedlivém procházení Skálovy *Historie* v ní nalezneme dvě vyobrazení. Je pravděpodobné, že autorem obou vyobrazení byl samotný autor rukopisu. Jedním z nich je mnich-telete, jeden z charakteristických motivů luteránské obrazové propagandy. V našem kontextu je zajímavější druhé vyobrazení, které se nachází před II. dílem *Historie*. Níže je uveden výřez z tohoto vyobrazení, celá stránka se nachází v Příloze 3. Skálovo vyobrazení bylo prakticky identické s vyobrazením hořící babilónské věže z titulní strany historie papežství Philippa Duplessis-Mornay pod titulem *Le Mystere D'Iniquite* z roku 1611.⁵²⁴ Mornayho dílo mělo v době svého vydání pobouřit papeže a vyvolat ve Francii bouřlivé reakce. K tomu mělo přispět právě také zmíněné výjev z titulní strany, který měl znázorňovat pád

⁵²² NIEMEZT, s. 26.

⁵²³ NIEMETZ, s. 25.

⁵²⁴ DUPLESSIS-MORNAY, *Le Mystere D'Iniquite*. Viz. s. 43, pozn. 176.

papežské nauky.⁵²⁵ Vyobrazení bylo doplněno latinským textem: *Falleris aeternam qui suspicis ebrius Arcem, Subruta succensis mox corruent ima tigillis*. Na Mornayho vyobrazení se nacházejí dvě postavy – postava napravo věž podpaluje, postava nalevo má na prsou zkřížené ruce a celé dění sleduje. Není nijak naznačeno, koho mohly dané postavy představovat. Celé toho Mornayho dílo se následně stalo součástí dobových francouzských dobových polemik, kam patřilo také téma papeže jako Antikrista.⁵²⁶

Jak již bylo zmíněno, Skálův II. díl *Historie* je vlastně překladem uvedeného Mornayho díla. Také proto se v rukopise nachází dané vyobrazení, které si Skála upravil, aby lépe zapadalo do kontextu jeho vlastní práce. Ve Skálově rukopise je zobrazena věž hořící v základech, kolem které stojí napravo postava s hořící pochodní a dvěma ptáky, nalevo pak samostatně stojící postava. Všichni byli popsáni, aby bylo snazší je identifikovat. Pták uprostřed stránky je označen jako *Labuť*, druhý pták u vnitřního okraje stránky pak jako *Hus*. Jedná se o alegorické vyobrazení Martina Luthera a Jana Husa, které vychází z proroctví

⁵²⁵ Richard BRINDLEY HONE, *Lives of Eminent Christians*. Sv. 2. Londýn 1839, s. 192.

⁵²⁶ Joseph BERGIN, *The Politics of Religion in Early Modern France*. New Haven-Londýn 2014, s. 163.

předpovídajícího příchod druhého z jmenovaných.⁵²⁷ Postava stojící mezi nimi je označena jako *Wickleyff*, tudíž se mělo jednat o Jana Viklefa. Zajímavá je postava stojící na levé straně, která je označena jako *Loyolita ohniváček* – mělo se tedy jednat o jezuitu. Na spodním okraji stránky se pak nacházejí následující slova: „*Co smýšlíš, že ta spousta na věky tak stane? Jak jen podpory shoří, celá dolů spadne.*“ Stejně jako pro Mornaye i pro Skálu babylónská věž znázorňovala papežskou stolicí, popřípadě římskou církev, která se v jejich době v určitém smyslu otřásat v základech a hrozit jí v jejich očích zhroucení, představované požárem jejích dřevěných, a tudíž nestabilních, základů. Pro Skálu tento požár znázorňovali tři uvedení reformátoři. Také přihlížející postavu si Skála zkonkretizoval pro kontext svého rukopisu. Skála se mohl rozhodnout pro jezuitu, jelikož pro něj v rámci jeho díla představovali v jistém smyslu zástupný symbol papeže či papežství jako takového, jehož vůli vykonávali.

⁵²⁷ Proroctví předpovídající příchod a působení Martina Luthera zaznamenal ve svém rukopise také Skála. V této práci zmíněny Viz. s. 47, pozn. 194.

Témata a motivy spojené s jezuity

“Takový byl začátek té škodlivé roty jezuitské, kteráž, podle zdání svrchu jmenovaného historika jezuitského [Niccolo Orlandini, pozn. aut] právě toho času povstala, [...] a oč spolu s sebou od starobylého poslušenství stolice římské odtrhl, netoliko proto, aby papeži k hotové povolnosti zvláštním slibem se zavázala, ale ovšem i pro tu příčinu, aby proti násilí i k chytrosti bezbožných víry katolické v témž království nejvíce a nejpodstatněji hájila a zastávala.”⁵²⁸

Těmito slovy Pavel Skála ze Zhoře zakončil pasáž věnovanou vzniku jezuitského řádu. Citát naznačuje směr, kterým směřovaly Skálovy jezuitské části. Současně se zdá, že v tomto konkrétním případě se mělo jednat především o jasný projev jeho vlastního názoru na jezuitský řád. Ačkoliv jsou Skálovy postoje v *Historii* jasně patrné a zejména prostřednictvím jím zvolených pramenů a z nich vybraných pasáží je vyjadřoval často, takto explicitních vyjádření se v celém rukopisu nachází pouze několik málo.⁵²⁹

Během studia jezuitských částí Skálova rukopisu z nich začaly vystupovat různá témata a motivy, které pro něj hrály zejména v kontextu těchto oddílů rukopisu důležitou roli. Skála zde vylíčil působení jezuitského řádu v několika zemích Evropy a vytvořil poměrně ucelený obraz tohoto řádu. Že byl tento obraz veskrze negativní jistě není překvapením, mimo jiné i vzhledem ke Skálově vlastní náboženské příslušnosti. Tyto části rukopisu, a to až do roku 1617, zřejmě byly určitým prologem k hlavní části Skálova jezuitského obrazu, událostem kolem tohoto řádu po roce 1617 v českých zemích. Následující tetu bude sledovat toto Skálovo rozložení – nejprve budou motivy vyskytující se v rukopise, následně s text soustředí na jezuitu a dění v českých zemích.

Ignácius z Loyoly a počátky jezuitského řádu

Při vytváření obrazu jezuitského řádu Skála nemohl opominout jeho zakladatele, Ignáce z Loyoly, a počátky řádu jako takového. Ignácius z Loyoly byl klíčovou

⁵²⁸ *Historie*, III. díl, s. 870.

⁵²⁹ Zpravidla se jednalo o jednu či dvě věty na úvod překladu delších spisů, které se Skála rozhodnul do *Historie* zařadit. Více o jeho autorské neutrálnosti s. 47-48 této práce.

osobou pro prvních bezmála dvacet let existence řádu. Původně si řád představoval jako v mnoha ohledech vylepšenou obdobu mendikantských řádů s důrazem na kázání a zpovědi. Jednou z klíčových činností jezuitského řádu bylo misijní působení⁵³⁰ - toto zaměření se Loyola snažil udržovat až do své smrti, nicméně již za jeho života se jednou z hlavních náplní činnosti řádu stalo vzdělávání, ačkoliv to nebylo původním záměrem. Byl to podle příslušné pasáže v rukopise také on, kdo „*ustanovil model věrnosti církve skrze službu Stolicí v Římě*“,⁵³¹ a současně se zasazoval o nezávislost svého řádu v řadě směrů. A právě od jeho osoby se následně do jisté míry odvíjelo několik dalších motivů spojených s jezuitou jako takovými. Měl to být právě on, vzhledem k jeho původu, díky komu byl celý řád od svého počátku silně spojován se španělskou korunou.

O vzniku řádu Skála v *Historii* stručně informoval v zápisu k roku 1534, věnovaném životu Ignáce z Loyoly. Tento záznam zmiňoval také jeho aktivity ve Francii a faktické zformování Tovaryšstva Ježíšova.⁵³² Skála ve vybraných pasážích rukopisu věnoval pozornost aktivitám jak Loyoly, tak i dalších prvních jezuitů. A to jak to jejich příchodu do Benátek v roce 1536,⁵³³ tak zejména později. K nárůstu jejich aktivit mělo podle záznamů dojít po předběžném schválení řádové řehole v roce 1536,⁵³⁴ k jejímuž definitivnímu schválení došlo v roce 1540. Po tomto definitivním uznání řádu záznamy o jejich aktivitách na stránkách Skálovy *Historie* značně narostly a Loyola měl podle rukopisu členy řádu ihned rozeslat na různá místa, aby začali pracovat ve prospěch víry.⁵³⁵ Skála zmínil především jejich působení v Římě, kde mělo dojít k prvním střetům řádu a místním klérem.⁵³⁶ Momentem, který nemohl opominout zmínit, bylo zvolení Ignácia z Loyoly za prvního generála řádu,⁵³⁷ a také první složení jezuitské Profese, kdy kdy „*zavázali se Bohu a papeži těmi čtyřmi sliby*“.⁵³⁸

⁵³⁰ John W. O'MALLEY, *The Jesuits. A History from Ignatius to the Present*. Lanham 2014, s. 4.

⁵³¹ J. Carlos COUPEAU, *Five personae of Ignatius Loyola*. In: In: Thomas WORCESTER (ed.), *The Cambridge Companion to the Jesuits*. Cambridge 2008, s. 37.

⁵³² *Historie*, III. díl, s. 868-870. Viz. s. 100, pozn. 458 této práce.

⁵³³ Zde se měli mimo jiné setkat s papežským legátem Pierem Carrafou, budoucím papežem Pavlem IV. – *Historie*, IV. díl, s. 21-23, v poznámkách na dolních okrajích stran.

⁵³⁴ *Historie*, IV. díl, s. 59-60.

⁵³⁵ *Historie*, IV. díl, s. 107-108.

⁵³⁶ *Historie*, IV. díl, s. 68-69.

⁵³⁷ Během této první volby měl pronést přímluvu za zvolení Ignácia z Loyoly jeho spolubratr Alfonso Salmerón. Více o této přímluvě viz. s. 88-89 této práce.

⁵³⁸ Skála přesné znění těchto slibů v rukopise neuvedl. - *Historie*, IV. díl, s. 126-127, citace s. 126.

Několik pasáží ve Skálově textu bylo věnováno postupným změnám uvnitř jezuitského řádu. Jednou z těch, kterou nemohl Skála opomenout, bylo zavedení tradice pobytu řádového generála v Římě.⁵³⁹ Skála v souvislosti s počátky řádu uvedl také vznik řádových regulí sepsaných Loyolou, které podle textu rukopisu „*samy v sobě zlé nejsou, kdyby se k dobrému cíli užívaly*“, a kterými se museli řídit všichni členové řádu.⁵⁴⁰ Následně mělo být také vymoženo uznání Exercií, později potvrzených papežským privilegiem.⁵⁴¹ Až do konce svého života se pak Loyola měl starat o rozkvět a zajištění existujících jezuitských kolejí.⁵⁴² Nicméně i přes rostoucí podporu však řád postupně začal čelit odpůrcům.⁵⁴³

Část záznamů, které Skála do rukopisu ve spojení s Ignácem z Loyoly vybral, byla věnována jeho vlivu na papeže. Uváděl příklad, kdy měl „*nabádat*“ papeže k založení „*konsistoře proti kacířství*“ v Římě.⁵⁴⁴ Byl zmíněny jeho snahy získat vliv na osoby přítomné u papežského dvora, ke kterým se měl údajně „*úlisně lisat*“.⁵⁴⁵ Tento vliv Skála doložil dalšími dvěma příklady. Loyola měl svou intervencí odvrátit papežský hněv vůči řádu vyvolaný údajným vlivem jezuitů na rozhodnutí Karla V. o residenční povinnosti španělského duchovenstva.⁵⁴⁶ Díky jeho vlivu pak měl být údajně v roce 1555 zrušen zákaz kázání jezuitů v Paříži.⁵⁴⁷

Bezprostředně po Ignáciově smrti v roce 1556 se měli dle Skálova rukopisu lidé začít zajímat o jeho ostatky, které byly na rady lékařů dokonce otevřeny. Ihned po pohřbu byly zaznamenávány první zázraky spojené s ostatky a dalšími jeho

⁵³⁹ *Historie*, IV. díl, s. 137. Mimo to zmínil například také vznik pozice tzv. *coadjutores* (*Historie*, IV. díl, s. 285).

⁵⁴⁰ *Historie*, IV. díl, s. 361-363. Skála krátce vypsál některé z těchto vnitřních regulí do svého rukopisu. Zde bude uvedena pouze krátká ukázka: „*Dále i to nařídil, aby každého čtvrt léta nebo v čtyřech měsících ze všech míst kdykoli a jakkoli daleko bylo Tovaryšstvo, jedni druhým o všech přibězích psaní se odesílaly; a takové dobré srozumění mezi sebou bez přítěže zachovávali. [...] Zbavil se tak i celé Tovaryšstvo správy a opatrování některých klášterů jeptišských, snad nemoha již sám k nim pro sešlost věku platně přihlídati [...]*.“ – *Historie*, IV. díl, s. 362.

⁵⁴¹ *Historie*, V. díl, s. 395. *Exercia* Ignáciová z Loyoly sepsal ještě jako laik a hrály významnou roli ve formování identity jezuitského řádu. – O'MALLEY, *The Jesuits*, s. 9-10.

⁵⁴² *Historie*, IV. díl, s. 572.

⁵⁴³ *Historie*, V. díl, s. 395-396. Skála uvedl příklad španělské Salamanky, kde měl proti řádu kázat Melchior Cano, který byl jejích silným oponentem. O střetu mezi ním a řádem viz. tato práce s. 87-88.

⁵⁴⁴ *Historie*, IV. díl, s. 147.

⁵⁴⁵ *Historie*, IV. díl, s. 361. Dále to text komentoval i tak, že Loyola také „*aby své bratrstvo jak nejvíce možné, u světa zdůstojnil, hleděl se toho bedlivě, aby co nejvíc nejvíce, ano i nejuzrozenějších lidí k sobě svou úlisnou rozšafností přivábiti mohl*.“ – *Historie*, VI. díl, s. 395.

⁵⁴⁶ *Historie*, IV. díl, s. 589-590.

⁵⁴⁷ Zde Skála uvedl také změny původního dekretu, jelikož v něm byly uváděny argumenty proti řádu. Proti řádu měli stát kardinál lotrinský a několik profesorů pařížské univerzity. – *Historie*, IV. díl, s. 634-635.

osobními věcmi, kdy některé Skála stručně zaznamenal. Nedlouho po Loyolově smrti pak začaly být konány kroky k jeho postupnému svatořečení.⁵⁴⁸ Skála v krátkosti tento proces popsal – cíle jezuité dosáhli až v roce 1622. Podle textu mělo být důvodem delšího trvání „opovážlivost“ řádu a přednost svatořečení Karla Boromejského.⁵⁴⁹

Během prvních let existence se jezuitský řád, zejména porovnáme-li jej s dalšími nově vzniklými náboženskými řády, rozrostl do dozajista ohromujících rozměrů. Za mnohé, čeho během této doby řád dosáhl, vděčil osobě svého hlavního zakladatele a duchovního otce, Ignáciu z Loyoly. Ten žil dostatečně dlouho na to, aby mohl dohlédnout na zformování základních prvků fungování řádu, a měl také štěstí na výběr osob kolem sebe, které mu s jeho záměrem pomáhaly.⁵⁵⁰ Především pak měl jisté osobní kouzlo a přesvědčovací schopnosti, kterých využíval ve prospěch svého řádu.⁵⁵¹ Samotný Skála se široce věnoval právě vlivu, který Ignácius během svého života získal na papeže a světská knížata. Právě tento vliv pro Skálu hrál nejen ve spojení s Ignáciem, ale také s řádem jako takovým, důležitou roli. U jeho osoby pak naopak nebylo zmiňováno jeho spojení se Špalenskem, ze kterého Loyola pocházel.

Již během života Ignácia z Loyoly nabyli jezuité značného vlivu a začal rychle rozšiřovali zejména díky své vzdělávací a misijní činnosti. Ty byly jedny ze základních pilířů jeho činnosti. Právě v této době, v prvních letech od jeho založení, došlo k položení základů pozdějšího vlivu a postavení řádu.

Šíření řádu a vznik kolejí a škol

Jedním z témat, které na stránkách *Historie* Skála lze nalézt, bylo šíření řádu a vznik a zakládání jezuitských kolejí. Ignácius z Loyoly a jeho první spolubratři neplánovali zapojení řádu do vzdělání a výuky, hlavním cíle řádu původně ležely

⁵⁴⁸ *Historie*, IV. díl, s. 664-665.

⁵⁴⁹ *Historie*, VII. díl, s. 196-197.

⁵⁵⁰ John O'MALLEY, The Society of Jesus. In: *A Companion to Reformation World*, editoval Ronnie Po-Chia HSIA, Wiley-Blackwell 2004, s. 225.

⁵⁵¹ ČORNEJOVÁ, Svatý Ignác z Loyoly, založení řádu. In: *Jezuité a Klementinum*, editoval Alena RICHTEROVÁ-Ivana ČORNEJOVÁ. Praha 2006, s. 10.

jinde.⁵⁵² Právě vzdělání a vzdělávací instituce se postupně staly důležitou náplní jejich činnosti.⁵⁵³ Koleje byly zpravidla jedny z prvních institucí, jež jezuité po svém příchodu na nové místo zakládali či přebírali, a které začaly ve spojení s řádem fungovat. Pro toto rozhodnutí však museli jezuité vždy získat podporu místní vrchnosti či samosprávy, která takovou činnost zaštiťovala. Mnoho škol, které postupně řád provozoval, převzal, jednalo se o již dříve fungující sekulární školy, což byl mnohdy důvod, proč jejich příchod do obce či společenství byl vnímán negativně.⁵⁵⁴ Koleje se pak pro jezuitu postupně staly důležitým způsobem sociálního a společenského vlivu.⁵⁵⁵ Skála ve svém rukopise zmiňoval nejen založení a vznik jezuitských kolejí, ale často i proces jejich faktického vzniku a budování, a to především v období let 1542-ca. 1560.

Poměrně dost pozornosti Skála věnoval vzniku jezuitských kolejí a škol ve Španělsku a Portugalsku, které jednou označil za dvojí království. Vývoj v těchto zemích ve spojení s kolejami zaznamenával především ve 40. letech 16. století, v následujícím desetiletí se objevovaly také, ale mnohem méně. V obou zmíněných zemích měly dle Skálova rukopisu začít jezuitské koleje vznikat od roku 1542. Řád se těšil podpoře v mnoha ohledech především od portugalského krále. Právě s jeho podporou měla být vybudována kolej v Coimbre, kde byli jezuité dlouhodobě aktivní a úspěšní.⁵⁵⁶ Krátce pak byl v zápisech zmíněno založení koleje v portugalském městě Evora.⁵⁵⁷

Většina Skálových zmínek byla věnována španělským jezuitským kolejím. V rukopisu bylo zmíněno založení a budování koleje v Barceloně,⁵⁵⁸ Valladolidu⁵⁵⁹ či Salamance.⁵⁶⁰ Poslední zmíněná kolej následně v roce 1550 podle záznamů

⁵⁵² John Patrick DONNELLY, S.J., *Jesuit Writings of the Early Modern Period, 1540-1640*. Indianapolis-Cambridge 2006, s. 32.

⁵⁵³ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 11. Pro jezuitu byla tato podpora důležitá, zejména v podobě finančních prostředků, které potřebovali, aby mohli nabízet bezplatné vzdělání. – DONNELLY, *Jesuit Writings*, s. 208.

⁵⁵⁴ Aldo SCAGLIONE, *The Liberal Arts and the Jesuit College System*. Amsterdam-Philadelphia 1986, s. 55-56.

⁵⁵⁵ SCAGLIONE, *Liberal Arts*, s. 61.

⁵⁵⁶ *Historie*, IV. díl, s. 137, 161.

⁵⁵⁷ *Historie*, IV. díl, s. 482.

⁵⁵⁸ Která měla být podle Skálových záznamů založena jako úplně první na Iberském poloostrově. - *Historie*, IV. díl, s. 137, 161.

⁵⁵⁹ Tato kolej byla založena roku 1546. - *Historie*, IV. díl, s. 161, 285, 395-396.

⁵⁶⁰ *Historie*, IV. díl, 161, 395-396.

obdržela finanční dar od papeže Julia III.⁵⁶¹ Více se pak Skálovy záznamy zmiňovaly o vzniku a budování koleje v Gandíi, o jejíž založení se měl zasloužit ještě jako vévoda z Gandie, František Borgia.⁵⁶² Velmi krátké zápisy ve Skálově rukopise se zmiňují o vzniku několika dalších jezuitských kolejí.⁵⁶³ Nalezneme také jeden obecněji znějící zápis, že v roce 1549 mělo ve Španělsku a Portugalsku docházet k zakládání mnoha nových a k rozšiřování nebo obnovování již existujících kolejí.⁵⁶⁴

Skála však nezaznamenal pouze vznik kolejí a s tím související rozšiřování řádu, ale také postupně se objevující problémy. Dočteme se o dlouhodobých sporech s arcibiskupem toledským, Juanem VII.⁵⁶⁵ V Toledu se opozice vůči jezuitům, přesněji proti Exerciím, měla opět zvednout v roce 1553. Podle kritiky měly navádět ke kacířství a být vystaveny bedlivému zkoumání.⁵⁶⁶ Hlasy proti jezuitům se objevovaly také v Salamance, a to především od dominikána Melchiora Cano, který byl pevným odpůrcem jezuitů.⁵⁶⁷ V zápise k roku 1549 se pak ve Skálově rukopise dočteme nejprve o tom, že se řád dostal do problémů v Coimbre, kde měli „odloutit“ syna jedné bohaté rodiny. Především pak zápis tvrdil, že jezuité měli v tomto roce „*se svými vrchními správci*“ ovládat obě iberská království.⁵⁶⁸ Na stránkách rukopisu se dozvíme ještě například o problémech jezuitů ve španělských městech Medina del Campo⁵⁶⁹ a Zaragoza.⁵⁷⁰

V menším rozsahu Skála ve svém rukopise zmínil šíření jezuitského řádu na území dnešní Itálie. První jezuitskou kolejí v této oblasti měla být kolej v Padově.⁵⁷¹

⁵⁶¹ *Historie*, IV. díl, 446-447.

⁵⁶² *Historie*, IV. díl, 161, 362, 418-419. Gandía se v rukopise objevila také ve spojení se „zázrakem“, kdy mělo dojít k obratu všech lehkých žen od jejich profese díky působení jezuitů. - *Historie*, IV. díl, 446-447.

⁵⁶³ Například ve španělských městech „Camplatu“ (*Historie*, IV. díl, s. 418-419) či „Methymna“ (*Historie*, IV. díl, s. 482).

⁵⁶⁴ ⁵⁶⁴ *Historie*, IV. díl, s. 635-636.

⁵⁶⁵ Skála zapsal, že měl v roce 1547 arcibiskup kritizovat jezuitská Exercia (*Historie*, IV. díl, s. 362) či že v roce 1551 zakázal lidem docházet k jezuitům ke zpovědi a pro svátosti, a jezuitům mělo být zakázáno kázat v místních kostelích (*Historie*, IV. díl, s. 482)

⁵⁶⁶ *Historie*, IV. díl, s. 572.

⁵⁶⁷ *Historie*, IV. díl, s. 395-396. O Melchioru Cano a jeho kritice řádu viz. s. 93 této práce.

⁵⁶⁸ *Historie*, IV. díl, s. 418-419.

⁵⁶⁹ Místní biskup měl jezuitům zakázat zpovídat a kázat do doby, než budou řádně examinováni. - *Historie*, IV. díl, s. 536.

⁵⁷⁰ Měli se dostat do sporu s vikářem biskupa zaratogského, kterým byl v daném roce Ferdinand Aragonský. Vikář měl nakázat farářům, aby zakázali svým farníkům chodit na mše k jezuitům pod hrozbou klatby. - *Historie*, IV. díl, s. 635-636.

⁵⁷¹ *Historie*, IV. díl, s. 137, 396.

Zmíněny byly také koleje v Bologni,⁵⁷² Tiburnu,⁵⁷³ Římě a Benátkách⁵⁷⁴ nebo Florencii.⁵⁷⁵ Další koleje pak měly vznikat v první polovině 50. let 16. století.⁵⁷⁶ Skála do rukopisu vybral poměrně hodně zmínek o jezuitěch a jejich kolejích na Sicílii. Podle záznamů měli být poprvé na ostrov pozváni v roce 1546,⁵⁷⁷ kde měly následně vzniknout koleje v Messině,⁵⁷⁸ a v městech označených jako „Mamertino“ a „Panorno“.⁵⁷⁹ V rukopise se nachází také zmínky o příchodu jezuitů a jejich koleji v Neapoli,⁵⁸⁰ a jejich pozvání na Korsiku.⁵⁸¹

Skála také nemohl opominout zmínit problémy, které se ve spojení s jezuitou v některém ze zmíněných měst objevily. Takto se v roce 1550 můžeme dočíst o protestech proti jejich koleji v Římě, kdy místní učitelé nechtěli „*těm cizím a přespolečným mistrům toho dopřáti, aby jim mládež odluzovali, a jako chléb z hrdla vydíratí měli.*“⁵⁸² Jedna stížnost na korsické jezuitu a jejich chování vůči jiným náboženským řádům a zneužívání moci ze strany místního biskupa a mnichů měla být podle rukopisu řešena až v Římě.⁵⁸³ Problémům měli jezuité čelit také v Bologni.⁵⁸⁴

V oblasti Svaté říše římské se podle záznamů v rukopise první jezuité pohybovali od počátku 40. let 16. století. Měli jednat některými s říšskými arcibiskupy a knížaty o založení jezuitské koleje, avšak bez větších úspěchů.⁵⁸⁵ Až na konci zmíněného desetiletí byli jezuité pozváni bavorským knížetem na univerzitu v Ingolstadtu. Samostatnou kolej zde měli podle záznamů získati až v roce 1556.⁵⁸⁶ Ve stejném roce měli jezuité obdržet jezuitskou kolej v Kolíně nad Rýnem.⁵⁸⁷ Až

⁵⁷² *Historie*, IV. díl, s. 285, 396.

⁵⁷³ *Historie*, IV. díl, s. 396.

⁵⁷⁴ Obě koleje zmíněny v rámci stejného zápisu k roku 1550. – *Historie*, IV. díl, s. 446-447.

⁵⁷⁵ *Historie*, IV. díl, s. 482.

⁵⁷⁶ *Historie*, IV. díl, s. 535-536, 591-592.

⁵⁷⁷ *Historie*, IV. díl, s. 285.

⁵⁷⁸ *Historie*, IV. díl, s. 396.

⁵⁷⁹ Kolej v prvním zmíněném městě měl založit místodržící španělského krále. – *Historie*, IV. díl, s. 419.

⁵⁸⁰ *Historie*, IV. díl, s. 419, 482, 535-536.

⁵⁸¹ *Historie*, IV. díl, s. 535-536.

⁵⁸² Tyto protesty však neměly být podle zápisu úspěšné. – *Historie*, IV. díl, s. 482.

⁵⁸³ *Historie*, IV. díl, s. 572.

⁵⁸⁴ *Historie*, IV. díl, s. 591-592.

⁵⁸⁵ *Historie*, IV. díl, s. 137, 147.

⁵⁸⁶ *Historie*, IV. díl, s. 419, 666.

⁵⁸⁷ *Historie*, IV. díl, s. 666.

tento rok tak měl znamenat počátek jezuitských kolejí na samotném území Svaté říše římské.

Mnohem více pozornosti Skála ve vybraných zápisech věnoval jezuitské koleji ve Vídni, s jejímž založením a stavbou byl spojen císař Ferdinand I.⁵⁸⁸ V záznamech se ve spojení s ní dočteme například o odporu vídeňské univerzity proti rozhodnutí založit tuto kolej z obav o vlastní práva a privilegia.⁵⁸⁹ Skála zaznamenal také požár koleje v roce 1607,⁵⁹⁰ že v roce 1619 ji museli jezuité opustit kvůli blížícímu se protestantskému vojsku.⁵⁹¹

Skála do svého rukopisu zařadil také zmínky o počátcích několika kolejí ve Francii a dnešním Beneluxu. Na území Francie byla asi nejvýznamnější jezuitskou kolejí clermontská kolej v Paříži, kterou řád získal darem v roce 1550. Spory kolem této koleje panovaly od jejích počátků a trvaly desetiletí. Již v počátcích proti jezuitům podle textu rukopisu v Paříži probíhala kázání, a jejich situaci měl komplikovat skutečnost, že nebyli členy francouzského kléru a s jejich přítomností v zemi musel souhlasit král.⁵⁹² Jezuitům se však podle záznamů podařilo získat podporu kardinála lotrinského⁵⁹³ a následně získat souhlas s nastěhováním se do zmíněné koleje.⁵⁹⁴ Mimo Paříž Skála zmínil problémy jezuitů v Cambrai, kde biskup vydal nařízení zakazující jezuitům kázat i jinak působit v jeho diecézi.⁵⁹⁵

V oblasti Beneluxu Skála věnoval pozornost jezuitům v Lovani. Podle záznamů zde měla jejich kolej plně fungovat od roku 1545.⁵⁹⁶ Situace řádu zde však měla být podle dalších zmínek mnohem komplikovanější. Ve Skálově rukopise se dočteme, že místodržící Marii Habsburské byla v roce 1550 předložena žádost o povolení vstupu jezuitů na toto území. Podle textu měla požádat o vyjádření lovaňskou univerzitu, které mělo být kladné.⁵⁹⁷ Avšak o několik let později podle

⁵⁸⁸ *Historie*, IV. díl, s. 447, 592.

⁵⁸⁹ *Historie*, IV. díl, s. 572.

⁵⁹⁰ Měla shořet včetně školy, knihovny a mnoha dalších věcí, a dva její členové měli přijít o život. – *Historie*, VII. díl, s. 636.

⁵⁹¹ *Historie*, IX. díl, s. 101.

⁵⁹² *Historie*, IV. díl, s. 447.

⁵⁹³ *Historie*, IV. díl, s. 482.

⁵⁹⁴ *Historie*, IV. díl, s. 667.

⁵⁹⁵ Toto rozhodnutí však podle záznamu mělo být brzy zrušeno zejména díky mnoha přímluvcům jezuitů. – *Historie*, IV. díl, s. 591.

⁵⁹⁶ *Historie*, IV. díl, s. 137, 174.

⁵⁹⁷ *Historie*, IV. díl, s. 447.

jiného záznamu neměla souhlasit s tím, aby měli jezuité v Lovani vlastní dům.⁵⁹⁸ Lovaňští jezuité pak měli čelit problémům také ze strany místních farářů a kléru, podle kterých k sobě měli vábit obyvatele a znevažovat právě místní klérus.⁵⁹⁹

Skála krátce zmínil také problémy, kterým řád čelil ve spojení s jejich snahou o povolení vstupu do Nizozemí. O toto povolení měli v roce 1556 žádat přímo španělského krále Filipa II během jeho pobytu v Antverpách – i přes odpor řady osob na královském dvoře jim byl vstup povolen, nicméně za velmi přísných podmínek. Jejich změny se jim mělo podařit dosáhnout v roce 1584, kdy podle rukopisu „*když sobě krále Filipa pevněji ufasovali.*“⁶⁰⁰

Během několika desetiletí se jezuitskému řádu podařilo několikanásobně rozšířit své působení. Toho bylo dosaženo nejen jejich misijní činností jako takovou, ale také prostřednictvím jejich kolejí a škol, které byly ve velkém počtu zakládány po celé Evropě. Tomuto rozvoji, ve srovnání s jinými novými řády, napomáhala jistá internacionálnost jeho členů, a také ochota působit tam, kde to bylo nutné a kam byli vysláni.⁶⁰¹ Jezuitské koleje se postupně stály významným faktorem ve (znovu)získávání oblastí a posilování loajality vůči Římu.⁶⁰² Samotný vznik kolejí však byl poměrně komplikovaným procesem – jezuité souhlasili pouze v případech, kdy byly budované koleje nebo školy finančně zajištěny, jelikož nabízené vzdělání mělo být pro studenty bezplatné.⁶⁰³

Bylo to právě poměrně rychlé rozšíření řádu a vznik jeho kolejí škol po Evropě, co mohlo pro současníky sloužit jako důkaz toho, jaký vliv jezuité mají na duchovní, a především světská knížata, bez jejichž pomoci by vznik nových kolejí a řádových domů nebyl možný. Jezuité současně rozvíjeli své samotné misijní působení.

⁵⁹⁸ *Historie*, IV. díl, s. 592.

⁵⁹⁹ Místní klérus tak chtěl zamezit tomu, aby k jezuitům místní obyvatelé docházeli ke zpovědi a pro další duchovní služby. - *Historie*, IV. díl, s. 572.

⁶⁰⁰ *Historie*, IV. díl, s. 667.

⁶⁰¹ O'MALLEY, *Society of Jesus*, s. 225.

⁶⁰² SCAGLIONE, *Liberal Arts*, s. 63.

⁶⁰³ SCAGLIONE, *Liberal Arts*, s. 60, 67-68.

Misijní činnost byla nedílnou součástí aktivit katolické církve, která na přelomu 15. a 16. století zažila značné oživení.⁶⁰⁴ Zejména 16. století bylo svědkem nových misijních aktivit. Nemalou roli v tomto novém zájmu o misie hrál jezuitský řád. Pro řád byla mobilita jeho členů jedním elementárních předpokladů – členové měli bez otázek jít tam, kam je vyšle generál řádu. Misijní činnost byla jednou z prvních a klíčových činností, které měli jezuité vykonávat. V jistém ohledu byl tento řád založen jako řád misionářský.⁶⁰⁵ Tomu měl napomoci čtvrtý slib, který jezuité skládali. Ten býval tradičně vnímán jako slib poslušnosti papeži, nicméně měl řádu poskytnout větší mobilitu právě pro misijní činnost.⁶⁰⁶ Že mají být členové řádu připraveni vydat se na misijní cestu, nařídili jim to papež nebo řádový generál, bylo uvedeno také v rámci *Konstitucí*.⁶⁰⁷

Misiemi byly myšleny jak ty do zámoří, tak také v rámci samotné Evropy v podobě venkovských či vnitřních misií.⁶⁰⁸ V tomto druhém případě byli jezuité chápáni jako misionáři například v řadě oblastí Střední a Východní Evropy,⁶⁰⁹ přičemž měli být prvními, kdo tento koncept rozvinul v rámci post-středověké církve.⁶¹⁰ Sami jezuité měli za oblast svého misijního působení vnímat například Spojené Provincie,⁶¹¹ za misii bylo označeno také jejich působení v Anglii po roce 1580.⁶¹² Celkově jezuité patřili mezi nejúspěšnější katolické misionáře raného

⁶⁰⁴ *Ad Gloriam Dei. Moravští misionáři v 16.-18. století*. Olomouc 2013, s. 7-8.

⁶⁰⁵ O'MALLEY, *The Jesuits*, s. 4, 17, 20.

⁶⁰⁶ O'MALLEY, *Society of Jesus*, s. 224.

⁶⁰⁷ Mělo se jednat o paragraf 92. –DONNELLY, *Jesuit Writings*, s. 64.

⁶⁰⁸ Jezuité vytvořili pro vnitřní misie poměrně komplexní a efektivní systém. - Ronnie Po-Chia HSIA, *The World of Catholic Renewal 1540-1770*. 2. vyd. Cambridge 2005, s. 223-224; John W. O'MALLEY, *The First Jesuits*. Cambridge-Londýn 1993, s. 126-127. Přehledně o vnitřních misiích v českých zemích *Ad gloriam Dei*, s. 14-20. O jezuitských misiích v českých zemích například Petr HAVLÍČEK, SJ, *Jezuitské misie v barokních Čechách. Náčrt podoby jezuitských rekatolizačních misií ve druhé polovině 17. století*. In: *Omnibus fiebat omnia. Kontexty života a díla Fridericha Bridela SJ (1619-1680)*. Antiqua Cuthna 4 (2008). Praha 2010, s. 263-277.

⁶⁰⁹ Například příchod a působení jezuitů v oblasti Transylvánie – Maria CRĂȚIUN, *Implementing Catholic Reform. The Jesuits and Traditional Religion in early modern Transylvania*. In: *Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaction in Ostmitteleuropa 1570-1700*, Editoval Anna OHLIDAL-Stefan SAMERSKI. Stuttgart 2006, s. 37-61.

⁶¹⁰ Antohony David WRIGHT, *The Early Modern Papacy. From the Council of Trent to the French Revolution, 1564-1789*. Londýn-New York 2000, s. 37.

⁶¹¹ Hans de WAARDT, *Jesuits, Propaganda, and Faith Healing in the Dutch Republic*. In: *History*, 94 (315), s. 348.

⁶¹² O'MALLEY, *The Jesuits*, s. 41-42.

novověku. V době smrti Ignáce z Loyoly se jezuité v rámci misí dostali například do Indie, Japonska, Brazílie a na několik míst Africe.⁶¹³

Skála ve svém rukopise zmínil pouze některé z mnoha jezuitských misí. Zpravidla se jim nevěnoval nijak detailně a záznamy byly omezeny na jejich charakteristiku. A zaznamenal misie konané do konce 16. století. Zápisy v rukopise zdůrazňovaly podporu jezuitských misí portugalským králem Janem III. Ten měl být iniciátorem první misijní cesty jezuitů v roce 1539 - král požádal Ignáce z Loyoly o dva bratry pro plavbu do Indie. Ten měl s žádostí souhlasit, jelikož měl chtít „*opanovat celý svět*“.⁶¹⁴ Indie byla jedním z významných cílů misijních aktivit řádu a současně se stala výchozím bodem jezuitských misí dále na východ. Více o jezuitském působení v Indii bude zmíněno dále ve spojení s osobou Františka Xaverského.

Portugalský král byl podporovatelem jezuitských misí také v Brazílii.⁶¹⁵ Z rukopisu vyplývá, že jezuité byli v Brazílii aktivní, avšak Skála prakticky nic detailnějšího nezaznamenal.⁶¹⁶ Více se dočteme prakticky pouze o jejich spolupodílu na založení dnešního brazilského města Salvador, kde byl vybudován první jezuitský kostel v oblasti,⁶¹⁷ nebo že při své činnosti hojně využívali hudby a „vábili“ na ni místní obyvatele, měli také léčit děti a nemocné. Nalezneme také že zmínku, že jim v roce 1552 místní Portugalci měli vystavět tři školy.⁶¹⁸

Velká část záznamů zaměřených na jezuitské misie v rukopise byla spojena s osobou Františka Xaverského.⁶¹⁹ Na svou misii do Indie měl být dle příslušného záznamu vyslán v roce 1541 s titulem „*apoštolského legáta*“.⁶²⁰ Krátce se u Skály dočteme o různých místech, na kterých kázal, a o založení školy ve městě Goa,⁶²¹ v mnoha ohledech hlavním centrem misí v této oblasti, a které bylo ve Skálových záznamech zmíněno několikrát. Z misijní činnosti Xaverského se v rukopise dočteme, že zaváděl zvláštní způsoby jak místní obyvatele seznamovat s Kristovou

⁶¹³ O'MALLEY, *The Jesuits*, s. 43.

⁶¹⁴ *Historie*, IV. díl, s. 78.

⁶¹⁵ To zmiňuje ve svém rukopise také Skála – *Historie*, IV. díl, s. 447.

⁶¹⁶ Že působili v Brazílii bylo zmíněno v záznamech například v roce 1551 (*Historie*, IV. díl, s. 482) nebo 1556 (*Historie*, IV. díl, s. 667).

⁶¹⁷ *Historie*, IV. díl, s. 419.

⁶¹⁸ *Historie*, IV. díl, s. 536.

⁶¹⁹ K jeho osobě v odborné literatuře například František XAVERSKÝ, *František Xaverský (1506-1552): výbor z korespondence jezuitského misionáře Dálného Východu*. (Přeložila Danuše ŠTAVÍKOVÁ). Velehrad 2005.

⁶²⁰ *Historie*, IV. díl, s. 127.

⁶²¹ *Historie*, IV. díl, s. 137.

vírou,⁶²² a měl že vytvořil „vyznání víry“, kterému byli vyučováni lidé předtím, že přistoupili ke křtu.⁶²³ Do poloviny 16. století měli být podle pasáží v rukopise jezuité přítomni na třiceti místech a šířit se i na některé z okolních ostrovů.⁶²⁴ Skála uvedl udělení privilegia jezuitům portugalským králem, na jehož základě se měl řád ještě více zapojovat do šíření víry v této i dalších oblastech.⁶²⁵ Misijní aktivity jezuitů v Indii však nebyly zcela bez problémů, což Skála nemohl ve svém rukopise opominout zmínit – v roce 1544 došlo podle Skálova rukopisu k prvnímu masakru místních křesťanů,⁶²⁶ a jezuité měli čelit problémům ze strany místní vrchnosti a kněží.⁶²⁷ Ve spojení s Františkem Xaverským Skála neopominul ve svých záznamech zmínit také jeho plánovanou cestu do Číny. Ta se však měla nakonec ukázat jako problematická a sám Xaverský navíc v roce 1552 zemřel.⁶²⁸ Následujícího roku mělo podle Skálova rukopisu v rámci jezuitské asijské misie k prohlášení Františka Xaverského za svatého,⁶²⁹ a jeho svatořečení v rámci celé katolické církve začali jezuité usilovat v roce 1554.⁶³⁰

V rukopise nebyla vynechána ani misijní činnost jezuitů v Japonsku, ač se jednalo o sporadické zmínky. Několikrát se v záznamech dočteme, že ve vybraném roce jezuité byli na japonských ostrovech, avšak bez jakýchkoliv dalších informací. Případně byla jejich činnost zmíněna velmi stručně, jako například v záznamech v roce 1553⁶³¹ či 1555.⁶³² Více se o jejich osudech u Skály dočteme pouze ve dvou případech z konce 16. století. Záznam k roku 1585 uváděl, že se jezuité rozhodli vyslat do Říma z Japonska poselstvo po vzoru afrického poselstva, které navštívilo papežský dvůr za pontifikátu papeže Klimenta VII.⁶³³ Znovu je možné se o nich

⁶²² *Historie*, IV. díl, s. 362.

⁶²³ *Historie*, IV. díl, s. 396.

⁶²⁴ Podle rukopisu se měl Xaverský na některé ostrovy dostávat jen s obtížemi. - *Historie*, IV. díl, s. 419.

⁶²⁵ *Historie*, IV. díl, s. 447-448. Jeden jezuita, Caspar Berse (Gaspar Barseo), měl být povolán na misií do Arábie, avšak od Xaverského nedostal svolení odjet a misijní cesta se tak podle rukopisu neměla uskutečnit.

⁶²⁶ *Historie*, IV. díl, s. 161.

⁶²⁷ *Historie*, IV. díl, s. 482.

⁶²⁸ *Historie*, IV. díl, s. 536-537.

⁶²⁹ *Historie*, IV. díl, s. 573.

⁶³⁰ *Historie*, IV. díl, s. 592.

⁶³¹ Zde byla obecná zmínka o tom, že jezuité v Japonsku šířili víru, a že jim v tom měly pomáhat údajné divy, které měli konat. *Historie*, IV. díl, s. 572-573.

⁶³² *Historie*, IV. díl, s. 636.

⁶³³ *Historie*, VI. díl, s. 390-392. Zde Skála vypsál také co vše se stalo během jejich pobytu v Evropě. Důvodem proč se jezuité měli rozhodnout vyslat toto poselstvo měla být jejich snaha zavděčit se tehdejšímu papeži za jeho podporu, jak zní i ve Skálově rukopise: jak „svého nejpřednějšího ochránce za takovou nesmírnou k nim přichylnost a dobročinnost hojně poctiti“. V literatuře se o tomto poselstvu zmiňuje například SVOBODA, *Posvátné misie*, s. 25.

dočíst ve spojení s rokem 1598, kdy byl v zemi vydáno nařízení namířené proti křesťanské víře. Jezuité i přesto měli podle záznamu pokračovat ve své činnosti, dokonce vydat v japonském jazyce spis o mučednictví. Zmíněné nařízení mělo jezuitům zakazovat pod trestem smrti vstup do země. I přesto se měli do Japonska vydat dva členové řádu z Filipín, ale byli chyceni a byl z nich udělán odstrašující příklad.⁶³⁴

O další misijní činnosti jezuitů se dočteme ve Skálově rukopise velmi málo, nicméně pokud Skála něco naznamenal, jednalo se často o zajímavé informace. Například v roce 1548 lze nalézt zápis o tom, že byli členové řádu vypraveni jak do Indie, tak také „do země mouřenínské, do království Congi řečeného“, tj. do dnešního Konga.⁶³⁵ Obdobná žádost se měla opakovat o několik let později.⁶³⁶ Zajímavý je pak záznam z roku 1555, kdy podle něj se v daném roce Ignác z Loyoly rozhodnul vyslat dvanáct řádových bratří s jedním patriarchou do „království abisynského“ s tím, že měli připomínat Ježíše Krista a jeho učedníky. Cílem bylo přesvědčit krále zmíněného království, aby je vpustil do země a umožnil jim v ní působit. To měl daný král odmítnout s tím, že než aby odstoupil od starodávných tradic a zvyků svého království, tak by raději nechal svůj lid saracénským nepřátelům, a jediným patriarchou, kterého uznával, byl ten alexandrijský. Nicméně že si vyslaného patriarchu a jeho „pomocníky“ vyslechne a jejich slova zváží.⁶³⁷

Ne vždy však měly být zamýšlené misijní cesty a působení úspěšné. Skála zmínil například také neúspěšný úmysl papeže Julia III. založit jezuitské koleje v Jeruzalémě, v Konstantinopoli a na Kypru. Měl tak chtít podpořit jejich činnost i v „zemích asiatských na východ Slunce“ s cílem vykořenění „kacířství nestoriánského“. Bohužel však zemřel dříve, než mohl přejít k činům.⁶³⁸ V rukopisu nalezneme také například obecně znějící zápis o tom, že jezuitský řád

⁶³⁴ *Historie*, VI. díl, s. 1477. V odborné literatuře příspěvek shrnující historii jezuitské misie do Japonska až do jejího zániku například M. Antoni J. ŮČERLER, *The Jesuit Enterprise in Sixteenth- and Seventeenth-century Japan*. In: Thomas WORCESTER (ed.), *The Cambridge Companion to the Jesuits*. Cambridge 2008, s. 153-168.

⁶³⁵ *Historie*, IV. díl, s. 396.

⁶³⁶ Mělo se jednat o rok 1554 a opět měli jet do „země mouřenínské“. - *Historie*, IV. díl, s. 590.

⁶³⁷ *Historie*, IV. díl, s. 635-636. S největší pravděpodobností se jednalo o tehdejší etiopské císařství, označované také jako Abyssinia. Král (jednalo se o Gelawdewa, za jehož vlády měli do Etiopie přijít jezuitští misionáři) měl být v kontaktu s portugalským králem Janem (Jan II. Portugalský), který jej měl o jezuittech informovat. O této výpravě informuje například jezuita Balthazar Telles ve svém díle o cestách jezuitů do Etiopie – Balthazar TELLES, *The Travels of the Jesuits to Ethiopia*. Londýn 1710, s. 133.

⁶³⁸ *Historie*, IV. díl, s. 572.

měl obecně čelit ve svých zámořských misiích překážkám, které je měly na mnoha místech přinutit od jejich činnosti upustit.⁶³⁹ Nicméně i přes problémy jezuitské misie v zámoří pokračovaly.

Misijní aktivity byly důležitou náplní činnosti jezuitského řádu. Skála jim ve svém rukopise věnoval prostor až do konce 16. století, zmínil však pouze zlomek z celkových jezuitských aktivit v tomto směru. Mimo v rukopise zmíněných oblastí především Číny a Japonska byly rozsáhlými a úspěšnými také jezuitské misie v Latinské Americe, zvané redukce. Skálovy záznamy zmínily roli hudby v misijních aktivitách jezuitů, kdy v odborné literatuře byla zkoumáno využití hudby jezuitů právě zejména v Latinské Americe a tak i přímo v Brazílii.⁶⁴⁰ Jinými náboženskými řády bylo problematicky nahlíženo například na jezuitskou misii v Číně, kde byli jezuité kritizováni za to, do jak velké míry došlo k jejich přizpůsobení místním poměrům a zvykům.⁶⁴¹ Skála se mohl rozhodnout zaměřit svou pozornost především na Františka Xaverského a jeho činnost, jelikož se jednalo o jednoho ze zakládajících členů řádu a jeho aktivity sloužily jako určitý vzor činnosti misionářů. Je otázkou, proč se nezaměřil na Mattea Ricciho, jehož misijní působení v Číně muselo být Skálovi jistě alespoň okrajově známé.⁶⁴²

Zapojení jezuitů v dobových světských i teologických záležitostech

Základní pravidla jezuitského řádu zakazovala jeho členům se přímo vměšovat do politických záležitostí. Přesto podle Haralda Höpfela již zakladatelé řádu neměli mít pochyb o tom, že k dosažení vytyčených cílů řádu bude buďto nutné získat patronát světských autorit, nebo jim nabídnout své služby.⁶⁴³ Bylo tedy jen otázkou času, kdy začnou být jezuité v tomto smyslu aktivní. Postupně byli vysíláni na

⁶³⁹ *Historie*, IV. díl, s. 667.

⁶⁴⁰ O roli hudby v konverzích o oblasti Brazílie v odborné literatuře například Paulo CASTAGNA, *The Use of Music by the Jesuits in the Conversion of the Indigenous Peoples of Brazil*. In: John W. O'MALLEY, S.J.-Gauvin Alexander BAILEY-Stephen J. HARRIS-T. Frank KENNEDY, S.J., *The Jesuits. Cultures, Sciences, and the Arts, 1540-1773*. Toronto-Buffalo-Londýn 2000, s. 641-658.

⁶⁴¹ O'MALLEY, *The Society of Jesus*, s. 234; Robert BIRELEY, *The Refashioning of Catholicism 1450-1700*. Basingstoke 1999, s. 170-172.

⁶⁴² V literatuře se jeho osobě věnuje například Giulio ANDREOTTI, *Matteo Ricci: jezuita v Číně (1552-1610)*. Olomouc 2007; Ronnie Po-Chia HSIA, *Jesuit in the Forbidden City: Matteo Ricci, 1552-1610*. Oxford-New York 2010.

⁶⁴³ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 1.

jednání po boku zástupců papeže či pověření poselstvími světskými či duchovními knížaty, vyjadřovali k dobovému, především nábožensky orientovanému, dění, a poměrně rychle si získali reputaci zdatných rétorů a kontroverzalistů. V důsledku všech těchto aktivit se však řada členů mnohdy dostávala do střetu s nařízeními generála řádu.

Na základě zápisů ve Skálově rukopise měli být jezuité v tomto směru dosti aktivní na území Svaté říše římské. Dosti činným měl být Nicholas Bobadillo, který se měl podle zápisů snažit zabránit svolání obecného duchovního sněmu,⁶⁴⁴ či se vyjadřovat proti Interim vyhlášeného císařem Karlem V.⁶⁴⁵ V duchu tohoto tématu Skála dále do svého rukopisu zařadil reakci ingolstadtských jezuitů na instrukce francouzského krále Jindřicha Navarrského. Zmíněnou reakcí měl být spis, jehož název Skála přeložil jako „*Oheň kalvinský*“, ve kterém byla kritizována snaha krále o svolání duchovního sněmu.⁶⁴⁶ Krátce byla v záznamech uvedena také přítomnost jezuitů na kolokviu v Durlachu v roce 1613, Jezuité měli podle textu požadovat změnu podoby rozhovorů a řadu dalších věcí, se kterými druhá strana neměla souhlasit.⁶⁴⁷

Prostor ve své *Historii* Skála věnoval přítomnosti jezuitů na Tridentském koncilu, kam byli již na jeho počátku vysláni Diego Lainez a Alfonso Salmeron.⁶⁴⁸ Podle příslušné pasáže oba dva „*vedli snažnou práci, aby s velikým vzděláním moci a důstojnosti papežské s největším potlačením Pravdy Boží to sněmování se dalo [...] Chovajíce se v tom dle naučení Ignácia Loyoly, kterýž jim dal takových instrukcí, aby žádného nového učení a smyslu, jakkoli mocnými a podstatnými důvody zjištěného, v radě nepřednášeli, a tudy jiným příčiny k uchýlení se k zdáním kacířů, nedávali, a tak v ničemž nejmenším proti katolické církvi se*

⁶⁴⁴ *Historie*, IV. díl, s. 174.

⁶⁴⁵ Mělo se jednat o Interim vyhlášené Karlem V. 30. června 1548. Bobadilla proti Interim ostře vystoupil a vysloužil si od císaře vypovězení z Říše. – André RAVIER, *Ignác z Loyoly zakládá Tovaryšstvo Ježíšovo*. Velehrad 2002, s. 298. V rukopisném záznamu je zmínka, že proti Interim měl vyjádřiv na sněmu v Řezně. V daném roce se v Řezně žádný říšský ani jiný sněm nekonal. - *Historie*, IV. díl, s. 396.

⁶⁴⁶ Jedním z argumentů jezuitů proti záměru francouzského krále bylo, že je k tomu navedl Vilém Oranžský. - *Historie*, VI. díl, s. 312-313.

⁶⁴⁷ Kolokvium proběhlo mezi Jiřím Fridrichem, markrabětem z Bádenu, a Františkem, knížetem z Vademontu. Právě s jeho stranou se měli jezuité kolokvia zúčastnit. - *Historie*, VIII. díl, s. 151.

⁶⁴⁸ Oba měli být podle záznamu součástí doprovodu papežského legáta. - *Historie*, IV. díl, s. 174.

nepostavovali.“⁶⁴⁹ Jejich přítomnost a aktivity na koncilu měly být podle záznamů dlouhodobější.⁶⁵⁰ Samotný Lainez měl být dle rukopisu v Tridentu i v posledním roce zasedání koncilu, již jako řádový generál. Skála uvedl příklad z korespondence mezi ním a Petrem Canisiem, působícím u císařského dvora. Canisius měl Laineze informovat o tom, že císař nebyl spokojen s průběhem koncilu. Proto radil vyslat ke dvoru člena řádu, aby zjistil, o čem se jedná na tajné radě v souvislosti s papežem a koncilem. Výsledkem měl být přehled otázek zaslaných Lainezovi do Tridentu.⁶⁵¹ Skála v rukopise zmínil také Lainezova orace přednesená na koncilu, která měla vyvolat bouřivou reakci francouzských a španělských prelátů a vyvrcholit sporem mezi oběma stranami.⁶⁵²

Jako poslové, a především komentátoři dobového dění, byli jezuité podle *Historie* aktivní ve Francii. První taková zmínka se ve Skálově rukopise nachází v roce 1561 ve spojení s kolokviem v Poissy. Záznam se zmiňuje o jezuitovi, který měl ostře vystupovat proti hugenotům a jejich teologům, a také kritizovat zapojení francouzské královny do debat o teologických záležitostech.⁶⁵³ Jezuité se v záznamech objevili také jako v době francouzských náboženských válek. Skála uvedl jezuitu Claudia Mataeuse, který byl vyslán Katolickou ligou a vévodou de Never do Říma získat od papeže odpustky a bulu prohlašující Jindřicha Navarrského a knížete de Condé za kacíře.⁶⁵⁴ O několik let později byl vyslán jiný jezuita, Antonio Possevino, papežem za vévodou de Nevers cestujícím do Říma již jménem krále Jindřicha Navarrského.⁶⁵⁵

⁶⁴⁹ *Historie*, IV. díl, s. 285. Ferdinand I. měl navíc chtít jednoho z těchto jezuitů dosadit za tridentského biskupa, což bylo odmítnuto mimo jiné i Loyolou.

⁶⁵⁰ *Historie*, IV. díl, s. 482.

⁶⁵¹ *Historie*, IV. díl, s. 1354-1355.

⁶⁵² Skála uvedl pouze označení „*kardinál lotrinský*“. Tím byl v roce 1563 Karel Lotrinský, člen rodu de Guise a bratr vévody Františka de Guise, vůdce katolické strany ve Francii v době náboženských válek. - *Historie*, IV. díl, s. 1424-1425.

⁶⁵³ Ačkoliv Skála nezmínil jezuitovo jméno, mělo se jednat o Diega Laineze (James BRODRICK, *Rozšíření jezuitů*. Olomouc 2005, s. 59-60; Donald NUGENT, *Ecumenist in the Age of the Reformation: the Colloquy of Poissy*. Cambridge 1974, s. 154-157). Podle textu rukopisu Lainez konkrétně „*jízlivě a potupně plundroval teology evangelické, nadávaje jim, opic, lišek a těm podobných příšer s nimiž nebylo by jinak lépeji naložiti, než aby je biskupové zjímati dali a do Tridentu na sněm odeslali*“. - *Historie*, IV. díl, s. 1001-1002. Citace s. 1001.

⁶⁵⁴ Papež Řehoř XIII. s tím odmítl souhlasit, a až jeho nástupce, papež Sixtus, měl svolit a klatbu v září toho roku vyhlásit. - *Historie*, VI. díl, s. 367-368, 389, 399-400. Dále se v této věci ve Skálově rukopise dočteme o tom, že papež o tomto svého rozhodnutí informoval císaře Rudolfa. Klatba měla mít negativní dopad na pozici hugenotů a Jindřicha Navarrského ve Francii. Skála psal také o tom, co dalšího se ve spojení s touto bulou dělo a bylo vydáváno. - *Historie*, VI. díl, s. 401-404.

⁶⁵⁵ Měl mu být doručen vzkaz, že bude papežem přijat, avšak nebude uznán jako královský legát. Vévoda tak mohl do Říma vstoupit neoficiálně jako soukromá osoba, nikoliv oficiálně královský zástupce. - *Historie*, VI. díl, s. 1170.

V rukopise lze nalézt také několik zmínek o reakcích francouzských jezuitů na dobová díla a rozhodnutí. Řada se jich měla ohradit proti spisu Filipa de Mornay ohledně Večeře Páně. Kritizovali především jeho práci s názory starých církevních otců.⁶⁵⁶ Zajímavý se pak v tomto kontextu záznam z roku 1614, kdy ve Francii vyvstal spor kolem knihy Františka Suáreze *Víry katolické a apoštolské proti bludařům a sektářům anglickým*.⁶⁵⁷ Zmíněný spis měl podle královské rady obsahovat věci „na převelikou potupu a zlehčení králů a potentátů světa a vrchní moci jich od Pána Boha propůjčené, ano i k pozdvihování lidu obecného proti nim, a tak ku patrnému zrušení a vyprázdnění pokoje a jednoty a svornosti obecné; proti tomu pak k zvelebení a k rozšíření té domnělé moci a důstojnosti biskupa římského, již on sobě nad vrchnostmi světa nedůvodně osobuje.“ Proto se rada obrátila na parlament s dotazem, jak se mohl takový spis dostat do země. Parlament byl požádán, aby Suárezovu knihu a další jí podobné odsoudil, k čemuž mělo nakonec i dojít.⁶⁵⁸ Nakonec Skála zmínil nesouhlas jezuitského zpovědníka krále Ludvíka XIII. s uzavřením míru s hugenoy v Montpellier. Podle záznamu měl jezuita mluvit proti králi a všem, kteří s mírem souhlasili, a prohlašovat, že králova duše kvůli němu nedojde spasení.⁶⁵⁹

Ačkoliv to zcela nebylo původním záměrem, tak se velké množství jezuitů stalo aktivními nejen v duchovních, ale také ve světských záležitostech. Že by se jezuité měli vyvarovat zapojení do politiky zdůraznila například 5. generální kongregace řádu v roce 1593. Bylo však obtížné oddělit zapojení do politického dění a rozhodování a plnění povinností zpovědníka a kazatele.⁶⁶⁰

Toto zapojení se často odvíjelo od jejich postavení například jako teologů či poslů či právě zpovědníků. Často se také účastnili debat či koncilů, kde mnohdy zastávali obrannou pozici vůči papežství. Například přítomnost jezuitů na

⁶⁵⁶ Do sporů se měl přidat také Jacques Duperron, biskup z Evreux a celá záležitost se měla dostat až před krále. - *Historie*, VI. díl, s. 1551

⁶⁵⁷ Jednalo se o Skálův překlad původního názvu Suárezova spisu *Defensio Fidei Catholicae et Apostolicae Adversus Anglicanae Sectae Errores*, 1613. K osobě Františka Suáreze například příspěvky ve Victor S. SALAS-Robert L. FASTIGGI, *A Companion to Francisco Suárez*. Leiden 2015.

⁶⁵⁸ Zároveň se měla královská rada podívat, že se Suárezův text zmínil o všech panovnících vyjma krále španělského a zamýšleli se nad tím, proč tomu tak mohlo být. - *Historie*, VIII. díl, s. 214-216. Citace s. 215.

⁶⁵⁹ *Historie*, X. díl, s. 893.

⁶⁶⁰ Těto otázky byly věnovány kánony 12 a 13 vzešlé z této kongregace. - DONNELLY, *Jesuit Writings*, s. 209.

Tridentském koncilu, kde měli papežské pozice hájit, nebyla zanedbatelná. Role Diega Laineze během jednání vyzdvihl například Manfred Barthel.⁶⁶¹ Řada debat často vznikala v důsledku názorů, které zastávali jednotliví příslušníci řádu. Hojně se také vyjadřovali k dobovým pracím, které jakýmkoliv způsobem útočily především na řád jako takový, tak také na jeho jednotlivé příslušníky či samotné papeže a papežství.

Problematika poslušnosti generálovi řádu

"[...] jeden každý jezuit musí vykonati povinnost tu svému nejvyššímu správci, že chce k němu a k rozkazům jeho slepou poslušnost a povolnost prokazovati, beze všeho dalšího rozmyslu a rozpakování [...]"⁶⁶²

V souvislosti s jezuitským řádem byl často vnímán jako problematický samotný systém jeho fungování. Výraznou roli v tomto ohledu hrála otázka vztahu a poslušnosti členů vůči nejvyššímu představenému celého řádu, řádovému generálovi. Samotný termín generál měl mít spojitost s pevnou organizační strukturou řádu.⁶⁶³ Osoba řádového generála mimo jiné udržovala a zprostředkovávala vztahy a kontakty řádu jak s papežství, tak s mnoha důležitými a vlivnými osobami.⁶⁶⁴ Slib poslušnosti představenému řádu však nebyl jedinečný jen pro jezuity, jeho obdoba byla skládána ve všech církevních řádech. V případě jezuitů však byl sám o sobě vnímán negativně zřejmě především kvůli vazbám řádu na papežství. Poslušnost jednotlivých členů ve vztahu ke generálovi byla považována za jednu ze základních vlastností jeho členů - byla požadována, ale ne vždy byla praktikována.⁶⁶⁵ Existovaly i případy, kdy člen řádu doslova ignoroval generálova rozhodnutí a nařízení, a pro generála - samotného mohly být snahy o

⁶⁶¹ Manfred BARTHEL, *The Jesuits: History and Legend of the Society of Jesus*. New York 1987, s. 93-105.

⁶⁶² *Historie*, VII. díl, s. 1118.

⁶⁶³ Ivana ČORNEJOVÁ, Svatý Ignác, s. 10.

⁶⁶⁴ J. Carlos COUPEAU, *Five personae of Ignatius Loyola*. In: *The Cambridge Companion to the Jesuits*, editoval Thomas WORCESTER. Cambridge 2008, s. 37-38.

⁶⁶⁵ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 26; MARTIN, *Jesuit Mind*, s. 38-39.

disciplinaci řádových členů značně problematické.⁶⁶⁶ Velmi diskutovanou byla tato celá otázka v rámci celého řádu za generála Claudia Acquavivy na přelomu 16. a 17. století.⁶⁶⁷

Zmínky o tomto tématu se ve Skálově rukopise vyskytoval od počátků řádu. Základ poslušnosti vůči řádovému generálovi byl položen v roce 1549, kdy řád obdržel privilegium potvrzující, že členové se zodpovídají výhradně generálovi, a ten pak pouze samotnému papeži. Privilegium ustanovoval, že „*aby své tovaryše sám mocně a dokonale spravoval a žádnému z kardinálů, ani z biskupů, jedině samému papeži poddán nebyl, a s ním jediným. o věci a potřeby Tovaryšstva svého radil. I jiné mnohé výsady mu pustiv [...]*“.⁶⁶⁸ Podle dalšího zápisu měl být navíc řád spojen s papežstvím slibem poslušnosti podobným tomu, který skládali členové při vstupu do řádu. Poprvé tento podobný slib měli složit Ignác z Loyoly a jeho spolubratři v souvislosti ve založení řádu.⁶⁶⁹ S tímto slibem měl podle rukopisu souviset jeden z hlavních cílů činnosti jezuitů - obnova papežské moci ve světě a podřízení všech zemí papeži.⁶⁷⁰

Citát z *Historie* z úvodu této podkapitoly ukazuje jeden z momentů, proč byla jezuitská poslušnost vůči řádovému generálovi vnímána negativně. Jezuité měli svého generála poslouchat ve všem, co jim nařídil. A to bez jakýchkoliv otázek či odporu, protože „*dlužni jsou moci a z potřeby nevyhnutelné závazku svého k témuž rozkazu jeho poslušně státi.*“⁶⁷¹ Podle textu rukopisu měl tento závazek mít pro členy řádu ještě jeden důležitý důsledek – neměli spadat nejen pod žádnou světskou, ale ani duchovní vrchnost.⁶⁷² To bylo v mnoha zemích, kde řád působil, vnímáno problematicky, jelikož jeho členové nebyli podřízeni ani místním (arci)biskupům, tak ani králům a knížatům.⁶⁷³

⁶⁶⁶ Známy je například případ jezuita Hernanda Mendocy, který se střetnul s generálem Acquavivou ohledně zpovědi a poslušnosti vůči řádovému generálovi. - REINHARDT, Hernando de Mendoca (1562-1617), General Acquaviva, and the Controversy over Confession, Counsel, and Obedience. *Journal of Jesuit Studies* 4 (2017), s. 209-229.

⁶⁶⁷ Acquaviva byl řádovým generálem od roku 1580 až do své smrti v roce 1615. V literatuře se této otázce věnuje například Silvia MOSTACCIO, *Early Modern Jesuits between Obedience and Conscience during the Generalate of Claudio Acquaviva (1581-1615)*. Farnham 2014.

⁶⁶⁸ Toto privilegium měl řádu udělit papež Pavel III. - *Historie*, IV. díl, s. 418-419, citace s. 419.

⁶⁶⁹ *Historie*, IV. díl, s. 398.

⁶⁷⁰ *Historie*, V. díl, s. 624-625; *Historie*, VIII. díl, s. 677.

⁶⁷¹ *Historie*, VI. díl, s. 1262-1263. BURKE, *Black Legend*, s. 169.

⁶⁷² *Historie*, VII. díl, s. 1117. Jiné církevní řády často spadaly alespoň pod místní duchovní správu a vrchnost.

⁶⁷³ *Historie*, VII. díl, s. 1044.

Pojítkem mezi jezuitským řádem a Španělskem byla podle mnoha názorů osoba řádového generála - první čtyři pocházeli ze Španělska nebo z jím ovládaných území a být tak poddanými Španělska.⁶⁷⁴ Toto téma se ve Skálově rukopise rezonovalo poměrně výrazně. V počátcích existence řádu bylo obecně mnoho členů původem ze španělských území. V rukopise se v toto smyslu přímo dočteme, že „*Z té příčiny že všecko datum a podstata sekty jejich na tom nejhlavnějším slibu a závazku jich záleží: aby ve všech všudyž příčinách a naskrze řídili se a spravovali beze všeho rozmyslu a rozpakování samotou vůlí a rozkazem generála nebo vrchního správce sekty své, kterýž tak vždycky rodilý Španěl jest, anebo krále hispánského věrný a horlivý náhončí a podpaždník.*“⁶⁷⁵ Jezuité tak měli být španělskému králi zavázáni přísahou věrnosti,⁶⁷⁶ měli jej poslouchat a sloužit mu.⁶⁷⁷ Mimo to Skála zachytil také názor, že měli usilovat o to dostat všechna království pod jeho moc,⁶⁷⁸ a že členové řádu byli běžně pokládáni za španělské špehy.⁶⁷⁹ Celé toto spojení mělo podle Skálova rukopisu silně rezonovat v řadě zemí. Například ve Francii měly panovat obavy, že se španělský král snaží získat francouzskou korunu. Aby dosáhli tohoto svého cíle, měli francouzští jezuité působit problémy a napětí mezi králem a stavy.⁶⁸⁰ Moc Španělska měli mít jezuité za cíl upevnit na počátku 17. století také v oblasti dnešního Nizozemí.⁶⁸¹ Výrazný byl tento motiv také v souvislosti s děním v českých zemích, kdy v tomto kontextu bude tato problematika sledována v samostatné kapitole.

Skála však v rukopise doložil i případ, kdy toto spojení se španělskou korunou mohlo působit problémy jezuitům samotným. Zapsal událost z ostrova Terceira z Azorského souostroví. Místní obyvatelé neměli souhlasit s tím, že se španělský král zmocnil portugalské koruny a odmítali se stát jeho poddanými. Kvůli své „*upřímné náklonnosti a poslušnosti Hispánovi*“ měli jezuité tomuto jejich rozhodnutí odporovat, protože byli zavřeni do svého kláštera, aby nemohli mezi lidmi.⁶⁸²

⁶⁷⁴ Ignácius z Loyoly, Diego Lainez a Francisco Borgia pocházeli přímo ze Španělska, Everard Mercurian pocházel z oblasti Španělského Nizozemí (dnešní Belgie).

⁶⁷⁵ *Historie*, VI. díl, s. 1262.

⁶⁷⁶ *Historie*, VII. díl, s. 1372.

⁶⁷⁷ *Historie*, VII. díl, s. 1114; *Historie*, IX. díl, s. 338.

⁶⁷⁸ *Historie*, IX. díl, s. 137, 533.

⁶⁷⁹ *Historie*, I. díl, s. 1259; *Historie*, IV. díl, s. 1542.

⁶⁸⁰ *Historie*, VI. díl, s. 1259, 1261.

⁶⁸¹ *Historie*, X. díl, s. 81.

⁶⁸² K události mělo dojít v roce 1581. - *Historie*, VI. díl, s. 206-207.

Problematika poslušnosti jezuitů řádovému generálovi byla v 16. a 17. století poměrně diskutovaným tématem. Zejména údajné vazby jezuitského řádu skrze jeho nejvyšší představené se Španělskem bylo obávané. Toto spojení mělo výrazný vliv i ve Skálou zmíněné Francii, kdy toto údajné spojení mělo vyvolávat obecné obavy.⁶⁸³ Asi paradoxně se celý tento motiv začal ve velkém rozvíjet v době, kdy byla španělská monarchie ve špatné ekonomické situaci, zhoršené prvním státním bankrotem, došlo k porážce Armady a musela čelit revoluci v Nizozemí.⁶⁸⁴ Negativní obraz Španělska byl podporován také tzv. černou legendou, která byla ve druhé polovině 16. a v první polovině 17. století velmi vlivná.⁶⁸⁵ Současně byli díky slibu poslušnosti generálovi vyjmuti z podřízenosti světské i duchovní vrchnosti, což bylo v raném novověku také problematickým momentem. V důsledku tohoto mohli být vnímáni tak, že nemají větší vazby na zemi, ve které působili (často nepůsobili ve své domovině), a byli viděni jako cizí a škodlivý faktor.

Královrazi a teorie o tyranidě

„[...] že nejedni lidé pošetili nákvasou tou jezuitskou vydali se v to, aby směle a zjevně utrhali chvalitebnému životu nebožtíka krále Henrycha: ale i novému králi hrozili, že mu podobnou měrou pomohou z světa, jako otci.“⁶⁸⁶

Jezuité patřili mezi jedny z hlavních proponentů názoru, že papež měl právo sesazovat světská knížata, pokud to bylo uznáno za nutné.⁶⁸⁷ Jedním z krajních prostředků, jak toho mohlo být v případě nutnosti dosaženo, byla vražda panovníka. V raném novověku bylo pro obyčejného člověka takřka nemyslitelné zbavit svého panovníka života. Ten byl Božím zástupcem na Zemi a na trůn usedal z jeho milosti, a on i panovnická moc byly pevnou součástí Božího řádu.⁶⁸⁸ Jeho vražda by znamenala porušení tohoto řádu, což bylo pro tehdejšího jedince něčím nepředstavitelným. Názor o možnosti odstranit vrchnost, pokud by se ukázalo že je tyranem, nebyl v období raného novověku zcela novým – poprvé se tato

⁶⁸³ NELSON, *The Jesuits*, s. 23, 35-36.

⁶⁸⁴ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 323.

⁶⁸⁵ SWART, *The Black Legend*, s. 36-57.

⁶⁸⁶ *Historie*, VII. díl, s. 1024.

⁶⁸⁷ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 346.

⁶⁸⁸ Jean-Paul ROUX, *Král. Mýty a symboly*. Praha 2009, s. 224-226.

problematika objevila ve Francii v roce 1407 v souvislosti s vraždou Ludvíka z Valois. Tato představa byla záhy na kostnickém koncilu odsouzena jako kacířská. Tzv. teorie o tyranidě znovu významně „ožila“ na konci 16. století právě ve spojení s jezuitským řádem. Samotná myšlenka, že je možné zavraždit krále podle Paula Moroda mohla souviset s tím, že na konci 16. století byla představa posvátné monarchie z mnoha důvodů v krizi, a došlo k narušení stovky let platných názorů.⁶⁸⁹ Označení jezuitů jako královrahů a jejich spojení s teorií o tyranidě byly jedním z motivů, které byly s jezuitským řádem spojovány nejvíce. Také u Skály se jednalo o jeden z široce zastoupených a klíčových motivů jeho obrazu jezuitského řádu.

Jezuitský řád byl s teorií o tyranidě, tj. o možnosti odstranění panovníka chovajícího se vůči poddaným jako tyran, poměrně obsírně. Tento názor se poprvé objevil ve výše zmíněném roce 1407.⁶⁹⁰ Jezuité se tímto tématem zabývali, jelikož bylo součástí dobového práva a teologie, a jednalo se o poměrně komplikovanou problematiku.⁶⁹¹ V souvislosti s řádem se toto téma dostalo do povědomí díky dílu španělského jezuita Juana de Mariany, jehož práce byla v souvislosti s vraždou Jindřicha IV. v Paříži veřejně pálena. Mělo k tomu dojít poté, co pařížský parlament a zástupci Sorbonny spojili královu vraždu s jezuitou.⁶⁹² Podle Mariany teologové souhlasili s tím, že bylo možné legitimně odstranit dědičné krále pouze ve výjimečných důvodech, a to „*pokud jejich přetrvávající porušování pravého řádu, práv jejich poddaných, jejich vlastnictví, náboženství a práv je učinily netolerovatelnými, byla správná procedura jak to napravit. Pouze po této proceduře [...] mohlo být zakročeno proti tyranovi v určité obranné válce proti*

⁶⁸⁹ Tento názor uvádí se spojitostí s vraždou Jindřicha III. Jacquem Clémentem. - Paul Kleber MONOD, *The Power of Kings. Monarchy and Religion in Europe, 1589-1715*. 2001, s. 35.

⁶⁹⁰ V *Historii* je toto zmíněno v rámci několikrát uvedeného spisu *Odpor proti tomu vysvětlení neb Ohlášení pátera Cottona (Historie, VII. díl, s. 1042-1082)*.

⁶⁹¹ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 314. Že se jednalo o poměrně složitou otázku naznačuje také rozlišení, na jaký typ panovníka se mohla tato teorie vztahovat: „*Prima facie, bylo zabití nadřazeného a veřejné osoby osobou podřízenou a soukromou bylo v podstatě neomluvitelné. Akt tak muselo být možné v nějakém smyslu re-kategorizovat opatrným odlišnostmi. První a nejvíce konvenční bylo mezi panovníkem, který držel úřad legitimně, ale choval se jako tyran, a útočníkem a uzurpátorem.*“ (s. 315); „*[...] mnohem složitějším a běžnějším příkladem tyranidy byl legitimní panovník chovající se tyranský. Složitost spočívala v tom, že pro poddaného předpokládalo zabití vlastního legitimního nadřazeného právo soudit a potrestat nadřazeného.*“ (s. 316)

⁶⁹² Juan DE MARIANA, *De rege et regis institutione*, 1599. Nejen jeho dílo bylo po této královské vraždě odsouzeno. – HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 321-333. V literatuře například E. BRAUN, *Juan de Mariana*. Viz. s. 17, pozn. 48.

,veřejnému nepříteli'.⁶⁹³ Problematice tyranidy se věnoval také Marianův kolega, také Španěl, Francisco Suárez, který k tyranidě přistupoval jako k otázce teorie a doktríny. Právě díky jeho názorům mělo v učení jezuitů dojít ke spojení papežské moci a tyranidy.⁶⁹⁴

Podle jedné z pasáží ve Skálově rukopise se v souvislosti s teorií o tyranidě a jezuité měla projevovat specificky blízká vazba řádu na papežství, a to v podobě papežské klatby a vraždy panovníka. Mělo jít o „dva meče“ k prosazení papežské jurisdikce a určitého uplatnění názoru, že papež má nadřazené postavení nad světskými knížaty.⁶⁹⁵ Stejně měl být s touto teorií do jisté míry spojen názor o papežské nadřazenosti nad světskými knížaty, který měli jezuité také zastávat a obhajovat. Podle jednoho z textů ze Skálova rukopisu měli jezuité tento druhý názor převzít od assassínské sekty, ke které byli často přirovnáváni a měli ji dokonce v řadě ohledů předčít. Tento názor se ve Skálově rukopise poprvé objevil již na konci 16. století v souvislosti se sporem mezi řádem a pařížskou Sorbonnou.⁶⁹⁶ Podle jiného ze Skálových záznamů měli jezuité pokračovat ve staré assassínské praxi vražd králů a knížat. V tomto textu bylo zmíněno spojení mezi řádem, vraždami králů a prosazováním papežské nadřazenosti.⁶⁹⁷ V jiném záznamu v rukopise pak bylo uvedeno, proč měli být jezuité přirovnáváni k assassínům, následovně: „*Kterážto poslušnost slepá a právě hovadská, naplodila celého oboru křesťanskému až dosavad nazbyt nejvýbornějších a nejopovázlivějších vrahů a mordýřů.*“⁶⁹⁸

Jedním z velmi rozvinutých motivů ve Skálově rukopise bylo vyobrazení jezuitů jako královrahů. Toto téma se v *Historii* objevovalo zejména v zápisech věnovaném období přelomu 16. a 17. století. V této době byli jezuité spojováni

⁶⁹³ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 319.

⁶⁹⁴ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 333-337. Suárezovy názory v tomto ohledu rozebírá například Jean-Paul COUJOU, *Political Thought and Legal Theory in Suárez*. In: *A Companion to Francisco Suárez*, editoval Victor S. SALAS-Robert L. FASTIGGI. Leiden 2015, s. 29-71.

⁶⁹⁵ *Historie*, VII. díl, s. 1040, 1274-1275.

⁶⁹⁶ *Historie*, VI. díl, s. 1267.

⁶⁹⁷ Nejvíce byla tomuto spojení věnována pozornost ve spise, který adresovala pařížská univerzita královně-vdově Marii Medicejské, a který byl reakcí na *Lettre Déclaratoire* Piera Cottona Skála název spisu přeložil jako *Slavné Akademie pařížské věrná výstraha J[ejí] M[ilosti] královně vdově a vladařce, knížatům z královské krve pošlým i jiným nejvyšším ú[ředníkům] a s[oudcům] z[emským] Koruny francké k dobrému sepsaná*. Celý text viz. *Historie*, VII. díl, s. 1035-1042, zmínka o assassínech s. 1036.

⁶⁹⁸ *Historie*, VII. díl, s. 594.

s několika úspěšnými i neúspěšnými pokusy o životy evropských knížat a panovníků. Za vinu jim byly kladeny zejména smrt francouzských králů Jindřicha III. a Jindřicha IV., a nizozemského místodržícího Viléma I. Oranžského.⁶⁹⁹ Skála v rukopise jezuitů spojil pouze s úmrtími posledních dvou jmenovaných. Jezuité podle příslušných pasáží v rukopise měli stát také za pokusy o vraždu anglické královny Alžběty I. a jejího nástupce Jakuba I.

Se smrtí Viléma Oranžského byli jezuité ve Skálových záznamech krátce zmíněni v rámci „vyznání“ sepsaného jeho vrahem Balthasarem Gérardem. V něm se měl přiznat, že o svém záměru svěřil celkem třem jezuitům a jednomu františkánovi, „kteří mu to jeho předsevzetí velmi schvalovali, vykonání skutečnému posilňovali, a po spáchání ho mučednickou korunou v nebesích konečně slibovali.“⁷⁰⁰ V tomto případě měli jezuité vystupovat jako podporovatelé jeho činu, za který měl navíc údajně očekávat finanční odměnu. Ačkoliv byl Vilém Oranžský významným protestantským představitelem, Skála se více o jeho smrti nezmiňoval. Skála v rukopise také zmínil, že jezuité měli podpořit úmysl zavraždit jeho syna Mořice.⁷⁰¹

Skála ve svém rukopise prakticky opominul smrt francouzského krále Jindřicha III., na které se měli jezuité podílet. Záznam o jeho vrahovi, Jacquesi Clémentovi, se objevil pouze stručně v rámci jiného textu věnovaného jezuitům. V něm se dočteme, že jeho vyobrazení mělo být součástí oltáře umístěného na tajném místě, před kterým docházelo k modlitbám jezuitů, a který měli ukazovat těm chtějícím spáchat podobný čin jako Clément.⁷⁰²

Naopak velkou pozornost Skála věnoval smrti Jindřicha IV. Navarrského. O jeho život měli podle textu rukopisu jezuité usilovat dlouhodobě - byli spojováni se dvěma neúspěšnými pokusy o jeho vraždu v 90. letech 16. století,⁷⁰³ v jehož důsledku byli jezuité z Francie, resp. její části, na několik let vyhnáni. Úspěšným

⁶⁹⁹ BURKE, The Black Legend, s. 168.

⁷⁰⁰ *Historie*, VI. díl, s. 349.

⁷⁰¹ K tomuto činu však podle rukopisu nakonec nedošlo. - *Historie*, VI. díl, s. 1452. Jezuité měli vydat i obranný spis proti nařčením, že byli do tohoto úmyslu jakkoli zapojeni. Pierre Panne d'Ypre, který měl čin vykonat, měl dosvědčit, že jej k činu měli přesvědčit jezuité z Douai. - Robert ABBEPBAUM, *Terrorism before Letter. Mythography and Political Violence in England, Scotland and France, 1559-1642*. Oxford 2016, s. 174.

⁷⁰² *Historie*, VII. díl, s. 1091.

⁷⁰³ Jezuité měli podle textu v *Historii* stát již za prvním pokusem o králův život v roce 1593 (*Historie*, VI. díl, s. 1168-1169). Útočník z roku 1594, Jean Chatel, měl být dříve žákem jezuitské koleje, čímž došlo k jeho spojení s řádem jako takovým. - *Historie*, VI. 1293-1297. Oba tyto pokusy uvedl také DURH, *Bajky o jezuitech*, s. 700-705.

byl až o řadu let později atentát z rukou Françoise Ravailaca. V souvislosti s královou smrtí v rukopise nalezneme dvě strany textu, v nichž byly uvedeny různé předpovědi a znamení, které měly královu smrt předpovídat.⁷⁰⁴ Zajímavé pak jsou spisy zařazené do textu rukopisu bezprostředně po vylíčení událostí kolem králova vraha a jeho osudů. Podle Skálových slov se mělo jednat o plná znění tří dobových spisů. Prvním bylo *Lettre Declaratiore* králova jezuitského zpovědníka Pierra Cotona.⁷⁰⁵ Ten byl následován dvěma reakcemi na tento spis, které měly vyvracet argumenty použité Cotonem na obranu řádu. Jeden měla vytvořit pařížská Akademie,⁷⁰⁶ druhým byl rozsáhlý anonymní „*Odpor*“ proti Cotonovu spisu.⁷⁰⁷

Obsáhleji se Skála věnoval také údajným jezuitským pokusům připravit o život anglické panovníky. V rukopise bylo Skálou zaznamenáno několik pokusů připravit o život Alžbětu I. K prvnímu spiknutí proti královně mělo dojít již v roce 1581, avšak bylo odhaleno a důsledky měla být poprava Edmunda Campiona a vydání prvního anglického protijezuitského mandátu.⁷⁰⁸ Podle jiné pasáže ve Skálově rukopise byli jezuité spojeni s neúspěšným pokusem Williama Parryho v roce 1585 a jeden člen řádu, William Crichton, měl být v této souvislosti vyslýchán a uvězněn.⁷⁰⁹ U Skály se dočteme také o zapojení Johna Ballarda do Babingtonova spiknutí s cílem odstranit královnu Alžbětu a nahradit ji její katolickou sestřenicí, skotskou královnou Marií.⁷¹⁰ Naposledy měli být jezuité

⁷⁰⁴ Veškeré texty spojené se smrtí Jindřicha IV. Navarrského zabírají přes 80 stran Skálova rukopisného textu. – *Historie*, VII. díl, s. 1006-1082. Dočteme se zde o dění po králově smrti, reakcích evropských panovníků a papeže, a také o přípravách královského pohřbu. Poměrně podrobně se věnoval procesu s Francoisem Ravailacem a tomu, co následovalo po jeho popravě. Na s. 1082-1090 se pak nachází spis věnovaný sporům mezi jezuitu a pařížskou Akademií který měl ještě více rozvést a potvrdit škodlivost jezuitů pro Francii. Přehled znamení, která měla předpovídat královu smrt se pak nacházejí na s. 1014-1015.

⁷⁰⁵ *Historie*, VII. díl, s. 1028-1035. V literatuře například NELSON, *The Jesuits*, s. 168-169.

⁷⁰⁶ Jednalo se o spis pařížské Akademie určený královně-vdově Marii Medicejské. – *Historie*, VII. díl, s. 1035-1042. Plný název v této práci viz. s. 107, pozn. 499.

⁷⁰⁷ „*Odpor*“ proti Cotonovu spisu také adresovaný královně-vdově. – *Historie*, VII. díl, s. 1042-1082. Plný název viz. s. 108, pozn. 500. Ten je z nich rozsáhlejší a zabýval se třemi otázkami: „*I. důvod, že jezuiti učí lidi krále a moci světa úkladně mordovati, a z poslušnosti jejich nevázně se vynímali: i toho učení svého všelijak urputně zastávají*“ (s. 1044); „*II. důvod, že jezuiti totéž učení bludné i samými skutky a účinky svými nešlechetnými, potvrzují a do..icují*“ (s. 1060); „*III. důvod, že jezuiti jsou vinni mordem tím, kterýž jest nad osobou Jindřicha IV. krále úkladně proveden*“ (s. 1066).

⁷⁰⁸ *Historie*, VI. díl, s. 202-204.

⁷⁰⁹ *Historie*, VI. díl, s. 416-422. Crichton měl následně zůstat ve vězení až do roku 1593, kdy se jej královna měla rozhodnout ho pro jeho vysoký věk propustit. – *Historie*, VI. díl, s. 1037. Parry měl být pro svůj čin údajně „naverbován“ jezuitu. – APPELBAUM, *Terrorism before Letter*, s. 120. Z literatury o Williamu Crichtonovi například Thomas C. McCOOG, *Converting a King: William Crichton and King James VI and I*. *Journal of Jesuit Studies*, 7 (2020), s. 11-33.

⁷¹⁰ *Historie*, VI. díl, s. 467-476. V témže roce měli jezuité navíc údajně navádět španělského krále Filipa II., že má díky manželství s Marií I. dědičné právo na anglickou korunu. – *Historie*, VI. díl, s.

spojení s pokusem připravit královnu o život v roce 1598.⁷¹¹ Také tento pokus byl neúspěšný.

Značnou pozornost Skála ve svém díle věnoval spiknutí střelného prachu, o kterém měli mít jezuité podle rukopisu minimálně povědomí. Jezuita Henry Garnet se o něm měl dozvědět v rámci zповědi jiného člena řádu, Grenvella.⁷¹² Měl to být právě Garnet, kdo byl ve spojení se spiknutím zatčen a po procesu popraven.⁷¹³ Dalším dvěma jezuitům, otci Balduinovi a otci Hugu Owenovi, kteří byli do dění také zapojeni, se mělo podařit uprchnout do Bruselu, odkud je španělský místodržící odmítal vydat. Balduin měl být později polapen v oblasti Říše, poslán do Anglie, a nakonec králem omilostněn.⁷¹⁴

Mimo zmíněné případy měli být podle jedné z pasáží v *Historii* jezuité součástí pokusu připravit o život hraběte Mansfelda v roce 1621. Samotný úmysl neměl vzejít přímo z jejich řad, ale údajně s ním měli být „*hrubě dobře nápomocni*“. Měli to být právě oni, kdo přesvědčil neapolského vojáka, aby se o čin pokusil. Za to mu měli slíbit mučednictví a slávu, pokud by při tom zahynul.⁷¹⁵

Z královražd a teorie o tyranidě se staly jedny z nejsilnějších motivů spojovaných s jezuitským řádem, a byly součástí černé jezuitské legendy. Spojení jezuitů s teorií o tyranidě bylo značně sporné. Teorie o tyranidě byla součástí dobového politického myšlení a jezuité tak nebyli jedinými, kdo se touto otázkou zabýval.⁷¹⁶ Přesto byla považována za specifickou jezuitskou doktrínu, kterou řád obhajoval, a

464-465. I po tomto neúspěšném pokusu se měli jezuité údajně pořád snažit dostat na anglický trůn katoličku Marii: "*Jezuiti a pak ta rota papeženská, kteříž na královně Marii, jako na nějakého Boha zemského bedlivý pozor mají, a spoléhají, vyzkoumajíce toho, že ona jest na zdraví svém zničena, a snad ani pro to dlouho živa neostane, tedy postarají se o to tím snažněji, aby královně Alžbětě tím dřívěji pomohli z světa nežli by Marie umřela, a tudy náboženství své zase v zemi její ještě za Marie sobě utvrdili.*" - *Historie*, VI. díl, s. 536.

⁷¹¹ Jeden anglický námořník byl údajně pobídnut jezuitou Walpolem, aby zabil ji a vévodu z Essexu. - *Historie*, VI. díl, s. 1459-1462.

⁷¹² S tímto souvisí také problematika jezuitů-zpovědníka, která bude sledována v jedné z následujících podkapitol.

⁷¹³ *Historie*, VII. díl, s. 383-392. O uvěznění a osudu Garneta Skála psal na s. 384-389. Následně do *Historie* přeložil také text obrany Garneta, kterou sepsal Andrea Eudaemon-Joannis v roce 1616 (*Historie*, VII. díl, s. 392-410). Také Garnet vystupoval v rámci jezuitských bajek – DUHR, *Bajky o jezuitách*, s. 904.

⁷¹⁴ *Historie*, VII. díl, s. 976. Naopak Bernard Basset tvrdí, že Owen chycen a následně popraven. – BASSET, *English Jesuits*, s. 55.

⁷¹⁵ *Historie*, X. díl, s. 301.

⁷¹⁶ Možností vraždy se v rámci teorie o odporu nebo monarchomachie věnovali například Theodor Béza, George Buchana či François Hotman. – APPELBAUM, *Terrorism before Letter*, s. 61-62.

současně i za nástroj k prosazování papežského názoru o nadřazenosti nad světskými panovníky.⁷¹⁷

Skála do svého díla zaznamenal prakticky všechny královraždy a pokusy o ně, do kterých měli být jezuité nějakým způsobem zapojeni. Ne vždy však bylo jejich zapojení do uvedených činů zcela potvrzeno. Jednalo se například o vraždu Viléma Oranžského, která se i přesto stala součástí Jesuiten-Fabeln.⁷¹⁸ Skála se naopak rozhodnul prakticky opominout násilnou smrt francouzského krále Jindřicha III., kdy v tomto případě byli jezuité s tímto činem spojováni již od doby jeho spáchání.⁷¹⁹ Význačnou roli v tomto jeho rozhodnutí mohl hrát fakt, že francouzský král byl katolíkem a Skála se soustředil především na panovníky protestantské. Lze však argumentovat, že uvedené zapojení jezuitů do jeho smrti by naopak mohlo ještě více doložit škodlivost řádu pro kohokoliv, bez ohledu na náboženské vyznání. Jelikož však tyto činy neměli jezuité vykonávat sami, nýbrž prostřednictvím dalších osob, rozvinul se ve spojení s tím také motiv jezuitů jako manipulátorů.

Možnosti vlivu a manipulace ze strany jezuitů

*„[...] císař Matyáš spolu s arciknížetem Ferdinandem (dle znění slov formálních na počátku dedukcí stavů království českého podobojí) byli namluveni na to skrze větší díl tehdejších nejvyšších úředníků a soudců zemských z návodu jezuitů a učedníkův jejich vysoce škodlivých náboženství podobojí, protivníkův tuhých
[...]"⁷²⁰*

Jezuitský řád se brzy po svém založení rychle rozšířil a stal se poměrně vlivným. Došlo k tomu zejména díky některým jeho členům, v počátcích s velkou pomocí Ignácia z Loyoly. Řada členů řádu se dostala v mnoha zemích na významné pozice, ze kterých mohli poskytovat nejen duchovní, ale i politické rady. Stalo se tak v době, kdy rostly nároky na odbornost v administrativě jednotlivých států, a kdy součástí tohoto procesu nebyli často pouze jezuité, ale také příslušníci dalších

⁷¹⁷ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 322.

⁷¹⁸ DUHR, *Bajky o jezuitech*, s. 901.

⁷¹⁹ Také jeho smrt se stala součástí jezuitských bajek. – DUHR, *Bajky o jezuitech*, s. 698-700.

⁷²⁰ *Historie*, VIII. díl, s. 475.

náboženských řádů.⁷²¹ Nicméně jezuité byli v tomto směru velmi úspěšní. Již samotné jezuitské Instrukce zdůrazňovaly potřebu získat podporu a sympatie bohatých, což však nebylo vždy bez problémů.⁷²²

Podstatný vliv měli jezuité získávat prostřednictvím svých škol, jelikož mezi jejich studenty patřily velmi často osoby, které později zastávaly funkce se správě zemí či zastávali jiné významné pozice. Ačkoliv jezuité poskytovali vzdělání i nemajetným studentům, jejich hlavním cílem měli být studenti ze šlechtických a bohatých rodin.⁷²³ Jejich absolventi byli velmi často velkými podporovateli řádu. Navíc byli vychováni v jezuitských myšlenkách a často se předpokládalo, že se i nadále ve svém životě řídí radami a výchovou získanými během studia, a také že jsou stále v kontaktu se svými bývalými učiteli. Touto cestou si měl řád udržovat nepřímý vliv na politické a další rozhodování.⁷²⁴ Jezuité bývali oblíbení také například jako dvorští kazatelé, kdy i tato pozice byla považována za velmi vlivnou s možností dosahu na šlechtu přítomnou u knížecího nebo panovnického dvora.⁷²⁵ Jezuité byli vyhledáváni také jako zpovědníci, často právě vyššími vrstvami. V důsledku toho se mohly role, ze kterých mohli poskytovat politické či jiné rady, často překrývat.⁷²⁶ Právě tyto rozmanité pozice a s nimi spojený vliv přispívaly k tomu, že byli jezuité vnímáni jako osoby, které mohly ovlivňovat, významná rozhodnutí.

Jezuité měli podle textů zařazených Skálou do rukopisu získat vliv na několika evropských panovnických dvorech, včetně toho papežského. To bylo jistě částečně založeno na skutečnosti, že řádový generál od počátku existence této funkce měl povinnost sídlit v Římě. Zejména Ignácius z Loyoly měl mít možnost ovlivňovat papežská rozhodnutí týkající se řádu.⁷²⁷ Na stránkách Skálova rukopisu nalezneme zmínky o vlivu jezuitů na řadě katolických dvorů. Dočteme se například o jejich praktikách u dvora císaře Ferdinanda I. a říšských arcibiskupů.⁷²⁸ Nemalý vliv měli

⁷²¹ BRAUN, *Jesuits as Counsellors*, s. 176.

⁷²² SCAGLIONE, *Liberal Arts*, s. 63-64.

⁷²³ MARTIN, *Jesuit Mind*, s. 59; Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století). III. Náboženství, magie, osvěcenství*. Praha 2006, s. 122.

⁷²⁴ MARTIN, *Jesuit Mind*, s. 63.

⁷²⁵ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 14.

⁷²⁶ BRAUN, *Jesuits as Counsellors*, s.177.

⁷²⁷ Viz. již jeho výše zmíněná intervence u papeže v důsledku údajného vlivu na Karla V. ve věci residenční povinnosti španělského duchovenstva. - s. 119 této práce.

⁷²⁸ *Historie*, IV. díl, s. 161.

mít podle několika záznamů jezuité u císaře Karla V. V rukopise se v tomto ohledu dočteme o jejich úsilí bránit císaři ve svolání obecného duchovního sněmu,⁷²⁹ a také jejich již několikrát zmíněný údajný vliv na císařovo rozhodnutí stran residenční povinnosti duchovenstva ve Španělsku.⁷³⁰ Určitý vliv měli mít podle rukopisu jezuité ve Španělsku také za vlády Filipa II. V roce 1602 se jej měli pokoušet přesvědčit, že pozice královny Alžběty je oslabená a že bude snadné Anglii v dané době obsadit a královnu odstranit.⁷³¹ Podle Skálových záznamů měli svůj vliv jezuité hojně uplatňovat na francouzském dvoře. Podle jedné z pasáží měli vliv na krále uplatnit ve spojení s jejich snahami vstoupit do Navarry a Beárnu, kdy „*skrze svou neustálou snažnost vyžebrali sobě milost tu na králi Henrychovi, že jest jim povolil se tam přestěhovati, namluvivše ho k tomu [...]*“.⁷³²

Poněkud obsírněji Skála v rukopise zaznamenal vliv jezuitů v Uhrách a v tamních záležitostech. Podle jednoho ze zápisů mělo v důsledku jezuitských rad dojít k přerušení války s Turkem a „zmenšení“ Uherského království.⁷³³ Velmi vlivným měl být podle rukopisu jezuita Péter Pázmány, arcibiskup ostráhomský. Podle pasáže v *Historii* hrát roli v prosazení arciknížete Ferdinanda za budoucího uherského krále po Matyášovi. V textu se dočteme, Pázmány že „*podivnými prostředky a způsoby*“ údajně získal podporu některých uherských katolických šlechticů a mělo se mu podařit toto rozhodnutí skrze stavy prosadit.⁷³⁴ Jiný záznam zmiňoval ohrazení se uherských stavů proti vlivu jezuitů na císařském dvoře, který tam měli prosazoval jak zmíněný Pázmány, tak kardinál Melchior Khlesl, jezuitští „*náhončí a učedníci*“.⁷³⁵ Skála uvedl také příklad vlivu jezuitů v Sedmíhradsku. Podle záznamu k roku 1597 se měl sedmíhradský kníže rozhodnout pod vlivem jezuitů oblehnout Temešvár což nakonec skončilo neúspěchem.⁷³⁶

Jezuitskému řádu se podařilo získat velký vliv na společenské elity díky školám a vzdělání.⁷³⁷ Právě touto cestou mělo docházet k budování kontaktů a vlivu na

⁷²⁹ *Historie*, IV. díl, s. 174-175.

⁷³⁰ Viz. str. 119 této práce.

⁷³¹ *Historie*, VII. díl, s. 62. Uvedeno v rámci protijezuitského mandátu z daného roku.

⁷³² *Historie*, VII., díl, s. 747.

⁷³³ *Historie*, IX. díl, s. 130-131.

⁷³⁴ *Historie*, VIII. díl, s. 581.

⁷³⁵ V textu rukopisu označen jako „Pezmann“. - *Historie*, IX. díl, s. 625.

⁷³⁶ Skálův zápis nezmiňoval jméno sedmíhradského knížete. V daném roce jím byl Zikmund Báthory. - *Historie*, VI. díl, s. 1437.

⁷³⁷ DOERING-MANTEUFFEL, *Jesuiten-Fabeln*, s. 367. O jejich vlivu na vzdělání a výchovu v 17. a 18. století v oblasti dnešního Německa například WOLF, *Feinde der Aufklärung*, s. 259-275.

osoby, které se později mnohdy podílely na chodu měst i státních celků - různé úředníky, světská knížata a panovníky, ale také klérus.⁷³⁸ To bylo jedním z důvodů, proč na ně bylo velmi často nahlíženo negativně, a to jak protestanty,⁷³⁹ tak také mnoha katolíky.⁷⁴⁰

Takovéto formy jezuitského vlivu, skrze jejich příznivce, nalezneme ve Skálově rukopise zmíněné na několika místech. Podle jedné z pasáží byli jezuité považováni za příčinu nesnázi v roce 1596 v Prusku a ve Švédsku, kde měly vznikat problémy lidé „z *nabádání roty jezuitské*“.⁷⁴¹ Vlivu svých podporovatelů měli jezuité podle rukopisu ve velké míře využívat ve Francii. Podle jednoho ze záznamů pomocí svého „*fedrovníka*“ měli získat audienci u krále ve Verdunu, aby u něj žádali o možnost vrácení řádu do země.⁷⁴² Přímluvy za jejich návrat měly pokračovat, kdy „*jeden z předních jezuitů, ležel králi neustále v uších, a připomínal mu zakázání jeho*“. K tomu se za řád měli přimlouvat také královský sekretář a další osoby. Nakonec se jezuitům mělo podařit získat královský souhlas s návratem řádu.⁷⁴³ Obdobně se jezuitům s pomocí svých „*náhončích a fedrovníků*“ mělo podařit dostat do Troyes v Champagni.⁷⁴⁴ Právě podobný vliv byl podle jedné z pasáží v rukopise jedním z důvodů odporu proti vzniku jezuitské školy zvedl v jednom ze švýcarských kantonů odpor, jelikož jezuité měli mít ve svých školách vliv na své žáky tak, „*aby dle rady a naučení jejich všecko všudyž v zemi jejich naruby převraceli*“.⁷⁴⁵

Jezuité se během poměrně krátké doby stali vyhledávanými zpovědníky. Zpočátku působili jako zpovědníci obyčejných lidí a sekulárního kléru. Postupně však byli pro tuto pozici vyhledáváni i vyššími společenskými vrstvami, až se z nich začali

⁷³⁸ MARTIN, *Jesuit Mind*, s. 63.

⁷³⁹ U protestantů byly obavy spojovány s faktem, že na jezuitské školy často posílaly své děti získat dobré vzdělání. Současně se ale obávali, že jejich pobyt na jezuitských školách ovlivní jejich víru a konvertují. - Thomas KAUFMANN: Religious, Confessional and Cultural Conflicts among Neighbours: Observations on the Sixteenth and Seventeenth Centuries. In: *Orthodoxies and Heterodoxies in Early Modern German Culture*, editoval Ralph C. HEAD-Daniel CHRISTENSEN. Leiden 2007, s. 110-111.

⁷⁴⁰ Mimo jiné těch, kteří se stavěli proti jejich vzdělávací činnosti. -VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, s. 125.

⁷⁴¹ *Historie*, VI. díl, s. 1375-1378. Jezuité měli „namluvit“ polského krále Zikmunda, aby přiměl pruská evangelická města vrátit evangelické kostely katolíkům, kterým byly předtím zabaveny, a aby vrátil katolické náboženství do Švédska.

⁷⁴² I další osoby, například královský „portmistr“ a další osoby měli přemlouvat krále, aby umožnil celému jezuitskému řádu návrat do Francie. - *Historie*, VII. díl, s. 119.

⁷⁴³ *Historie*, VII. díl, s. 184-185. Citace s. 184.

⁷⁴⁴ *Historie*, VII. díl, s. 1214.

⁷⁴⁵ *Historie*, VII. díl, s. 1113-1118. Citát s. 1116.

stávat zpovědníci světských knížat.⁷⁴⁶ Asi největšího úspěchu v tomto ohledu jezuité dosáhli v první polovině 17. století, kdy zpovědníka-jezuitu mělo několik evropských katolických panovníků.⁷⁴⁷ V 16. a 17. století bylo poměrně běžným jevem, že politická rozhodnutí byla podřízena také morálnímu hodnocení, svědomí dané osoby. Právě v tomto momentě mohli podle dobového názoru jezuité svého postavení zpovědníků jak ve svůj,⁷⁴⁸ tak také ve prospěch papeže. Působení jezuity jako zpovědníka knížete či panovníka problematické i v rámci samotného řádu, jak se ukázalo na přelomu uvedených století,⁷⁴⁹ nejen z pohledu kritiků řádu. Skála několik podobných příkladů ve své *Historii* doložil. Jedním z nich byl například bezdětný sedmihradský kníže Zikmund, který se měl v roce 1598 „*dát lstivě navěsti*“ svým jezuitským zpovědníkem k tomu, aby odkázal všechny své majetky církvi.⁷⁵⁰

Z konkrétních jezuitských zpovědníků Skála jmenovitě uvedl Pierra Cotona, zpovědníka francouzského krále Jindřicha IV. V souvislosti s ním se otázka vlivu královského zpovědníka-jezuity ve Skálově rukopisu výrazně objevovala v souvislosti s návratem řádu do Francie. Jeho prostřednictvím se jezuitům podle textu rukopisu podařilo uspět v jeho snaze o odstranění sloupu, tzv. Pyramis, stojícím v Paříži. Ten byl postaven na památku vyhnání jezuitů ze země a byl na něm zveřejněn dekret, kterým bylo toto královské rozhodnutí na konci 16. století vyhlášeno.⁷⁵¹ Coton v *Historii* vystupoval také ve spojení se smrtí krále Jindřicha. Ve svém spise určeném královně-vdově Marii Medicejské Coton obhajoval

⁷⁴⁶ HÖPFL, *Jesuit Political Thought*, s. 15-16. Problematické zpovědníků, jejich možného vlivu na panovníka a jeho politické rozhodování, příruček pro zpovědníky a další se na příkladu Francie a Španělska věnovala např. Nicole REINHARDT, *Voices of Conscience. Royal Confessors and Political Counsel in Seventeenth-Century Spain and France*. Oxford 2016. Ve Skálově době pak byly například obecně známé blízké vazby mezi jezuitou a Ferdinandem II. - BIRELEY, *Religion and Politics*. Viz. s. 18, pozn. 49.

⁷⁴⁷ Zpovědníka-jezuitu měl již zmíněný král a císař Ferdinand II a také jeho nástupce Ferdinand III. Jezuitského zpovědníka měl také kurfiřt Maxmilián Bavorský, či francouzští králové Jindřich IV. Navarrský a Ludvík XIII. - BIRELEY, *The Jesuits*. Viz. s. 18, pozn. 49.

⁷⁴⁸ BRAUN, *Jesuits as Counsellors*, s. 182.

⁷⁴⁹ REINHARDT, Hernando de Mendoca, s. 209-229.

⁷⁵⁰ *Historie*, VI. díl, s. 1465. Jednalo se o stejného knížete jako v pozn. 736.

⁷⁵¹ *Historie*, VII. díl, s. 251. Vyhnání jezuitů z Francie a postavení Pyramis, včetně jejího popisu, se Skála věnoval v VI. díl, s. 1301-1304. Ve spojení s odstraněním Pyramis po návratu jezuitů do Francie Skála do *Historie* zaznamenal také různé spisy, které ve spojení s touto událostí vznikly, například spis ve kterém „naříkala“ samotná Pyramis (VII. díl, s. 252-255). Dočteme se také o tom, co dalšího se ve spojení s návratem jezuitů do Francie dělo na různých místech a také o prorocství, které se mělo v tom roce 1605 naplnit a které bylo spojeno s králem (*Historie*, VII. díl, s. 255-256).

jezuitský řád proti jeho údajnému spojení s vraždou krále. I přes složitou situaci si měl Coton pozici královského zpovědníka udržet i nadále.⁷⁵²

S postavením jezuitů jako zpovědníků obecně souvisela otázka zpovědního tajemství a jeho neporušitelnosti, a to zejména v případě, že se zpovědník dozvěděl o úmyslu připravit panovníka o život. Ve Skálově *Historii* bylo toto téma reflektováno ve spojení se zmíněnou smrtí Jindřicha IV.⁷⁵³ Tento motiv se v *Historii* objevil také v zápisech souvisejících se spiknutím střelného prachu, o kterém se měl jezuita Henry Garnet dozvědět právě během zpovědi. Právě kvůli zpovědnímu tajemství o tom úmyslu však nikoho neinformoval.⁷⁵⁴ Tento motiv se ve Skálově rukopise objevil i u popisu dění v českých zemích v kontextu vyhnání jezuitského řádu. Jeho členové se měli podle textu dovídat v rámci zpovědi různá tajemství,⁷⁵⁵ a kdy „*při zpovědích šeptavých, skrze něž všelijaké tajnosti domácí velmi subtylně a nepatrně vyzvídají*“.⁷⁵⁶

Na jezuitský řád bylo pohlíženo s podezřením z mnoha důvodů již od jeho počátků. Jedním z nich byla právě rychlost, s jakou si jezuité dokázali získat podporu světských i duchovních knížat, a jejich blízkost centrům moci dávala vzniknout obavám z ovlivňování a manipulace politických a dalších rozhodnutí. Z pozice zpovědníků mohli jezuité velmi dobře prosazovat zájmy svého řádu.⁷⁵⁷ Za velmi problematické pak bylo vnímáno postavení jezuitů jako zpovědníků především na panovnických dvorech. Převládal názor, že zpovědník má poměrně velký vliv na rozhodnutí svých svěřenců.⁷⁵⁸ Mohli také například prosazovat určité směřování panovnických rozhodnutí. Tak tomu mělo být například u jezuitu Williama Lamormainiho, který měl u Ferdinanda II. prosazovat tvrdý postup vůči protestantům.⁷⁵⁹ Také zmíněné zpovědní tajemství bylo hojně diskutovanou otázkou. Jeho dodržování bylo v souladu s katolickou morální teologií, kdy „*kněz,*

⁷⁵² *Lettre Declaratoire, Historie*, VII. díl, s. 1027-1035. Kritika jeho postu jako královského zpovědníka se široce objevila v jednom ze spisů, které reagovaly na jeho *Lettre*. – *Historie*, VII. díl, s. 1042-1082. V literatuře například REIHARDT, *Voices of Conscience*, s. 324-327.

⁷⁵³ *Historie*, VII. díl, s. 1041, 1052.

⁷⁵⁴ Poněkud „upravené“ informace ze zpovědi měl Garnet říci až v rámci vyšetřování celého spiknutí, „*vyrozuměvše přitom všechno šibalství Garnetovo, jak on licoměrně s ním zachází.*“ (s. 384) – *Historie*, VII. díl, s. 384-389.

⁷⁵⁵ *Historie*, VIII. díl, s. 677.

⁷⁵⁶ *Historie*, IX. díl, s. 137.

⁷⁵⁷ DONNELLY, *Jesuit Writings*, s. 208.

⁷⁵⁸ VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, s. 123.

⁷⁵⁹ O'MALLEY, *The Society of Jesus*, s. 231.

který se dozvěděl něco v rámci zpovědního tajemství nevěděl nic, pokud to zajímalo jakéhokoliv nadřízeného nebo soud.“⁷⁶⁰ To podle tehdy rozšířených názorů nebylo jezuity vždy dodržováno. Zpovědi pro ně měly být způsobem, jehož prostřednictvím měli získávat informace. Členové řádu údajně povinnost svěřovat se s informacemi, které během zpovědi vyslechli, řádovému generálovi, a ten s nimi pak může nakládat dál dle svého rozmyslu. Celkově se jednalo o citlivou problematiku, která byla často zdůrazňována jezuitskými kritiky.⁷⁶¹

Motiv nepřítelů, narušitelů míru a soužití, buřiči

„že jak jezuiti tak i jiní kněží papeženská na větším díle byli by na jedno zrádcovské brdo tkáni, a v tom se jednomyslně a potutedlně spunktovali, aby věrné a poslušné královny Alžběty poddané proti ní pozdvihli, z povinné poslušnosti vyvedli. Ostatní obyvatele papeženské k tomu pak ponoukli a pošťvali, aby náboženství římské v zemi, nemohlili by jináč, třebas i válečnou mocí sobě utvrdili a osvobodili.“⁷⁶²

Mezi jeden z nejvíce rozšířených motivů spojovaných s jezuitským řádem patřilo jejich vyobrazení v podobě narušitelů míru a soužití, jako buřičů a cizinců. Jezuité byli mnohdy vnímáni jako nebezpečí pro obecní pokoj v dané zemi či oblasti. Pro společnosti, bez ohledu na jejich velikost, byl mnohdy již příchod nových katolických duchovních vnímám negativně, měl narušovat dosavadní fungování, vazby a náboženskou koexistenci.⁷⁶³ Jezuité bývali často vnímáni jako narušitelé rovnováhy, jelikož měli způsobovat problémy a napětí ve společnosti.⁷⁶⁴ Mnohdy měli také podporovat katolické obyvatele v nepokojích směřovaných proti jejich protestantské vrchnosti, jak tomu bylo například v několika případech v oblasti

⁷⁶⁰ HÖFPL, *Jesuit Political Thought*, s. 145, 324.

⁷⁶¹ REINHARDT, Hernando de Mendoca, s. 221.

⁷⁶² *Historie*, VII. díl, s. 61.

⁷⁶³ Toto jejich působení, často označované jako „misie“, bylo považováno za velmi efektivní způsob narušování zejména náboženské koexistence. – Keith P. LURIA, *Sacred Boundaries. Religious Coexistence and Conflict in Early Modern France*. Washington 2005, s. 48.

⁷⁶⁴ Kolja LICHY, *Das Böse ist immer und überall. Antijesuitismus in Polen-Litauen um 1600*, in: *Streitkultur und Öffentlichkeit im konfessionellen Zeitalter*, editoval Henning P. JÜRGENS-Thomas WELLER. Göttingen 2013, s. 66-67.

Spojených Provincí.⁷⁶⁵ Nebylo tedy překvapivé, že se obyvatelé stavěli k jezuitům velmi často nepřátelsky a nepřáli si jejich přítomnost ve svých řadách. A to nejednou bez konfesijního rozdílu – s obavami na nově příchozí jezuitu pohlíželi jak nekatolíci, tak v řadě případů také katolíci. Někdy nebyly bezproblémové ani jejich vztahy s katolickou vrchností.⁷⁶⁶

Pomocí vybraných záznamů Skála vykreslil jezuitu jako narušitele míru a pokoje poměrně široce během jejich působení ve Francii, kde měli být takto vnímáni dlouhodobě. Skrze vybrané pasáže ve svém rukopise zachytil řadu takových případů. Argumentace pracující s obrazem jezuitů jako narušitelů pokoje a starých zvyků byla velmi výrazná v rámci letitého sporu mezi pařížskou Sorbonnou a jejich řádem. Již v prvních záznamech o této problematice se v *Historii* objevilo tvrzení, že „*tovaryšstvo zdá se jí býti víry a náboženství nebezpečné, pokoj církve rušící, řeholy mužské vyvracející, a tu víceji k záhubě a zkáze nežli k jakému vzdělání církve sloužící*“.⁷⁶⁷ Podle dalšího záznamu měli být jezuité nebezpečnými nejen pro království, ale být „*ke škodě a záhubě všechněch jiných řádů duchovních*“ a narušovat již existující nařízení a mandáty. Samotný spor probíhal po velkou část druhé poloviny 16. století.⁷⁶⁸ Ve Skálově rukopise objevily texty ve spojení s pařížskou univerzitou silně argumentující se škodlivostí jezuitů pro mír a pokoj v zemi především ve Skálových zápisech z poslední dekády tohoto století – například že „*všecko šibalství a praktiky španělské proti králi, proti stavům upřímým katolickým i evangelickým konala a fedrovala*“,⁷⁶⁹ „*hned po celém království hrozné zrady a bouřky ustavně tropili*“,⁷⁷⁰ „*aby svobody francké jednak chytrými obmysly, jednak zjevnou mocí potlačovali a rušili*“.⁷⁷¹ Podle dalšího z argumentů z rukopisu z té doby navíc měli narušovat řád samotné Sorbonny a do

⁷⁶⁵ Judith POLLMANN, *Catholic Identity and the Revolt of the Netherlands, 1520-1635*. 2011, s. 72-73.

⁷⁶⁶ Miroslav NOVOTNÝ, Jezuité a rekatolizace na Jindřichohradecku v první polovině 17. století. *Studia Comeniana et Historica*, 36 (2006), č. 75-76, Uherský Brod 2006, s. 162.

⁷⁶⁷ Tento záznam patřil k roku 1555. - *Historie*, IV. díl, s. 635.

⁷⁶⁸ *Historie*, IV. díl, s. 1539-1544. Skála k záležitosti uvedl mimo jiné následující informace: V roce 1560 udělil král řádu souhlas s jejich záměrem a nařídil parlamentu, že má vše schválit, stejně jako řádu královských privilegií, které mezitím řád obdržel. Roku 1561 se jezuitům podařilo otevřít jejich clermontskou kolej, proti čemuž se opět postavila Sorbonna a obrátila se v tomto znovu na pařížský parlament. Skála na uvedených stránkách líčí vývoj situace a celý spor až do roku 1564, kdy zemský soud odložil své rozhodnutí, ale současně jezuitům dovolit zřídit vlastní školu.

⁷⁶⁹ *Historie*, VI. díl, s. 1258.

⁷⁷⁰ *Historie*, VI. díl, s. 1259.

⁷⁷¹ *Historie*, VI. díl, s. 1278.

jejích řad uvést „*veliké a nebezpečné plotky a zmatky z strany dobré a starobylé kázně akademické.*“⁷⁷² Sorbonna v tomto sporu vystupovala nejen jako obránce svých vlastních práv a svobod, ale současně jako obránce práv a svobod celého království. Na konci 16. století byla pařížská univerzita stále považována za nejvýznamnější teologickou autoritu katolického světa.

Narušitelskou roli jezuitů Skála zachytil také v záznamech věnovaných francouzským náboženským válkám. Podle různých zápisů měli jezuité během těchto let kázat proti hugenotům,⁷⁷³ či přímo způsobovat problémy a rozdmýchávat neklid v některých francouzských městech, například v Bordeaux⁷⁷⁴ nebo Toulouse.⁷⁷⁵ Problémy a napětí ve městech měli podle pasáží rukopisu členové řádu působit také v letech po ukončení bojů a uzavření míru. Skála uvedl příklad města Troyes v Champagni, kde se jezuité mohli usadit až po překonání dlouhodobého odporu místních obyvatel. Následně mělo ve městě důsledku jejich přítomnosti a působení dojít k rozdělení místní společnosti na dvě dosti zneprátelené skupiny. Na krátkou dobu byli jezuité z města vypovězeni a byl odmítán jejich návrat z obav, „*že by hned obnovili v ní staré ty nevole a rozbroje [...] a tu hned rozdělila by se obec na dvě roty.*“⁷⁷⁶

Řada zmíněných argumentů se ve Skálově rukopise objevila a rezonovala ve spojení s vyhnáním a následným návratem řádu do Francie. V jednom ze zápisů k této události bylo zdůrazněno, že se toto jejich vypovězení týkalo pouze oblastí pod jurisdikcí pařížského parlamentu, v dalších oblastech Francie nadále působili.⁷⁷⁷ Tam stále provozovali své školy, proti čemuž se měl podle rukopisu několikrát zvednout odpor s odůvodněním, že cílem všeho bylo, aby jezuité „*mládež početnou kazili a na všecko zlé navozovali, a všecky vražedné praktiky a oheble jak proti nebožtíkovi, tak i proti přítomnému králi Henrychovi nešlechtně kovali i fedrovali.*“⁷⁷⁸ Obdobné argumenty byly podle dalšího zápisu využity

⁷⁷² *Historie*, VI. díl, s. 1259.

⁷⁷³ *Historie*, V. díl, s. 163.

⁷⁷⁴ Tam měli roce 1572 jezuité podněcovat potíže a mimo jiné pronášet protihugenotská kázání. - *Historie*, V. díl, s. 487-488.

⁷⁷⁵ Naopak v Toulouse se v roce 1589 obrátili proti královskému úředníkovi, díky jehož pomoci byli do města uvedeni. - *Historie*, VI. díl, s. 723-724.

⁷⁷⁶ *Historie*, VII. díl, s. 1214-1225. Citát s. 1219. Součástí sporu mezi Troyes a jezuitu byla také správa místní školy.

⁷⁷⁷ *Historie*, VI. díl, s. 1301-1304.

⁷⁷⁸ *Historie*, VI. díl, s. 1425. V rámci těchto problémů ze zápisu k roku 1597 se objevovala zejména jejich škodlivost pro školy a mládež, která je navštěvovala. - *Historie*, VI. díl, s. 1423-1426.

králem, když jej jezuité poprvé žádali o možnost vrátit se.⁷⁷⁹ Obavy o mír a pokoj v zemi se měly podle příslušných pasáží Skálových záznamů postupně stupňovat a nabývat na intenzitě v roce 1604, kdy král definitivně souhlasil s návratem řádu. Skála v tomto kontextu do rukopisu zařadil řadu textů a spisů, kde byla škodlivost řádu pro pokoj a bezpečnost království silně zdůrazňována. Na jejich základě měli „*soudcové zemští zaznamenavše při té řehole svévolnost jakousi nesmírnou a obecnímu pokoji nebezpečnou [...] že by se všichni pomalu z poslušensví J[eho] M[ilosti] K[rále] povinného vyťahovali, práv a výsad královských málo sobě vážili, svobodami pak starobylými církve francké dokonce o zemi dali.*“⁷⁸⁰

K zostření negativních postojů vůči jezuitům ve Francii došlo podle textu Skálova rukopisu v roce 1610 po vraždě Jindřicha IV. V této spojitosti se v příslušných pasážích objevily argumenty, že jezuitská „sekta“ měla být velmi škodlivá nejen ve Francii a vést celou zemi k záhubě, ale měli být škodlivými pro jakoukoli společnost, jelikož „*kde a jak mohou, rušili, a církev kormoutili, ale nadto výše kde se koli dostanou do kterého království nebo obce, snaží se i všechny jiné učení a osvícené muže kaziti*“.⁷⁸¹ Přesto si měli jezuité udržet vliv i za Ludvíka XIII. Například působením na mladého krále se jim mělo podařit dosáhnout obnovy clermontské koleje, což se jim za jeho otce nepodařilo. Proti tomu aktu se měla opět postavila Sorbonna, jejíž zástupci se snažili krále od jeho rozhodnutí odradit. Podle jejich argumentace jezuité „*již nakonec potiskli a potlačili celé tělo řádu politického a světského, na to naskrze po všech krajích království*“, a pokud budou moci vyučovat mládež, dojde k potlačení Sorbonny na úkor jejich jezuitské univerzity. To by pak mělo za následek také oslabení celého království, jemuž měla univerzita svou činností vždy sloužit.⁷⁸²

V obdobném světle měli být podle řady pasáží z rukopisu jezuité vnímáni v Anglii během vlády Alžběty a jejího nástupce Jakuba I. První členové řádu do země přišli v rámci misie v roce 1580. Především Robert Parson měl vystupovat

⁷⁷⁹ *Historie*, VII. díl, s. 3-4.

⁷⁸⁰ *Historie*, VII. díl, s. 186, 187.

⁷⁸¹ *Historie*, VII. díl, s. 1082. Texty spojené se smrtí Jindřicha IV. a následnými diskusemi spojenými a rolí a zapojením jezuitů do celé události, o jejich škodlivosti pro Francii a pro měli být okamžitě vykázáni ven. - *Historie*, VII. díl, s. 1026-1090.

⁷⁸² *Historie*, VIII. díl, s. 568-571. Skála v rukopise vylíčil celé dění kolem obnovy jezuitské clermontské koleje v Paříži.

poměrně radikálně a nabádat anglické katolíky ke vzpouře.⁷⁸³ Právě za tímto cílem se jezuité podle rukopisu do Anglie vydali - aby působili problémy a bouře proti královně.⁷⁸⁴ Například spiknutí v roce 1581 bylo v jedné z pasáží označeno jako „*jezuitská zrada*“ a jezuité vyhlášeni za „*zjevné zrádce a psance*“.⁷⁸⁵ Mimo to měli jezuité podporovat také irskou rebelii proti anglické nadvládě ostrova.⁷⁸⁶ Zmíněné aktivity řádu a jeho členů se ale podle textu *Historie* neměly setkat s podporou všech anglických katolíků.

Podle Skálova rukopisu byli jezuité zapojeni do dění kolem skotské královny Marie Stuartovny, kdy údajně podporovali pokusy o její osvobození a snahy ji dosadit na anglický trůn. Těmito jejich aktivitami jim podle rukopisu „*běželo nejen o bezhrdlí samé královny, alebrž ale i o dokonalé vyvážení a zkázu jak náboženství obnoveného tak i celého království.*“⁷⁸⁷ V „*narušitelské*“ činnosti měli jezuité pokračovat také v době střetů Anglie se Španělskem. Jejich cílem mělo stále být „*aby poddané její v poslušnosti jich zvyklati, a proti královně posazovati mohli*“.⁷⁸⁸

Skálou vybrané pasáže v rukopise vylíčily také vliv jezuitů na situaci a postavení anglických katolíků. Ti měli až do té doby v zemi žít, navzdory obtížím spojeným s jejich náboženstvím, v relativním pokoji. Jezuité se do struktury domácí katolické strany podle Skálova textu vměšovali například tím, že si údajně vytvořili vlastní církevní úřady a strukturu, „*přivlastnivše sobě sami nejvyšší moc a úřad církve katolické, jakožto plnomocníci a poslové papežství.*“ Celkově měli mít podíl na zhoršení situace a postavení anglických katolíků, byli označeni jako „*největší původcové a příčina všech těch neřestí a roztržek mezi katolíky v království anglickém.*“⁷⁸⁹ Vše mělo vyescalovat po smrti kardinála Williama Allena v roce 1594. Tehdy měly začít spory mezi jezuitou a katolickými kněžími, které vyvrcholily

⁷⁸³ Na počátku to měl být zdá se zejména Persons, kdo byl politicky aktivní – „*Persons, jakožto nejvyšší legát, tak daleko upustil v své vzteklé opovržlivosti, že směl zřejmě bezevšeho rozmyslu a okolkování mezi papeženci raditi k tomu, aby se proti královně tím dříve zrotili, a z království ji sehnali.*“ - *Historie*, VI. díl, s. 165-166, citace s. 165. Problematice jezuitů v Anglii se věnoval například BASSET, *The English Jesuits*, zejm. 22-39; Victor HOULISTON, *Catholic Resistance in Elizabethan England. Robert Person's Jesuit Polemic, 1580-1610*. Aldershot-Burlington 2007.

⁷⁸⁴ V prvních letech svého působení se měli jezuité zapojit do několika spiknutí proti královně. Část z nich Skála ve svém rukopise zachytil – viz. část o královraždách této práce (s. 141-142).

⁷⁸⁵ *Historie*, VI. díl, s. 202-204.

⁷⁸⁶ K tomu mělo dojít v roce 1583. - *Historie*, VI. díl, s. 306-307.

⁷⁸⁷ *Historie*, VI. díl, s. 321-323. Citace s. 321.

⁷⁸⁸ *Historie*, VI. díl, s. 869-870. Citace s. 870.

⁷⁸⁹ *Historie*, VII. díl, s. 18.

tzv. arcikněžskou kontroverzí.⁷⁹⁰ Ve Skálově rukopise se v této spojitosti dočteme, že „*dokavad nevloudili se mezi ně do země, že za živobytu kardinála Allana všecko bylo na dobrém míru postaveno [...] Ale od té doby, jak se jezuiti mezi ně vetřeli, cizích prací všetečně se ujali, a co jiné s těžkým úsilím do roli Páně úsili, to oni potom sami beze vši práce a starosti sami sklízeli a obrátili k užitku svému vlastnímu.*“⁷⁹¹

Protijezuitský postoj Jakuba I. mohl být spojen mimo jiné s problémy, které měli jezuité působit ve Skotsku na počátku 90. let 16. století, kdy byl králem skotským. Podle jednoho záznamu v rukopise zde jezuité „*bouřili panstvo skotské proti králi*“, což se mělo obecně obrátit proti místním katolíkům – duchovenstvo vydalo ve spolupráci s králem mandát, vyhánějící katolíky ze země.⁷⁹²

Argumenty proti jezuitům jako narušitelům pokoje v království byly využity také v protijezuitských mandátech vydaných jak Alžbětou I., tak Jakubem I. Skála jich do rukopisu zaznamenal několik. Jeden z alžbětinských mandátů jezuitu označoval za příčinu problémů v zemi, konkrétně že „*činili úklady zrádné jako osobě [královny], tak i království našemu celému.*“⁷⁹³ V mandátu vydaném záhy po nástupu Jakuba I. na trůn pak byli jezuitů označeni jako ti, kteří podporovali úklady proti jeho osobě.⁷⁹⁴ Jako narušitelé míru byli vyliční také v roce 1610 v souvislosti s vraždou Jindřicha IV. Navarrského v královském mandátu vydaném nejen proti jezuitům, ale katolíkům a katolickým kněžím v zemi obecně.⁷⁹⁵

V rukopise nalezneme také řadu záznamů o nárůstu problémů spojených s jezuitu na několika místech Polsko-Litevska. Na území Polska měli podle jedné z pasáží působit od roku 1577 a s pomocí krále Štěpána Báthoryho rozšířit své aktivity do Livonska a Sedmihradska. Podrobněji se dočteme o jejich působení a problémech v Rize, kde byli od počátku vnímáni jako cizí a nepřátelský element. Jezuitu do

⁷⁹⁰ Jezuité si údajně „*ustanovili mezi sebou potutelné stupně úřadů církevních, přivlastnivše sobě sami nejvyšší moc a úřad církve katolické, jakožto plnomocníci a poslové papežství.*“ – *Historie*, VII. díl, s. 16. Podrobněji o této problematice například Thomas RIDGEDELL, *The Archpriest Controversy: The conservative Appellants against the progressive Jesuits. British Catholic History*, Vol. 33, Issue 4, October 2017, s. 561-582.

⁷⁹¹ *Historie*, VII. díl, s. 18. Celý text v rukopise k tomu lze nalézt na s. 15-20.

⁷⁹² *Historie*, VI. díl, s. 939.

⁷⁹³ *Historie*, VII. díl, s. 61-67. Citace s. 62.

⁷⁹⁴ „*někteří lidé nepokojní zpunktovali se proti němu, když dali jim posilu lidé ti duchovní*“ – *Historie*, VII. díl, s. 202-205. Problémy s jezuitu v Anglii však měly pokračovat i nadále – Skála uvedl příklad dění v roce 1607. – *Historie*, VII. díl, s. 636.

⁷⁹⁵ *Historie*, VII. díl, s. 1097-1102.

města uvedl král Zikmund III. Vasa, avšak jeho rozhodnutí se nesetkalo s pochopením obyvatel města, kteří se báli o svou náboženskou svobodu a privilegia. Nakonec však „*musili ty hady jedovaté za ňadra přijíti a mezi sebou trpěti.*“⁷⁹⁶ Problémy pak podle záznamů začaly záhy po faktickém příchodu jezuitů do města.⁷⁹⁷ K nárůstu napětí došlo hlavně v 90. letech 16. století,⁷⁹⁸ a zejména poté, co se místní obyvatelé rozhodli jezuity z města vyhnat. Tehdy měli zástupci města argumentovat tím, že došlo k obnovení starých ran a problémů, a měly se objevit také nové a závažnější problémy, „*takže můžeme s právem říci o jezuitech: že oni jsou první a přední původcové všech neřestí našich.*“⁷⁹⁹

Podle textu Skálova rukopisu pak panovalo napětí mezi místními obyvateli a jezuity vedle Rigy například také v Krakově. Tam měl být bodem střetu místní evangelický kostel, kdy při eskalaci napětí „*studenti jezuitští s jinou lůzou papeženskou*“ tento evangelický kostel zničili.⁸⁰⁰ Na základě záznamů se měl postoj vůči jezuitům v Polsku, resp. Polsko-Litevsku značně vyostřit na počátku 17. století, kdy se objevila otázka vyhnání jezuitského řádu z jeho území v zájmu obecného pokoje. Právě jejich přítomnost a činnost byly hlavní motivem protijezuitského spisu vydaného v Polsku v roce 1607. Ten argumentoval, že „*pokoj ani nařízen ani utvrzen býti nemůže a nebude dotud, dokavadž a jak dlouho jezuiti v Polště zůstávají budou*“ a byli považováni „*za pravé a neomylné původce, strůjce a fedrovníky všeho toho neštěstí v vlasti naší*“. Tudíž bylo podle autora spisu nutné je ze země vyhnat a tím jí umožnit uzdravit se.⁸⁰¹

Argumentace pracující s označením jezuitů jako buřičů, narušitelů míru a pokoje v zemi byla ve Skálově rukopise poměrně výrazná na přelomu 16. a 17. století v záznamech spojených s děním ve Spojených Provincích. V té době tam měla být vydána řada protijezuitských a obecných mandátů zmiňujících jezuity, z nichž

⁷⁹⁶ K oficiálnímu uvedení králem mělo dojít v roce 1592, a spolu s tím jim měl být k užívání udělen místní kostel sv. Jana a jeden klášter. Jezuité se měli do města mimo jiné dostat pomocí dvou členů městské rady, které se královým zástupcům měli pro tuto věc podařit získat. - *Historie*, VI. díl, s. 213-214. Citát s. 214.

⁷⁹⁷ *Historie*, VI. díl, s. 307.

⁷⁹⁸ *Historie*, VI. díl, s. 828-829.

⁷⁹⁹ Jednalo se o problémy se dvěma městskými kostely, které jezuité získali od krále pro své potřeby. Obyvatelé města ale jezuity vyhnali a chtěli je nahradit jiným náboženským řádem, což se setkalo s odporem krále, který je chtěl do města vrátit. - *Historie*, VI. díl, s. 983-987. Citace na s. 984.

⁸⁰⁰ K události mělo dojít v roce 1591. - *Historie*, VI. díl, s. 855-858.

⁸⁰¹ *Historie*, VII. díl, s. 585-629. Citace s. 585 a 592. Jednalo se o spis *Dobré zdání upřímného syna vlasti* – viz s. 106, pozn. 494 této práce.

některé Skála v různém rozsahu do svého díla zaznamenal. Jeden obecný mandát z konce 16. století zakazující obchod s osobami ze Španělského Nizozemí například nařizoval, že „*všickni a všelijací domácí i přespolní zástupcové a fedrovníci té vysoce škodlivé a krvavé sekty jezuvitské*“ během dvou měsíců opustili území Provincií, kam se nesměli až do konce války vrátit. Současně mandát zakazoval posílat mládež do řádových škol.⁸⁰² Jiný mandát vydaný o několik let později argumentoval, že jezuité „*usilovali o to s pomocí některých neupřímných a zpronevěřilých synů vlasti, aby praktikami svými zrádnými, i obec jich oukladně zbouřiti a v náboženství čistotném nějakou těžkou a nebezpečnou roztržku svým falešným kacířským učením ztropiti mohli.*“⁸⁰³ Přesto však měli podle dalších zápisů jezuité v Provinciích stále působit a pokračovat ve svých „potutelných praktikách“ namířených jak proti reformovanému náboženství, tak také proti samotným sjednoceným stavům.⁸⁰⁴ Mandát proti jezuitům a dalším katolickým duchovním pak Skála zapsal v souvislosti s blížícím se koncem Dvanáctiletého míru mezi Spojenými Provinciemi a Španělskem. Důvodem jeho vydání mělo být podezření, že jezuité naváděli obyvatele proti jejich vrchnosti a šířili mezi nimi své „falešné“ náboženství.⁸⁰⁵

Vedle již zmíněných oblastí se zde sledované protijezuitské argumenty v rukopise objevily také v kontextu dalších území a míst. Podle některých záznamů v *Historii* byli jezuité příčinou řady problémů v Uhrách, kde „*mnohé a znamenité nevole praktikami svými tropili*“. Měli to být například oni, kdo přesvědčil císaře Rudolfa k přerušení války s Osmany, a kvůli nimž se „*hrozné krveprolití mezi samými křesťany v K[rálovství] U[herském] provedlo.*“⁸⁰⁶ Ačkoliv to nemuselo být vyjádřeno explicitně, jezuité mohli být také důvodem proč nebylo možné uzavřít mír během povstání ve 20. letech 17. století. Podle rukopisu měly uherské stavy v čele s Gabrielem Bethlénem v roce 1621 přistoupit na uzavření míru s císařem, pokud by ten souhlasil s tím, že se jezuité nemohou nikdy do jejich země vrátit. Císař však měl tuto jejich podmínku odmítnout.⁸⁰⁷ Již v lednu 1622 však bylo

⁸⁰² Mandát byl vydán nizozemskými stavy v dubnu 1596. - *Historie*, VI. díl, s. 1373.

⁸⁰³ *Historie*, VIII. díl, s. 4-5. Text celého mandátu *Historie*, VIII. díl, s. 4-9.

⁸⁰⁴ Například v Haarlemu měla být nalezena řada knih a spisů, které měly šířit „šibalství jezuitské“ a jejichž některé body Skála do svého rukopisu přeložil. - *Historie*, VIII. díl, s. 402-406.

⁸⁰⁵ *Historie*, X. díl, s. 81-84. Skála přeložil celé znění tohoto mandátu do své *Historie*.

⁸⁰⁶ *Historie*, IX. díl, s. 130-131. Citace s. 130.

⁸⁰⁷ *Historie*, X. díl, s. 486.

v rámci Mikulovského míru ustanoveno, že nábožensky se situace v Uhrách navrátí k době na začátku panování krále Ferdinanda, a tudíž že se jezuité navrátí.⁸⁰⁸ Stavby se měly tomuto rozhodnutí nadále stavět na odpor a odmítat ho.⁸⁰⁹

V částech rukopisu Skála zaznamenal též zmínky o roli jezuitů v událostech kolem Lžidimitrije v Moskevském knížectví. Toho měli jezuité v jeho úsilí podporovat a pomáhat mu získávat podporu polského krále a šlechty, a být u něj neustále přítomni. Za to se jim mělo nakonec dostat odměny po Lžimiditrijově korunovaci.⁸¹⁰

V rukopise se dočteme například také o úsilí kolínského arcibiskupa o vyhnání jezuitů z města už v roce 1545 protože „*vida, že táž sekta nejvíce proti jeho pobožné reformaci*“ vystupovala, a jelikož měli porušovat starobylá (arci)biskupská privilegia.⁸¹¹ Podle Skálovy *Historie* bylo jednání jezuitů za jejich vyhnáním z Erfurtu v dubnu 1618. V té době mělo vyjít najevo jejich psaní určené papeži, španělskému králi a dalším katolickým knížatům, ve kterém je měli pobízet k „*nebezpečným věcem*“ a k potlačení „*rebelů*“ ve Svaté Říši římské a v českých zemích.⁸¹²

Argumenty o jejich škodlivosti pro mír a soužití se objevily také v pasáži věnované Benátkám v roce 1621. V tomto roce jezuité s pomocí krále Ludvíka XIII. usilovali o návrat na benátská území. Mezi argumenty mluvící proti nim patřilo například, že na „*na panství benátském divné bouřky a potržky listovně i jinak nabádáním zlobivým tropili*“, a rovněž že v řadě dalších ohledů podkopávali místní staré zvyky a tradice.⁸¹³

Mimo příkladů, kdy jezuité působili napětí ve společnosti a byli považováni za narušitele jejich soužití, se ve Skálově rukopise objevily také zápisy zachycující, jak byly jejich přítomnost a aktivity vnímány negativně a s obavami institucemi, zejména univerzitami. Výše byl zmíněn dlouhodobý spor mezi jezuitským řádem a pařížskou Sorbonnou. Vedle Sorbonny se dočteme také o univerzitě v Padově jejíž

⁸⁰⁸ *Historie*, X. díl, s. 573.

⁸⁰⁹ *Historie*, X. díl, s. 731.

⁸¹⁰ „Dimitrij“ měl podle záznamu přijít k jezuitům se slibem, že chce navrátit do Knížectví papeženské náboženství. Tuto věc pak měli tajit před Poláky a k tomu samému měli nabádat také papeže. Jako odměnu pak měl řád dostat dům nedaleko carského paláce - *Historie*, VII. díl, s. 360-364.

⁸¹¹ *Historie*, IV. díl, s. 174-175. I co se tam v té věci nadále dělo.

⁸¹² *Historie*, IX. díl, s. 51-52.

⁸¹³ *Historie*, X. díl, s. 419-423. Citace s. 420.

členové si v roce 1591 stěžovali u benátského dóžete na to, že se jezuité lstí dostali na jejich Akademii „na zřejmou ouhodu, zlehčení a újmu jejich starožitných privilegií a zvyklostí akademických.“⁸¹⁴ Nebyly to však pouze univerzity – jezuitské školství obecně bylo mnohdy vnímáno jako problematické a často se zvednul odpor obyvatel v případě úmyslu založit někde jejich školu. Jedním z důvodů mělo být, že jezuité často využívali žáky škol, které provozovali, ve svůj prospěch.⁸¹⁵

Další formou narušování soužití a zejména pak starých tradic a zvyků byla snaha zavádět tradice nové, často přes nesouhlas obyvatel či pod nátlakem. Takto se dočteme o snaze jezuitů z panství Kirchweiler a Deidesheim ve špýrském biskupství z roku 1595, které „*napadla jakási nová nábožnost*“. Jednalo se o novou pouť do Špýru, na kterou musel jít pod hrozbou pokuty alespoň jeden zástupce každé chalupy. Procesí však mělo narazit na problémy s nepovoleným průchodem přes Falc, v jejichž důsledku se procesí již nikdy neopakovalo. Poddaní pak „*byvše k té pouti od jezuitů mocí donutkáni, byli potěšeni, že jim z další toulky sešlo*“.⁸¹⁶

Skála v rámci jednoho ze zápisů také ukázal také postoj a názory jezuitů vůči jiným náboženským řádům, které byly mnohdy komplikované a často se jednalo o problémy spojené právě s určitými tradicemi nebo zažitými zvyklostmi. Podle svých slov v úplnosti se Skála rozhodnul do své *Historie* přeložit údajný list italského jezuita jednomu mladému muži, který byl v dětství dán k jezuitům na výchovu. V pozdějším věku se měl rozhodnout řád opustit a vstoupit ke kapucínům. Nejprve se jezuita snažil kapucínský řád hanět a vyzdvihoval klady jeho vlastního. Podle jezuita se měly jiné mnišské řády chtít obohatit, a proto sloužily zádušní mše a další církevní úkony, měly jezuita již od počátku pomlouvat kvůli jejich učení. Především však údajný jezuitský autor tohoto textu vyvracel různá tvrzení a nařčení, která byla s řádem spojována.⁸¹⁷ Na základě jiného zápisu byli jezuité příčinou problémů kláštera v Neuburgu. Měli navést papežského legáta k provedení vizitace rakouských klášterů, během kterého se ten měl dostat do sporu se zmíněným klášteřem. Legát v něm měl chtít provést „reformaci“ i přes nesouhlas

⁸¹⁴ *Historie*, VI. díl, s. 871-872. Citace s. 871.

⁸¹⁵ Viz. například s. 146 této práce.

⁸¹⁶ *Historie*, VI. díl, s. 1330-1331.

⁸¹⁷ Uvedme například „*pomluvy závistníků jejich*“: „*Předně že je obviňují těžce z veliké vysokomyšlnosti a pýchy, že se ne řeholníky, ale tovaryši Ježíšovými jmenují [...] že nechtějí nikdež po všech bydlet, a nebo v příbytých nevolných a nepatrných, a tak že ve všech všudyž křesťanských královstvích a zemích mají onačejší a zvolnější sídla a paláce, nežli velcí páni.*“ Jedná se o pouhé dva příklady z mnoha dalších, které se ve zmíněném listě nacházejí. - *Historie*, VII. díl, s. 931-941.

probošta a mnichů – obávali se o jejich staré výsady a privilegia. Popis celé události byl uzavřen následovně: „*Takhle v ty časy muselo všecko všudyž v křesťanstvu tak tancovati, jak kde jezuiti lidem zarmouceným pískali!*“⁸¹⁸

Poklidné soužití bylo pro raně novověkou společnost důležitým momentem. Ačkoliv to mnohdy stálo značné úsilí, často vedle sebe koexistovali lidé různých konfesijních názorů – dobré sousedství bylo pro tehdejší obyvatele důležité. Není proto divu, že na nové elementy bylo v takových společnostech pohlíženo s podezřením a často také nepřátelstvím. Nejinak tomu bylo i v případě jezuitského řádu, který s sebou již při svém příchodu na nová místa nesl nálepku narušitele obecného pokoje a míru. Často tím také začal spor mezi jejich podporovateli a odpůrci – například ve Špýru až do jejich příchodu panovalo mezi místními katolíky a protestanty bezproblémové soužití, a z dlouhodobého hlediska byli příčinou sporů a mohli na ně negativně začít pohlížet i ti, kteří jejich příchod na dané místo podporovali.⁸¹⁹ Jak bylo ukázáno, jezuité byli obecně vnímáni nejen jako narušitelé míru a buřiči obyvatel proti jejich právoplatným vrchnostem, jako nepřátelé poklidného soužití.

Skála v záznamech věnovaným jezuitům ve svém rukopise zachytil řadu motivů, které byly s tímto náboženským řádem hojně spojovány (nejen) v raném novověku. Prakticky všechny zmíněné pasáže v rukopise předcházely těm částem *Historie*, ve kterých Skála vyličil události spojené s jezuitou v českých zemích. Vzhledem k tomu, na co se Skála dále soustředil měly všechny tyto části ukázat jeho případnému čtenáři škodlivost a manipulátorství jezuitů, co mohlo jejich působení znamenat pro české země, pokud by na jejich území mohli zůstat. Lze na ně tedy nahlížet jako na určitý základ, na který pak Skála postavil to, co autorka považuje za hlavní část všech jeho jezuitských částí rukopisu. Vše, co do té doby uvedl, mělo podpořit a pomoc obhájit rozhodnutí českých stavů jezuitský řád z českých zemí v roce 1618 vyhnat.

⁸¹⁸ Podle zápisu měl legát dát celý klášter do klatby. - *Historie*, X. díl, s. 867.

⁸¹⁹ Marc C. FORSTER, *The Counter-Reformation in the Villages. Religion and Reform in the Bishopric of Speyer, 1560-1720*. Ithaca a Londýn 1992, s. 67-68; 124-126; 154.

Jezuité v českých zemích

„[...] králi pak, pánu svému, prokazovali všecku úctivost a poslušnost poddanou, a to tak dlouho, dokud se sekta jezuitská nevloudila do země. Když tedy jezuiti se vším úsilím vynasnažovali se na to, aby neřkuli mládeži neopatrně a divnými úlisnostmi k sobě přivábené spolu s římské školy učením, i nenávisť náboženství vlastenského, i zlehčování sobě chvalitebných práv a řádů stanovených domácích, úmysl pomalu vlévali, a ji po své vůli sobě formovali; ale i nad to výše k nejvyšším úředníkům a soudcům zemským, ano i jinému nejpřednějšímu panstvu pochlebně se přitřovali. A potom nimi, když je všecky duchem svým jezuitským .co těla bezdušná. bezdušná, a žádné citelnosti, rozumu a soudu zdravého ani obecního dobra v sobě nemající nadchli, po své libosti vládli; sobě pak samým dokonalou správu a informaci lidských myslí, vtipu, nábožnosti a horlivého římské víry obhajování připisovali; úředníky a podpaždíky své k nejonačejším neřádům a povinnostem vyšším i nižším fetrovali; jiné pak, kteříž by se pak k mozku jejich nepokojnému nešikovali z míst a povolání jich jako neplatné a doválené pod divnými zámysly vysazovali.“⁸²⁰

Tento citát poměrně jasně vystihuje Skálův pohled na jezuitský řád v rámci jeho rukopisu. Předcházející část práce ukázala, že na stránkách *Historie* vytvořil poměrně rozsáhlý a podrobný obraz jezuitů, který v mnohém sledoval černou jezuitskou legendu a Jesuiten-Fabeln. Prakticky všechny dosud uvedené záznamy spojené s řádem se zaměřovaly na rozmanité oblasti Evropy, nikoliv však na české země, které pro Skálu hrály v rámci celého jeho díla významnou roli. Analýza jezuitských částí rukopisu ukázala, že působení řádu v českých zemích, především problematika jeho vypovězení, byly jedním z důležitých momentů celé jezuitské části rukopisu. Vše, co Skála vyličil a popsal do roku 1617 zdá se směřovalo právě ke zmíněnému momentu vypovězení jezuitů českými stavy. Působení řádu v jiných evropských zemích, které zpravidla vyústilo v růst napětí a problémů, a jejich případné vyhnání, zřejmě Skálovi sloužil jako důkaz a potvrzení jejich škodlivosti pro poklidné soužití a pokoj obyvatel a společností. Pokud nemělo dojít k

⁸²⁰ *Historie*, VIII. díl, s. 478; TIEFTRUNK, II. díl, s. 5-6.

obdobným situacím v českých zemích, musel být učiněn zásadní krok, jenž tomu měl předejít – vypovězení řádu ze země.

Využité prameny

Také při tvorbě částí rukopisu zaměřených na jezuitský řád v českých zemích Skála vycházel z velkého množství zdrojů. Řada z nich byla zmíněna v kapitolách zaměřených na prameny v rámci Skálova díla jako celku, a především pak na prameny spojené s jezuitskými částmi *Historie* obecně. Na tomto místě budou tyto prameny připomenuty a doplněny o ty spojené přímo s problematikou řádu v českých zemích. Při práci na těchto částech Skála vycházel z řady jednotlivých tisků či listů, soubornější a obsáhlejší historické práce využil spíše pro vytvoření částí zaměřených na obecnější záležitosti a pro doplnění.

Z prací, které byly zmíněny v předchozích částech této práce zaměřených na prameny, Skála využil několik převážně zahraniční a v menší míře domácí díla. Jednalo se o *Historia Jesuitica* Ludvíka Lucia,⁸²¹ práci Gregora Wintermonata⁸²² a pokračovatele Emanuela van Meteren.⁸²³ V jezuitských částech zaměřených na české země se objevovaly také odkazy na dílo Michaela Casara Lundorpa vydané pod pseudonymem Nicolas Bellus,⁸²⁴ a dílo Johanna Caspara Schade.⁸²⁵ V daných pasážích nalezneme dva spisy z pera Ludvíka Cameraria - *Responsio Apologetica ad Fabii Hercynianii*⁸²⁶ a *Mysterium Iniquitatis*.⁸²⁷ Skála při své práci čerpal z dobového periodika *Mercurius Gallobelgicus*,⁸²⁸ a využil také *Anhaltskou kancelář*.⁸²⁹ Obecnější informace Skála čerpal z díla *Respublica Bojema* Pavla

⁸²¹ Viz. pozn. 479.

⁸²² Viz. pozn. 218.

⁸²³ Viz. pozn. 223. Často označeno jako *Cont. Metter*.

⁸²⁴ Viz. pozn. 217.

⁸²⁵ Skála jej uváděl ve formě zkratky „Schad“ bez dalších bližších informací. Jeho jméno se objevuje v Tieftrunkově edici Skálova rukopisu. Zřejmě se jednalo o Caspar SCHADAUES, *Sleidani Continuati Das ist, Dritter Theil*. 1625.

⁸²⁶ Viz. pozn. 487.

⁸²⁷ Dílo vydal pod jedním ze svých pseudonymů Justus Justinus Justinopolitanus - Justus Justinus JUSTINOPOLITANUS [Ludwig CAMERARIUS], *Mysterium Iniquitatis, sive Secreta Secretorum*. 1625.

⁸²⁸ Viz. pozn. 240.

⁸²⁹ Viz. pozn. 232.

Stránského ze Záp,⁸³⁰ a nalezneme odkazy také na *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína.⁸³¹

Skála rovněž využil řadu dobových spisů a tisků spojených přímo s českou problematikou. Jednalo se o původně latinský anonymní spis *Relatio Nuperi Itineris*, což Skála přeložil jako *Relaci o putování z království českého a uherského, též z Moravy a Slezska vypověděných*. Tento spis byl věnován cestě jezuitů z Čech, Moravy, Slezska a Uherska po jejich vypovězení z těchto zemí.⁸³² Dalším byly taktéž anonymní spis, který Skála v češtině označil jako *Dvě jezuitské otázky*.⁸³³ V několika případech Skála pracoval s anonymní prací *Bohemicum Catharticum* z roku 1620.⁸³⁴

Skála ve svém díle široce využíval také *Apologii druhou stavův království českého*.⁸³⁵ Současně jiný ze svých pramenů označil jako *Apologii nekatolických stavův království českého*, což měla být tzv. *První Apologie českých stavů*.⁸³⁶ Vycházel také z dokumentů, které sám souhrnně označil jako *Diária a jiní spisové čeští*. Zde se zřejmě jednalo o odkaz na *Diarium* Sixta z Ottersdorfu a na další, již neurčené, texty a spisy české provenience.⁸³⁷ Zmínka o jezuitech se nachází v původně německy psaném spise *Treuhertziger, Wolgemeynter Discurs*, Skálou v rukopise označený jako *Upřímného a dobře miněného diskurzu neb rozjímání*

⁸³⁰ Viz. pozn. 8.

⁸³¹ Viz. pozn. 343.

⁸³² Viz. pozn. 493. Několik exemplářů původního dokumentu se nachází v Národní knihovně v Praze (65 E 2173, 65 E 4424, 65 E 4778; <http://clavius.lib.cas.cz/katalog/1.dll?cll~P=426198>). Původně latinský spis se dočkal v roce 1620 také anglického překladu pod názvem *A Relation of the Late Journey of the Iesuites, banished out of the kingdomes of Bohemia and Hungaria*. Přepis dostupný např. na <https://quod.lib.umich.edu/cgi/t/text/text-idx?c=eebo2;idno=A04415.0001.001> [12.1.2022].

⁸³³ *Wohlgegründte Antwort und Wiederlegung Zweyer Jesuwitischen und ihrem Spanolisirten Anhang Fragen*, 1620.

⁸³⁴ *Bohemicum Catharticum, Oder Böhmisch Purgierpulver*. 1620. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10890239?page=1> [12.1.2022].

⁸³⁵ *Druhá Apologie stavův království českého*. Edičně byla vydána v roce 1862 Václavem Šubertem pod titulem *Apologie druhá stavův království českého, tělo a krev Pána Ježíše Krista pod obojí spůsobou přijímajících, která, roku 1618 na ospravedlnění Čechův před Evropou od týchž pánův stavův v českém i německém jazyku tiskem vydaná, nyní opět k poučení a oslavení milého národa našeho na světlo vychází. S přílohami*. Praha 1862.

⁸³⁶ Tato první *Apologie* byla později stavu přepracována do podoby *Druhé Apologie*, která byla vydána edičně v roce 1862. Edičně vydáno pod názvem *Apologie (první) neboližto osvědčení všech tří stavův království českého tělo a krev pána našeho Ježíše Krista pod obojí spůsobou přijímajících, z kterýchž příčin jsou jistou defensi a hotovost naříditi museli* ve Václav ŠUBERT, *Apologie druhá*.

⁸³⁷ Viz. s 76 a pozn. 346.

otázky té,⁸³⁸ a ve dvou zprávách líčících dění kolem staroměstské popravy.⁸³⁹ V celém rozsahu Skála do svého rukopisu přeložil *Apologii* z roku 1619 sepsanou na obranu vyhnaných jezuitů.⁸⁴⁰ Mimo to nalezneme v rukopise zmínky o konkrétních odpovědích českých stavů na několik jim zaslanych psaní, které budou dále zmíněny na příslušných místech. Jednalo se o odpovědi stavům slezským, nizozemským a místodržícímu Mořici Oranžským, či znění listu zasláního stavu bavorskému kurfiřtovi Maxmiliánovi.

V neposlední řadě zde lze pak v souvislosti s jezuitou v českých zemích najít několik spisů ze souboru letákových spisů *Variorum Discursuum Bohemicorum*,⁸⁴¹ z nichž řadu v rukopise nalezneme přeloženy celé. Z této řady je možné nalézt úplně první z nich pojmenovaný *Hussiten Glock*.⁸⁴² Z dalších, které nesly již označení *Nervi Continuatio* v rukopise nalezneme spis *I – Der Hussiten Glock*, který byl reedicí prvního zmíněného tisku,⁸⁴³ dále spisky *III – Decret der Jesuiten*,⁸⁴⁴ *IV – Böhmische Pestartzney*,⁸⁴⁵ *VII – Böhmische Friedensgefah*,⁸⁴⁶ a *XII – Spanischer Geltrutz*.⁸⁴⁷ S tisky z této řady Skála pracoval velmi často. Jedním z důvodů mohla být časová blízkost k líčeným událostem, nebo je mohl považovat za věrohodné na základě svých vlastních znalostí o v nich popisovaných událostech. Celkově měly být tyto tisky ve své době populární v českých zemích i za jejich hranicemi.⁸⁴⁸

⁸³⁸ Původní německý název zní *Treuhertziger, Wolgemeynter Discurs, Ob bey denen auß der Böhmischen Unruhe*, 1620. Skála jej do češtiny přeložil jako *Upřímného a dobře miněného diskurzu neb rozjímání otázky té: Zda-li při těch nejtěžších a již nejhlouběji zašlých nepřiležitostech a neřestech, kteréž z toho nedorozumnění českého vůbec se urodily a vznikly: nebylo by před rukama žádných již naprosto prostředků a cest příhodných, jimiž se tomu rozbroji obtížnému, nad míru nebezpečnému a záhubnému nák platně spomoci a poradatidi mohlo?*

⁸³⁹ Ty Skála označil následovně: „Zpráva o dni pondělním, co v něm vězňové činili před i při smrti své“, a „Zpráva zhotovená od d. Davida Lyppacha, kazatele německého (a přeložená do češtiny)“.

⁸⁴⁰ [Adam TANNER], *Apologia auctior Pro Societate Iesv, Ex Boemia, Et Moravia*. 1619.

⁸⁴¹ Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*. Praha 2010, s. 87-89.

⁸⁴² *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervus, oder Hussiten Glock Welche nicht nur die Böhmische, sondern alle Eangelische Stände*, 1618.

⁸⁴³ *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio I. Der Hussiten Glock, Erster Klang*. 1619. Jednalo se o reedici původního *Hussiten Glock*. 1619. – HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 87.

⁸⁴⁴ *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio III. Oder Decret der Jesuiten*. 1619.

⁸⁴⁵ *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio IV. Böhmischen Pestartzney*. 1619.

⁸⁴⁶ *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio VII. Böhmische Friedensgefah*. 1619.

⁸⁴⁷ *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio XII. Oder Spanischer Geltrutz*. 1620.

⁸⁴⁸ Viz. pozn. 241, plné názvy těchto spisů pak lze nalézt v Příloze 4 této práce. Krátce o tomto souboru jako celku viz. HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 87.

Jezuité v českých zemích do roku 1617

Do roku 1617 je možné ve Skálově rukopise nalézt zmínky o jezuitěch v českých zemích, nicméně se jednalo o záznamy ojedinělé. Vzhledem k tomu, že jezuité byli v českých zemích od svého příchodu až do stavovského povstání poměrně aktivní, je toto Skálovo rozhodnutí jistě zajímavé. Klíčovým pro něj do roku 1617 nebyly jejich aktivity na území českých zemí, nýbrž jinde v Evropě, jak dokládá předchozí část této práce. V českých zemích bylo pro Skálu stěžejním bodem vyhnání řádu a obrana tohoto rozhodnutí českými stavy vůči vnějšímu světu.

Do roku 1600 ve Skálově rukopise nalezneme pouze dvě poměrně stručné pasáže o jezuitěch v českých zemích, obě spojené s jejich pozváním a faktickým příchodem. V roce 1555 Skála zaznamenal jim určený dar koleje sv. Klimenta od krále Ferdinanda, a následné odeslání dvanácti Čechů na studia na jezuitskou kolej do Říma. V textu zde byl zdůrazněn vliv Petra Canisia a arciknížete Ferdinanda na královské rozhodnutí jezuitský řád do země pozvat. Odeslání Čechů do Říma mělo být dle slov ve Skálově rukopise „*aby se na koleji německé ustanoveních učení jezuitském na velikou záhubu národu svého a církve české, pilně cvičili*“.⁸⁴⁹ Krátce zachytil také faktický příchod řádu o rok později.⁸⁵⁰

Od roku 1600 počet zmínek o jezuitěch v Čechách mírně vzrostl, nicméně byly celkově stále sporadické. Jezuité se dvakrát vyskytli v zápisech k roku 1603. Poprvé byli označeni za „*direktory*“ předních českých katolíků.⁸⁵¹ Druhý záznam informoval o tom, že jezuita Lanoyus měl vypracovat dobrozdání o možném způsobu náboženské reformy v Čechách.⁸⁵² Skála zde však zejména začal zaznamenávat jak postupně začali jezuité uplatňovat v 17. století svůj vliv. Například v roce 1607 měli spolu s dalšími katolickými kněžími nesouhlasit

⁸⁴⁹ *Historie*, IV. díl, s. 633.

⁸⁵⁰ *Historie*, IV. díl, s. 666. Otázce příchodu jezuitského řádu do českých zemí například Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. Sv. 1. 1895, s. 341-348; Ivana ČORNEJOVÁ, *Příchod Tovaryšstva Ježíšova do Prahy a náboženská situace v Čechách v polovině 16. století*. In: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků – Miscellanea Department of the Manuscript and Early Printed Books* 15, Praha 2000, s. 469-476; Tatáž, *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha 2002, s. 29-38; či Josef KOLÁČEK, SJ, *První jezuité v Čechách a první z Čech*. In: *Bohemia Jesuitica 1556-1006*, Sv. 1. editoval Petronella CEMUS-Richard CEMUS. Praha 2012, s. 215-224; Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české*. Praha 2005, s. 265-266; Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*. Praha 2008, s. 95.

⁸⁵¹ *Historie*, VII. díl, s. 106; TIEFTRUNK, I. díl, s. 70. Skutečností například je, že příslušníci české katolické šlechty, i té velmi tolerantní, posílali své syny získat vzdělání do jezuitských škol. Chtěli jim tak poskytnout základ pro další směřování. – Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha 2004, s. 306.

⁸⁵² *Historie*, VII. díl, s. 109-112; TIEFTRUNK, I. díl, s. 73-75.

s císařským povolením uděleným saskému dvornímu kazateli Polykarpu Leyserovi.⁸⁵³ Spolu s tím Skála zachytil první pokusy českých stavů o určité omezení jezuitského řádu v majetkové a právní oblasti. Stavové v artikulech zaslaných císaři v uvedeném roce v bodu V. žádali, aby jezuité nemohli kupovat a vlastnit v zemi majetky bez předchozího souhlasu krále a stavů. Bod měl být schválen a rozšířen o nařízení určující, že měl řád nadále spadat pod jurisdikci světského práva.⁸⁵⁴ Řádem a jeho majetky v zemi se pak zabýval také VIII. bod snesení sněmu započatého v roce 1609.⁸⁵⁵

Podle záznamů ve Skálově rukopise mě postupně narůstat vliv jezuitského řádu na panovníka a šlechtu. Na základě jedné ze zmínek v textu měl jezuité císaři „*ležet ustavičně v uších*“,⁸⁵⁶ a současně měli, spolu s jinými katolickými kazateli, mluvit proti náboženské svobodě.⁸⁵⁷ Spolu s tím se v zápisech objevovaly další stížnosti vůči řádu. Skála zaznamenal stížnost stavů na nátlak ze strany královské kanceláře, aby příslušníci vyšších stavů jezuitům převedli fary na svých panstvích.⁸⁵⁸ Přímo jako narušitelé dosavadního řádu byli vyliční například saským kurfiřtem Kristiánem v jeho přímluvě adresované českým stavům. V ní měl psát, že „*to nepokojným jezuitům katolickým připisuje, kteřížto v mysli své mají a potom k tomu cíli dychtí, kterak by mohli císařství a království na jeden houf uvrci, náboženství a landfrid i jiná dosažená privilegia vyzdvihnouti a skrze nepokoj svůj pravé křesťanské náboženství a Augšpurskou konfessí potlačiti a prvé vyhnance dokonce vyhladiti.*“⁸⁵⁹

Skála neopomenul zmínit jezuity v kontextu vpádu pasovských. Podle záznamu v rukopise měli měšťané chtít zaútočit na jezuitskou kolej, ale jezuité se měli poměrně rychle obrátit pro ochranu na stavy, jelikož „*jezuiti uměli hráti*

⁸⁵³ Podle záznamu mu mělo být umožněno mít dvě kázání v domě Rožmberků na Pražském hradě během pobytu saského kurfiřta u císařského dvora. Po odjezdu saské delegace se měla objevit kázání katolických „*mnichů*“, v důsledku čehož se měl Leyser rozhodnout svá kázání vydat tiskem. - *Historie*, VII. díl, s. 636-637.

⁸⁵⁴ Jednalo se o rok 1608. Schváleno to bylo v císařské rezoluci z 29. května toho roku. - *Historie*, VII. díl, s. 700-705, 707-710; TIEFTRUNK, I. díl, s. 92-97, 100-104. Podobné nařízení požadovali ve svých artikulech ze stejného roku také moravští stavové. - *Historie*, VII. díl, s. 720; TIEFTRUNK, I. díl, s. 116.

⁸⁵⁵ Sněm byl podle záznamu v rukopisu uzavřen na počátku roku 1610. - *Historie*, VII. díl, s. 1000-1001; TIEFTRUNK, I. díl, s. 261-262.

⁸⁵⁶ *Historie*, VII. díl, s. 720; TIEFTRUNK, I. díl, s. 117.

⁸⁵⁷ *Historie*, VII. díl, s. 832; TIEFTRUNK, I. díl, s. 197.

⁸⁵⁸ Stížnost měla být součástí stavovských artikulí z června 1609. - *Historie*, VII. díl, s. 856; TIEFTRUNK, I. díl, s. 225.

⁸⁵⁹ *Historie*, VII. díl, s. 826; TIEFTRUNK, I. díl, s. 190.

chytrého a pouštěli pláště své po větru“.⁸⁶⁰ V rukopise se objevilo také tvrzení, že byli jezuité Pasovským během celé události nápomocni. Řád si měl vymoci svolání komise, která měla celou záležitost prošetřit a jenž obvinění vyvrátila, a také o tomto jezuitům vydala potvrzení.⁸⁶¹ Poslední nalezená zmínka o jezuitěch před rokem 1617 pochází z léta 1612. V té době měla řada katolických duchovních kritizovat a mluvit proti majestátu císaře Rudolfa. Mezi nimi měl být i jezuitský kazatel Andreas Neupauer.⁸⁶²

Příchod jezuitského řádu do českých zemí, resp. do Prahy, byl momentem, který nemohl Skála ignorovat, ač ve svých zápisech z poloviny 16. století kladl důraz na jiné jezuitské události. Znovu se pak k jezuitům v českých zemích vrátil až po roce 1600 navzdory tomu, že do té doby byli na našem území poměrně aktivní.

Skála v uvedených záznamech zachytil postupně narůstající vliv jezuitského řádu zejména na šlechtu, který mohl být vybudován například prostřednictvím jezuitských škol kde řada z nich v minulosti studovala.⁸⁶³ Část těchto záznamů byla datována do roku 1609, kdy byl vydán Rudolfův Majestát. Je možné, že pro Skálu mělo toto spojení význam – stavy získaly náboženskou toleranci a jezuité mohli v důsledku toho začít více využívat své vazby a vliv na důležité osoby a snažit se tak narušit nastolenou situaci.

Skálovo rozhodnutí zaznamenat pasáže o roli jezuitů v pasovském vpádu pak mohlo sloužit jako důkaz snah řádu posílit a upevnit katolické pozice v zemi. A zdůraznit také jejich obraz jako narušitelů pokoje a soužití. Role jezuitů ve vpádu pasovských nebyla nikdy bezpečně prokázána. Celá událost však měla v lidech vyvolat velký strach a měly panovat obavy z opakování pařížské bartolomějské noci, a celá událost byla mnohými nahlížena také z eschatologického hlediska.⁸⁶⁴

⁸⁶⁰ *Historie*, VII. díl, s. 1163; TIEFTRUNK, I. díl, s. 283.

⁸⁶¹ Jezuité byli v té době obviňováni z toho, že byli nápomocni Pasovským a že ve své koleji měli zásoby munice a další věci. - *Historie*, VII. díl, s. 1184-1185; TIEFTRUNK, I. díl, s. 308-309. O šíření pověstí o zapojení jezuitského řádu při vpádu Pasovských například ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo*, s. 86.

⁸⁶² Ten měl před několika lidmi podle záznamu pronést, že císař sice majestát povolil, ale nenařídil jej – podle něj tedy nebylo nutné se jím řídit. - *Historie*, VIII. díl, s. 77-78; TIEFTRUNK, I. díl, s. 337.

⁸⁶³ MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 306.

⁸⁶⁴ HLAVÁČEK, *Czechicae mentes, aneb český mesianismus doby předbělohorské*. In: *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád pasovských a závěr vlády Rudolfa II.*, editoval Petr R. BENEŠ-Petr HLAVÁČEK-Tomáš STERNECK et al. Praha 2014, s. 15; HALAMA, *Pražští katolíci*, s. 109.

Jezuité a české země od roku 1617

S rokem 1617 nastala v zápisech zaměřených na jezuitu v českých zemích změna - počet a rozsah zmínek a zápisů se výrazně zvýšil. Současně s tím začalo klesat množství záznamů věnovaných jezuitskému řádu na jiných místech Evropy. Zdá se, že mezníkem byl pro Skálu sněm roku 1617, na kterém došlo k přijetí Ferdinanda Štýrského za příštího českého krále. Jeho volba byla výsledkem dynastických smluv mezi větvemi habsburského rodu, kde měla velký vliv španělská strana.⁸⁶⁵

Podle textu Skálova rukopisu ke sněmu roku 1617 měli jezuité obecně ovlivňovat řadu důležitých osob a rozhodnutí v rámci českých zemí, včetně císaře Matyáše a arciknížete Ferdinanda. Vybraným textem Skála předložil názor, že právě tito dva muži byli údajně „*namluveni na to skrze větší díl tehdejších nejvyšších úředníků a soudců zemských z návodu jezuitů i učedníků jejich vysoce škodlivých a náboženství pod obojí protivníkův tuhých, aby pod zámyslem toho sněmu obecného v království českém všecka starobylá a fundamentální práva, zřízení zemská, privilegia [...] z gruntu jich vyvrátili, a to svobodné království s jmenovanými zeměmi sobě a králi hispánskému docela v dědičné panství uvedli a přivlastnili.*“ Důsledkem celé události a dění mělo být podle textu omezování domácích nekatolíků, dosazování cizích osob na místa ve správě měst i samotného království, a kroky proti nekatolickému náboženství. Současně s tím mělo docházet k poklesu královské moci a úctě vůči ní mezi lidmi. Problémy měly vznikat také mezi králem a stavy a též mezi stavy samotnými.⁸⁶⁶ Skálou vybraná pasáž zdůrazňovala vliv jezuitů na celou událost a její výsledek. Navíc řada příslušníků stavů byla absolventy jezuitských škol a jejich podporovateli.⁸⁶⁷

Vyhnání jezuitského řádu z českých zemí

Uvedený rok a sněm, který zvolil Ferdinanda Štýrského za dalšího českého krále, byl pro Skálu zlomem, po kterém věnoval téměř veškerou pozornost svých záznamů jezuitům v českých zemích. Klíčovým však pro něj bylo dění roku 1618

⁸⁶⁵ VOREL, *Velké dějiny*, s. 525-527. O jezuitech v té době například ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo*, s. 75-92. Přehled o celkovém vývoji v Čechách od počátku 17. století do zvolení Fridricha Falckého na českého krále, zejména na dění spojené s tehdejšími stavovskými sněmy například Jan Pavel KUČERA, *8.11.1620- Bílá hora. O potracené starobylosti slávy české*. 2003, s. 17-117.

⁸⁶⁶ *Historie*, VIII. díl, s. 475, 478-480, citace s. 475; TIEFTRUNK, II. díl, s. 1, 5-9, citace s. 1.

⁸⁶⁷ Podle Petra Vorla mělo jezuitské školství a vzdělání produkovat jednotlivce loajální řádu a katolické reformě, a také je více připoutat k panovníckému rodu a dvoru. – VOREL, *Velké dějiny zemí*, s. 269-270.

a částečně i 1619, konkrétně vyhnání jezuitského řádu. Na samotný úvod roku 1618 Skála v rukopise zmínil menší disputaci, ke které měli dojít v lednu mezi staroměstským a jezuitským kazatelem, kterou vyvolala konverze několika katolíků. Hlavním účelem záznamu bylo zřejmě ukázání sebevědomí a nabubřelosti jezuitů.⁸⁶⁸ Nadále byly záznamy spojeny již se samotným děním spojeným s vyhnáním jezuitského řádu, či co mu předcházelo. Vliv jezuitů na královské úředníky byl v rukopise uveden například v rámci dění v královské kanceláři předcházející defenestraci Viléma Slavaty, Bořity z Martinic a písaře Fabricia. Slovy Jáchyma Ondřeje Šlika byli Slavata a Martinic obviněni z toho, že „z nabádání těch jízlivých mistrův z sekty jezuitské zacházeli: takže jsou o úřady, a spravedlnost jich bezprávně je strojili“.⁸⁶⁹

Vyhnání jezuitského řádu mělo být podstatným pro to, aby mohl být nastolen v zemi mír a pořádek, které měli jezuité až do té doby narušovat. Nejvíce rezonujícími argumenty v textech spojených se samotným aktem byli jezuité jako narušitelé pokoje v zemi, prastarých práv a privilegií, a jako manipulátorů, jejichž cílem mělo být obnovení moci papeže v českých zemích. Tyto motivy se objevily již v textu dokumentu, který Skála označil jako *Apologii měst Království českého* z května 1618. V něm byli jezuité označeni za „tomuto království neškodlivější sektu jezuitskou, usilování jejichž všech časů bylo o to, aby netoliko samého krále J[eho] M[ilost], ale i to celé k[rálovství] obyvatele jeho a stavy pod obojí chytře a podvodně římské stolici a tak cizí vrchnosti v moc uvedli“. Současně měli jezuité usilovat o narušení pokoje v království, a nakonec se uchýlit k hanění strany pod obojí.⁸⁷⁰ Zmíněné argumenty obsahoval samotný dekret, na jehož základě byli jezuité vypovězeni, a především pak mandát vydaný v této souvislosti jménem všech tří českých stavů. Celé znění obou dokumentů Skála do svého rukopisu zahrnul. Zejména mandát byl v rámci celkové argumentace důležitý, jelikož se rozepisoval „o jedovaté řeholi jezuitské“ a v obecné rovině odkazoval na jejich činnost v jiných zemích Evropy. Vedle toho text mandátu obsahoval argument, že cílem jezuitů bylo upevnit pozici papežského stolce a dostat všechny země a jejich panovníky pod jeho moc. Dále měli podle mandátu jezuité v zemi také „lehčit“

⁸⁶⁸ Podle zápisu měl jezuita na disputaci dorazit s velkým doprovodem, řadou knih, a během celé doby si měl počínat a chovat se útočně. - *Historie*, VII. díl, s. 571-572.

⁸⁶⁹ *Historie*, VIII. díl, s. 638-639; TIEFTRUNK, II. díl, s. 129.

⁸⁷⁰ *Historie*, VIII. díl, s. 648-649, citace s. 648; TIEFTRUNK, II. díl, s. 144-145.

královskou důstojnost a různými způsoby se podílet na utiskování obyvatel. Právě proto podle českých stavů „*dokudž by táž sekta v království českém zůstávala, že by těch neřestí nikdá neubývalo, a trvanlivý pokoj v něm učiněn býti nemohl, nýbrž jak předně J[eho] M[ilost] C[ísař] král i pán jich nejm[ilejší], tak podle něho i všichni stavové ústavně u velikém nebezpečení hrdle i statků svých zůstávati by musili*“.⁸⁷¹ Pokud tedy mělo dojít ke zlepšení stavu v zemi, bylo důležité, aby byla zbavena přítomnosti jezuitského řádu.

Takto došlo podle rukopisu k vyhnání jezuitů z Čech, nikoliv však z Moravy. To nastalo až na počátku května 1619. Podle Skálova textu se moravské stavy měly rozhodnout následovat krok svých českých protějšků, jelikož jezuité dle nich škodili i na Moravě. V mandátu bylo odkazováno na jejich aktivity v jiných zemích, na jejich zapojení do úsilí připravit některé panovníky o život a také, že „*praktiky původem sekty jezuitské*“ byly zdrojem válek a neklidu. Byli tak označeni za „*praktikáře a buřiče a lidi ty, kteříž od dodávání jiným rad zlých nijakž přestati by nechtěli*“.⁸⁷²

Obhajoba vyhnání jezuitů a jezuitská Apologie

Vyhnání jezuitského řádu jako takové bylo pro Skálu důležitým momentem. Stejně podstatné pro něj však byly také apologie a listy, které české stavy v tomto kontextu vytvořily a ve kterých obhajovaly toto své rozhodnutí. V těchto textech, kterých do svého rukopisu Skála zařadil několik, se objevovaly obdobné argumenty proti jezuitům jako v mandátu vyhlašujícím tento akt, a rozvíjely je. V textu Skálou nazvaném *Apologie nekatolických stavů Království českého* byli jezuité označeni za sektu, která měla usilovat o to, aby se celé království i císař dostali pod jeho papeže a cizí vrchnosti.⁸⁷³ Jako „*buřičové a rušitelé pokoje obecného*“ byli jezuité označeni v listu adresovaném slezským stavům, který podle Skály sepsal Václav Vilém z Roupova. V něm se objevoval například názor, že jezuité stavy „*ošklivěli*

⁸⁷¹ *Historie*, VIII. díl, s. 678-679, citace s. 678; TIEFTRUNK, II. díl, s. 171-174, citace s. 173. Poté Skála uvedl veršovaný spis nazvaný *Volání jezuitů k sv. Václavu a Křištofovi*. – *Historie*, VIII. díl, s. 679-682; TIEFTRUNK, II. díl, s. 175-178. O vyhnání jezuitů z českých zemí například ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo*, s. 86-88. O vyhánění jezuitů psal také Bílek ve své monografii o Tovaryšstvu, nicméně zde se v porovnání se Skálou nedočteme nic nového – Bílek ve svém textu v této problematice vycházel ze Skálova rukopisu. – BÍLEK, *Dějiny řádu*, s. 414-425.

⁸⁷² *Historie*, IX. díl, s. 61-62. TIEFTRUNK, III. díl, s. 131-132.

⁸⁷³ *Historie*, VIII. díl, s. 731. Mělo se jednat o tzv. *První apologii*. Stavy argumentovaly, že nevystupovali proti panovníkovi, nýbrž proti jeho služebníkům, kteří měli být ovládnuti jezuitou – Ivana ČORNEJOVÁ-Jiří KAŠE-Jiří MIKULEC-Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek VIII. 1618-1683*. Praha-Litomyšl 2008, s. 22. Viz. pozn. 836 této práce.

a haněli“ u císaře a na dalších místech, a že skrze své zástupce měli na císaři vymoci například privilegium pro zřízení vlastní univerzity.⁸⁷⁴

Souhlas s jednáním českých stavů měly podle pasáže v rukopisu vyjádřit nizozemské stavy v září 1618. Svým českým protějškům měly napsat, že udělali dobře „*když tu jedovatou neřest*“ vyhnali z království. Ve své odpovědi měly české stavy své protějšky ujistit, že té „*potvorné a převrácené sektě jezuitské*“ nikdy nedovolí se do země vrátit.⁸⁷⁵ Obdobně je ve svém psaní podpořil místodržící Mořic Oranžský, podle kterého měla být „*škodlivá sekta jezuitská*“ hlavní příčinou „*bezpráví a zkrácení*“, které se jim dělo.⁸⁷⁶

Jednou z konkrétních osob, vůči které české stavy své rozhodnutí stran jezuitského řádu obhajovaly, byl Maxmilián Bavorský. Podle Skály mu stavové v říjnu 1618 odeslali dlouhý list, ve kterém vyjmenovávaly řadu důvodů a argumentů proč se takto rozhodli. Text obsahoval a rozvíjel již zmíněné argumenty. Podle nich jezuité manipulovali s vysoce postavenými osobami, aby mohli ovlivňovat rozhodování, a byli příčinou rozmanitých problémů v zemi. Dále bylo zmíněno, že jezuité měli mít také vliv na císaře, jehož jménem o všem rozhodovali a zamezovali k němu přístup nekatolickým stavům, které u něj očerňovali. Dále se měli podle uvedeného textu různými způsoby snažit šířit neklid, a měli se plést do dalších vnitřních záležitostí a uplatňovat svůj vliv: „*anobřz nepřestavše na těch nepravostech, že ještě o cosi většího se pokusili, že horlivé následovníky své, kteří z nich byli na místodržící královské zřízení, a správu království sobě svěřenou měli, do vla sobě podkásali, do rad a tajností zemských všetečně se vtírali a pletli, a jak je samé samé tak i všelike rady a předsevzetí jich k svému úmyslu zlému nakloňovali a obraceli: tak je sobě lstivými obmysl udesatavše, a námluvami škodlivými k tomu přivedevše: že bez vůle, vědomí a rady jich ničehož, byť třebas ta nejsvětější a nejspravedlivější věc byla, sami o své újmě nařizovati, naroučeti ani skutečně řídití již víceji nemohli a nesměli. Odkudž že znamenití a rozmanití smutkové, neřádové, až těžká v náboženství protivenství, příkoří, nátiskové dobrých a pobožných lidí v patách již následovala [...].*“ Podle stavů měli být právě jezuité hlavním původcem

⁸⁷⁴ *Historie*, VIII. díl, s. 840-841; TIEFTRUNK, II. díl, s. 356-357.

⁸⁷⁵ *Historie*, VIII. díl, s. 972; TIEFTRUNK, II. díl, s. 458.

⁸⁷⁶ *Historie*, VIII. díl, s. 909-910; TIEFTRUNK, II. díl, s. 399-400.

všech domácích problémů, se kterými se oni museli vypořádat. Proto se měli stavové rozhodnout, že řád musí být ze země vyhnán.⁸⁷⁷

V kontextu vyhnání jezuitského řádu z českých zemí Skála do rukopisu zařadil a přeložil také několik anonymních textů, které celou záležitost doplňovaly a ještě dále rozvíjely zmiňované protijezuitské argumenty, a kdy každý text zdůrazňoval jiné z těchto názorů. Většinu tvořily spisy ze souboru *Variorum Discursuum Bohemicorum*, které reflektovaly a komentovaly české události. Pro Skálu zřejmě ještě více zdůrazňovaly a rozvíjely dané motivy, a v jeho rukopise mohly sloužit jako další obhajoba stavovského rozhodnutí, které nemělo být ojedinělé a mělo jistý precedent v dřívějších historických událostech. V rámci prvního spisu z tohoto souboru byli jezuité zmiňováni ve spojení se španělskou stranou, se kterou měli mít vliv na císaře.⁸⁷⁸ Ve druhém z textů byl zdůrazněn motiv jezuitů jako manipulátorů a buřičů pracujících ve prospěch papeže. Tento text také obsahoval odkazy na jejich činnost v jiných evropských zemích. Rozvíjel mimo jiné názor, že vůči jezuitům došlo k analogickému postupu ve Francii, kde byl řád pro své aktivity proti králi a království o řadu let dříve také vyhnán. Jezuité měli být například i příčinou toho, proč polský král přišel o švédskou korunu a mnohé další. Vše to pak mělo být „ovoce a zisk zdárný, jehož římská církev tím jezuitský dábelským procesem již od mnoha let nabývá.“⁸⁷⁹

Další dva spisy z řady *Variorum* Skála zařadil na konec VIII. a počátek IX. dílu své *Historie*. Prvním z nich nesl podtitul *Bohemische PestArtzney*. Původní text, který měl být adresován stavům pod obojí, se Skála podle vlastních slov rozhodnul do rukopisu přeložit „vděčnému čtenáři pro lepší správu a soudu jeho zostření“. Hlavním cílem tohoto konkrétního textu bylo odpovědět na otázku, zda po uzavření míru dovolit jezuitům návrat do českých zemí, či nikoliv. Spis využíval argumenty a motivy využívané se stavovské apologetické argumentaci. Navíc zde byl rozvinul téma spojení jezuitského řádu se španělským králem. Podle dalších argumentů mělo být problematické také jejich postavení mimo jurisdikci světské moci, měli narušovat pořádky mezi obyvateli zemí kde působili, kam když vkročili

⁸⁷⁷ *Historie*, VIII. díl, s. 933-934, citace s. 933; TIEFTRUNK, II. díl, s. 928-929.

⁸⁷⁸ *Historie*, VIII. díl, s. 1104-1105; TIEFTRUNK, II. díl, s. 561-562. Celý diskurs s. 1104-1111. Jednalo se o *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervus oder Hussiten Glock*. Viz. pozn. 842.

⁸⁷⁹ *Historie*, VIII. díl, s. 1111-1118, citace s. 1117. Jednalo se o *Variorum Discursum Bhemicorum Nervi Continuation I - oder Hussiten Glock Erster Klang*. Viz. pozn. 843.

„*uvadne a shoří tráva*“, a obecně být „*ke znamenité škodě a záhubě*“. Objevil se také motiv vlivu jezuitů na osoby, aby rozhodovaly a konaly v jejich prospěch. Text obsahoval také názor, že až do vzniku řádu v křesťanstvu vládnul pokoj.⁸⁸⁰

Uvedené motivy a argumenty byly v upravené podobě využity v dalším spisu ze zmíněné řady, označeném *Böhmische Fridensfahrt*, který Skála do svého rukopisu přeložil prakticky celý. Tento spisek se zabýval otázkou, jak by mohla být ukončena probíhající válka a nastat mír. Podle textu to neměl být císař, ale „*ti španělští informátoři a praktikanti jezuitští při dvoře jeho pozůstali po nich, se všechněmi náhončími svými*“, kdo měli mít za cíl zničení Království českého. Text obsahoval také údajné tvrzení jezuitů, že „*oni katolických potentátů srdce jsou*“, což naznačovalo vliv jezuitů na rozhodování panovníků a dalších vlivných osob. Současně dokládá, že mezi lidmi koloval názor, že spása vrchností závisela právě na jezuitěch. Měli to být právě oni, kvůli komu nemohl být v českém království mír.⁸⁸¹ Tyto čtyři spisy rozvíjely argumenty a obavy silně rezonující v tehdejší české společnosti. Současně také poskytovaly návaznost na vývoj jinde v Evropě a důkaz, že dění a situace v českých zemích nebylo nic ojedinělého.

V souvislosti s vyhnáním jezuitů z českých zemí Skála do rukopisu přeložil ještě jeden spis, původně latinský *Relatio Nuperi Itineris*.⁸⁸² Přímou do *Historie* Skála přeložil pouze jeho část, zbytek dle svých slov zapsal do dnes ztraceného svazku *Paralipomena*. Podle textu spisu se jezuité chtěli „*úsilně vloudit*“ do oblasti Říše, kde „*usadíce se hluboce, panovali v ní jako mocní a vrchní páni*“. Stavby to však nechtěly dovolit a ve spisu byly uváděny argumenty, proč tomu tak bylo. Současně mělo být jezuitům doporučeno kam se po jejich odchodu vydat a proč. Text věnoval mimo jiné pozornost událostem v Anglii a osobě jezuitu Henryho Garneta. V této souvislosti byla v textu vznesena obava aby podobné „mučedníky“ jako byl Garnet jezuité nehledali i po Říši. Podle další části zmíněného spisu jezuité v zemích, kde vedle sebe existovalo více konfesi měli působit zmatky a problémy - upřímné katolíky měli označovat za bludaře a rebely a působit tak, aby sami prosperovali. Navíc už dávno měli „*snovat*“ nedorozumění mezi říšskými stavy. Mezi věci, které měli konkrétně mezi lidmi jezuité dělat patřilo podle textu

⁸⁸⁰ *Historie*, VIII. díl, s. 1362-1377. Jednalo se o spis *Variorum Discursum Bohemicorum Nervi Continuation IV - oder Bohemische PestArtzney*. Viz. pozn. 845.

⁸⁸¹ *Historie*, IX. díl, s. 12-13. Celý spis *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuation VII - Böhmische Fridensfahrt - Historie*, IX. díl, s. 10-19. Viz. pozn. 846 této práce.

⁸⁸² Viz. pozn. 493 této práce.

následující: „*Nejprve na kázáních svých, při nichž počínají sobě vlastněji co dryáčníci a šantročníci lehkomyšní, nežli jako učitelé vážní a příkladní. Druhé, při zpovědích šeptavých, skrze něž všelijaké tajnosti domácí velmi subtylně a nepatrně vyzvídají, nad svědomími lidskými panují a lidi ke všemu nejhoršímu ponoukají a podpalují. Třetí, při cvičení mládeže, kteráž jest dvojí. Chatrnějšího rodu mládež že cvičí tomu, aby krále a pány své k rozkazu a vmiknutí jejich úkladně mordovali, slibující jim za to korunu věčné slávy. S syny pak velikých pánů že trochu prozřetelněji zacházejí, zavazující sobě a Tovaryšstvu svému skrze ně i rodiče jejich, aby vše po vůli jejich dělali, a koleje jejich bohatými dary a nadáními opatrovati musili.*“⁸⁸³ Mládež měli jezuité učit rétorice a dialektice, aby zastávali „*všeliké podezřelé a nenáležitě věci.*“ Cílem všech těchto jejich aktivit měla být především nadvláda Španělska nad křesťanstvem a současně podřízení všech a všeho papeži.⁸⁸⁴

Skála nevěnoval prostor pouze stavovským apologiím, textům a spisům ospravedlňujícím vyhnání jezuitského řádu. Do *Historie* zařadil také svůj překlad jezuitské apologie, kterou řád vydal po svém vypovězení z českých zemí. Jednalo se o nejrozsáhlejší spis jezuitské provenience, který Skála do rukopisu zařadil. Jezuitský text vyvracel veškerá obvinění a argumenty, které byly proti řádu použity českými stavy. Cílem *Apologie* měla být obrana českých jezuitů vůči stavovské *Apologii* a dekretům, které je vypovídaly z českých zemí. Pokud v *Historii* nalezneme informace o podobných řádových textech z jiných evropských zemí, zpravidla se jedná o zmínky, případně o pouhé jejich výtahy. Na její úvod jezuitů byl zmíněn také obdobný spis, který měl vzniknout po vyhnání řádu z Francie. Samotný text Skála uvedl následujícími slovy: „*aby nezdáli se mlčením svým těch nářků všech, jimiž je stavové jak v Apologii obojí, tak ovšem v patentu vypovědění jejich těžce obvinili, za pravé uznávati, a na sebe vztahovati. Z té příčiny vynaložili na to na všecko úsilí, umění a výmluvnost svou, již prve proti Frankreichtu v podobné příčině šťastně a platně potřebovanou, aby spisem odporným takové nářky stavů z sebe smýti, nevinnu svou vůbec osvědčiti a nepodstatu dekretu jejich*

⁸⁸³ *Historie*, IX. díl, s. 137.

⁸⁸⁴ *Historie*, IX. díl, s. 135-158.

*prokázati mohli. Což brzo po vyjití svém z Království českého troufali dovésti níže psanou Apologii, kterážto obsahuje v sobě odvody jich mnohé [...]*⁸⁸⁵

Jezuité a české země do konce Skálova rukopisu (r. 1623)

Ačkoliv bylo vyhnání jezuitského řádu z českých zemí klíčovou událostí, nalezneme o jezuitech u nás v rukopise zmínky i po tomto kroku, avšak již v mnohem menší míře. Jezuité až do konce Skálovy *Historie* v textu vystupovali ve formě kratších zmínek a zpráv. Ty je možné rozdělit na protijezuitské argumentace v rámci dokumentů sepsaných a vytvořených českými stavy, na drobné zmínky o řádu, dění kolem návratu jezuitů do země a staroměstské popravy, a zmínky o jejich krocích po r. 1620.

I přes dosažení vyhnání jezuitského řádu a obhajobu tohoto rozhodnutí, se jezuité nadále objevovali v dokumentech a konfederacích vydávaných a uzavíraných stavy. Skála do svého rukopisu několik z těchto dokumentů zaznamenal, aby pro své případné čtenáře doložil snahu stavů omezit možnost návratu jezuitů, že vše bylo v zájmu míru a pokoje v zemi. Jezuitům byly například věnovány body III. a IV. české konfederace přijaté generálním sněmem v roce 1619, jehož usnesení Skála do svého rukopisu zařadil. V uvedených bodech bylo panovníkovi zakázáno radit se s jezuity a dalšími cizinci, a také potvrzeno, že se jezuité nemají nikdy do českých zemí vrátit.⁸⁸⁶ První z těchto argumentů byl zopakován v textu konfederace mezi českými a hornorakouskými stavy ze srpna 1619. Dále byl doplněn závěrem, že cizí osoby neměly být dosazovány do jakýchkoliv domácích úřadů.⁸⁸⁷ Spolu s

⁸⁸⁵ Zdá se, že uvedená slova patřila samotnému Skálovi. Celý text *Historie*, VIII. díl, s. 1204-1236, citace s. 1204. Ve své vlastní poznámce Skála jako zdroje na tomto místě poznamenal Continuatio Metteren a Nicolas Bellus. Přepis této jezuitské apologie převzatý ze Skály se nachází například v BÍLEK, *Dějiny řádu*, s. 431-474; WINTER, *Život církevní*, s. 275. V literatuře o jezuitské *Apologii* například ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo*, s. 88-89.

⁸⁸⁶ *Historie*, IX. díl, s. 166. Edičně například Vilém SLAVATA Z CHLUMU A KOŠUMBERKA, *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma Slavaty z Chlumu a z Košumberka, vladaře domu hradeckého...*, od l. 1608 do 1619. II. Díl, 1611, 1615, 1617-1619. K vydání upravil Josef Jireček. Praha 1868, s. 203.

⁸⁸⁷ Edičně například Vilém SLAVATA, *Paměti II*, s. 231. V literatuře zmíněno například v Zdeněk BEZECNÝ-Pavel KRÁL-Pavel MAREK, *Šlechta v konfliktech s ostatními společenskými skupinami*. In: *Společnost v českých zemích v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, editoval Václav BŮŽEK-Josef GRULICH-Zdeněk BEZECNÝ. Praha 2010, s. 590-591. Konfederace jako taková měla být podepsána 31. července 1619. Mimo výše zmíněné podmínky, že král se nemá jakkoliv řídit radami jezuitů a cizinců, bylo výslovně zmíněno také vyhnání řádu z českých zemí a zakázán jakýkoliv jeho návrat. – ČORNEJOVÁ-KAŠEL-MIKULEC-VLNAS, *Velké dějiny*, s. 38.

tím byly podle textu v rukopisu českými stavy předloženy body spojené s osobou samotného Ferdinanda II., který byl jezuitou vychován. V nich jezuité figurovali ve třetí části věnované Ferdinandově chování po korunovaci českým králem. Byl například zmíněn názor jezuitů, že světská vrchnost neměla právo dávat poddaným jakékoliv náboženské svobody či nadání v této oblasti. Současně se však podle využití argumentace sami jezuité neměli řídit náboženskými nařízeními světské vrchnosti. Vše bylo uzavřeno závěrem, že není možné bezpečně jednat s panovníkem či jinou vrchností, která se „*cele oddala*“ jezuitům.⁸⁸⁸

Skála dále zaznamenal odpověď stavů na napomenutí, ve kterém vysvětlovali, proč se nemohou připojit k „*řezenské interpozici*“. Zde byla jejich protijezuitská argumentace zahrnuta v bodě V. Jedním z důvodů, proč neměly stavy chtít stavové k interpozici přistoupit, byl údajný značný vliv jezuitů na rozhodování mohučského a trevírského kurfiřta. Současně pokud by s ní stavy souhlasily, otevřela by se tak jezuitům možnost se nějakým způsobem do českých zemí vrátit. V textu bylo také zdůrazněno spojení jezuitů na španělského krále, jehož „otroky“ měli jezuité být - byli přímo označeni jako „*španělští sluhové a drabantí dvorští*“ a kdy „*proti všemu způsobu, formě a obyčeji mocných a pravých sylogizmů velmi neforemně a neuměle proti Čechům tu nepovolnosti jich urputnou zavírají a dokazují*“. V textu se objevilo taktéž nařčení, že se v zemi „*jezuitská i jiná směsice oheň papeženský v zemi rozmnožuje a sílí*“.⁸⁸⁹

Jezuité figurovali také v několika kratších záznamech, které spíše již jen doplňovaly celý Skálův obraz jezuitského řádu. Bezprostředně po jejich vyhnání ze země měla být podle záznamů řešena otázka jezuitské koleje a okolních budov. Současně bylo ustanoveno, že jakákoliv jezuitská privilegia měla být vymazána ze zemských desek.⁸⁹⁰ Na základě záznamů v rukopise jezuité figurovali v listě Fridricha Falckého adresovaném saskému kurfiřtu. Podle této pasáže měli jezuité přemluvit

⁸⁸⁸ *Historie*, IX. díl, s. 216, 231; TIEFTRUNK, III. díl, s. 252. Celé artikule proti Ferdinandovi II. se nacházejí v *Historie*, IX. díl, s. 226-235; TIEFTRUNK, III. díl, s. 246-258.

⁸⁸⁹ *Historie*, IX. díl, s. 386, 388-389, 391. Citace s. 389.

⁸⁹⁰ Skála zaznamenal návrh Pražských a horních měst, jako mělo být naloženo s budovami jezuitské koleje (*Historie*, IX. díl, s. 148; TIEFTRUNK, III. díl, s. 19); díky Skálovi se dočteme také o žádosti pražské univerzity na zmíněnou jezuitskou kolej, které bylo následně vyhověno (*Historie*, IX. díl, s. 155; TIEFTRUNK, III. díl, s. 200).

císaře k vojenskému tažení do země, jelikož mělo být jasné, že mírovou cestou by se jim dvě původní majetky a pozice získat nepodařilo.⁸⁹¹

Další drobné zmínky do značné míry potvrzovaly v rukopise mnohokrát zmíněné argumenty o jezuitech jako manipulátorech a narušitelích míru a pokoje. Podle jednoho ze záznamů měli na císaři Matyáši usilovat o zrušení Rudolfova Majestátu a také o to, aby byli defensoři zbaveni vlivu nad konsistoří a pražskou univerzitou, a následně popraveni.⁸⁹² V květnu 1620 bylo ve spojení s poselstvem Fridricha Falckého k Maxmiliánovi Bavorskému uvedeno varování před „*jezuitskými praktikami*“.⁸⁹³ Později pak Skála zachytil setkání Fridricha Falckého s nějakým „*Turkem*“, kde se objevovalo obvinění, že jezuité v Konstantinopoli byli „*národu tureckému byli obtížní a proti myslí*“, a měli se vtírat do politických záležitostí a správy státu.⁸⁹⁴

Návratu jezuitského řádu do Čech a jejich dalšímu působení Skála ve svém rukopise věnoval, zejména v porovnání s jeho vyhnáním, velmi málo prostoru. Zmínky o nich se v záznamech objevily v rámci několika zpráv katolických i nekatolických autorů popisujících události na Bílé hoře, a následně staroměstskou popravu. Jezuité byli v krátkosti zmíněni ve druhé zprávě spojené s bělohorskou bitvou, kde byli pouze označeni jako „*bratři Tovaryšstva Ježíšova*“ a uvedeni mezi mnoha dalšími osobami, které se spolu s arcibiskupem Janem Loheliem vrátili po bitvě do Prahy.⁸⁹⁵ V další zprávě o bitvě a následném dění byl zmíněn návrat jezuitů do pražské koleje.⁸⁹⁶ O jejich návratu do klementinské koleje se nacházejí zmínky také v relaci Gregora Wintermonata.⁸⁹⁷ Podle jiné zprávy mělo být mnoho jezuitů přítomno v katolickém vojsku, a po jeho vstupu do Prahy měli lidé spínat ruce a přát jim štěstí když je mezi vojáky spatřili.⁸⁹⁸ Za zakončení návratu jezuitského řádu do Prahy lze v rukopise považovat znovuvysvěcení jejich kostela, o kterém se Skála

⁸⁹¹ List měl být sepsán v říjnu 1619. - *Historie*, IX. díl s. 472.

⁸⁹² *Historie*, IX. díl, s. 809. TIEFTRUNK, III. díl, s. 435. Toto se mělo objevit ve spise, jehož autorem měl být Karel Starší ze Žerotína.

⁸⁹³ Text doporučoval, že těmto jezuitským praktikám se nemělo důvěřovat, ale také neměly být zlehčovány. - *Historie*, IX. díl, s. 1206. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 182..

⁸⁹⁴ *Historie*, IX. díl, s. 1236-1237. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 191-192.

⁸⁹⁵ *Historie*, IX. díl, s. 1610. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 362. Autorem této zprávy měl být dle textu rukopisu Aubert, kanovník kapituly v Antverpách.

⁸⁹⁶ *Historie*, IX. díl, s. 1617. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 366.

⁸⁹⁷ *Historie*, IX. díl, s. 1629. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 380.

⁸⁹⁸ *Historie*, IX. díl, s. 1627. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 378.

zmínil v prosinci 1620.⁸⁹⁹ Skála se rozhodnul zaznamenat také část textu jedné jezuitské orace o celé bělohorské události, obsahující tvrzení o získání několika královských praporců císařským vojskem.⁹⁰⁰

V souvislosti se staroměstskou popravou se jezuité objevili ve dvou Skálově zaznamenaných textech, na jejichž základě popsal dny bezprostředně před popravou a akt samotný. V obou zprávách se dočteme, že se měli v předvečer poprav objevit u několika vězňů a pokusit se je přesvědčit ke konverzi. V obou zprávách se dočteme o jejich přítomnosti u Václava Budovce z Budova; v první byl navíc jmenovitě zmíněn Diviš Černín z Chudenic, ve druhé hrabě Šlik. Právě s ním si podle druhé zprávy si Budovec na jezuitu stěžoval u společné večeře odsouzených, a to následovně: „[Šlik] stěžoval sobě též na jezuitu, a v tom přišel též Budovec od toho jezuitu mezi nás, a toliko sobě na nestydatost jejich toužil, kteříž potomně samotní zastavše, stáli, a zdálo mi se podobně je spatřovati, jako ďábla malují, když kacířihů hříšník opustili, a od něho ustoupiti musí.“⁹⁰¹

Zbývající zmínky ve Skálově rukopise v krátkosti zaznamenaly oslavy, ke kterým v Praze došlo v červnu 1622 ve spojení s blahořečení Ignáce z Loyoly a Františka Xaverského. Současně je možné se v textu dočíst o podobě jezuitských oslav v dalších evropských městech.⁹⁰² Skála zmínil opětovné získání pražské univerzity zpět do jezuitské správy a také, že z „*jezuitského nabádání*“ byly knížetem z Lichtenštejna nařizeny vizitace pražských knihařských krámů, aby bylo

⁸⁹⁹ *Historie*, IX. díl, s. 1673. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 422. V literatuře například ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo*, s. 92-94.

⁹⁰⁰ Skála k tomu poznamenal, že to byla „*pouhá smyšlenka a báchorka jezuitská*.“ *Historie*, IX. díl, s. 1633. TIEFTRUNK, IV. díl, s. 385. Skála pak na okraji stránky zapsal poznámku, že se k této věci vyjádřil v jednom ze svých textů Ludvík Camerarius. - „*Ludvík pan Camerarius v obraně své proti útržkám Jakuba Kellera, jezuit, správce koleje jezuitské v Mnichově, přivozuje na str. 28 jinou téhož jezuita smyšlenku s prapory předními krále Fridricha: kterýž mezi jinými dostal se císařským do rukou v bitvě pražské, že jsou měla státi napsaná na něm slova ta, že on vykládá takto: Est tempus sumendi Imperii.*“

⁹⁰¹ První byla „*Zpráva o dni pondělním, co v něm vězňové činili před i při smrti své*“ - *Historie*, X. díl, s. 228-229, 233. Podle textu v rukopise měli Černína na popraviště doprovodit dva jezuité. Nicméně podle Josefa Petráně měl katolík Černín „*zachovat solidaritu*“ s ostatními, kteří byli nekatolíky a odmítli nabídky jezuitů a kapucínů, že je doprovodí na jejich poslední cestě. - Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*. Praha 2004, s. 14. Druhou zprávou pak podle Skálova záznamu byla *Zpráva zhotovená od d. Davida Lyppacha, kazatele německého (a přeložená do češtiny)*. - *Historie*, X. díl, s. 238-239, 241-242.

⁹⁰² V Praze mělo proběhnout procesí od jezuitského kostela sv. Jakuba do Klementina, a také se uskutečnilo několik jezuitských divadel. - *Historie*, X. díl, s. 780-781, citace s. 781.

zjištěno, jaké knihy byly v zemi vydávány.⁹⁰³ V té době v pražských městech jezuité získali i několik far a kostelů, které museli opustit nekatoličtí duchovní.⁹⁰⁴

Tyto výše zmíněné texty a záznamy byly v této souvislosti doplněny o Skálovy překlady dvou spisů z řady *Varioum Discursuum Bohemicorum* - jeden v zápisech k říjnu 1619 a druhý na počátku roku 1620. První nesl podtitul *Oder decret Jesuiten* a podle vlastních slov jej Skála do svého rukopisu zařadil, jelikož „*autor cosi divného vypravuje o řeholi jezuitské*“. Podle textu spisku mělo v říjnu 1619 dojít v Římě k setkání jezuitů, jehož výsledkem mělo být umístění portrétů protestantských knížat a panovníků do jejich kolejí, které měly být následně proklínány tak dlouho, dokud dané osoba nezemřela. Poddaní, kteří by takto přišli o vrchnost, se měli následně snadněji poddat nové katolické vrchnosti, kterým měl být španělský král. Původní autor tak nabádal lidi, aby se modlili za své vrchnosti a tento jezuitský záměr odvrátili. Jezuité podle něj „*obcem křesťanským tak přenáramně škodliví a záhubní lidé jsou, a o jejich činech zlých, praktikách vražednických, zradách a tyranství nad míru strašlivém celé křesťanské [...] umějí rozprávěti nazbyt*“. Mimo to se text zabýval také tím, proč měli být jezuité vyhnáni z Říše. Mezi hlavními důvody se zde objevila například obava, že by starobylá svoboda byla proměněna „*v přetěžkou, nesnesitelnou španělskou porobu a otroctví*“, došlo by k porušení všech narovnání a majestátů mezi obcí a císařem, a další důvody. Jezuité pak měli usilovat o narušení a otrávení míru a pokoje v Říši.⁹⁰⁵

Druhý z těchto spisků byl označen *Oder Spanish GeltPrutz*, adresovaný Fridrichu Falckému. Podle tohoto textu byla českému králi darována palmová ratolest, a evangelické náboženství v Čechách bylo přirovnáno k palmovému stromu, který, čím více rostl do výšky, tím více byl utlačován. Opakoval se zde argument spojující jezuitský řád se španělským králem, kdy jako „*dělníci a plenitelé*“ byli vysíláni do českého království, aby v něm škodili. Obdobně si měl podle textu počínat král polský. Všechny jejich činy se měly dít pod dohledem papeže, ačkoliv i samotné papežství na tom mělo podle textu být lépe předtím, než

⁹⁰³ *Historie*, X. díl, s. 862. Podobných věcí měli dosáhnout jezuité také ve Vídni. O osudech pražské univerzity po návratu jezuitů do poloviny 17. století například Ivana ČORNEJOVÁ, *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622-1654*. 1992. Ta také zmínila předání pražské univerzity do rukou jezuitů – ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo*, s. 101.

⁹⁰⁴ *Historie*, X. díl, s. 895.

⁹⁰⁵ *Varioum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio III. Oder Decret der Jesuiten*. 1619. - *Historie*, IX. díl, s. 531-534. Citace s. 533. Viz. pozn. 844.

se objevili jezuité. Jak tvrdil autor původního spisu, s čím Skála jistě, vzhledem k výběru textu do vlastního rukopisu, souhlasil: „*Však ještě dosavad jest totěž vyznání víry a učení papežského, jakož bylo před vylihnutím toho záprdku jezuitského, a může i na potom přece v své váze zůstati. Jak znamenitý a vinšování pokoj mohli by míti stavové papeženští v S. Římské Říši, kdyby jen sami chtěli, to jest, kdyby toliko jezuitům panovati a tyranství nad lidmi provozovati nedovolovali. Ale oni jim do toho jíti nechtějí [...] Bůh ráčí otevřítí oči všechněv potentátů aby viděli kterak papež spolu s svými pomocníky jezuitskými [...] žádostiv jest toho a snaží se o to všelijak, aby všechna knížectví v lehkost, v hanbu, až i na dokonalou zkázu přivedl, sebe pak samého nade všechnož Bůh a císař slove, zvýšil a zdůstojnil“.* Proto se měl Fridrich Falcký vyvarovat katolické víry. Byl také nabádán, aby se měl před jezuitu na pozoru, jelikož by rádi měli pod kontrolou veškeré věci světa.⁹⁰⁶

Stavovská volba roku 1617, na jejímž základě byl Ferdinand Štýrský přijat jako nástupce bezdětného Matyáše za dalších českého krále, byla pro Skálu a jeho obraz jezuitského řádu zlomová. Ačkoliv byl výběr Ferdinanda výsledkem habsburské dynastické politiky, Skála nejen v jeho výběru, ale především pak v jeho samotné volbě zřejmě viděl výsledek jezuitského vlivu a umění manipulace. Ferdinand měl být přijat za budoucího českého krále i přes původní neochotu nekatolických stavů s volbou souhlasit, a to právě díky údajnému vlivu jezuitů na některé nekatolické šlechtice. Stejně tak byli v dané době jezuité spojováni s vlivem španělské strany na císařském a královském dvoře jako takovém. Právě tento vliv byl na řadě míst ve Skálově rukopise zdůrazněn.

Skálova hlavní pozornost se však soustředila na vyhnání jezuitského řádu a obhajobu tohoto stavovského rozhodnutí. Skála se snažil ukázat legitimitu stavovských obav a oprávněnost jejich rozhodnutí.

Přestože dosud nic nenasvědčovalo, objevuje se na stránkách Skálovy *Historie církevní* poměrně obsáhlý obraz jezuitského řádu. Skála v záznamech věnovaným jezuitům ve svém rukopise zachytil řadu motivů, které byly s tímto náboženským řádem (nejen) v raném novověku hojně spojovány. Vliv na Skálův obraz jezuitů

⁹⁰⁶ *Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio XII - Oder Spanish GeltPrutz. - Historie, IX. díl, s. 819-825. Citace s. 847.*

zajisté měly tzv. Jesuiten-Fabeln a černá jezuitská legenda, které byly součástí protijezuitské propagandy, nabírající na počátku 17. století na intenzitě.⁹⁰⁷ Tato publicistika v době svého rozvoje využívala nejen tištěná média jako letáky, ale také další formy komunikace.⁹⁰⁸ Mnoho motivů, které se postupně ve spojení s jezuitou vyvinuly, byly považovány za věrohodné, jelikož odpovídaly představám a očekáváním, které byly již dříve spojovány s jinými skupinami. V tomto kontextu například Peter Burke uvedl spojitost mezi jezuitským a templářským řádem.⁹⁰⁹ Velký vliv na krystalizaci negativního obrazu řádu měly v nezanedbatelné míře události ve Francii v 90. letech 16. století.⁹¹⁰ Ve Skálově díle se tak objevily motivy obecně hojně spojované s jezuitským řádem, aby je bylo pro Skálu možné vykreslit v negativním světle, a ukázat je jako narušitele společenského uspořádání. Takto vytvořený obraz zapadal do Skálova pohledu na řád a roli Tovaryšstva Ježíšova v jeho vlastním pojetí historie. V jezuitských pasážích *Historie* je možné nalézt mnoho motivů, které se shodovaly s těmi uváděnými v rámci Jesuiten-Fabeln, byly jejich součástí. Některé z nich nebyly tak obsáhlé jako jiné, a pomáhaly dotvářet a doplňovat Skálův obraz jezuitského řádu. Hlavní důraz kladl především na několik z nich, které na stránkách svého rukopisu poměrně široce rozvinul. Právě ty pro něj byly v rámci kontextu jeho díla důležitými.

V *Historii* byly asi nejvíce zastoupeny motivy jezuitů jako narušitelů míru a pokoje, buřičů proti panovníkům a vrchnosti. Udržování obecného pokoje bylo v životě raně novověkého člověka důležitým aspektem života. Jeho narušení bylo vnímáno negativně, jelikož pomáhal lidem přežít v nesnadných dobách.⁹¹¹ To mohlo být pro Skálu jedním z důvodů, proč do svého rukopisu vybral spisy a pasáže obsahující právě tyto motivy a vyobrazení. Jezuité byli velmi často v místech, do nichž přišli, vnímáni jako nepřátele, cosi jiného v dané společnosti, jako „cizáci“. V tomto případě se zpravidla jednalo o „jinost“ ve spojení s náboženstvím a konfesijní příslušností, ale také v souvislosti s příslušností politickou.⁹¹² Obraz

⁹⁰⁷ Je otázkou, zda sedalo mluvit o propagandě jako takové již počátcích působení řádu. Slovo propaganda pak vstoupilo do církevně-politické debaty v roce 1622 se založením Kongregace pro propagaci víry. – DOERING-MANTEUFFEL, *Jesuiten-Fabeln*, s. 367-368, 374.

⁹⁰⁸ NIEMETZ, *Antijesuitische Bildpublizistik*. O protijezuitské publicistice také KAUFMANN, *Konfession und Kultur*, s. 205-299.

⁹⁰⁹ BURKE, *Black Legend*, s. 172-173.

⁹¹⁰ BURKE, *Black Legend*, 175.

⁹¹¹ Do jisté míry to bylo omluvitelné v případě války. - Benjamin J. KAPLAN, *Divided by Faith. Religious Conflict and the Practice of Toleration in Early Modern Europe*. 2007, s. 75-76.

⁹¹² Harald HENDRIX, Introduction. Imagining the other: on xenophobia and xenophilia in early modern Europe. *Leidschrift. Historisch Tijdschrift*, 28.1, 2013, s. 7.

nepřítele velmi často vznikal ze zkušenosti a vztahu s cizím či jiným, a bylo s tím spojeno úsilí o zachování vlastní identity.⁹¹³ V tomto kontextu mohlo být nahlíženo často také na jezuity, jelikož do společenství přinášeli nové neznámé prvky a praktiky. Na řadu míst pak přicházeli v době, kdy se po Evropě šířily rozmanité protijezuitské spisy a zprávy o jejich činnosti v jiných zemích a městech, které mohly zvyšovat obavy obyvatel dané společnosti s jakým cílem přicházeli k nim, a jaký vliv budou mít na jejich společné soužití. Mohlo tak tomu být například v souvislosti s příchodem jezuitů do litevské Rigy.

Všechny tyto části líčící činnost a aktivity jezuitů na různých místech Evropy (a nejen tam) prakticky předcházely těm částem *Historie*, ve kterých Skála vylíčil události spojené s jezuity v českých zemích. Vzhledem k tomu, na co se Skála dále soustředil, měly všechny rozvedené motivy ukázat jeho případnému čtenáři škodlivost a manipulátorství jezuitů, co mohlo jejich působení podle něj znamenat pro české země, pokud by na jejich území mohli zůstat. Lze na ně tedy nahlížet jako na určitý základ, na který pak Skála postavil to, co autorka považuje za hlavní část všech jeho jezuitských částí rukopisu. Vše, co do té doby uvedl, mělo podpořit a pomoc obhájit rozhodnutí českých stavů jezuitský řád z českých zemí v roce 1618 vyhnat.

V případě českých zemí se Skála zaměřil především na uvedené vypovězení jezuitského řádu, a na argumentaci a obhajobu tohoto rozhodnutí tří stavů. Většina zápisů zmiňovala a rozvíjela motivy jezuitů jako narušitelů obecného míru, porušování starých práv a privilegií, a také jejich možnosti vlivu a manipulace osobami. Jezuité měli například také v řadě věcí spolupracovat s papežskými nuncií přítomnými u císařského dvora,⁹¹⁴ byli vnímáni jako nástroje, jejichž prostřednictvím byla prosazována papežská moc.⁹¹⁵ Poměrně hojně bylo v zápisech skloňováno jejich spojením se španělským králem. Právě spojitost mezi jezuitským řádem a španělskou korunou byla v případě českých zemí velmi frekventovaným motivem. Obava, že hlavním cílem činnosti jezuitů v zemi byla snaha dostat ji pod

⁹¹³ Alfons FÜRST, Zum Konstruktionscharakter von Feindbildern am Beispiel der Entstehung des christlichen Häresiebegriffs. In: *Von Ketzer und Terroristen. Interdisziplinäre Studien zur Konstruktion und Rezeption von Feindbildern*, editoval Alfons FÜRST, Harutyun HARUTYUNYAN, Eva-Maria SCHRAGE, a Verena VOIGT. Münster 2012, s. 10.

⁹¹⁴ O příkladech spolupráce papežského nuncia a církevních řádů včetně jezuitů například Tomáš ČERNUŠÁK, Církevní řády v českých zemích a působení pražského nuncia Antonia Caetaniho v letech 1607-1609. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 2010, Tom. L, Fasc. 1, s. 53-58.

⁹¹⁵ CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 96.

vládu španělského krále, byla u českých stavů jasně viditelná. Již od doby císaře Rudolfa byla u císařského dvora silná přítomnost španělské strany, a po jeho z Prahy do Vídně byli jezuité dozajista považováni za důležité představitele španělského vlivu, kteří byli v Praze neustále přítomni. Navíc velká část nejvyšších zemských úředníků byla katolíky, kteří získali vzdělání na jezuitských školách, a měli tak mít blízké vazby k řádu.⁹¹⁶

Bylo zmíněno, že Skála se jezuitskému řádu v českých zemích ve větší míře věnoval od roku 1617 – tento rok jím byl vybrán záměrně. V daném roce došlo na stavovském sněmu k přijetí Ferdinanda Štýrského za budoucího českého krále. K jeho přijetí mělo dojít díky zmiňovanému vlivu španělsko-katolické strany na císařském dvoře.⁹¹⁷ Vzhledem k výše uvedeným spojení mezi jezuitou a španělskou korunou obecně a také tomu, že řada nejvyšších královských úředníků měla nějaké vazby a kontakty na pražské jezuitu, mohlo být toto rozhodnutí Skálou vnímáno jako výsledek jejich vlivu.

⁹¹⁶ O španělské straně a jejím vlivu na císařském dvoře například stručně Ivo CERMAN-Rostislav SMÍŠEK, *Konflikty v organismu panovnického dvora*. In: *Společnost v českých zemích v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, editoval Václav BŮŽEK-Josef GRULICH-Zdeněk BEZECNÝ. Praha 2010, s. 482. O španělské straně na císařském dvoře a jejím vlivu nejen na politický život například Pavel ŠTĚPANEK, *Španělé v Praze 16. století*. In: *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha – město zpráv a zpravodajství*, editoval Václav LEDVINKA. Documenta Pragensia 19, Praha 2001, s. 59-65.

⁹¹⁷ VOREL, *Velké dějiny*, s. 524-527.

Závěr

Již od svého vzniku byl jezuitský řád vnímán značně rozporuplně. V době, kdy katolické náboženské řády byly v mnoha případech dočasně na ústupu, se jezuitům podařilo během poměrně krátké doby značně svůj vliv a působnost. Jeho členové vynikali v řadě oborů, řád vytvořil širokou síť škol a kolejí, kde poskytoval bezplatné vzdělání. Spolu s jeho rostoucím úspěchem se ale současně formovala také kritika, která se stala značně komplexní a propracovanou. Jezuitský řád byl nejen v době konfesijního napětí cílem dobové publicistiky a dalších děl různého charakteru. A to včetně děl historiografických, mezi které se řadila také Skálova *Historie církevní*.

Sám Pavel Skála ze Zhoře byl zajímavou osobností, jehož životní osudy byly dosud zmapovány pouze částečně. Zejména o jeho životě v exilu je známo velmi málo a je otázkou, zda bude někdy možné nahlédnout na tuto poslední část jeho životní poutě. Jeho osudy byly formovány především jeho spojením s děním v období stavovského povstání, které pro něj bylo zdá se zlomové ve více ohledech. Samotná Skálova osoba nebyla cílem této práce, jelikož by to asi nebylo ani v jejích možnostech. Nicméně pro kontext jejího tématu autorka považovala za nezbytné poskytnout na základě dosud známých informací souhrnnější pohled na Skálovu osobu.

Jedním z cílů naopak bylo poskytnout první detailnější pohled na Skálovo rozsáhlé dílo jako celek. Ve výsledku se jedná o druhou nejrozsáhlejší část celé předkládané práce. Skála byl velmi svědomitý autor oddaný svému dílu, na kterém pracoval posledních čtrnáct let svého života. Analýza rukopisu umožnila nahlédnout do jeho pracovního procesu, jakým způsobem zformoval své záznamy a jaké nepřeberné množství pramenů během jeho vytváření využil.

Na základě studia Skálova rukopisu se zdá, že ačkoliv v mnoha ohledech vycházel z domácí humanistické tradice, tak jeho vlastní dílo mělo blíže k historiografii luteránské. Samozřejmě i v české dobové historiografii byl kladen důraz na práci s prameny a na jejich „dobovost“, ale nikoliv v tak velké míře jako právě ve zmíněné luteránské tvorbě. Na Skálu měl jistě vliv jeho čas strávený na univerzitě ve Wittenberku, a také jeho pobyt v saském exilu, kde žil v luteránském prostředí.

Pro Skálovu *Historii* jako celek byla klíčová problematika Antikrista, která základní linka procházela celým jeho rozsáhlým dílem. V jeho pojetí byla historie soubojem pravé a falešné církve, v jejímž čele stál Antikrist – tou pro něj byla církev katolická, a Antikristem pro něj v tomto ohledu byl papež. A zdá se, že právě identifikace papeže s Antikristem, tj. papežský Antikrist, byla pro Skálu v souvislosti s jezuitským řádem důležitá. Jezuité měli podle dobového mínění velmi blízké vazby na papeže, mimo jiné měli být obhájci názoru o papežské nadřazenosti nad světskými knížaty. Tyto úzké vazby řádu na papeže z nich ve Skálových očích dělalo blízké spolupracovníky a vykonavatele vůle papeže-Antikrista. Jezuité mohli v tomto ohledu ve Skálově rukopise figurovat jako určitý zástupný symbol papežského Antikrista. O samotných papežích či přímo o Antikristovi se Skála na řadě míst zmiňoval, nikdy se však nejednalo o rozsáhlé pasáže, ale spíše o velmi stručné zmínky nebo narážky. Naopak jezuité vystupovali v celé *Historii* poměrně výrazně a byli vyobrazeni značně negativně. Jejich činnost mohla být Skálou viděna jako způsob nepřímého ovlivňování světa Antikristem. Jezuité byli malými Antikristy, těmi, kteří měli ve světě působit ještě příchodem samotného Antikrista. V rámci celé jeho práce tak mohli jezuité hrát roli jistého zástupného symbolu Antikrista

Studium rukopisu ukázalo, že Skála na jeho stránkách vytvořil obsáhlý a negativní obraz jezuitského řádu, který obsahoval řadu témat a motivů. Mnoho z nich bylo s jezuitským řádem spojováno dlouhodobě a byly součástí souboru názorů na řád označovaného jako černá jezuitská legenda. Skála jezuitu vykreslil především jako narušitele obecného míru a pokoje, a zdůraznil také jejich vazby na španělského krále a korunu.

Významný byl také způsob, jakým Skála jezuitské části svého rukopisu vystavěl. Velmi dlouho, až do roku 1617, se soustředil na vyličení jezuitů a jejich činnosti v různých oblastech Evropy s výjimkou českých zemí. Ukázání činnosti řádu v jiných evropských zemích mělo pro Skálu sloužit jako důkaz toho, jak škodliví byli jezuité pro mír a poklidné soužití, které svým příchodem narušují, a jak usilují o to dostat nekatolické země a pravou víru do područí papeže-Antikrista. Zároveň se případným budoucím čtenářům snažil ukázat, jaký vliv a dopad by měla jejich přítomnost v českých zemích, pokud by nebyli vypovězeni. Skála uvedl několik příkladů snah jezuitský řád z některých zemí vyhnat. Tyto pokusy, spolu s argumenty a příklady negativních činů, se pak v řadě příkladů znovu objevily ve

spojení s úsilím českých stavů vyhnat jezuitu v roce 1618. Skála se tak snažil svým možným čtenářům ukázat, že jednání českých stavů nebylo ničím ojedinělým. Lze namítnout, že to vše bylo dáno prameny, se kterými Skála v těchto částech svého rukopisu pracoval. Avšak jako autor si Skála všechny pasáže a prameny zařazené do *Historie* pečlivě vybíral a vše v jeho díle bylo detailně promyšlené.

Hlavním cílem jezuitských částí rukopisu bylo vylíčení událostí v českých zemích po roce 1617, přesněji vyhnání jezuitského řádu a obhajoba tohoto stavovského rozhodnutí. Zlomovým byl pro Skálu zmíněný rok 1617 a volba Ferdinanda Štýrského za českého krále. Tato událost pro Skálu zřejmě byla momentem, kdy se naplno projevil vliv jezuitů a jejich schopnost manipulovat osobami a jejich rozhodnutími, a tak jejich možnosti ovlivnit zásadní dění v českých zemích. Proti této volbě měli být na počátku všichni nekatoličtí stavové, avšak řada z nich měla následně změnit názor, a to údajně pod vlivem jezuitů, a volbu umožnit. Jezuité obecně měli vazby na řadu vysoce postavených šlechticů a osob na důležitých postech, kteří studovali na jezuitských školách a řád dlouhodobě podporovali, či na jejich školách studovali jejich synové. Samotný Ferdinand měl s jezuitským řádem blízké vztahy, což představu o vlivu jezuitů na jeho volbu mohlo jistě jen podporovat. Jeho výběr jako nástupce bezdětného císaře Matyáše byl výsledkem rodinné politiky habsburského rodu, kde měla výrazný vliv jeho španělská větev. Obavy z nadvlády Španělska byly v tehdejší domácí společnosti silné, jak naznačily některé texty uvedené v této práci. I jen představa o údajném vlivu jezuitů na celou volbu pak mohla jen umocnit obecný názor spojující jezuitský řád se Španělskem a jejich údajným úsilím dostat všechny země pod jeho vládu. Současně je jednalo o moment, kdy by jezuité zasáhli do starých zemských práv a změnili je za svým vlastním účelem.

Ve spojení se zmíněnou volbou roku 1617 a také s následným vyhnáním jezuitského řádu se naskytá ještě jedna myšlenka. Jelikož měli mít podle Skály jezuité nezanedbatelný vliv na volbu a dění kolem ní, mohl je tak v jisté ohledu vidět jako zodpovědné za veškeré následující události a válku. Vzhledem ke spojení jezuitského řádu s papežem-Antikristem, jehož vůli měli jezuité vykonávat, nelze vyloučit, že Skála na celou událost mohl pohlížet jako na práci Antikrista a jeho vliv na dění a následný vývoj v českých zemích.

V jistém ohledu byla jednou z možných rolí jezuitských částí Skálova rukopisu role obranná. V mnoha ohledech se jednalo o obhajobu rozhodnutí

českých stavů jezuitský řád vyhnat. Události spojené s vyhnáním jezuitského řádu z českých zemí se snažil zasadit nejen do kontextu dějin církve a souboje pravé víry s falešnou, ale výběrem svých pramenů tehdejší dění obhájit. Skála do rukopisu zařadil velké množství textů sepsaných českými stavy a direktory, kde oni sami toto své rozhodnutí obhajovali vůči vnějšímu světu. Toto jejich rozhodnutí v zájmu království, jeho lidu a pokoje v zemi. Skála poměrně podrobně ve svém rukopise výběrem textů zdůraznil vliv jezuitů na lidi, jak s nimi měli manipulovat, jejich snahy rozvracet poklidně žijící společnosti, úsilí posílit katolickou stranu a moc papeže, případně španělského krále. Uvedl také příklady vyhnání jezuitů z jiných zemí či kde se k tomu schylovalo. Všechny tyto aspekty se ve variacích objevovaly v apologické argumentaci českých stavů. Všechny zmínky, záznamy a ukázky zapsané v tomto kontextu Skálou v jeho *Historii církevní* měly případnému čtenáři poskytnout dostatečné množství materiálu k zamyšlení a ukázat, že pokud by k vyhnání jezuitského řádu nedošlo, mohlo v českých zemích dojít k těm samým či obdobným událostem spojovaným s jezuitou jinde v Evropě. Lze na to jistě do jisté míry nahlížet také jako na určitou obhajobu Skály jako sebe sama. On sám v době vyhnání jezuitů působil v direktorské kanceláři a nelze tak zcela vyloučit, že se mohl ze své pozice úředníka direktoria na přípravě a formulaci dokumentu nějakým způsobem podílet.

Cílem této práce bylo sledovat jaký možný význam a roli měl jezuitský řád a jeho obraz ve Skálově díle jako celku, a současně poskytnout první podrobnější informace o celém rukopise. Ten samotný nabízí pro další studium mnoho různých problémů a témat spojených (nejen) s dobovou historiografickou tvorbou a myšlením. Podrobné srovnání pasáží Skálova rukopisného textu s jeho původními zdroji by mohla ukázat, jakým způsobem k těmto svým pramenům přistupoval a pracoval s nimi, například zda či do jaké míry jejich původní znění pro svůj vlastní text upravil. Pozornost by si jistě zasloužily předmluvy, kterých se v celém rukopise nachází několik, a jejich zasazení do kontextu studia a významu předmluv v raně novověkých textech. Další zajímavou možností by bylo podrobnější studium jevů, divů, úkazů a dalších zvláštností, které Skála uváděl na konci ročních záznamů. Jistě by bylo zajímavé například sledovat jaké typy jevů Skála do svého rukopisu zařadil a odkud tyto informace čerpal, ale například i souvislost jejich počtu s událostmi daného roku, v rámci kterého byly zapsány. Zmíněné možnosti naznačují jen několik málo z mnoha směrů, kterými by se mohlo studium *Historie*

církevní Pavla Skály ze Zhoře dále vydat. Je jistě bez větších pochyb, že toto dílo má rozsáhlý badatelský potenciál.

Summary

This Ph.D. dissertation focuses at one of the largest early modern manuscripts written in the Czech language, *Historie církevní* by Pavel Skála of Zhoř. Complement to this work is *Chronologie církevní*, which is considered to be the first Czech guide to Christian chronology in the Czech lands. Although Skála's work is an important part of Czech early modern historiography, it was rarely used by historians as a whole.

Until the end of the 20th century, three partial editions of his work emerged, but those never dealt with the manuscripts in its entirety, or at least one complete volume. Any use of this Skála's work by historians was usually only partial and was mostly limited to the existing editions of his literary work. Yes, *Historie církevní* and its author appeared in several historical works in the last decades, but these were mostly limited to what was known from previous research and not much new findings were done.

Besides three editions, which focused only on the last four volumes of Skála's work and only those parts dealing with the Czech history in the first two decades of the 17th century, we do not know much about this historiographical work and its content. We know that Skála composed it as a history of the world from the point of view of the history of the church and a struggle between the true faith with the false faith, with the Antichrist embodied by the pope as its head. We also know that Skála's manuscript contains a description of events in many European countries of that time.

First detailed analysis showed that *Historie církevní* contains many different and interesting topics, such as parts of the text concerning natural disasters, catastrophes and wonders, Skála's own image of Martin Luther and more. When reading his vast manuscript, one particular motive steps out of its text, and that is the Society of Jesus, also known as the Jesuit Order. Jesuits were the only religious order and one of a few exponents of the Catholic church about whom Skála wrote in his work. Analysis of those parts of the text showed that he created his own image of the Jesuit Order, and also made it an important part of his view on the history of the church and world.

This image was created by various themes and topics, which were in many ways similar to those used in period anti-Jesuit images and atmosphere. Those

include tyrannicide theory, idea of Jesuits as conspirators and murderers, their influence over important people and use of this influence for their own benefit and more. Key part of the dissertation examines mentioned motives and the image they created. Jesuits were depicted by Skála as power working against Protestants and for the benefit of the Catholic church and especially the papacy, and also the Spanish crown and king. This image of the Jesuits must have played an important part in Skála's view of history and also in context of his work as a whole, otherwise he would not focus on it in such extent.

Dissertation is divided into four main parts. First, it focuses on the author Pavel Skála of Zhoř himself. It also contains the first detailed analysis of the manuscript as such. Next two parts deal with Skála's work in context of early modern ideas and works. *Historie církevní* is placed among the Czech, but mostly Lutheran historiography, and is also examined in the context of the ideas and perception of the Antichrist in Early Modern period. Most important is the last part of the dissertation, focusing at the topic of the Jesuit order in *Historie církevní* as such. After dealing with the concept of the black Jesuit legend and Jesuit-Fables, the main attention is paid to the individual topics connected to the Jesuit Order in the manuscript. Last main chapter of this part of the dissertation focuses on the Jesuits in the Czech lands, how Skála approached this topic and what role all this played in his overall image of the Jesuit Order.

Analysis of *Historie církevní* showed, that the Jesuit Order could have played two main roles for Skála, both rather interwoven with each other and together creating a wider image. First was connected to his conception of history. In many of the motives, the specific relationship between the Order and the papacy, and thus the pope whom Skála represented the Antichrist. In this context, the Jesuits represent a substitute symbol of the papal Antichrist which they carried out. Jesuits were little Antichrists, those who influenced and prepared the world before the arrival of the main Antichrist.

Second was connected to the Czech lands. Key moment in this context for Skála was year 1617 and the election of the archduke Ferdinand as the next Czech king. Skála himself saw this as the main reason of the following problems, situation and war. This moment was crucial for him also in connection to the Jesuits in the Czech lands. Ferdinand's election represented a moment when the Jesuits interfered with the old Czech laws and privileges and bent them for their own profit. This

election was the first step on the way to get the Czech lands under the rule of the pope and also the king of Spain.

This is the reason why Skála dealt with the Jesuits in the Czech lands until 1617 only on a limited scale. After mentioned year, he focused mostly on the argumentation of the Czech Estates regarding the expulsion of the Jesuit Order out of the country. It seems that he wanted to create his own apology of the Estate's decision. Up to this point, Skála almost avoided to describe the Jesuits in the Czech Lands and focused mostly on their activities in the other European countries. Their deed in France, England, the Netherlands and in other places could serve him and most of all to the potential reader of *Historie církevní* as a proof that the Jesuits were very harmful for the societies and it was in the best interest of states to expel them. Czech Estates themselves used this argumentation to defend their decision at that time.

Seznam Pramenů a Literatury

Archivní prameny

Knihovna Národního muzea

Národní muzeum, Knihovna Národního muzea, sign. I_B_7a (VII. díl, léta 1601-1611)

Národní muzeum, Knihovna Národního muzea, sign. I_B_7b (VIII. díl, léta 1612-1618)

Národní muzeum, Knihovna Národního muzea, sign. I_B_7c (IX. díl, léta 1619-1620)

Národní muzeum, Knihovna Národního muzea, sign. I_B_7d (X. díl, léta 1621-1623)

Zámecká knihovna, státní zámek Mnichovo Hradiště

Ze sbírek Národního památkového ústavu, Územní památková správa v Praze, Státní zámek Mnichovo Hradiště, sign. 47.11.7, Nr. 16 000 (*Vejtah*, I. a II. díl)

Ze sbírek Národního památkového ústavu, Územní památková správa v Praze, Státní zámek Mnichovo Hradiště, sign. 47.11.7, Nr. 16 001 (III. díl, léta 1516-1535)

Ze sbírek Národního památkového ústavu, Územní památková správa v Praze, Státní zámek Mnichovo Hradiště, sign. 47.11.7, Nr. 16 002 (IV. díl, léta 1536-1565)

Ze sbírek Národního památkového ústavu, Územní památková správa v Praze, Státní zámek Mnichovo Hradiště, sign. 47.11.7, Nr. 16 003 (V. díl, léta 1566-1576)

Ze sbírek Národního památkového ústavu, Územní památková správa v Praze, Státní zámek Mnichovo Hradiště, sign. 47.11.7, Nr. 16 004 (VI. díl, léta 1577-1600).

Ze sbírek Národního památkového ústavu, Územní památková správa v Praze, Státní zámek Mnichovo Hradiště, sign. 47.11.1., Nr. 16 007.

Literatura

Primární literatura a edice

BOSSAU, Helmond z. *Krnoika Slovanů*. Editoval Magdalena MORAVOVÁ. Přeložil Jan ZDICHYNEC. Memoria medii aev 17. Praha: Argo, 2012.

CAESAREJE, Eusebios z, Jan KOCÍN Z KOCÍNĚTU, Jan Evangelista KRBEC, a Bedřich ROHLÍČEK. *Desatero knih Historie církevní: od Eusebia, příjmením Pamfili, onda cesarejského biskupa, řeckým jazykem sepsané, potom od Jana Kocína z Kocínětu, předního písaře radního v Menším městě pražském, z řeči latinské v českou přeložené, nyní od Jana Ev. Krbce, kněze církevního, s řeckým čtením srovnané, na mnoze opravené, příhodnými výklady i novým letopočtem opatřené a znova na světlo vydané*. Praha: Tisk a sklad Bedřicha Rohlíčka, 1855.

DE MARIANA, Juan. *De rege et regis institutione*, 1599.

———. *Discurso de los grandes defectos que hay en la forma del gobierno de los Jesuitas*, 1625.

FOXE, John. *Actes and Monuments of these Latter and Perillous Days, Touching Matters of the Church*. Londýn: John Day, 1563.

FREISINGU, Oto z. *Historie aneb O dvou obcích*. Přeložil Pavel ČERNUŠKA, Jana MALÁ, a Jana NECHUTOVÁ. Memoria medii aev 25. Praha: Argo, 2017.

GOLDAST, Melchior. *Commentarii de Bohemiae incorporatorumque provinciarum juribus et privilegiis*, 1627.

LUTHER, Martin. *Abbildung des Papsttums*. Wittenberg, 1545.

LUTHER, Martin, a Lucas CRANNACH starší. *Passional Christi und Antichristi*. Wittenberg, 1521.

OTTERSODORFU, Sixt z. „Diarium Sixta z Ottersdorfu o sněmu 1575, jenž zahájen byl 21. února a zavřín dne 27. září“. In *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, 318–92. Praha: Nákladem Výboru zemského království českého, 1886.

SLAVATA Z CHLUMU A KOŠUMBERKA, Vilém. *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košumberka, vladaře domu hradeckého... od l. 1608 do 1619. II. díl, 1611, 1615, 1617-1619*. Editoval Josef JIREČEK. Praha: I. L. Kober, 1868.

TELLES, Balthasar. *The Travels of the Jesuits to Ethiopia*. Londýn, 1710.

WICKLIF, Johannes, *De Christo et adversario suo Antichristo*. Gotha 1880.

Sekundární literatura

ANDREOTTI, Giulio. „Matteo Ricci: jezuita v Číně (1552-1610)". In *Matteo Ricci: jezuita v Číně (1552-1610) - Rozprava o přátelství*, přeložil Karel KOLÁČEK a Lucie OLIVOVÁ, 5–82. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007.

APPELBAUM, Robert. *Terrorism before Letter. Mythography and Political Violence in England, Scotland and France, 1559-1642*. New York: Oxford University Press, 2015.

ARNOLDSSON, Sverker. *La leyenda negra: estudios sobre sus origines*. Göteborg: Göteborgs Universitets Årsskrift, 1960.

AYLMER, G.E. „Introductory Survey: From the Renaissance to the Eighteenth Century". In *Companion to Historiography*, 236–67. Routledge Companion Encyclopedias. Routledge, 1997.

BACKUS, Irena. *Reformation Readings on the Apocalypse: Geneva, Zurich, and Wittenberg*. Londýn-New York: Oxford University Press, 2006.

BARTEČEK, Ivo. *Jezuité Zemí Koruny české v Latinské Americe*. Ostrava, 1997.

BARTHEL, Manfred. *The Jesuits: History and Legend of the Society of Jesus*. Přeložil Mark HOWSON. New York: Quill, 1987.

BARTOŠ, František M. *Devět statí z českých dějin*. Praha, 1941.

———. „Osudy pozůstalosti Pavla Skály ze Zhoře". *Časopis českého muzea* 1924 (b.r.): 75–77.

BASSET, Bernard. *The English Jesuits from Campion to Martindale*. Editoval Roger CHARLES. Abridged edition. Leominster: Gracewing Publishing, 2004.

BENEŠ, Zdeněk. *Historický text a historická kultura*. Praha: Karolinum, 1995.

———. *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*. Praha: Karolinum, 1993.

———. „Raně novověká historiografie". In *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ a Ivo a kol. CERMAN, 615–48. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

- BENETKA, Bořivoj. *Jesuité v Čechách*. Praha: Vyšehrad, 1941.
- BERGIN, Joseph. *The Politics of Religion in Early Modern France*. New Haven-Londýn: Yale University Press, 2014.
- BERNÁT, Libor. „K eschatologickým prvkům v díle Jána Amosa Komenského a Mikuláše Drábika". *Studia Comeniana et Historica* 32, č. 67–68 (2002): 70–76.
- BETTERIDGE, Thomas. *Tudor Histories of the English Reformations, 1530-83*. Routledge, 1999.
- BEZECNÝ, Zdeněk, Pavel KRÁL, a Pavel MAREK. „Šlechta v konfliktech s ostatními společenskými skupinami". In *Společnost v českých zemích v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, editoval Václav BŮŽEK a Josef GRULICH. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- BÍLEK, Tomáš Václav. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Část druhá*. 1. Praha: František Řivnáč, 1883.
- . *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Část první*. 1. Praha: František Řivnáč, 1882.
- . *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 [Reprint vydání z roku 1882, včetně titulní stránky]*. 2. Brno: Nakladatelství PhDr. Ivo Separát, 2021.
- . *Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova a jeho působení vůbec a v zemích království Českého zvláště*. Praha: Nakladatel František Bačkovský, 1896.
- . *Důchody a statky jezuitských kolejí a sídel na Moravě a v Slezsku zřízených a léta 1773 zrušených*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1890.
- . *Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*. Praha: Nakladatel František Bačkovský, 1892.
- . *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II zrušených*. Praha: Nakladatel František Bačkovský, 1893.
- . *Tovaryšstvo Ježíšovo a působení jeho v zemích království Českého vůbec a v kollegiu Pražském u sv. Klimenta zvláště*. Praha, 1873.
- BINKOVÁ, Simona, a Markéta KŘÍŽOVÁ, ed. *Ir más allá...: fuentes bohemicales para el estudio comparativo de la expansión colonial española en la temprana Edad Moderna*. Praha, 2016.

- BIRELEY, Robert. *Religion and Politics on the Age of the Counterreformation. Emperor Ferdinand II., William Lamormaini, S.J., and the Formation of Imperial Policy*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1981.
- . *The Jesuits and the Thirty Years War. Kings, Courts and Confessors*. Cambridge, 2003.
- . *The Refashioning Catholicism, 1450-1700. A Reassessment of the Counter Reformation*. European History in Perspective. Houndmills-Londýn: Macmillan Press LTD, 1999.
- BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha: Libri, 2001.
- BOBKOVÁ, Lenka. „Emigrace, exil, reemigrace“. In *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ a Ivo a kol. CERMAN, 534–58. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.
- . „Exulant“. In *Člověk českého raného novověku*, editoval Václav BŮŽEK a Pavel KRÁL, b.r.
- . *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621-1639*. 2. Praha, 1999.
- BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. „Litterae annuae provinciae Bohemiae (1623-1755)“. *Folia Historica Bohemica* 25, č. 1 (2010): 23–49.
- . „Jak vytvořit životopis jezuitu. Přehled řádových evidenčních pramenů, jejich dochování, dostupnost a vypovídací hodnota“. *Folia Historica Bohemica* 26, č. 2 (2011): 365–402.
- . „Jezuitské konsvetudináře jako zdroj informací o každodenním životě komunity. Jejich vznik, osud a vypovídací hodnota“. In *Locus Pietatis et Vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.-15. září 2007*, editoval Ivana ČORNEJOVÁ a Hedvika KUCHAROVÁ, 49–66. Praha, 2008.
- . *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha, 2006.
- . „Tzv. supplementa historiae – opomíjený pramen k dějinám jezuitského řádu?“ *Folia Historica Bohemica* 34, č. 2 (2019): 349–67.
- BOLDAN, Kamil, Pavel BRODSKÝ, Michal DRAGON, Milan HLAVÁČEK, Milada HOMOLKOVÁ, Petra MUTLOVÁ, Milada STUDNIČKOVÁ, Karel STEJSKAL, František ŠMAHEL, a Miloslav VLK. *Jenský kodex. II. Komentáře*. Praha: Gallery, 2009.
- BRAUN, Harald E. „Jesuits as Counsellors in the Early Modern World:

- Introduction". *Journal of Jesuit Studies*, č. 4 (2017): 175–85.
- . *Juan de Mariana and Early Modern Spanish Political Thought*. Aldershot-Burlington: Ashgate, 2007.
- BRINDLEY HONE, Richard. *Lives of Eminent Christians*. 2 sv. Londýn: John W. Parker, 1839.
- BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2005.
- BUCK, Lawrence Paul. „Anatomia Antichristi': Form and Content of the Papal Antichrist". *The Sixteenth Century Journal* Vol. 42, č. No. 2 (Summer 2011): 349–68.
- . *The Roman Monster. An Icon of the Papal Antichrist in Reformation Polemics*. Early Modern Studies 13. Kirksville, Missouri: Truman State University Press, 2014.
- BURKE, Peter. „History, Myth, and Fiction: Doubts and Debates". In *Oxford History of Historical Writing, Volume 3: 1400-1800*, editoval José RABASA, Masayuki SATO, Edoardo TORTAROLO, a Daniel WOOLF, 261–81. The Oxford History of Historical Writing. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- . „The Black Legend of the Jesuits: An Essay in the History of Social Stereotypes." In *Christianity and Community in the West. Essays for John Bossy*, editoval Simon DITCHFIELD, 2016:165–82. London and New York: Routledge, b.r.
- CASTAGNA, Paulo. „The Use of Music by the Jesuits in the Conversion of the Indigenous People of Brazil". In *The Jesuits. Cultures, Sciences, and the Arts, 1540-1773*, editoval John W. O'MALLEY, SJ, Gauvin Alexander BAILEY, Steven J. HARRIS, a T. Frank KENNEDY, SJ, 872. Toronto-Buffalo-Londýn: University of Toronto Press, 2000.
- CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- CEGNA, Romolo, Christoph GALLE, a Wolf-Friedrich SCHÄUFELE. *Opus arduum valde. A Wickliffite Commentary on the Book of Revelation*. Leiden-Boston: Brill, 2021.
- CEMUS, Petronilla, a Richard CEMUS, ed. *Bohemia Jesuitica 1555-2006*. 2 sv. Sborník z mezinárodní konference, Praha 25. - 27. 4. 2006. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2010.

- CERMAN, Ivo, a Rostislav SMÍŠEK. „Konflikty v organismu panovnického dvora". In *Společnost v českých zemích v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, editoval Václav BŮŽEK, Josef GRULICH, a Zdeněk BEZECNÝ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků: apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha, 2013.
- . „Jakoubkův a Biskupcův Václav na Apokalypsu: porovnání s důrazem na interpretaci antikristovského mýtu". In *Jakoubek ze Stříbra: texty a jejich působení*, editoval Ota HALAMA a Pavel SOUKUP, 209–28. Praha: Filosofía, 2006.
- COUJOU, Jean-Paul. „Political Thought and Legal Theory in Suárez". In *A Companion to Francisco Suárez*, editoval Victor S. SALAS a Robert L. FASTIGGI, 29–71. Leiden-Boston: Brill, 2014.
- COUPEAU, J. Carlos. „Five personae of Ignatius Loyola". In *The Cambridge Companion to the Jesuits*, editoval Thomas WORCESTER, 32–51. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- CRACIUN, Maria. „Implementing Catholic Reform. The Jesuits and Traditional Religion in early modern Transylvania". In *Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570-1700*, editoval Anna OHLIDAL a STEFAN SAMERSKI, 37–61. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2006.
- CUBITT, Geoffrey. „Conspiracism, Secrecy and Security in Restoration France: Denouncing the Jesuit Menace". *Historical Social Research/Historische Sozialforschung* 38, č. 1 (143) (b.r.): 107–28.
- ČERNUŠÁK, Tomáš. „Církevní řády v českých zemích a působení pražského nuncia Antonia Caetaniho v letech 1607-1609". *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis, Tom. L, Fasc. 1*, 2010.
- ČÍŽEK, František Ladislav. *Historie Jezovitů. Sepsal jeden z jich vychovanců. Zčeštin František Ladislav Čížek. S mnohými vyobrazeními*. Praha: Nákladem Josefa Schalka, 1871.
- ČORNEJOVÁ, Ivana. „Albrecht z Valdštejna a počátky jezuitské koleje v Jičíně". *Valdštejnská loggie a komponovaná barokní krajina okolí Jičína*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší Supplementum* 3, 1997, 24–30.
- . „Jezuité v českých dějinách. Historie a bajky o jezuitech". In *Barokní jezuitské Klatovy. Sborník ze symposia v Klatovech 27.-29. dubna 2007*,

- editoval Karel MRÁZ a Václav CHROUST, 10–22. Klatovy: občanské sdružení Klatovské katakomby, 2007.
- . „Jezuitské období univerzit v zemích Koruny české". In *Historická Olomouc a její problémy XI.*, 9–14. Olomouc, 1998.
- . „Jičínské gymnázium za jezuitů." In *Jičínské gymnázium 1624-1999. Almanach k 375. výročí založení.*, editoval Eva BÍLKOVÁ, Vladimír CARDA, a Jan K. ČELIŠ, 9–19. Jičín, 1999.
- . „Jičínští jezuité a rekatolizace". *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*, 1995.
- . *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622-1654*. Praha: Karolinum, 1992.
- . „Příchod Tovaryšstva Ježíšova do Prahy a náboženská situace v Čechách v polovině 16. století". *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 15.*, 2000, 469–76.
- . „Prague University in the Time of Joannes Marcus Marci". In *Joannes Marcus Marci. A Seventeenth-Century Bohemian Polymath*, editoval Petr SVOBODNÝ, 50–68. Praha: Karolinum, 1998.
- . „Svatý Ignác z Loyoly, založení řádu". In *Jezuité a Klementinum*, editoval Alena RICHTEROVÁ a Ivana ČORNEJOVÁ, 9–12. Praha: Národní knihovna České republiky, 2006.
- . *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. 2. Praha: Hart, 2002.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC, a Vít VLNAS. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek VIII. 1618-1683*. Praha-Litomyšl: Nakladatelství Paseka, 2008.
- DE WAARDT, Hans. „Jesuits, Propaganda and Faith Healing in the Dutch Republic". *History* 94, č. 315 (b.r.): 344–59.
- DOERING-MANTEUFFEL, Sabine. „Jesuiten-Fabeln des 16. und 17. Jahrhunderts. Leistungen und Grenzen von Propaganda in der Frühen Neuzeit". In *Kommunikation und Medien in der frühen Neuzeit*, editoval Johannes BURKHARDT a Christine WERKSTELLER. Historische Zeitschrift, Beihefte (Neue Folge), Herausgegeben von Lothar Gall 41. Mnichov: R. Oldenbourg Verlag, 2005.
- DONNELLY, SJ, John Patric. *Jesuit Writings of the Early Modern Period, 1540-1640*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2006.
- DUHR, Bernhard. *Bajky o jezuitech, s dodatkem: 'Co jsou to jezuité'*. Editoval

Josef TUMPACH a Antonín PODLAHA. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1902.

———. *Jesuiten-Fabeln: Ein Beitrag zur Culturgeschichte*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1892.

DUKE, Alastar. „A Legend in the Making: News of the ‘Spanish Inquisition’ in the Low Countries”. In *Dissident Identities in the Early Modern Low Countries*, editoval Judith POLLMANN a Andrew SPICER, 137–56. Londýn-New York: Routledge, 2009.

DUNDR, Josef A. „Některé zprávy o Pavlu Skály ze Zhoře”. *Časopis českého muzea* 1858 (b.r.): 287–89.

DVORSKÝ, František, ed. *Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. I. Dopisy z roku 1631 a 1633*. Praha, 1894.

———. *Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od l. 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější doby*. Praha, 1886.

DYKEMA, Bobbi. „The Ass in the Seat of St. Peter: Defamation of the Pope in Early Lutheran Flugschriften”. In *Character Assassination throughout the Ages*, editoval Martijn ICKS a Eric SHIRAEV, 153–71. Palgrave Macmillan, 2014.

EVANS, Robert J. W. „Language and Politics: Bohemia in International Context, 1409-1627”. In *Confession and Nation in the era of Reformations. Central Europe in comparative Perspective*, editoval Eva DOLEŽALOVÁ a Jaroslav PÁNEK, 155–82. Praha, 2011.

FECHTNEROVÁ, Anna. *Catalogus personarum et officiorum resindentii ad S. Montem (1647-1773). Bibliografický slovník členů Tovaryšstva Ježíšova působících na Svaté Hoře u Příbrami v letech 1647-1773*. Praha-Příbram, 2016.

FEJTOVÁ, Olga, a Jiří PEŠEK. „Měšťanský čtenář a české kroniky v Praze raného novověku”. In *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Čtenář a jeho knihovna*, 624. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2003.

FORSTER, Marc C. *The Counter-reformation in the Villages. Religion and Reform in the Bishopric of Speyer, 1560-1720*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1992.

FUKALA, Radek. *Sen o odplatě: Dramata třicetileté války*. Praha, 2016.

FULTON, Elaine. „Acts of God. The Confessionalisation of Disaster in Reformation Europe”. In *Historical Disasters in Context. Science, Religion*

and Politics, editoval Elaine JANKU, Gerrit SCHENK, a Franz MAUELHAGEN, 2011.

FÜRST, Alfons. „Zum Konstruktionscharakter von Feindbildern am Beispiel der Entstehung des christlichen Häresiebegriffs". In *Von Ketzer und Teroristen. Interdisziplinäre Studien zur Konstruktion und Rezeption von Feindbildern*, editoval Alfons FÜRST, Harutyun HARUTYUNYAN, Eva-Maria SCHRAGE, a Verena VOIGT, 9–16. Münster: Aschendorf Verlag, 2012.

FUSSNER, Frank Smith. *The Historical Revolution. English historical Writing and Thought, 1580-1640*. 2. Routledge Revivals. London: Routledge, 2011.

GLÜCKLICH, Julius. „K rozboru Skálových zpráv o popravě staroměstské dne 21. června 1621". *Český časopis historický*, č. 27 (1921): 156–62.

———. „O defensorech a českém povstání 1618-1620". *Český časopis historický*, č. 27 (1921): 63–93.

———. *O historických dilech Václava Budovce z Budova z let 1608-1610 a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova*. Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 42, b.r.

GORDON, Bruce, ed. *Protestant History and Identity in Sixteenth Century Europe*. 2 vol. St Andrews Studies in Reformation History. Aldershot: Scholar Press, 1996.

———. „The Changing Face of Protestant History and Identity in the Sixteenth Century". In *Protestant History and Identity in the Sixteenth Century Europe, vol. 1*, editoval Bruce GORDON, 1–22. Aldershot: Scholar Press, 1996.

GOTHEIN, Eberhard. *Tovaryšstvo Ježíšovo. Se svolením autorovým přeložil Prokop Maxa*. Praha: Tiskařské a nakladatelské družstvo Pokrok v Praze, 1913.

GRAFTON, Anthony. „Church History in Early Modern Europe: Tradition and Innovation". In *Sacred History: Uses of the Christian Past in the Renaissance World*, editoval VAN LIERE, Simon DITCHFIELD, a Howard LOUTHAN, 3–28. Oxford: Oxford University Press, 2012.

———. *What was History? The art of history in early modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

GRELL, Chantal. „History and Historians in France, from the Great Italian Wars to

the Death of Louis XIV." In *The Oxford History of Historical Writing*, 384–405. Oxford: Oxford University Press, 2012.

GRIM, Josef. *Výbor z literatury české: doba střední*. Praha: Bursík & Kohout, 1899.

HABERVEŠL Z HABERNFELDU, Ondřej. *Bellum Bohemicum*. Leiden, 1645.

———. *Vypravování o vojně české od roku 1617*. Editoval Emanuel TONNER. Praha: Nákladem dra. Edvarda Grégra, 1867.

HALAMA, Ota. „Pražští katolíci roku 1611". In *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád pasovských a závěr vlády Rudolfa II*, editoval Petr R. BENEŠ, Petr HLAVÁČEK, a Tomáš STERNECK, 103–10. *Europaeana Pragensia 6 - Historia Franciscana V*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014.

HANUŠ, Bohumil. *Dějiny a působení jezuitského řádu kutnohorského*. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš – KUTTNA, 2012.

HAVLÍČEK, SJ, Petr. „Jezuitské misie v barokních Čechách. Náčrt podoby jezuitských rekatolizačních misí ve druhé polovině 17. století". In *Omnibus fiebat omnia. Kontexty života a díla Fridericha Bridela SJ (1619-1680)*, editoval Pavel KOSEK, Tomáš SLAVICKÝ, a Marie ŠKARPOVÁ, 263–77. *Antiqua Cuthna 4*. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 2010.

HAY, Denys. *Annalists and Historians. Western Historiography from the Eight to the Eighteenth Century*. Routledge Library Editions: Historiography 17. London and New York: Routledge, 2016.

HEADLEY, John M. *Luther's View of Church History*. New Haven-Londýn: Yale University Press, 1963.

HENDRIX, Harald. „Introduction. Imagining the Other: on xenophobia and xenophilia in early modern Europe". *Leidschrift. Historisch Tijdschrift* 28, č. 1 (2013): 7–20.

HILLERBRAND, Hans J. „Von Polemik zur Vorflachung: Zur Problematik des Antichrist-Mythos in Reformation und Gegenreformation". *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 47, č. 2 (1995): 114–25.

HLAVÁČEK, Petr. „Czechicae mentes aneb český mesianismus doby předbělohorské". In *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád pasovských a závěr vlády Rudolfa II*, editoval Petr R. BENEŠ, Petr HLAVÁČEK, a Tomáš STERNECK. *Europaeana Pragensia 6 - Historia Franciscana V*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014.

———. *Johannes Mathesius. Opomíjený příběh z dějin wittenberské reformace*.

Praha: Lutherova společnost, 2019.

HLAVÁČEK, Petr, Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, Zdeněk MUŽÍK, a Ota PAVLÍČEK. *Kacířská univerzita. Osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417-1622*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2013.

HLAVÁČEK, Petr, Josef HRDLIČKA, a Zdeněk VYBÍRAL. „Města a měšťané". In *Společnost v českých zemích v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, editoval Václav BŮŽEK, Josef GRULICH, a Zdeněk BEZECNÝ. Praha, 2010.

HOJDA, Jan, František HYLMAR, Tomáš PETRÁČEK, Petr POLEHLA, a Jan PRIHALA, ed. *Jezuité ve východních Čechách. Studie DTI HK*. Hradec Králové, 2009.

HOLEČEK, František J. „Ministri die possunt in dampnationem perpetuam papam male viventem detrudere...“ (Hus a problém Antikrista)". In *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská univerzita Řím, 15.-18. prosince 1999*, editoval Miloš DRDA, František J. HOLEČEK, a Zdeněk VYBÍRAL, 219–45. Ústí nad Labem: Albis international, 2001.

HÖPFL, Harro. *Jesuit Political Thought. The Society of Jesus and the State, c. 1540-1630*. Ideas in Context 70. New York: Cambridge University Press, 2009.

HOULISTON, Victor. *Catholic Resistance in Elizabethan England. Robert Person's Jesuit Polemic, 1580-1610*. Aldershot-Burlington: Ashgate, 2007.

HRDLIČKA, Josef. „Schierige Anfänge. Die Jesuiten in Böhmischem Krumau, Komotau und Neuhaus vor 1618". In *Orden und Stadt, Orden und ihre Wohltäter*, editoval Jiří M. HAVLÍK, Jarmila HLAVÁČKOVÁ, a Karl KOLLERMANN, 25–54. *Monastica Historia*, Band 4. St. Pölten-Praha: Nakladatelství Historický ústav Akademie věd ČR, 2019.

———. „Slavatova obrana jezuitského řádu a jeho představy o konfesijním uspořádání Čech z počátku 20. let 17. století". *Folia Historica Bohemica*, č. 23 (2008): 225–48.

———. *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*. České Budějovice, 2013.

HSIA, Ronnie Po-Chia. *Jesuit in the Forbidden City: Matteo Ricci, 1552-1610*. Oxford-New York: Oxford University Press, 2010.

———. *The World of Catholic Renewal 1540-1770*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

HUBKOVÁ, Jana. *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis vol. VIII. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010.

CHALINE, Oliver. *Bílá Hora*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013.

CHROUST, Václav, Zdeňka BURŠÍKOVÁ, a Karel VITÁK, ed. *Dělám to k větší slávě Boží a chvále vlasti: Bohuslav Balbín a jeho doba. Barokní jezuitské Klatovy 2014 – sborník příspěvků*. Klatovy: Občanské sdružení Klatovské katakomby, 2014.

———, ed. *Milovníkům slova Božího k potěšení a užitečnému pobavení. Barokní jezuitské Klatovy 2016 – sborník příspěvků*. Klatovy: Občanské sdružení Klatovské katakomby, 2016.

———, ed. *Pět hvězd nad českým královstvím: svatý Jan Nepomucký a katolická reformace. Barokní jezuitské Klatovy 2013 – sborník příspěvků*. Klatovy: Občanské sdružení Klatovské katakomby, 2013.

CHYTIL, Karel. *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazní antithese*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918.

JACKOVÁ, Magdaléna, ed. *Nejmírnější Pallas: hry určené gramatikálním třídám jezuitských gymnázií*. Praha: Nakladatelství Academia, 2016.

JANÁČEK, Josef. *Pavel Skála ze Zhoře: Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984.

JENKS, Gregory C. *The Origins and early Development of the Antichrist Myth*. Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 59. Berlin-New York: De Gruyter, 1991.

JIREČEK, Josef. *Anthologie z literatury české. Sv. II: Doba střední*. Praha: Nákladem Fridricha Tempského, 1869.

KANCÍROVÁ, Aneta. *Kázání jako médium konfesně-politické komunikace v raném novověku: Matyáš Höe z Höenneggu (1580-1645) a jeho kazatelská aktivita v předvečer a v průběhu třicetileté války*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2020.

- KAPLAN, Benjamin J. *Divided by Faith. Religious Conflict and the Practice of Toleration in Early Modern Europe*. Harvard: Harvard University Press, 2007.
- KAPPER, Siegfried. „K rodopisu Pavla Skály ze Zhoře“. *Květy. Týdenník belletristický a lehce poučný s přílohou Česká včela* 2, č. 1 (1867): 130–31.
- KAŠPAR, Oldřich. *Jezuité z české provincie v Mexiku*. Olomouc: Nakladatelství Danal, 1999.
- KAUFMANN, Thomas. *Konfession und Kultur. Lutherischer Protestantismus in der zweiten Hälfte der Reformationsjahrhunderts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006.
- . „Religious, Confessional and Cultural Conflicts among Neighbors: Observations on the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Order and Creativity 1550-1750“. In *Orthodoxies and Heterodoxies in Early Modern German Culture*, editoval Ralph C. HEAD a Daniel CHRISTENSEN, 89–115. *Studies in Central European Histories, Volume 42*. Leiden: Brill, 2007.
- KESS, Alexandra. *Johannes Sleidan and Protestant Vision of History*. St Andrews Studies in Reformation History. Aldershot–Burlington: Routledge, 2008.
- KLÉBER MONOD, Paul. *The Power of Kings. Monarchy and Religion in Europe, 1589-1715*. New Haven: Yale University Press, 1999.
- KOCÍN Z KOCÍNĚTU, Jan. *Předmluvy k Eusebius Pamfilius, Historia církevní*. Praha, 1594.
- . *Předmluvy k Flavius Magnus Aureliu Cassiodorus, Historia církevní*. Praha, 1594.
- KOLÁČEK, Josef. *200 let jezuitů v Brně*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002.
- . *Dějiny těšínské rezidence Tovaryšstva Ježíšova a gymnázia. Annales Teschinenses. Čeští jezuité 22*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006.
- . „První jezuité v Čechách a první z Čech“. In *Bohemia Jesuitica 1556-2006. Sv. 1*, 215–24. Praha, 2012.
- KOLÁČEK, Josef, a Josef BŘICHÁČE. *Jezuité na Svaté Hoře*. Velehrad, 1998.
- KOŘÁN, Josef, Antonín REZEK, a Karel Vladislav ZAP. *Česko-moravská kronika. Kniha čtvrtá*. Praha: I. L. Kober, 1886.
- . *Česko-moravská kronika. Kniha pátá*. Praha: I. L. Kober, 1891.

- KRÖSS, Alois. *Geschichte der Böhmisches Provinz der Gesellschaft Jesu. I Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz von ihrer Gründung bis zu ihrer Auflösung durch die böhmischen Stände 1556-1619*. Vídeň: Mayer, 1910.
- . *Geschichte der Böhmisches Provinz der Gesellschaft Jesu. II, 1, Beginn der Provinz, des Universitätsstreites und der katholischen Generalreformation. Bis zum Frieden von Prag 1635*. Vídeň: Mayer, 1927.
- . *Geschichte der Böhmisches Provinz der Gesellschaft Jesu. II, 2, Die böhmische Provinz des Gessellschaft Jesu unter Ferdinand II. (1637-1657)*. Vídeň: Mayer, 1938.
- . *Geschichte der Böhmisches Provinz der Gesellschaft Jesu. III., Die Zeit von 1657 bis zur Aufhebung der Geschellschaft Jesu im Jahre 1773*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012.
- . „Příspěvky k vypuzení jesuitů z Čech r. 1618". *Sborník historického kroužku VIII*, č. 1.-2. (1907): 162–72.
- . „Příspěvky k vypuzení jesuitů z Čech r. 1618". *Sborník historického kroužku IX*, č. 1.-2. (1908): 9–27.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Ideální město v divočině. Misijní projekty Tovaryšstva Ježišova a obnovené Jednoty bratrské v koloniální Americe*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- KUBÍČKOVÁ, Petra, a Lubomír NOVOTNÝ. *Ad Gloriam Dei. Moravští misionáři v 16.-18. století*. Olomouc: Vedecká knihovna v Olomouci, 2013.
- KUBIŠTA, Albert. „Humanismus v českých zemích". In *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ a Ivo a kol. CERMAN, 694–713. *České dějiny 6*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.
- KUČERA, Jan P. *8.11.1620 Bílá hora - O potracení starobylé slávy české. Dny, které tvořily české dějiny*. Praha: Nakladatelství Havran, 2003.
- KUČERA, Jan P., a Jiří RAK. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1983.
- KUTNAR, František, a Jaroslav MAREK. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. 2*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
- KYBAL, Vlastimil. *M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. 2*. (reprint 1. vydání). Brno: L. Marek, 2000.

- LICHY, Kolja. „Das Böse ist immer und überall. Antijesuitismus in Polen-Litauen um 1600.“ In *Streitkultur und Öffentlichkeit im konfessionellen Zeitalter*, editoval Henning P. JÜRGENS a Thomas WELLER, 66–67. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz 095. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2013.
- LOTITO, Mark Andrew. *The Reformation of Historical Thought*. Leiden-Boston: Brill, 2011.
- LOUTHAN, Howard. „Austria, the Habsburgs, and Historical Writing in Central Europe“. In *Oxford History of Historical Writing, Volume 3: 1400-1800*, editoval José RABASA, Masayuki SATO, Edoardo TORTAROLO, a Daniel WOOLF, 302–23. The Oxford History of Historical Writing. New York: Oxford University Press, 2012.
- . *Obracení Čech na viru, aneb rekatolizace po dobrém a po zlém*. Praha: Rybka Publishers, 2011.
- LOWENTHAL, David. *The Past is a Foreign Country. Revisited*. New York: Cambridge University Press, 2015.
- LURIA, Keith P. *Sacred Boundaries. Religious Coexistence and Conflict in Early Modern France*. Washington: Catholic University Press of America, 2005.
- LYČKOVÁ, Tereza. „Jezuité v Historii církevní Pavla Skály ze Zhoře a jejich možná role ve Skálově pojetí dějin“. *Theatrum Historiae*, č. 26 (2020): 77–91.
- . „Martin Luther v Historii církevní Pavly Skály ze Zhoře“. *Studia Comeniana et Historica XLIX*, č. 101–102 (2019): 101–17.
- MALTBY, William S. *The Black Legend in England: The Development of Anti-Spanish Sentiment*. Durham, N. C.: Duke University Press, 1971.
- MARTIN, A. lynn. *The Jesuit Mind. The Mentality of an Elite in Early Modern France*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1988.
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova Univerzita, 2015.
- . „Role Antikrista v díle Jana Husa“. *Církevní dějiny* 5, č. 9 (2012): 94–101.
- McCOOG, Thomas C. „Converting a King: William Crichton and King James VI and I“. *Journal of Jesuit Studies*, č. 7 (2020): 11–33.

- McGINN, Bernard. *Antichrist. Two Thousand Years of the Human Fascination with Evil*. San Francisco: Harper Collins, 1994.
- MELANCHTON, Philip, a Martin LUTHER. *Deutung der zwo grewlichen Figuren Bapstesels zu Rom vnd Munchkalbs zu Freyberg jn Meyssen funden*. Wittenberg, 1523.
- MIKULEC, Jiří. „Pavel Skála of Zhoř - Pavel Skála ze Zhoře". In *Undaunted by exile! To the victims of religious, political, national and racial persecutions in Central Europe between 16th and 20th century with an accent on the Czech Lands*, editoval Zlatica Zudová-Lešková, 83–86. Praha: Historický ústav AV ČR, v.v.i., 2015.
- MILLER, Jaroslav. *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.
- MILTNER, Jan Bohuslav. „Pavel Skála ze Zhoře". *Památky archeologické a místopisné, vydané od archeologického sboru Musea království Českého* XV, č. 3 (1868): 440–42.
- Miscellanea nejen balbinovská: Barokní jezuitské Klatovy 2018, 2019 – sborník příspěvků*. Klatovy: Občanské sdružení Klatovské katakomby, 2020.
- MOSTACCIO, Silvia. *Early Modern Jesuits between Obedience and Conscience during the Generalate of Claudio Acquaviva (1581-1615)*. Farnham-Burlington: Routledge, 2014.
- MOTAL, Josef. „Volební kapitulace biskupů olomouckých 1565-1579. II. Rekatolizační program". *Výroční zpráva za školní rok 1929-1930. Arcibiskupské gymnasium v Kroměříži* XX (1930): 16–20.
- NÁVRATIL, Bohumil. *Jesuité olomoučtí za protireformace. Akty a listiny z let 1558-1619. 2 sv.* Brno: Nákladem Zemského výboru Markrabství moravského, 1916.
- NELSON, Eric. *Jesuits and the Monarchy. Catholic Reform and Political Authority in France (1590-1615)*. Aldershot: Routledge, 2005.
- NIEMETZ, Michael. *Antijesuitische Bildpublizistik in der Frühen Neuzeit. Quellen und Studien zu Geschichte, Kuns und Literatur der Gesellschaft Jesu im deutschsprachigen Raum* 13. Schnell-Steiner, 2008.
- NOVOTNÝ, Miroslav. „Jezuité a rekatolizace na Jindřichohradecku v první polovině 17. století". *Studia Comeniana et Historica* 36, č. 75–76 (2006): 161–71.
- NUGENT, Donald. *Ecumenism in the Age of the Reformation: the Colloquy of*

- Poissy. *Harvard Historical Studies*. Cambridge: Harvard University Press, 1974.
- O'MALLEY, SJ, John W. *The First Jesuits*. Cambridge, Massachusetts-London, England: Harvard University Press, 1995.
- . *The Jesuits. A History from Ignatius to the Present*. Lanham-Boulder-New York-Toronto-Londýn: Rowman and Littlefield, 2014.
- . „The Society of Jesus". In *A Companion to Reformation World*, editoval Ronnie Po-Chia HSIA, Revised edition., 223–36. Wiley-Blackwell, 2006.
- OBERMANN, Heiko A. „Hus a Luther. Antikrist a druhý reformační objev". In *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi: sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.-26. září 1993 v Bayreuthu, SRN*, editoval Heiko A. OBERMANN. Praha: Česká křesťanská akademie, 1995.
- PALACKÝ, František. „Charakteristiky od Pavla Skály ze Zhoře". *Časopis českého muzea* 1831 (b.r.): 408–20.
- . „Obležení Malty od Turků roku 1585 od Pavla Skály ze Zhoře". *Časopis českého muzea* 1834 (b.r.): 257–67.
- PALMITESSA, James R. „Sixt of Ottersdorf's Diarium of the Diet 1575". *Filozofický časopis, Special Issue Number 3, The Bohemian Reformation and Religious Practice*, č. 8 (2011): 262–81.
- PÁNEK, Jaroslav. „Nation and Confession in the Czech Lands in the pre-White Mountain Period". In *Confession and Nation in the era of Reformations. Central Europe in comparative Perspective*, editoval Eva DOLEŽALOVÁ a Jaroslav PÁNEK, 139–53. Praha: Institute of History, 2011.
- PANUŠKOVÁ, Lenka. *The Velislav Bible, the finest picture Bible of the Late Middle Ages. Biblia depicta as devotional, mnemonic and study tool*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018.
- . „Velislavova biblia v typologických vztáhoch. Úvaha o obsahu rukopisu a jeho konceptorovi". In *V zajetí středověkého obrazu. Kniha studií k jubileu Karla Stejskala*, editoval Klára BENEŠOVSKÁ a Jan CHLÍBEC, 53–60. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.
- „Pasovští v Táboře (Dějepisné vypravování) (Dokončení)". *Tábor. Týdenník pro zábavu a poučení* II, č. 51 (21. duben 1866): 2–3.
- PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. 4. vyd. Praha: Nakladatelství Rodiče, 2004.
- PETRŮ, Eduard. *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře*. Olomouc:

Votobia, 1996.

PETRŮ, Eduard, a Josef POLIŠENSKÝ. *Historie o válce české 1618-1620: výbor z historického spisování Ondřeje z Habernfeldu a Pavla Skály ze Zhoře*. Praha, 1964.

PETTIBONE, Dennis. „Martin Luther's Views on the Antichrist". *Journal of the Adventist Theological Society* 18, č. 1 (2007): 81–100.

PÍSAŘ, Bartoš, a Karel Jaromír ERBEN. *Bartošova kronika pražská od Léta Páně 1524 do konce léta 1530*. Praha: Nákladem kněhkupectví Bedřicha Tempského, 1851.

PÖHLIG, Matthias. *Zwischen Gelehrsamkeit und konfessioneller Identitätsstiftung. Lutherische Kirchen- und Universalgeschichtsschreibung 1546-1547*. Spätermittelalter und Reformation, Neue Reihe. Mohr Siebeck, 2007.

POLEHLA, Petr. *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti*. Červená Kostelec: Nakladatelství Petr Mervart, 2011.

POLIŠENSKÝ, Josef. „Česká válka 1618-1620, české měšťanstvo a jeho historikové". In *Historie o válce české 1618-1620: výbor z historického spisování Ondřeje Habervešla z Habernfeldu a Pavla Skály ze Zhoře*, editoval Eduard PETRŮ a Josef POLIŠENSKÝ. Živá díla minulosti 35. Praha: Státní nakl. krásné literatury a umění, 1964.

———. „České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie". *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 4 (1963): 115–38.

———. „Měšťanští historikové českého stavovského povstání". *Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie III* 1956 (b.r.): 95-121 (109-116).

POLLMANN, Judith. *Catholic Identity and the Revolt of the Netherlands, 1520-1635*. The Past and Present Book Series. Oxford: Oxford University Press, 2014.

———. *Memory in Early Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

POLLMANN, Judith, a Edith KUIJPERS, ed. *Memory Before Modernity*. Studies in Medieval and Reformation Traditions 176. Leiden: Brill, 2013.

PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila. „Textové praxe Jana Jiřího z Polžic a Bezdržic mezi rodinnou pamětí, kulturním překladem a exulantskou každodenností". *Dějiny-Teorie-Kritika* 17, č. 1–2020 (2020): 54–95.

PROCHÁZKA, Matěj. *Missie jezuitské vůbec a missie P. Aug. Strobacha z T.J.*

zvlášť. Brno: Nákladem Dědictví ss. Cyrila a Methoděje, 1886.

- RAU, Susanne. „Practitioners of religious historiography in early modern Europe”. In *History and Religion. Narrating a Religious Past*, editoval Bernd-Christian OTTO, Susanne RAU, a Jörg RÜPKE. Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten 68. Berlin-Boston: De Gruyter, 2015.
- RAVIER, André. *Ignác z Loyoly zakládá Tovaryšstvo Ježíšovo*. Velehrad: Refugium Velehrad - Roma, 2003.
- REINHARD, Nicole. „Hernando de Mendoca (1562-1617), General Acquaviva, and the Controversy over Confession, Counsel, and Obedience”. *Journal of Jesuit Studies* 4 (2017) (b.r.): 209–29.
- . *Voices of Conscience. Royal Confessors and Political Counsel in Seventeenth-Century Spain and France*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- RIDGEDELL, Thomas. „The Archpriest Controversy: The conservative Appellants against the progressive Jesuits”. *British Catholic History* 33, č. 4 (říjen 2017): 561–82.
- RIEGER, František Ladislav. *Slovník naučný. Díl druhý*. Praha, 1862.
- . *Slovník naučný, Díl osmý*. Praha, 1870.
- RICHTEROVÁ, Alena, a Ivana ČORNEJOVÁ. *Jezuité a Klementinum*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2006.
- ROBERT-NICOUD, Vincent. *The World Upside Down in 16th-century French Literature and Visual Culture*. Leiden-Boston: Brill, 2018.
- ROEDL, Bohumír. „Dodatky k Hošťálkům z Javořice a rodině Pavla Skály ze Zhoře”. *Sborník okresního archivu v Lounech* 2001, č. 10 (b.r.).
- . „Žatecké kapitoly Pavla Skály ze Zhoře”. *Dějiny a současnost* 1997, č. 1 (b.r.): 14–17.
- ROUX, Jean-Paul. *Král. Mýty a symboly*. Edice Historické myšlení. Praha: Nakladatelství Argo, 2009.
- RYANTOVÁ, Marie. *Konvertita a exulant Jiří Holík. Příspěvek k dějinám exilu a problematice konverze v období raného novověku*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2016.
- RYBIČKA, Antonín. „K životopisu Pavla Skály ze Zhoře”. *Časopis českého muzea* 1858 (b.r.): 454–55.

- ŘÍČAN, Rudolf. „Retuňk proti Antikristu“ in Gesamtwerk J. A. Komenský". *Acta Comeniana: archiv o bádání o životě a díle Jana Amose Komenského* XXIV, č. 2 (1970): 249–83.
- SALAS, Victor S., a Robert L. FASTIGGI, ed. *A Companion to Francisco Suárez*. Brill's Companions to Christian Tradition 53. Leiden-Boston: Brill, 2014.
- SCAGLIONE, Aldo. *The Liberal Arts and the Jesuit College System*. Amsterdam-Filadelfie: John Benjamins Publishing Company, 1986.
- SCRIBNER, Robert W. „Antichrist and the World Turned Upside-down". In *For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for the German Reformation*, 148–89. Oxford: Clarendon Press, b.r.
- . „Popular Belief". In *For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for the German Reformation*, 95–147. Oxford: Clarendon Press, 1981.
- . *Popular Culture and Popular Movements in Reformation Germany*. London and Ronceverte: The Hambledon Press, 1987.
- SEDLÁČEK, August. *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, díl III. Dějiny zvláštních částí*. Písek, 1913.
- SKALICKÝ, Karel. „Církev Kristova a církev Antikristova v teologii Matěje z Janova". In *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době: sborník z vědeckého symposia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.-30. listopadu 2000*, editoval Jan B. LÁŠEK a Karel SKALICKÝ, 47–69. Brno: L. Marek, 2002.
- SPÁČIL, T.J., P. Bohumil. *Jesuité*. Praha: Vlastním nákladem, 1923.
- SPINKS, Jennifer. „Introduction: Wonders and Monsters in Early Modern Europe". In *Disaster, Death and Emotions in the Shadow of the Apocalypse*, editoval Jennifer SPINKS a Charles ZIKA. Palgrave studies in the history of emotions. Londýn: Palgrave Macmillan, 2016.
- . *Monstrous Births and Visual Culture in Sixteenth-Century Germany*. Religious Cultures in the Early Modern World 5. Londýn: Pickering and Chatto, 2009.
- STRÁNSKÝ ZE ZÁP, Pavel. *Respublica Bojema*. 1. Leiden, 1634.
- SVOBODA, Josef. *Tovaryšstva Ježíšova posvátné missie za mořem. II. Missie v Japonii*. Praha: Nákladem A. G. Steinhausera, 1876.
- SWART, K.W. „The Black Legend during the Eighty Year's War". In *Britain and the Netherlands. Volume V. Some Political Mythologies*, editoval C.A.

- TAMSE, J.S. BROOMLEY, a E.H. KOSSMANN. Springer Netherlands, 1976.
- ŠOTOLA, Jaroslav. *Zrušení jezuitského řádu v Českých zemích. Kolektivní monografie bývalé elity 1773-1800. Disertační práce*. Olomouc, 2005.
- ŠTĚPÁNEK, Pavel. „Španělé v Praze 16. století". In *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha - město zpráv a zpravodajství*, editoval Václav LEDVINKA, 59–65. Documenta Pragensia 19, 2001.
- ŠTOVÍČEK, Ivan (ed.) *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů 16.-20.století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa MV, 2002.
- THILLE, Josef, a Ferdinand ČENSKÝ. *Česká válka od rok 1618 do roku 1622: historicko-vojenská studie*. Praha, 1875.
- TIEFTRUNK, Karel. „Pavel Skála ze Zhoře". *Osvěta III* 1873, č. č. 8, díl II (b.r.): 557–72, 645–55.
- . *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká. Sv. I.-V*. Praha, 1865.
- TOŠNEROVÁ, Marie. „Kronika Města Kadaně v kontextu předbělohorského dějepisectví". *Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky*, č. 39 (2010).
- . *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010.
- . „Měšťanské paměti raného novověku - pramen a poznávání každodennosti". In *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2001: Paměti - způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference, Olomouc 17.-18. října 2001*, editoval Václav BARTUŠEK a Kateřina HANDLOVÁ, 83–91. Brno-Olomouc: Sdružení knihoven České republiky-Vědecká knihovna, 2001.
- TOŠNEROVÁ, Marie, a Miroslava KVĚTOVÁ. *Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800*. Studie o rukopisech – Monographia, XXII. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2020.
- TSCHOPP, Silvia Serena. „Politik in theologischen Gewand. Eine jesuitisch-lutherische Kontroverse im Kontext des Dreissigjährigen Kriegs". In *Streitkultur und Öffentlichkeit im Konfessionellen Zeitalter*, editoval

Henning P. JÜRGENS a Thomas WELLER, 31–55, b.r.

URBÁNEK, Vladimír. *Eschatologie, vědění a politika. Příspěvek k dějinám myšlení pobělohorského exilu*. Monographia historica. Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis 9. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008.

———. „Komeniologie a intelektuální dějiny raného novověku“. In *Základní problémy studia raného novověku*, editoval Marie ŠEDIVÁ-KOLDINSKÁ a Ivo a kol. CERMAN, 670–93. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

———. „Morava a Slezsko v politicko-náboženských vizích a proroctvích českých exulantů“. In *Korunní země v dějinách českého státu. IV, Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.-17. století*, editoval Lenka BOBKOVÁ a Jana KONVIČNÁ, 613–25. Praha: Casablanca, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2009.

———. „Simeon Partlicius a jeho příspěvek k politickému myšlení doby bělohorské. Typologie válek a právo na odpor“. *Studia Comeniana et Historica* 26, č. 62 (b.r.): 61–75.

VACULÍNOVÁ, Marta. *Jenský kodex. I. Faksimile*. Praha, 1966.

VALENTOVÁ, Kateřina, Alena BOČKOVÁ, Magdaléna JACKOVÁ, Martin BAŽIL, Eva PAUEROVÁ, Jan ZDICHYNEC, a Zdeněk ŽALUD, ed. *Sv. Jan Nepomucký na jezuitských školních scénách*. Theatrum Neolatinum : latinské divadlo v českých zemích 1. Praha: Nakladatelství Academia, 2015.

VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století). III. Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 2006.

VIKTORA, Viktor, a Milena HÁLKOVÁ, ed. *Balbinovská miscelanea. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 380. výročí narození Bohuslava Balbína. Klatovy 3. a 4. prosince 2001*. Klatovy: Městská knihovna, 2002.

Víra, věda a literatura v 17. a 18. století. Barokní jezuitské Klatovy 2015 – sborník příspěvků. Klatovy, 2015.

VÖLKEL, Markus. „German Historical Writing from the Reformation to the Enlightenment“. In *Oxford History of Historical Writing, Volume 3: 1400-1800*, editoval José RABASA, Masayuki SATO, Edoardo TORTAROLO, a Daniel WOOLF, 324–46. The Oxford History of Historical Writing. New York: Oxford University Press, b.r.

VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek VII. 1526-1618*. Praha-Litomyšl: Nakladatelství Paseka, 2005.

- WHITFORD, David W. „The Papal Antichrist: Martin Luther and the Underappreciated Influence of Lorenzo Valla". *Renaissance Quarterly* 61, č. 1 (Spring 2008): 26–52.
- WILLIAMS, Glanmore. *Reformation Views of Church History*. Roč. 11. Ecumenical Studies in History. Richmond, VA: John Know Press, 1970.
- WINTER, Zikmund. *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*. Praha: Matice česká, 1899.
- . *Život Církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. Praha: Česká akademie císaře Fr. Josefa, 1896.
- WOLF, Peter. „Feinde der Aufklärung oder Freunde der Gelehrsamkeit? Protestantische Jesuitenkritik im 17. und 18. Jahrhundert in Deutschland". In *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, editoval Petronilla CEMUS a Richard CEMUS, 259–75. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2010.
- WRIEDT, Markus. „Luther's Concept of History and the Formation of an Evangelical Identity". In *Protestant History and Identity in the Sixteenth Century Europe, vol. 1*, editoval Bruce GORDON, 31–45. Aldershot: Scholar Press, 1996.
- WRIGHT, Anthony David. *The Early Modern Papacy. From the Council of Trent to the French Revolution, 1564–1789*. Londýn-New York: Routledge, 2000.
- XAVERSKÝ, František. *František Xaverský (1506–1552): výbor z korespondence jezuitského misionáře Dálného Východu*. Přeložil Danuše ŠTAVÍKOVÁ. Velehrad: Refugium Velehrad - Roma, 2005.
- ZAND, Gertrude, a Stefan NEWERKLA, ed. *Jezuitská kultura v českých zemích: Jesuitische Kultur in der böhmischen Ländern*. Brno: Nakladatelství Host, 2018.
- ZAVADIL, Petr. „Acerca de las actividades de los jesuitas Bohémicos en las misiones de Baja California (siglos XII y XVIII)". *Theatrum Historiae*, č. 6 (2010): 23–48.
- , ed. *Čeští jezuité objevují Nový svět: dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657–1741)*. Praha: Argo, 2016.
- ZÍBRT, Čeněk. *Bibliografie české historie, III. díl, svazek 3, II. zpracování*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- ZOUHAR, Jakub. „Církevní dějiny Noëla Alexandra OP v kontextu evropské církevní historiografie na přelomu 17. a 18. století". *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* XLIX, č. 1 : 2009.

Přílohy

Seznam příloh

Příloha 1 - Přehled časového rozvržení dílů *Historie církevní*

Příloha 2 – Přehled obsahu jednotlivých dílů *Historie církevní*

Příloha 3 – Vyobrazení z *Historie církevní* a jeho původní předloha

Příloha 4 - Přehled identifikovaných pramenů z *Historie církevní*

Příloha 5 – Přehled dosud neidentifikovaných Skálových pramenů

Příloha 1 - Přehled časového rozvržení dílů *Historie církevní*

Díl	Datum sepsání	Časový rozsah
Chronologie církevní	1628-1630	
I.díl	1626 (květen – červen)	
II.díl	1629 (1. ledna – 29. září)	
III.díl	1627-1628	1516-1535
IV.díl	1630-1632	1536-1565
V.díl	1632-1633	1566-1576
VI.díl	1633-1634	1577-1600
VII.díl	1634-1635	1601-1611
VIII.díl	1636-1637	1612- začátek 1619
IX.díl	1637-1639	1619-1620
X.díl	1639-1640	1621-1623

Díl	Časové rozmezí	Obsah obecně	Obsah ve vztahu k jezuitům
I.		Dva Vejtahy Obecně vývoj církve do počátku 16. století	
II.		Antikrist, jeho vstup a působení v církvi	
III.	1516-1535	Počátky obnovy církve, postupné formování a šíření reformačních názorů, postupné spory Martin Luther (korespondence, názory, spory s oponenty, obrana jeho názorů) Další reformační proudy Politicko-náboženský vývoj a dění ve Francii, Svaté říši římské, Švýcarsku a Anglii	činnost a vliv Ignáce z Loyoly a spolubratří formování řádových pravidel šíření řádu, vznik kolejí získávání podpory světských knížat a papežů, privilegia
IV.	1536-1565	Pokračování vývoje luteránské reformace a dalších reformačních proudů Nábožensko-politický vývoj v Anglii a Skotsku, Svaté říši římské (vč. řady sněmů), Nizozemí, české země, důraz na vývoj ve Francii Tridentský koncil	činnost a vliv Ignáce z Loyoly a spolubratří formování řádových pravidel šíření řádu, vznik kolejí získávání podpory světských knížat a papežů, privilegia první neshody řádu s okolím, počátky sporu jezuitů a pařížské Sorbonny

V.	1566-1576	Podrobný popis politicko-náboženského dění ve Francii a Svaté říši římské Revoluce v Nizozemí Náboženské rozhovory, kolokvia a sněmy Popis vývoje v dalších zemích (Anglie a Skotsko, Polsko, Španělsko, české země, Turecko)	šíření vlivu řádu zisk privilegií první zmínky o činnosti proti nekatolíkům
VI.	1577-1600	Podrobný popis událostí náboženských válek ve Francii a Revoluce v Nizozemí Podrobný popis nábožensko-politického vývoje ve Svaté říši římské Vyličení událostí v dalších zemích (Anglie, Polsko, dědičné habsburské země, Turecko, Falc)	šíření řádu (Evropa i zámorí) nárůst problémů jezuitů mandáty vydávané proti řádu vyhánění z některých evropských zemí
VII.	1601-1611	Podrobný popis nábožensko-politických událostí ve Francii, Svaté říši římské a Anglii Revoluce v Nizozemí a Dvanáctiletý mír Vývoj situace v českých zemích Vyličení událostí v dalších zemích (Uhry, Sedmíhradsko, Savojsko, Turecko, Polsko, Falc)	nárůst problémů jezuitů mandáty vydávané proti řádu vyhánění z některých evropských zemí
VIII.	1612-leden 1619	Podrobný popis nábožensko-politických událostí ve Francii, Spojených Provincích a Svaté říši římské Podrobný popis událostí v českých zemích (od roku 1617 až do roku 1620 více než polovina ročních zápisů) Vyličení událostí v dalších zemích (Falc, Anglie, Uhersko a Sedmíhradsko, dědičné habsburské země, Savojsko, Polsko)	nárůst problémů jezuitů mandáty vydávané proti řádu vliv na některé evropské panovníky snahy o opětovný návrat do zemí odkud vyhnání vyhnání jezuitského řádu z českých zemí

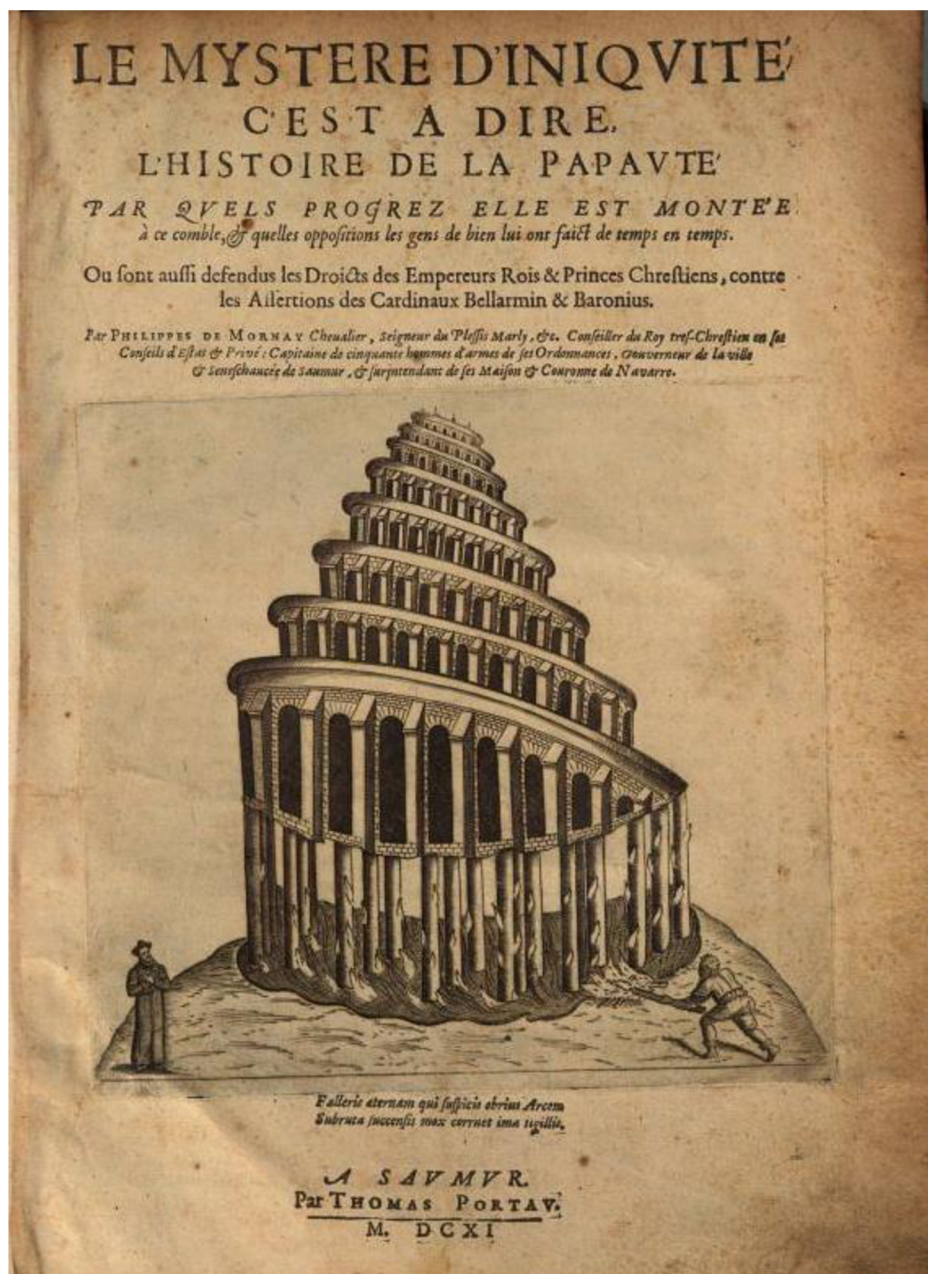
IX.	Únor 1619-1620	<p>Podrobný popis událostí v českých zemích a stavovského povstání</p> <p>Podrobné vylíčení bitvy na Bílé hoře</p> <p>Jednotlivá tažení</p> <p>Děni v rakouských zemích, Svaté říši římské (vč. dění ve Falci), Uhrách (Gabriel Bethlén)</p> <p>Nizozemí a přípravy na konec Dvanáctiletého míru na obou stranách</p> <p>Ostatní země a oblasti (Slezsko, Uhry, Anglie, Francie, Polsko, Španělsko, Švýcarsko)</p>	<p>nárůst problémů jezuitů</p> <p>mandáty vydávané proti řádu</p> <p>výrazný vliv na některé evropské panovníky</p> <p>snahy o opětovný návrat do zemí odkud vyhnáni</p>
X.	1621-1623	<p>Podrobný popis událostí v českých zemích, události a vývoj po bitva na Bílé hoře</p> <p>Obnovení napětí v oblasti Nizozemí</p> <p>Poměrně podrobné vylíčení dění v Uhrách</p> <p>Podrobné vylíčení vojenských tažení a jednání klíčových osob, důraz na tažení Mansfelda po bělohorské porážce</p> <p>Tažení Fridricha Falckého po Říši</p> <p>Obnovení bojů ve Spojených Provincích</p> <p>Ostatní země a oblasti v menší míře (Uhry, Francie, Anglie, Turecko)</p>	<p>Stručné zmínky činnosti jezuitů</p>

Příloha 3 - Vyobrazení z *Historie církevní* a jeho původní předloha

Příloha 3a) Celé vyobrazení z *Historie církevní*

Příloha 3b) Původní předloha: Philip de Mornay, *Le Mystère d'iniquité c'est a dire, l'Histoire de la papauté par quels progresz elle est montée à ce comble, & quelles oppositions les gens de bien lui ont fait de temps en temps. Ou sont aussi defendus les droicts des empereurs rois & princes chrestiens, contre les assertions des cardinaux Bellarmin & Baronius. Par Philippe de Mornay... 1611.*

Příloha 4 - Přehled identifikovaných pramenů z *Historie církevní*

Tato příloha obsahuje abecední seznam děl a rozmanitých textů, ze kterých Pavel Skála ze Zhoře čerpal při své práci na *Historii církevní*. Pokud bylo uznáno za vhodné, je dané dílo doplněno o komentář spojený se Skálovým dílem. Jelikož ze Skálových vlastních poznámek není jasné, s jakými vydáními daných děl a textů pracoval, je zde zpravidla uvedeno první vydání daného díla s jeho původním názvem.

Acta Lutheri in comitiis Wormat, 1549.

Acta Synodi nationalis: in nomine Domini nostri Jesu Christi, autprotate illustr. Et praepotentum DD. Ordinum generalium foederati Belgii provinciarum, Dordrechtii habitae anno MDCXVIII et MDCXIX, 1620.

ADAM, Melchior, Vitae Germanorum theologorum, qui superiori seculo Ecclesiam Christi voce scriptisque propagarunt et propugnarunt, congestae et ad annum usque MDCXVIII deductae, 1620.

ADAM z VELESLAVÍNA, Daniel, *Kalendář hystorycký*. Praha 1590.

AEMYLIUS, Veronius Paulus, De rebus gestis Francorum a pharamundo rede ad Carolum VIII. Libri IX, 1601.

AGRIPPA VON NETTSHEIM, Heinrich Cornelius, De incertitudine et vanitate scientiarum declamatio invektiva, denuo ab autore recognita, et marginalibus anotationibus aucta. Capita tractandorum totius operis, sequentes indicat pagellae. 1531.

ALIGHIERI, Dante, De Monarchia, 1312-1313.

ALIGHIERI, Dante, La Divina Comedia, 1320.

ALSTED, Johann Heinrich, Theologia Polemica: Exhibens Praecipuas Huius Aevi In Religionis Negotio Controversias Septem in partes tributa, 1620.

ALSTED, Johann Heinrich, Thesaurus Chronologiae. In quo universas temporum et historiarum sries in omni vitae genere ponitur ob oculos, 1624.

Anticoton, ou, Refutation de la lettre declaratoire du Pere Coton : Liure où est prouvé que les Iesuites sont coupables & auteurs du parricide execrable commis en la personne du Roy tres-Chrestien Henri IV d'heureuse memoire. Paříž 1610.

Antwort Auff die Frage: Ob der jetzige Kayser in der strittigen Böhemischen Sachen Richter seyn könne oder nicht? : Sampt angehengtem Extract ex Actis deß zu Augspurg gehaltenem Reichstag, im Jahr 1548, das Königreich Böheim betreffend, 1620.

Apologie druhá stavův Království českého, 1618.

Apologie první stavův Království českého, 1618.

ARTHUSIUS, Gotthard, Mercurii Gallobelgici Sleidano Succenturiati, Sive Rerum In Gallia Et Belgio Potissimum, Hispania Quoque, Italia, Anglia, Germania, Ungaria, Transylvania, vicinisq [ue] locis . . . Historicae Narrationis continuatae, Tomus . . . , 1603-1626.

Articulirte der Evangelischen Herren Ständte, im Marggrafthumb Mähren, bey jüngst den 15 Decembris 1618 Jahrs zu Brin gehaltenem Landtage verfaßte und abgegebene Religions-Gravamina und gleichsam unerhörte Trangseligkeiten, so sie bisshero erdulden müssen, 1619.

AVENTINUS, Johannes, Annales Bojorum, 1615/1627

BARNAUD, Nicolas, Dialogi ab Eusebio Philadelpho: in Gallorum et cæterarum nationum gratiam compositi, quorum primus ab ipso auctore recognitus & auctus: alter verò in lucem nunc primum editus fuit, 1574.

BARONIUS, Caesar, Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198, 1588-1607.

BARONIUS, Caesar, Caes. Baronii, S.R.E. presbyteri Card. Tit. SS. Nereiet Achillei sedis Apostolicae Bibliothecarii, Paraenesis ad Rempublicam Venetam, 1606.

BAUDIO, Dominico, Libri III. de Induciis belli Belgici, 1613.

Bedencken. Der Churfürst: Sächsischen Theologen zu Wittenberg. Uber die Frage. Ob ein Standt deß Reichs/ dem Römischen Kayser inn diesem Böhmischen Krieg/ Beystand zu leisten/ nicht Billich Bedencken tragen solle, 1620.

- Skálou přeloženo jako „Dobré zdání theologů wittenberských“

BELLARMINE, Robert, *De Potestate Summi Pontificis in Rebus Temporalibus*, 1610.

BELLUS, Nicolaus [LUNDORP, Michael Caspar], Östreichischer Lorberkrantz oder kayserl. Victori. Das ist Warhafftige unnd Ausführliche Historische Beschreibung Allergedenckwürdigen Sachen und Handel, welche sich in Geistlichen, Weltlichen, Politischen und Kriegs Sachen, bey Regierung Weilandt Keyser Matthiae, Hochlöblichsten Andenckens, und jetzt Regierender Röm. Keys. Majest. Ferdinando II., in diesem noch wehrendem 10 Jährigen Böhmischen, Hungarischen und Teutschen Krieg, in unnd ausserhalb dess Röm. Reichs, von dem 1617. Jahr zugetragen und verlauffen. Jetzo auff ein newes übersehen, in eine richtigere und bessere Ordnung gebracht, über die helffte, mit allerhandt von unterschiedlichen Orten und ex Archivis erlangten und communicirten Particulariteten und vieler Sachen gedenckwürdiger Beschreibung vermehret, in zehen Bücher abgetheilet und biss in September dieses 1626. Jahrs continuirt. So dann ferners mit schönen newen Kupfferstücken, vieler fürnembster Potentaten und anderer Fürsten und Herzen, wie nich, wenigens Kriegs Generalen und Obersten Bildnussen, in gleichem vorgangenen Schlachten, Belägerungen, Eroberungen, Stätten, Schlössern, Landtaffeln, und vieler Stätt Controfeysten gezieret und in Truck verfertigt, 1626

Bericht und Antwort auf die vornembste Capita, Paest, und Puncten der Bayer-Anhaltischen geheim Cantzley, 1623

Berichts vnd Antwort, auff die Bayrische-Anhaltische Geheime Cantzley: Darinnen der vermeinte angemaste Schutz der Anhaltischen Geheimen Cantzley, oder deren also genanter Dritter Theil, gründlich widerleget, vnd also nochmahls ferner dargethan wird, daß den Unirten vnd Euangelischen Pfaltz vnd dero Räthen, mit offenbahrer verleumbdung, durch die Bayrische Diffamanten gewalt vnd vnrecht geschehe. Dritter Theil, 1624-1625.

- Skála pracoval s dílem označeným jako „Andertheil berichts auf die Bayr, Anhalt. Canceley“ – zřejmě se jednalo o výše uvedené dílo.

BERTIUS, Petrus, *Commentariorum Rerum Germanicarum Libri Tres : Primus est Germaniae veteris. Secundus, Germaniae posterioris, a Karolo Magno ad nostra usque tempora, cum Principum Genealogijs. Tertius est praecipuarum Germaniae urbium cum earum Iconismis et Descriptionibus*, 1616.

BEZA, Theodor, *Poemata*, 1550.

BLACKWELL, George, *In Georgium Blacvellum Angliae archipresbyterum A Clemente Papa Octauo designatum quaestio bipartita : Cuius Actio prior Archipresbyteri iusiurandum de Fidelitate praestitum. Altera eiusdem iuramenti Assertionem, contra Cardinalis Bellarmini Literas, continet*, 1609.

Bohemicum Catharticum, Oder Böhmisch Purgierpulver: In welchem Hochwichtige Schrifften so in werender Böhmischen vnruh, vor, Inn vnnd nach der Crönung ihres Königs Friderici, [et]c. von etlichen Hohen vnd Nidern Stands Personen außgefertiget vnd verhandelt worden, zu finden ; Zu völliger Purgation vnd außtreibung aller hinterbliebenen schleimigen vnd Fiberischen Materien, durch die bestellten Leib-Medici verordnet, 1620

BONFINI, Antonio, Rerum Ungaricarum decades, 1568.

BONN, Hermann, Chronika der vörnemlikesten Geschichte vnde handel d. Keyserliken Stadt Lübeck, 1539.

- jeho dílo o historii Lübecku bylo několikrát znovu vydáno pod různými variantami názvu, Skála jej měl označeno jako Chron Lubecensi.

Z BOSAU, Helmold, Chronica Slavorum.

BOTEREI, Rudolphi, Commentarii.

BOTERO, Giovanni, Respublica sive status regni Galliae diversorum autorum, 1626.

BOUTRAYS, Raolu-Matthieu, Pierre, Historiopolitographia ... Rodolphi Boterei Jc. In Magno Franciae consilio aduocati, necnon Petri Matthei Ic. Consiliarii et historiographi regii, in quo res toto pene orbe hisce proximis annis gestae --- ab Anno Domini MDXCIV usq. Ad annum praesentem, 1610.

Brevis Causarum Coniectio: Quibus moti Status Regni Bohemiae et Incorporatum Provinciarum non admisso Ferdinando et c. ad Novi Regis Electionem processerunt, 1619.

BUCER, Martin, Gemain Außschreiben vnnd Entschuldigung ayns erbarñ Raths der Statt Vlm was jne in götlichen Sachen zu christlichem seinem Fürnemen verursacht hab, 1531.

BUDOVEC Z BUDOVA, Václav, Akta a příběhové, kteří se dali ode tří stavů království českého tělo a krev pod obojí přijímajících od roku 1603 do 23. února 1610.

BUDOVEC Z BUDOVA, Václav, Kratičké poznamenání o přitažení arciknížete Matyáše do Čech, 1608.

BUDOVE Z BUDOVA, Václav, Historica Narratio, De Rebus In Bohemia Inter Proxima Regni Comitia, in Negotio Religionis, Gestis : Qua, A Viro Bono Et Fide

Digno, Qui Actionibus Istis Ipse Interfuit, Ea Commemorantur, quae in singulos pene dies, a Comitiorum initio, ad id usq[ue] tempus gesta sunt, dum a Serenissimo Rege, Primo liberum Religionis Evangelicae exercitum, Deinde Consistorii Pragensis Reformatio, Deing(ue) Academiae eiusdem constitution Ordinum Trium Regni Arbitrio elemetissime permetteretur, 1609.

BUCHANAN, George, Rerum Scoticarum Historia, 1582

BUCHHOLZER, Abraham, Index chronologicus nebo Isagoge chronologica, 1616/1580

BULLINGER, Heinrich, Adversus anabaptistas libri VI / nunc primum e germanico sermone in Latinum conversi, per Iosiam Simlerum Tigurinum. Elenchus praecipuorum capium, quae in hoc opere tractantur, praefationi authoris subiectus est, 1560.

BULLINGER, Heinrich, Chronologia.

CAMDEN, William, Actio in Henricum Garnetum, Societatis jesuiticæ in Anglia superiorem, et cæteros qui proditione longè immanißima Sereniß. Britanniae Magnae regem, & regni Angliae ordines pulvere fulminali è medio tollere conjurarunt : unà cum orationibus dominorum delegatorum : Adjectum est Supplicium de Henrico Garneto Londini sumptum. Omnia ex anglico a G. Camdeno latinè versa, 1607.

CAMDEN, William, Annales rerum Anglicarum et Hibernicarum regnante Elizabetha, ad annum salutis M.D. LXXXIX, 1615-1627.

CAMERARIUS, Joachim, Cl. v. Ioachimi Cammerarii Pabepergensis, Historica Narratio De Fratrum Orthodoxorum Ecclesiis, in Bohemia, Moravia, et Polonia, Nunc primum edita, 1605.

CAMERARIUS, Ludwig, Naše, Fridricha, z Boží milosti krále českého, falckraběte při Rejnu a kurfiršta etc., otevřené rozepsání, proč jsme korunu království českého a zprávu přivtělených zemí na sebe přijali.

[CAMERARIUS, Ludwig-SCHOPPE, Caspar], Cancellaria Hispanica : adiecta sunt acta publica, hoc est scripta et epistolae avthenticae e quibus partim infelicio belli in Germania, partim proscriptionis in Electorem Palatinum scopus praecipuus apparet. Adiecti sunt sub finem Flores Scopiani ex Classico belli sacri, 1622.

Cancellaria Secreta Anhaltina, Id est, Occulta Consilia, Inaudita Proposita, Periculosae adinventiones, & prodigosae Machinationes: Capitem Ac Directorum Unionis Correspondentium In Germania, occasione Rebellionis Bohemicae ad

eiusdem Coronae, & Imp. Rom. perniciem Agitata. Post Nuperam Illam, Omnibus Posteris Memorabilem Victoriam Pragensem, 8. Novemb. 1620. in Originalibus Scripturis ac documentis Cancellariae Anhaltinae, Divina Providentia Deprehensa. Ad Omnium Christiani Orbis Regum, Principum, Statuum, ac Subditorum cautelam & instructionem primum Germanico Idiome in lucem Edita ... Cum notis Marginalibus & Indice Rerum ac Personarum locupletissimo, 1621.

CANDIDUS, Pantaleon, Belgicarum rerum Epitome, 1606

Capitulation, darauff die jeztige Römische Kayserliche auch zu Hungarn unnd Böhem Königliche Mayestät Ferdinandi II. von den Churfürsten dess heiligen Römischen Reichs zum Römischen König ung künftigen Kaiser, erwählt und angenommen, 1620.

CAPPEL, Jacques, Sedis romanae Potestas, Sanctitas, Fides, 1619.

CASAUBONI, Isaac, Ad Frontem Ducaem S. J. Theologum Epistola in qua de Apologia disseritus communi Jesuitarum nomine, 1611.

CASSIODORUM, Marcus Flavius, *Historia ecclesiastica tripartite*.

Catholicon et notorium imperat. Ferdinandi II. et Friderici V. elect. Palatini, utriusque regis Bohemiae electi, pro iure S. Imperii, 1625.

CHAUVETON, Urbain, Brief découvre et histoire d'un voyage de quelques François en la Floride: et du massacre autant iniustement que barbarement executé sur eux, par les Hespagnols, l'an mil cinq cens soixante cinq, 1579.

CHEMNITZ, Martin, Incendium Caluinisticum regis Nauarri legatione apud quosdam imperii status nuper admodum, ad certam religionis ac reip. conturbationem procuratum, ea nimirum fide, quam insignis ille sextae regni partis monarcha ante annos haud ita multos, ore, literis ac per legati verba, cum errorum, 1584.

CHYTRÄUS, David, Davidis Chytraei chronicon Saxoniae et vicinarum aliquot gentium : ab anno Christi 1500 usque ad M. D. XCIII. Appendix scriptorum certis Chronici Locii inserendorum, 1593.

CHYTRÄUS, David, Historia der Augspurgischen Confession, 1576.

- Chytraeus uveden také u textu označeného jako „Oratio Chytr. De Rostochio“ – vzhledem k tomu, že orací sepsal několik není v tuto chvíli zcela jasné, kterou z nich měl Skála na mysli

De CLÉMANGES, Nicholas, De corrupto ecclesiae státu, 1519?.

CLÜVER, Johannes, *Historiarum totius mundi epitome : a prima rerum origine usque ad annum Christi MDCXXX : accessit per ipsum authorem continuatio Historiae ad annum MDCXXXIII, nunc aucta ad annum MDCLIII*, 1637.

COCHLAEUS, Johannes, *Commentaria de actis et scriptis Martini Lutheri Saxonis chronographice ex ordine ab anno Domini 1517 usque ad annum 1546 inclusive fideliter conscripta*, 1549

Consensus In Fide Et Religione Christiane, Inter Ecclesias Evangelices Majoris Et Minoris Polonia, Magniq, Ducatus Lithuniae et caeterum ejus Regni Provinciarum, primo Sendomiriae anno MDLXX, in Synodo generali sancitus: Et deinceps in aliis, ac demum Wlodislaviensi generali Synodo anno M. D. LXXXIII, 1605.

Continuatio der Relation von Pilsen, was folgens das Manßfeldische Deutsche Kriegsvolck im Königreich Böhmen anno 1619 außgerichtet (etc.), 1620

Copia der überreichten Gravaminum Welche der Röm: Kay: Mayest. von den Evangelischen dreyen Ständen deß Ertzhertzogthumbs Oesterreich Unter und Ob der Ens/ [et]c. umb abhelffung derselben gehorsamst übergeben: Sampt der darauff ergangenen Kayserlichen gnädigsten Resolution, so den 9. Novembr. 1618. zu Wien eröffnet worden. Dabey etliche Schreiben/ wegen gemelter Kayserl: Resolution abgangen. Item Copey eines Schreibens der Oesterreichischen Evangelischen Ständ unter der Ens/ welche sie an die Kays. Mayst. wegen deß Böhmischen Einfalls in Oesterreich/ [et]c. abgehen lassen, 1618.

Copien etlicher denckwürdiger Schrifftten: als nemlich: Der Röm. Käys. Majestät Ferdinandi II. MonitorialMandat; daß alle diejenige Chur-Fürsten/ Stände unnd Städte deß Römischen Reichs/ so sich deß Böhemischen angebenen RebellionWesens theilhaftig gemacht . . . davon abstehen sollen. II. Schreiben so das hochlöblichst Churfürstliche Collegium, an Herrn Churfürsten Pfaltzgrafen/ [et]c. Warumb nemlich derselbe die Böhemische Wahl und deroselben Cron nicht annemen soll/ sub dato 26 Octobr. Anno 1619. III. Was die Herren Churfürsten zu Meintz/ Trier/ Cölln und Sachsen/ neben Hertzog Maximilian in Bayern/ und Landgraf Ludwigen zu Hessen . . . sub dato Mülhausen/ den 11 (21) Martii/ dieses 1620 Jahrs/ haben abgehen lassen. IV. Resolutio, welche die sämtlichen Catholischen Stände/ auß Würtzburg den 5 Martii/ Anno 1620. auff der zuvorn von der Evangelischen Correspondirenden Abgesandten/ abgelegte Werbung zu München/ ertheilet. Und: V. Käyserl. MonitorialMandat, an Chur Pfaltz/ wegen räumung deß Königreichs Böhmen/ und dessen incorporirten Länder, 1620.

- U Skály jako „Copien etlicher denckwürdiger Schrifftten als Resolution so auf der Unieter Stande anbringen“

CORAS, Jean de, *Arrest memorable du parlement de Tolose, contenant une... histoire prodigieuse d'un supposé mari advenue de nostre temps : enrichie de cent*

& onze belles & doctes annotations. Par M. Jean de Coras, conseiller en la Cour, & rapporteur du procès. Prononcé és arrestz generaux, le XII. septembre 1560, 1560.

COTON, Pierre, Lettre déclaratoire de la doctrine des Pères Jésuites conforme aux décrets du Concile de Constance, adressée à la Royne mère du Roy Regente en France, 1610.

CRAMER, Daniel, Extract und Kurtzer warhafftiger Bericht vom Colloquio zu Regensburg zwischen unsern Theologen der Augspurgischen Confession verwandt eins Theils und den Gehsuiten andern Theils: Von dem 18. bis auff den 27. Tag Novem. inclusive, jüngst abgewichenen Jahres gehalten. Auch Was nach endung desselben mit Conrad Vetterm von wegen seiner wider H. Doctorem Lutherum ausgestreweten schendlichen Schmehbücher daselbst gehandelt ist / Aus vielen ... Relationen ... verfasst und in Druck gegeben Durch Danielem Cramerum D. Pastorn und Professorn zu Stetin, 1602.

CUREUS, Joachim, Gentis Silesise annales, complectes historiam de origine, praecipuorum euentuum, qui in Ecclesia & recitationem vsque ad necem Ludouici, Hungariae & Bohemiae regis, acciderunt Wittenberg 1571.

DAMIAN, Peter, Liber Gratissimus.

Deduction So die Löblichen Stände des Ertzhertzogthumbs Oesterreich Ob der Enß, Ihrer Fürstlichen Durchleuchtigkeit Ertzhertzogen Alberto, Jüngst hin, nach Brüssel in Niederland, überschickt, welche allein die Erbhuldigung, unnd etliche grosse Gravamina betreffen thut : Datirt Lintz, den 3. Decembris, Anno 1619, 1620

Der catholischen H: Fürsten und Stende Gravamina, 1619.

Der Fürstl. Durchl. Hertzog Maximiliani in Bayrn, etc. Intimation vnd getrewe Warnung an die sambtlichen Stände, Vnderthanen vnd Verwandten, der Obern Pfaltz wegen dero Anzug wider Ernst von Manßfeldt, 1621.

Der Herrn Fürsten unnd Stände in Ober: unnd NiederSchlesien Antwort/ Welche sie Ihr: Käys: May: auff deroselben Obangeregten Proposition, auß allgemeinem ihrem Schluß gegeben: darinnen sie genugsam darthun unnd beweisen. Vors Erste/ daß diß alles was bißhero im Königreich Böheimb vorgeloffen/ nichts anders als die Religion unnd deroselben Turbation belanget. Unnd dann vors Andere/ daß Sie sich vor Schuldig erkennen/ den Herren Ständen inn Böheimb sub utraq [ue] mit Hülffe beyzuspringen; [. . . Geben zu Breslaw bey allgemeiner Fürsten und Stände zusammenkunfft/ den 12. Octobr. Anno. M.DC.XVIII.], 1618.

- U Skály jako „Resoluce první knížat a stavů slezských na propozici císařskou“

Der Königl: Mtt: in Böhmen Bericht und Erklärung wider die unter dem Nahmen der Käyserl: Maytt: außgangene und ferners angedroete, nichtige wider Rechtliche und verbotene Mandata und Declarationes die Cron Böheimb betreffendt, 1620 (1.7.)

Der Röm. Kays. May. Instruction, Was dieselbe auß Anstiftung böser Rächte/ un [d] deß Königreichs Böheimb Feinde/ bey jüngstgehaltenem Fürstentag in der Stad Breßlaw/ den Herrn Fürsten un Ständen in Schlesien ferner proponiren und vorbringen lasse: damit man sie dann unter andern/ abermal durch 29. erdichte Argumenta, auch dieses bereden wollen/ samb die im Königreich Böhmen/ entstandene Unruhe/ nit ein Religions Werck were/ und die Union nicht angienge/ Darumben dann die Herren Schlesier nicht schuldig weren . . . ; Und dann Der Herren Fürsten und Ständ in Schlesien darauff erfolgter einhelliger Schluß/ So sie Ihrer Majestät zugeschickt/ in welchem sie obgedachtes Vorbringen gar statlich mit gutem Grund ableynen/ unnd bey den Böhmischen Ständen biß zu würcklicher abhelfung der Religions Beschwerden/ treulich zu halten erklären, 1618.

- Skála zkratka byla Kais. Instruction v. der Fursten Stade in Schles. Darauf erfolgter Schless.

DE PISIS, Bartholomeo, Liber Conformitatum, 1510.

- vydání z Bologni – „Impressum Bonone“

DE THOU, Jacques-August, Historiarum sui temporis ab anno 1543 usum ad anno 1607.

- Z tohoto díla Skála vycházel na řadě míst svého vlastního rukopisu. Například ve spojení s jezuitským řádem hojně pracoval s „Part Quinta“.

DIACONUS, Petr, Chronicon monasterii Casinensis.

Diarium Slanense

DONNE, John, Conclave Ignati : siue eivs in nyperis inferni comitiis in thronisatio. Vbi varia de Iesuitarum indole, de nouo inferno creando, de ecclesia lunatica institueĪfda, per satyram congesta sunt. Accessit et apologia pro Iesvitis. Omnia duobus angelis aduersariis, qui consistorio papali & Collegio Sorbone praesident, dedicata, 1611.

- Donnovo dílo přeložil Skála do *Historie celé*

Dormi Secure. oder Spanischer Schlaftrunck, Den samptlichen Teutschen Chur-Fürsten vnd Ständten, ohne vnterschied der Religion zugerichtet : Auß Welchem, wie artlich der Spinola solcher Schlafsucht an jetzo im Röm: Reich sich gebraucht, genugsam zusehen, 1620.

DRESSER, Matthaeus, Millenarius Sextus Isagoges Historicae Matthaei Dresseri: Complectens Res Praecipvas, Maximeqve memorabiles in Ecclesia & Politia, ab Othone III. vsq[ue] ad annum 1591, 1591.

DUPLESSIS-MORNAY, Philipp. *Le Mystere D'Iniquite c'ets a dire l'histoire de la papaute*, 1611.

Ein Denckwürdig Modell der Kayserlichen HoffProcess, das ist : Glaubwürdiger Abdruck etlicher Kayserlicheen und anderer schrifftten, deren originalien vorhanden sein. Daraus klärlich zu sehen, wie partheyisch, widerrechtlich und gewaltthatig mit der vorhabenden nichtigen Achtserklerung und Execution in der Böhmischen sachen verfahren werde, 1620.

EISNE, Johann Baptista, Beylagen, die zu der Deduction-schrifft gehörig, und darinnen allegiret werden, 1620.

[EMMERICH, Lorenz], Regni Hungariae Occupatio oder kurtze summarische doch gründliche Relation, von dem Fürsten in Siebenbürgen Bethlehem Gabor wie ihre fürstl. Durchl. vnversehens ... deß Königreichs Hungarn sich bemächtigt ... Auß was vrsachen Sie solches gethan habe sind die ... Motiven ... auß beigefügten Extract auß einer vom Herrn Palatino ... zu dem Francisco Redaj nach Vngarischen Thürna abgesandten Person Relation ... zuvernemen. Darbey auch die wahre erzehlung der dreytägigen Schlacht ... bei Wien, 1619.

EMMIUS, Ubbo, Rerum Frisicarum historia, autore Ubbone Emmio, Frisio: distincta in decades sex, 1616.

ENS, Gaspar, Tragoedia Anglicana, siue, De Nvperae Anglorvm Qvorvndam Contra Regem & regnum Conivrationis initio, progressu [et] fine, deque supplicio à coniuratis sumto Narratio : à libellis in Anglia editis desumta. cum [et] sine figuris aeneis, 1606.

- S největší pravděpodobností se nejedná o jediné Ensovo dílo, se kterým Skála pracoval, nicméně jelikož na něj zpravidla odkazoval ve formě „Ens“ a potřebné stránky, bude toto vyžadovat detailnější pozornost.

ENS, Gaspar, Actio belli Belgici pacificatoria: initium eius, progressum et finem, ad praesens usque tempus vere et breviter exponens. Ex scripturis fide dignis excerpta et conscripta a Gaspare Ens L, 1609.

Erhebliche Beschwerung der Röm. Kays. Majestät, über der Böhemischen sub utraque unverhofften Auffstand. Item ausführliche Erklärung, auff die Böhmische apologiam sampt den darzu gehörigen Beylagen, und Majestät Brieff. Ferner zwey Keyserl. Schreiben, si den 23. und 27. Junii an Die Herren Directores zu Prag

angangen. Darbey das Keys. Schreiben angeschlagenen Patent, wegen abstellung der Böhemischen Werbung, 1618.

Evidentia causae Bohemicae. Qua Ferdinandi 2. caesaris legitima abdicatio, et Frederici Palatini juxta electio, breviter & succincte demonstratur, 1626.

EUDAEMON-JOANNIS CYDONII, Andreae, Ad Actionem Proditoriam Edouardi Coqui, Apologia pro R. P. Henrico Garneto Anglo eiusdem Societatis Sacerdote, 1610.

Exemplar Litterare Benonice datac... de Excellentia et Perfectione Societatis Jesu, 1609

FOXE, John, Actes and Monuments of these Latter and Perillous Days, Touching Matters of the Church, 1563.

FOXE, John, Chronicon ecclesiae: continens historiam rerum gestarum maximarumque per totam Europam persecutionum à Wiclevi temporibus usque ad nostram aetatem, 1564.

FRANCKEN, Christian, Pauli Albertii ad Societatis Jesu socia universos et singulos epistola in qua rebus gravissimis et lectu diguissimus agitur, 1611.

Z FREISINGU, Otto, Chronica sive Historia de duabus civitatibus

FROISSART, Jean, Chroniques

Gasparis Colinii Castellonii, magni quondam Franciae amirallii, vita, 1575.

Z GEMBLoux, Sigebert, Chronicon sive Chronographia.

- Právěpodobně se jednalo o toho autora a dílo. Skála ve svém rukopise uvedl Sigebert in Chron.

GENTILLET, Innocent, Examen Concilii Ini : in quo demonstratur, in multis articulis hoc Concilium antiquis conciliis et canonibus, regiaeque autoritate contrarium esse. Distinctum in V. libros. Regi Navarraeo dicatum. Innocentio Gentilletto, Jurisconsulto delphinensi authore, 1586.

GIOVANETTI, Francesco, Tractatus defensionis tripartitae ad L. ut vim ff. de iustitia et iure, 1565.

GIUSTINIANI, Pietro, Rerum Venetarum ab urbe condita ad annum MDLXXV. historia, 1575.

GLABER, Rodolfo, *Historiarum libri quinque ab anno incarnationis DCCCC usque ad annum MXLIV.*

- Skála uvedl pouze jeho jméno, nicméně je téměř jisté, že se jednalo o toto Glaberovo dílo.

GOLDAST, Melchor, *Monarchiae S. Romani Imperii, sive Tractatum De Iurisdictione Imperiali Regia & Pontificia seu Sacerdotali; Deque potestate Imperatoris sive Regis, ac Papae, cum distinctione utriusque Regiminis, Politici & Ecclesiastici, Tomus ...*, 1621.

GÖPNER, Johann, *Bayerischer Feldzug Welcher Gestalt der Hertzog in Bayern alle Flecken/ Schlösser/ Dörffer und Städt/ im Ländlein ob der Enß/ Oesterreich und Böhemen/ eingenommen und erobert habe/ biß er wider nach München verweist: Dann auch Was massen Herr Graf von Manßfeldt nach der Prägerischen Niderlag in Böhemen/ [et]c. sich verhalten*, 1621.

- Označeno jako „Bayerische Feldzug“

Gravamina Nationis Germanicae et Sacri Romani Imperii Decem, 1456.

GRAVENBUCH, Gerard, *Tragoedia moscovitica, sive de Vita et morte Demetrii qui nuper apud Ruthenos imperium tenuit, narratio ex fide dignis scriptis et litteris excerpta*, 1608.

Gründlicher und warhaffter Bericht; Was massen der Durchlechtig Fürst vnnd Herr, Herr Gabriel Bethlen, Fürst in Ungarn und Siebenbürgen [et]c. zum König in Ungarn erwehlet und aussgeruffen : Dessgleichen Motiven warumb dem Marches Spinola, etlicher Stätt unnd Oerter in der Chur-Pfaltz sich zu bemächtigen, nachgesehen und gestattet worden : Auss glaubwürdigen Missiven männiglich zur Nachrichtung an tag gebracht, 1620.

GUICCIARDINI, Francesco, *Historia d'Italia*

GUNDELFINGUS, Henricus, *Historia Austriaca haectenus inedita cujus Codex MSS. Membranaceus, qui in Augustissima Bibliotheca Caesarea adversatur, est inter MSS. Codices Historicos Latinos trecentessimus vigesimus primus.*

HAMELMANN, Hermann, *Historia ecclesiastica renati evangelii per inferiorem Saxoniam et Westphaliam*, 1586-1587.

HARSTEINIUS, Nicolas [CAMERARIUS, Ludwig], *Responsio Apologetica, Ad Fabii Hercyniani, alias Jacobi Kelleri, Jesuytae Monachiensis, Aiace, sive Appendicem Cancellariae Anhaltine – Omnibus Protestantibus Germaniae et vicinorum regnorum, ac provinciarum, inprimis vero Principum, et aliorum Ordinum Imperii, olim Unitorum, consiliariis, et Secretariis, lectu utilissima*, 1626.

HASENMÜLLER, Elias, Historia Iesuitici Ordinis : In Qua de Societatis Iesuitarum Avtore, nomine, gradibus, incremento, vita, votis, priuilegijs, miraculis, doctrina, morte etc. perspicuè solideque tractatur, 1593.

HEDERICUS, Johannes, Examinatio capitum doctrinae fratrum, vt haberi volvnt, in Bohemia et Moravia, vulgo Picardorum, seu Waldensium, seu Boleslaviensium, quibus ab ecclesiis Augustanae Confessionis, publice privatimque dissentire eos demonstratur, 1580

HEILMANN, Johann Jacob, Gründliche Relation Wie es bey Eroberung der Statt Pilsen in Böhmen (so von dem Hoch vnd Wolgebornen Herrn Graff Ernesten von Mansfeld, Edlen Herrn zu Heldringen, Fürstl. Durchl. zu Savojen General vber das Deutsche Kriegsvolck, der Vnirten Chur- und Fürsten bestelten Obristen..., 1619.

HEINSIUS, Daniel, Danielis Heinsii In obitum v. illustr. Iosephi Scaligeri Iul. Caes. a Burden f. eruditorum principis : orationes duae : accedunt epicedia eiusdem & aliorum : effigies item ac monumentum Scaligeri, & principum Veronensium aeri incisa, 1609.

HELWIG, Christoph, Academiae Giessenae Panegyris, Super Obitum Rudolphi II. Romanorum Imperatoris Augustissimi, Regis Germaniae, Hungariae Et Bohemiae, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolae, &c. Comititis Tyroli, 1612.

HENEL VON HENNENFELD, Nicholas, Silesiografia, hoc est: Silesiae de lineatio brevis et succincta : in qua non modo regionis rationem, naturam, culturum, et prouentum, verum etiam ingenia, mores et instituta habitantium formamque Reipubl. Tanquam in Tabula contemplari licet / In ratione conviviorum, quamvis a plerisque cibus singuli temperemus, totam tamen coenam laudare solemus : nec ea, que stomachus noster recusant, adimunt gratiam illis, a quibus capitur, 1613.

HENRICPETRI, Jacob, Continuatio Gallicanae historiae: Paulo Aemilio et Arnolfo Ferroni, breuitate qua fieri potuit, adiecta . . ., 1601.

HERDESIANUS, Christoph, Grundliche Widerlegung Der vnwarhafftigen Zwinglischen Buchs wölches M. Ambrosius vnder dem Tittel (Historia der Augspurgischen Confession etc.) in offentlichem Truck aussgehn lassen, 1580.

z HERSFELDU, Lambert, Annales.

HERCYNIANUS, Fabrius [KELLER, Jacob], Litura seu castigatio cancellariae hispanicae à Ludovico Camerario excancellario Bohemico, exconsiliario Heidelbergensi &c. instructae / auctore Fabio Hercyniano, 1623.

HOFMANN, Daniel, *Apologia Danielis Hofmanni, Missa Ad Theodorum Bezam, Qua to Rēton in Verbis Coenae Sacrae, Hoc Est Corpus Meum &c. Immotum, Praedicatio Sacramentalis Inusitata & a Tropo Libera, Omnis Autem Aduersarie Argutationes Bezae Falsissimae Demonstrantur Ad Oculum: Cum Praefatione Autoris ...*, 1586.

Hochwichtiges Anbringen deren von den sämptlichen Correspondirenden Unirten König/ Chur-Fürsten und Ständen/ von Nürnberg auß abgefertigten Herrn Gesandten/ bey . . . Fürsten . . . Maximiliano Pfaltzgrafen bey Rhein/ Hertzogen in Ober- und Nider Bayern: Und Ihrer Hochgedachten Durchleucht. Antwort/ auff der Correspondirenden Unirten König/ Chur-Fürsten unnd Stände gethanes anbringen. Item Der Hochgedachten Correspondirenden Replica, auff die Antwort Ihr Durchleucht. Und Letztlich/ Ihr Durchleucht. Antwort/ auff die Replica, 1620.

- U Skály citováno jako „Hohwichtiges Anbringes vors den Correspondirenden Unieten Ständen von Nürnberg bei Maximiliano Hertzog in Bayerne“

HOSPINIAN, Rudolfus, *Concordia discors: hoc est, de origine et progressu formulae concordiae Bergensis liber unus*, 1607.

- S Hospinianem Skála spojil také následující zkratku – „Hospinianus Annal. Evan. Refor. Part. Není však zatím zcela jasné, které jeho dílo myslel.

HOSPINIAN, Rudolfus, *Historia Iesuitica : hoc est, de origine, regulis constitutionibus, privilegiis, incrementis, progressu & propagatione ordinis Iesuitarum. Item de eorum dolis, fraudibus, imposturis, nefariis facinoribus, cruentis consiliis, falsa quoque seditiosa & sanguinolenta doctrina. Cum triplici indice capitum, auctorum, rerum item ac verborum memorabilium*, 1619.

HOSPINIAN, Rudolfus, *Historia sacramentaria : hoc est, libri quinque de coenae dominicae prima institutione, eiusq. vero usu et abusu in primitiva ecclesia, tum de origine, progressu, ceremoniis & ritib. missae, transsubstantiationis & aliorum pene infinitorum errorum, quibus coenae prima institutio horribiliter in Papatu polluta & profanata est / Rodolpho Hospiniano Tigurino acutore, ad amplissimum senatum populumque Tigurinum*, 1598-1603.

- Skála konkrétně uvedl „Part Prima“ a „Part Secunda“

[HUS, Jan <Redivivus>], *Variorum discursuum bohemicorum Nervi Continuatio V. Boehmische Nebelkap Oder Der Boehmen falschen und geferbten und dann weder kalten noch warmen wie auch ihrer gewissen unnd standhafftigen Freunden Merckzeichen*, 1620

[HUS, Jan <Redivivus>], Variorum Discursuum Bohemorum Nervi Continuatio I. Der Hussiten Glock Erster Klang: Oder Discurs, Ob die Evangelische Böhmische Stände/ sampt ihrer Religion, auß dem Königreich Böhmen/ durch ihre Feinde vertilget werden können? : Darinnen dann/ daß solches den Böhmischen/ wie auch allen andern Christenfeinden/ zu vollbringen unmöglich/ ... erwiesen/ und Sonnenklar dargethan wird, 1618.

[HUS, Jan <Redivivus>], Variorum discursuum bohemicorum Nervi Continuatio II. Der Hussiten Glock Ander Klang. New aussgefegter und reingesaeuberter Boehmischer Ohrloeffel. Das ist: Glaubwuerdiger Bericht, wie der beruehmte Maertyrer Johann Huss welcher vor zweyhundert Jahren zu Costnitz unschuldig verbrennt worden, Wunderbarlicher weiss von den todten auffstanden und zu Prag umb seine betruebte Landsleute zu trosten ankommen, asi 1620

[HUS, Jan <Redivivus>], Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi Continuatio III. Oder Decret der Jesuiten Wider alle Evangelische Potentaten zu Rom geschlossen, Welches außdrücklich vermag, selbige durch ihnen gleichförmige Wachsbilder, und deroselben Beschwerunge zuertöden und umbzubringen, und den Jesuiten, in Krafft desselben ernstlich mandirt und auffgelegt worden, 1618.

[HUS, Jan <Redivivus>], Variorum discursuum bohemicorum Nervi Continuatio IV. Boehmischer Pest-Artzney, oder discurs, Ob den Boehmischen Staenden die aussgebannisirte Jesuiten umb Friedens willen wider einzunehmen oder dess Kriegs gefaehrlichen Ausgangs zuerwarten nuetzlicher und rathsamer sey?, 1619

[HUS, Jan <Redivivus>], Variorum discursuum bohemicorum Nervi Continuatio VII. Boehmische Fridensfahrt Oder Nothwendiger Bericht, wie es mit der den Boehmen angebotener Friedens-Tractation oder Disarmirung Hinlegung der Waffen eigentlich beschaffen und was die Boehmische Evangelische Staende so lieb ihnen ist groessere Gefahr zu vermeiden darbey vornemblich in gute Observantz nemen und halten sollen und moegen: welches ihnen durch gute gesetzte Articul und Puncten genungsam zuverstehen gegeben wird. Aus Boehmischer in Teutsche Sprach gebracht und publicirt durch Johann Huss redivivum genandt Martyr, 1619.

[HUS, Jan <Redivivus>], Variorum Discursuum Bohemicorum Nervi. Continuatio XII. Oder Spanischer Gelttrutz Vnd Castilianischer Hochmuht :Mit welchem die Spanische Catholisten, die Böhmische unnd alle andere Evangelische Stände nicht nur forchtsam zumachen, sondern auch gar unter sein unerträgliches Joch zubringen, gedencken, 1620.

[HUS, Jan <Redivivus>], Variorum Discursuum Bohemicorum Nervus, oder Hussiten Glock Welche nicht nur die Böhmische, sondern alle Ecangelische Stände auff ihre Feinde ein wachendes Aug zu haben, ermahnet und warnet ... Nicht nur zu

nutz, trost und warnung, den Böhmen, sondern zu bester nachrichtung, allen Nationen und Christlichen Völckern, als ein sonderliche Weckglock gegossen, unnd durch H. Johan Hussen redivivum, genandt Martyr. Im Jesuiter Collegio zu Prag, angezogen. Deroselben Klang aber zu den schlaffenden Christen geschickt. [4], Continuatio III. Der Hussiten Glock dritter Klang. Decret der Jesuiten, Wider alle Evangelische Potentaten, zu Rom geschlossen, 1618.

ILLYRICUS, Matthias Flacius, Catalogus testium veritatis, qui ante nostram aetatem reclamarunt Papae, 1556

ILLYRICUS, Matthias Flacius, Ecclesiastica Historia, integram Ecclesiae Christi ideam, quantum ad Locum, Propagationem, Persecutionem, Tranquillitatem, Doctrinam, Hæreses, Ceremonias, Gubernationem, Schismata, Synodos, Personas, Miracula, Martyria, Religiones extra Ecclesiam, & statum Imperii politicum attinet, secundum singulas Centurias, perspicuo ordine complectens: singulari diligentia & fide ex vetustissimis & optimis historicis, patribus, & aliis scriptoribus congesta: Per aliquot studiosos & pios viros in urbe Magdeburgicâ. Basilej 1567.

JACOMOTUS, Jean, Ob Liberatam Genevam , poema Eucharisticum, 1603.

JUSTINOPOLITANUS, Justus Justinus (CAMERARIUS, Ludwig), Mysterium Iniquitatis, sive Secreta Secretorum Turco-Papistica secreta, contra Libellum famosum, sub titulo Secreta Calvino-Turcica, auctore quodam personato Theonesto Cogmandolo ... aliquoties editum, XCV. considerationibus revelata ... Vindice libertatis Germanicæ, Justo Justino Justinopolitano, 1625.

z KAISAREIE, Eusebius Pamfilius, Historia Ecclesiastica.

KIRCHER, Timotheus, Grundtliche Warhafftige Historia: Von der Augspurgischen Confession/ wie die Anno 1530. geschrieben/ Keyser Carolo vbergeben/ vnd von dero verwandten Stendten ... verteidiget worden: ... Item/ Von der Concordia/ so Anno 1536. zu Wittenberg ... auffgerichtet/ Jetzund deduciert biß zum ende deß 1561. Jhars: Wider des gedichten ... Ambrosij Wolffij gefelschete Historiam ... Gestellet durch etliche hiezu verordnete Theologen, 1584.

KOSMAS, Chronica Boemorum.

Krátká Správa o odvod stížností, kteréž Stavům Evangelitským v království Českém k zošklivění jich připisovati se chtějí,

Kurtzer vnd warhaffter Bericht, Auff die drey von den widersetzlichen Böhmen, als erstlich den angemaßten Directoribus an ihre Churf. Gn. zu Meyntz: vnnd dann hernach vnter dem Namen der gesambten Ständ: auch letzlich von ihren angegebenen Gesandten, beyde an das gantze hochlöbliche Churfürstliche

Collegium abgangene, vnd zu Franckfurt einkommene Schreiben: In welchen sie ... Keyser Ferdinandum den Andern, [et]c. als einen ordentlich angenommenen, publicirten, gesalbten, gekrönten, vnd belehnten König zu Böhmeib, von der Stimm vnd Wahl eines Römischen Königs außzuschliessen sich bemühet ; Erstlich gedruckt zu Franckfurt am Mayn, in verlegung Johann Fridrich Weissen, 1619.

KUTHEN ZE ŠPRINSBERKU, Martin, Kronika o založení země České a prvních obyvatelích země, 1539.

LAMPADIUS, Johann, Mellificium historicum integrum _ cujus pars prima complectitur rhistoriam trium monarchiarum: Chalcaicae sine Assyricae, Persicae, Graecae, et rerum omnium quae a more Alexandrii M. a successoribus eis gesta sunt in regnis diuersis, Collecto flore et et succo ex optimis er praestantissimis ... Collecto Flore et Succo Ex Optimis Et Praesentissimis autoribus. (tř svazky, spolu s Christophem Pezelem)

LECTOR, Theodorus, Historia Tripartita.

LEFERRON, Arnoul, De rebus gestis Gallorum libri 9: ad historiam Pauli Aemyltii additi, perducta historia usque ad tempora Henrici IIII. Francorum regis, 1610.

Legenda Sylvestrii

LE MIRE, Aubert, De bello Bohemico Ferdinandi II. Caesaris auspiciis feliciter gesto Commentarius, ex quo seditiosissimum, Caluinianae sectae genium, et praesentem Europaestatum licet agnoscere..., 1622.

- Skála použil jinou variantu jeho jména, Aubert Miraeus.

Mährische vnd Schlesische Huldigungs Relation, Welchermassen jetziger Königlichen Mayestät in Böhmen Friderico, die Landtshuldigung von den Fürsten vnnnd Ständen in Mähren vnd Schlesien, im Monat Februario, diß 1620 Jahrs praestirt vnd geläystet worden : Mit angehängtem gründtlichen Bericht, was sich vor solcher Huldigung bey dem Königlichen Einzug zu Brynn vnd Preßlaw; auch sonst denckwürdiges begeben vnd zugetragen / Mährische und Schlesische Huldigungs-Relation, Welchermassen jetziger Königlichen Mayestät in Böhmen Friderico, die Landtshuldigung von den Fürsten unnd Ständen in Mähren und Schlesien, im Monat Februario, diß 1620 Jahrs praestirt und geläystet worden, 1620

LITVÍN Z HLINNÉ, Fridrich, Akta a kopie některých Psaní, Listů posilacích, Instrukcí, Propozicí, Rezolucí, Poselstwí. Akta a Kopie některých psanj, Listů posylacích, Instrukcý, Propozycý, Rezolucý, Poselstwí, rc. ... : Mezy ... Rudolffem druhým ... A mezy ... Matyássem, ... w příčině Lidu wogenského Passowského prosslých. : Neyprwé w Městě Widni Německým Gazykem wydaná: Nynj do

Czesstiny přeložená. w Starém Městě Pražském: tisstěna v Jonaty Bohutského, 1611.

LÖWENKLAU, Johannes, *Historiae Musulmanae Turcorum, De Monumentis Ipsorum Exscriptae, Libri XVIII*, 1591.

- Skála zřejmě pracoval s překladem Jana Kocína z Kocínétu *Kronika nová o národu tureckém* (1594)

LUCIUS, Ludwig, *Historia Iesuitica : de Iesuitarum Ordinis origine, nomine, regulis, officiis, votis ... tam communiter, quam singulariter ; In Quatuor Libros Tributa*, 1627.

- Jedno ze Skálou nejvíce používaných děl při práci na jezuitských částech rukopisu *Historie*.

LUNDORP, Michael Caspar, *Breviarii sive relationis Historicae semestralis Continuatio, das ist grundtliche und warhafftige auch historische Beschreibung aller gedenckwürdigen Sachen so hin...*, 1629

LUNDORP, Michael Caspar, *Continuatio Sleidani*, 1556-1609.

- Skála konkrétně uvedl „Tomus Secundus“ a „Tomus Tercius“

LUTHER, Martin, *Widder den newen Abgot und allten Teuffell der zu Meyssen sol erhaben werden*, 1524

LUTHER, Martin, *Omnium Operum*, Wittenberg.

- Skála pracoval především s touto edicí Lutherových prací. Jenská edice byla zmíněna pouze v několika málo případech.

MACHIAVELLI, Nicóllo, *Istoria Fiorentina*, 1520-1525.

Von MANSFELD, Ernest, *Acta Mansfeldica. Gründtlicher Bericht von deß Manßfelders Ritter-Thaten/ unnd allem dem/ was er von Anfang deß Böhmischen Kriegs/ biß auff das jetzt angehende Jahr 1623. inn- und ausserhalb deß H. Röm. Reichs gethan und angestiff hat : Wider sein vermeinte/ in Truck Anno 1622. gegebene Apology: Allen recht Teutschen Fürsten/ Herren und Kriegs Obristen zu trewer Nachrichtung und nothwendiger Warnung*, 1624.

MATHESIUS, Johannes, *Historien Von des Ehrwürdigen inn Gott seligen thewren Manns Gottes, Doctoris Martini Luthers anfang, Lehr, leben unnd sterben: Alles ordenlich der Jahrzal nach, wie sich alle sachen zu jeder zeyt haben zugetragen*, 1566

MARIUS, Hieronymus, Eusebius captivus sive modus precedendi in curia Romana contra Lutheranos, in quo praecipue Christianae religionis capita examinatur, trium dierum actis absolutus, 1553.

MATTHIEU, Pierre, Historiarum Franciae, Et Rerum Memorabilium In Externis provinciis, pace septem annis continuis durante, Sub Henrico III. Franciae Et Navarrae Rege, gestarum, Tomus 2[,1], Petri Matthaei, Historiarvm Franciae, Et Rervm Memorabilivm In Externis prouinciis, pace septem annis continuis durante, Svb Henrico III. Franciae Et Nauarrae Rege, gestarum, Tomvs..., 1610.

MARSICIANUS, Leo (Leo z Ostie), Chronica Monasterii Casinensis.

MASSAEUS, Christian, Chronicorvm mvltiplicis historiae vtiusque testamenti, Christiano Massaeo Cameracenate authore. Libri viginti, 1540.

MEGANDER, Caspar, Gasparis Megandri Tigurini, in epistolam Pauli ad Ephesios commentarius: un cum Ioannis Rhellicani epistola monitoria, 1534.

MEISTER, Joachim – Mylius, Martinus, Urbis Gorlicensis descriptio. In Honorem amplissimi senatus Gorlicensium : Annales Gorlicenses. Autore et Collectore M. Martino Mylio.

MELANCHTON, Philip, Epistola ad Friderico Myconio

- Melanchton si s Fridrichem Myconiem vyměnil řadu listů, pro jasné určení bude nutná podrobnější analýza příslušné části Skálova textu)

Memorial oder Motiven, Uarumb Ihr Kays. Mayest. mit den Böhmen vnnd den benachbarten Königreichen vnnd Landen Frieden machen, vnd den Krieg nicht continuiren solle, 1620.

Mercurii Gallobelgici sive, Rervm In Gallia & Belgio Potissimvm: Hispania Qvoqve, Italia, Anglia Germania, Polonia, vicinisq. Locis ab anno 1588 vsq. ad Martium anni praesentis 1594 gestarum, Nvncii Tomvs . . .

- S Mercurius Gallobelgicus Skála pracoval poměrně hojně, většinou se však jednalo o poznámky ve formě názvu díla a rozsahu stran, ze kterých vycházel.

de MONSTRELET, Enguerand, Chronique de Monstrelet.

MYCONIUS, Oswald, De H. Zwinglii vita et obitu, 1536.

NICEPHORUS, Gregoras, Romanae hoc est Byzantinae historiae libri undecim.

- Zřejmě se jednalo o toto jeho dílo

Niederösterreich Lanstände Aller Unterthänigste Supplication, Etlicher Nieder Oesterreichischen Land-Ständ An Die Kayserliche Mayestät : Darauß das Grausamb, Unmenschlich, und Barbarisch Tyrannisiren deß Kayserlichen Kriegsvolcks, sonderlich der Cosaggen und Walonen wider dieselbe Land zusehen ist, 1620.

Oesterreichische auf den Hollendischen Schlag angestimbte Wunder-Trommel : Auß welcher der Oesterreichischen Ober- vund Under Ensserischen Stände jetziger zustand zuvernehmen. Als Copeyen Allerhand denkwürdiger Schrifften so seit Löbseligsten Absterbens ihrer Mayestät Kaysers Matthiae der Oesterreichischer Länder Deroselben Erb succession, Huldigung vund anders halben hin vund wider abgangen, 1620.

z OPAVY, Martin, Chronicon pontificum et imperatorum.

Ordinum Regni Hungariae, ad propositiones in comitiis Poseniensibus anni MDCXIX responsum et attestatio. Argumentum est se defensiones ergo, propter..., 1619

ORLANDINI, Niccolo, Historiae Societatis Jesu Pars Prima, 1615

OSIANDER, Lucas, Epitomesome Historiae Ecclesiasticae, 1592-1602.

OSIANDER, Lucas, Trewhertzige Vermahnung der Pfältzischen Kirchen, An alle andere Evangelische Kirchen in Teutschland: Daß sie doch die grosse gefahr, die ihnen so wol als uns vom Pabsthumb fürstehet, in acht nemmen: und die inheimische, unnötige, oder ja nun mehr gnugsam erörterte streite, dermal eins Christlich und Brüderlich mit uns auffheben/ und hinlegen wollen, 1614.

z OTTERSODORFU, Sixt, Akt aneb knih památných čili historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546 a 1547, 1547.

z OTTERSODORFU, Sixt, Diarium Sixta z Ottersdorfu o sněmu 1575, jenž zahájen byl 21. února a zavřin dne 27. září.

PAREUS, David, Oratio Inauguralis De Fide Haereticis servanta, 1618

PARIS, Matthew, Chronica Majora.

- Zřejmě se jednalo o toto jeho dílo. Skála uváděl jen autorovo jméno, ale již ne označení díla.

PAU, Jeroni, Practica cancellariae apostolicae cum stylo et formis in Romana curia usitatis, 1549.

- Skála jej označil jako Hieronymus Paulus.

[PAPPUS, Johann], Philippi II. Hispaniae Regis Index expurgatorius: item collatio glossarum Pii V. Pontificis et Gregorii XIII. Argentinae apud Lazarum Zetznerum, 1600.

PEUCER, Caspar, Historia carcerum, et liberationis divinæ Casparis Peuceri historici et medici clarissimi; opera et studio Christophori Pezelii ... nunc denuo correctior in lucem edita, 1615.

[PFALZ, Friedrich V.], Mährische vnd Schlesische Huldigungs Relation, Welchermassen jetziger Königlichen Mayestät in Böhmen Friderico, die Landtshuldigung von den Fürsten vnnnd Ständen in Mähren vnd Schlesien, im Monat Februario, diß 1620 Jahrs praestirt vnd geläystet worden Mit angehängtem gründtlichen Bericht, was sich vor solcher Huldigung bey dem Königlichen Einzug zu Brynn vnd Preßlaw; auch sonsten denckwürdiges begeben vnd zugetragen, 1620.

PICCOLOMINI, Eneus Silvius, De gestis Concilii Basiliensis commentariorum libri II., 1439-1440.

- Dle všeho Skála pracoval s tímto textem. V roce 1450 upravil některé své názory a text znovu vydal v roce 1450 pod titulem *De rebus Basileae gestis stante vel dissoluto concilio*.

PICCOLOMINI, Eneus Silvius, Historica Bohemica, 1457-1458.

PÍSAŘ, Bartoš, Chronica de seditione et tumultu pragensi 1524 – Kronika o pozdvižení jedněch proti druhým v obci pražské, 1530-1534.

PLATINA, Barolomeo, Vita Sixti IV.

Proposition, Welche der Röm. Käys. Mäyestät Gesandter/ [et]c. den Correspondirenden/ [et]c. den 24 Novemb. (4 Decemb.) Anno 1619. In Nürnberg/ Mündlich unnd Schriftlich vorgetragen: Dann auch die Resolution, So die Unirten Correspondirenden Evangelische König/ Chur: Fürsten und Stände/ [et]c. auff obbemeldte Proposition, dem Käys. Gesandten den 28 Novemb. (8 Decemb.) gleichfalls Mündlich unnd Schriftlich eingehendiget, 1619.

- Kaiserliche Proposition v. der Unieten Resolution

Propozice císařská Slezanům učiněná

RABUS, Ludwig, Historien der Heyligen Außerwölten Gottes-Zeügen, Bekennern und Martyrern, so in Angehender ersten Kirchen, Altes und Neüwes Testaments, zuo jeder zeyt gewesen seind: Auß H. Göttlicher, vnd der Alten Lehrer

Glaubwürdigen Schrifften, Zuo gemeyner Auffbauung vnnnd Besserung der Angefochtenen Kirchen Teütscher Nation, warhafftig beschryben

Rechtliches Bedencken/ Ob bey gegenwertigen Kriegsempörungen der Röm. Käyserl. Majestät/ unserm aller gnädigsten Hrren [!]/ oder der ChurPfaltz die LehenDienst zu leisten seyen: Ahn Einen Vornehmen Reichsgraffen abgangen/ Anno M.DC.XX., 1620.

Relatio nuperi itineris proscribtorum Jesuitarum ex regnis Bohemiae et Ungariae missa ex Helicone juxta Parnassum, 1619.

- Skála název spisu přeložil jako „Relace o putování jezuitů z království českého a uherského, též z Moravy a Slezska vypověděných“

Resoluce císařská na dobré zdání stavů hořejších Rakous

Resoluce česká i německá knížat a stavů slezských na propozici císařskou

RICCI, Matteo, De Christiana expeditione apud sinas suscepta ab Societate Jesu. Ex P. Matthaei Riccii eiusdem Societatis commentariis Libri V: Ad S.D.N. Paulum V. In Quibus Sinensis Regni mores, leges, atque instituta, & novae illius Ecclesiae difficillima primordia accurate & summa fide describuntur, 1615.

RÜDINGER Esrom, De origine ubiuitatis: pii et eruditi cujusdam viri tractatio, 1597.

SACCHINI, Francesco, Historiae Societatis Jesu Part Secunda, 1620.

ze SALISBURY, Jan, Policraticus: sive de nugis curialium et vestigiis philosophorum, libri octo accedit huic editioni ejusdem metalogicus, 1159.

SARPI, Paolo, Consideratio Censurarvm S. Papae Pavli V. In Sereniss. Rempvbl. Venetam P. M. Pauli de Venetia Ordinis Servorum : cui accesserunt alia eiusdem generis, praesertim epistola magistri Pasquini civis Romani ad Gobbum de realto patritium Venetum de eodem negotio ; ... in latinam linguam cum notis..., 1610.

SARPI, Paolo, Istoria del Concilio Tridentino, 1619.

SCULTETUS, Abraham, Abrahami Sculteti Concio secularis de evangelii doctrina decimo quinto a Christo nato seculo divinitus instaurata, conservata, 1618.

SCHADAEUS, Oseas, Sleidani Continuati Das ist, Dritter Theil der Historische[n] Continuation Johannis Sleidani, darinnen eine Ordentliche Beschreibung vnd Verzeichnuß allerley Händel, so sich in Glaubens vnd anderen Weltlichen Sachen vnder der Regierung, Weyland deß Allerdurchleuchtigsten vnd Großmächtigsten

Keyser Rudolphi deß II. hochseligster gedächtnuß, So wol in- als ausserhalb deß Heiligen Römischen Reichs Teutscher Nation, vom Jahr Jesu Christi 1576. biß auff das Jahr 1612. verlauffen vnd zugetragen haben: Wie dieselbige auß vielen trafflichen vnd bewährten Historicis vnd in öffentlichem Truck außgangenen Schrifften vnd Geschichten ohnlangest zusammen getragen worden. Pars Tertia, 1625.

Schlesische Gravamina in puncto religionis, summarischer weiß extrahirt und zusammen gefasset, 1619.

SCHNEPFF, Erhard, Confessio Erhardi Schnepffii, De Eucharistia: hanc ob causam, hoc potissimum tempore edita quod certamina vetera de Coena Dominica, novis Libellis classicum canentibus recrudescere incipiunt, 1556. (zřejmě se jednalo o toto dílo, Skála jej měl označeno jako Confession sua a děl nesoucích slovo Confession měl Schnepff více)

SCHOPPE, Caspar, Classiucum belli sacri, das ist, Von eines Christlichen Kayser Ambt gegen diejeniger Chur: und Fürsten, so sich von der Römisch: Catholischen Kirch abgesondert : Und was vor Rittel und Weg zu gebrauchen, damit die Kezer ausgetilgt, und gedachter Kirchen Fried und Ruhe geschafft werden möge, 1619

SCHOPPE, Caspar, Consillium Regium in quo A duodecim Regibus et Imperatoribus Catholico Hispaniarum Regi demonstratur, quibus modis omnia bella feliciter profligare possit. Accessit Stemma Augustae Domus Austriae..., 1619.

SCHOPPE, Caspar, Vita Gaspari Schoppi, 1611.

Siebenzig wichtige Motiven; Warumben die Kön. Mayest. in Polen, Senatores, und der Adel derselben Cron, wider Ungarn, Böhem, und die confoederirte Länder, dieser zeit mit feindlichem Überzug, oder sonsten in andere weg zu entgegen nichts handeln, noch dem angenommenen Defensionwerck sich widersetzen sollen; II. Beständige Abläynung der Ursachen, welcher willen die Kön. Mayest. in Franckreich wider Ungarn, Böhem, und die vereinigte Länder, Hülff zu läysten ersucht worden; Beydes auß Polnischer und respective Frantzösischer Sprachen inn das Teutsche newlich übersetzt. III. Gravamina Religionis der löblichen Evangelischen Stände in Steyer, Kärndten, unnd Crain, [et]c. Darauß die über grosse Gewissens Bedrangnussen männiglich zuvernemen hat, 1620.

SLEIDANUS, Johannes, *Commentariorum de statu religionis et reipublicae*, Carolo V. Caesare, libri XXVI, 1555.

Sněm český in Julio 1619 držaný

STELLA, Johannes, Vitae ducentorum et triginta summorum pontificum: beato Petro Apostolo vsque ad Julium secundum modernum pontificem, 1507.

STRÁNSKÝ ZE ZÁP, Pavel, Respublica Bojema, 1634

ze STRIDONU, Heironymus (sv. Jeroným), Epistola ad Marcellam, 1490.

SUGER, Vita Ludovici Grossi Regis, 1138.

SZEGEDI KIS, István, Speculum pontificum Romanorum : in quo imperium, decreta, vita, prodigia, interitus, elogia, accuratè proponuntur. Cum iucundis de traditionibus pontificiis quaestionibus, 1592.

[TANNER, Adam], Apologia auctior Pro Societate Iesv, Ex Boemia, Et Moravia, Ab A catholicis Statibus Religionis sub utraq[ue] ibidem, Publico Decreto immeritò proscripta, Anno M.DC. XVIII. & M.DC.XIX.: Accessit Refvtatio Eorum, quae in Apologia secunda eorundem Boëmiae statuum, aduersus Societatem obijciuntur

Tento Artykul o Deffensý pro obhagowánj Náboženstwj pod Obogi, od Panůw, Rytjřstwa, Pražan, Hornjkůw, a giných wyslaných z Měst, wssech Třj Stawůw Králowstwj Českého, Tělo a Krev Pána Gežjsse Krysta pod Obogj přigjmagicých, a k Konffessy České, gakož někdy Slawné a swaté paměti Cýsaři Maxymilianowi, při Sněmu Generálnjm, Léta 1575. Tak y G.M.C. gakožto Králi Českému, wjce než gednau podané, se přiznawagjých, gest při tomto Obecném Sněmu od G.M.C. gakožto Krále Českého, wssem Třem Stawům Králowstwj Českého, ke dni Pondělnjmu po Neděli Křjžowé, Léta tohoto 1609. rozepsaném, swolen, nařzen a ustanowen, y wůbec w plném Sněmu na Hradě Pražském wyhlássen, w Pátek po S. Janu Křiteli téhož Léta: Kterýžto z poručenj gich wssech Třj Stawůw pod Obogj, gest wytisstěn, 1609.

Tito Artykulowé na Sněmu Obecném, kterýž držán byl na Hradě Pražském, Léta Páně Tisýcýho, Ssestistého Osmého, w Pondělj po Neděli Exaudi, A zawřjn téhož Léta w Pátek po památce swatého Jana Křitele, Při přjtomnosti Neygasněgssjho Knjžete a Pána, Pana Rudolffa II. Ržjmského Cýsaře, Vherského a Českého [et]c. Krále [et]c. Odewssech Třj Stawůw Králowstwj Českého swoleni a zawřjni gsau, 1608.

TOLOSAN, Gregor, Syntag. Iuris universi

Treuhertziger, Wolgemeynter Discurs, Ob bey denen auß der Böhemischen Unruhe entstandenen extremiteten, keine Mittel zu finden, dem beschwerlichen Unwesen zu helffen und raht zu schaffen, 1620

TRITHEMIUS, Johannes, De scriptoribus ecclesiasticis, 1494.

TRITHEMIUS, Johannes, Chronicon Hirsaugiense, 1495–1503.

TRIVET, Nicholas, Annales sex regum Angliae qui a comitibus Andegavensibus originem traxerunt

URSPERGENSIS, Burchardus, Chronicon Abbatis Urspergensis: a Nino Rege Assyriorum Magno, usque Fridericum II. Romanorum Imperatorem.

- Skála jej referuje v několika obměnách: Urspnus in Chron. Epist. Hist. Eccl. Cen. / Ab. Ursperus in Chron / Ursperus Abbas in Chron

VAN HOYE, André, Oratio de novae apud Europaeos monarchiae, pro tempore, et ad infringendam Turcicae dominationis impotentiam, et ad stabiliendum Christianae statum, utilitate, 1609.

VAN METTEREN, Emanuel, *Comentarien ofte Memorien van-den Nederlantschen staet, handel, oorloghen ende gheschiedenissen van onsen tyden, etc. Mede vervattende eenige haerder ghebueren handelinghen.* 1608

VERGERIO, Peitro Paolo, Catalogus Haereticorum, 1556.

VERGIL, Polydor, Anglica historiae

VIGNIER, Nicolas, De Venetorum Excommunicatione Adversus Caesarem Baronum E. R. Cardinalem, Dissertatio: In qua, vera Excommunicationis ratio, tum ex Sacra Scriptura, tum ex antiquis Ecclesiae Christianae monumentis, breviter & dilucidè demonstratur, 1607.

VOLATERANUS, Raphael (Raffaello Maffei), Commentariorum rerum urbanarum, 1506.

- Konkrétně druhá část *Anthropologia*

Von Braunschweig, Heinrich Julius, Warhafftiger und Gründlicher Bericht. Wie das der hoch. würdiger durchleuchtiger unnd hochgeborner fürst unnd Herr Herr Henrich Julius postulierter unnd Erivehlter Bischoff zu Halberstadt, Hertzog zu Braunschweig und Lüneburg, nach seinem vier Wochen todlichen Bettlager, den 20. Julii ein Viertel Sturd vor neun Uhr abzeites Christlich und sanfmütig im Herrn entschlaffen. Unnd darnach folgendes Tags batsamiert, da sich dann etliche suspecte dinge im Körper gefunden, also dass eine KräuterFraw, nebenst seinen beiden Kammerdienern gefänglich eingezogen und verarrestiert worden, 1613.

VON HÖENEGG, Matthias Höe, Fasciculus ex Bohemia, 1619.

de WANGEN, Petrus, Physiognomia Jesuitica variis Opusculis, Discursibus, Characteribus, Epigrammatibus, 1610.

Warhafftiger vnd Gründtlicher Bericht. Wie das der hoch. würdiger Durchleuchtiger vnnd Hochgeborner fürst vnd Herr/Herr Henrich Julius Postulirter vnd Erwehlter Bischofft zu Halberstadt/Hertzog zu Braunschweig vnd Lüneburg/nach seinem 4. Wochen Todtlichen Bettlager/den 20. Julii ein Viertheil stund vor 9. Vhr abzeites Christlich vn_[d] Sanfftmütig im Herrn entschlaffen. Vnd darnach folgendes Tags Balsamirt/da sich dan ettzliche suspecte dinge im Cörper befunden/also das eine Kräuter fraw nebenst seinen Beyden Kammer dienern Gefenncklich eingezogen vnd verarrrestiret [!] worden. Nebenst angehengte berichten König: May: in Engelandt/Dennemarcken/Graff Moritz vnd Generall Staten/des vorhögten Zoiles betreffen/etc., 1613

WESTMONASTER, Matthaes, Flores historiarum per Matthaem Westmonasteriensem collecti : praecipue de rebus Britannicis ; ab exordio mundi usque ad annum Domini. MCCCVII ; chronicon ex chronicis, ab initio mundi usque ad annum Domini. MCXVIII. deductum : auctore Florentio Wigorniensi monacho ; cui accessit continuatio usque ad annum Christi MCMLI. per quendam eiusdem coenobii eruditum. Subiectus in Calce operis index rerum satis locuples, 1601.

- Dilo několika autorů, například Matěj Pařížský, Robert de Reading, Claude de Marne a další.

WINTERMONAT, Gregor, Continuatio V. Der Zehenjährigen Historischen Relation: Das ist: Warhafftige Beschreibung aller gedenckwürdigsten Historien/ Handlungen vnd Geschichten/ so seythero des nechstverschienenen Leipzigen OsterMarckt des 1620. biß auff jetzigen MichaelisMarck dieses 1620. Jahres/ hin vnrd wieder in der Welt/ sonderlich aber im heiligen Römischen Reich. Vnd in dem Königreich Böhmen/ bey newlich entstandenen Kriegswesen/ Wie auch/ mit eroberung der Stadt Budissin sich begeben vnd zugetragen, 1620

de WEERDT, Jodocus, Concordiae Belgicae Panegyricus Parnassicus, 1609.

WOLF, Ambrosius (HERDESIANUS, Christoph), Historia Von der Augspurgischen Confession: Wie und in welchem verstandt sie vorlängst von dero genossen unnd verwandten im Artickel des Heiligen Abendmals, nach der Wittenbergischen Concordiformul, Anno 36. ist angenommen : Auch wie sie seidhero sonst etlich mal in offentlichen Religionshandlungen ist gemehrt und erklärt worden. Item Acta Concordiae Zwischen Herren Luthero unnd den Evangelischen Stätten in Schweitz im Jar 38 uber der Wittenbergischen Condordiformul auffgerichtet, 1581

Wohgegründete Antwort und Wiederlegung Zweger Jesuwitischen Frages, I. Ob der Böhm. Krieg vor ein Religion oder Region Krieg zu achten sei? II. Ob die Böhmen alle Gütlich Composition Verschworen haben, 1620.

- Skálou přeloženo jako „Dvě jezuitské otázky“

WURSTEISEN, Christian, Bassler Chronick, darin alles, was sich in Oberen Teutschē Landen, nicht nur in der Statt und Bistumbe Basel, von ihrem Ursprung her, nach Ordnung der Zeiten in Kirch und Welt händlen, biss in das gegenwärtige MDLXXX. Jar, gedenckwürdigs zugetragen: sonder auch der Eydtgnoschafft, Burgund, Elsass und Breissgow als beyligender Landtschafftten mit eigemischte Historische sachen, warhafftig beschrieben: sampt vieler Herrschafftten und Geschlechtern Wapen und Stambäumen, etc. Neuwlich auss unzalbarlicher menge Scribenten, Briefen, Büchern, Schrifftten und Verlechnussen, mit fleisz und mühselliger Arbeit, weit her zusammen gerragen. Durch Christian Wurstisen, freyer Mathematischer Rünster Lehrer bey der löblichen Hohen Schul zu Basel, 1580.

ZABARELLA, Francesco, De Schismate, 1515.

ZESCHLIN, Johann, Confessio fidei et peccatorum catholico-Romana, 1617.

ZOSIMUS, Historia Nova.

Zwen Discurs. Der Erste Was die löbliche Stände deß Ertzhertzogthumbs Oesterreich ob der Ens, sonderlich die drey Evangelische Politische Ständ bey jetzigem gefährlichem Zustand fürnemblich zubedencken, und ob sie in die Begehren so von Hof aus an sie gesucht worden, willigen, oder sich davon entschuldigen wöllen. Der Andere über des Chursächsischen Abgesandten den Böhmischen Herrn Directorn gethanen Vor- und Anbringen in puncto suspensionis der Waffen und würcklichen interposition, so in der Statt Eger den 20. (30.) Jenner gehalten, und von Chursachsen, als eim Directorn derselben, aufgeschrieben werden will, 1619.

- Skála samostatně odkazoval také jen na druhý z diskurzů – „Discurs über des ChurSächsl. Abgesandten den Direktoren gethanen Anbringen in puncto Suspensionis armos“

Příloha 5 - Přehled neidentifikovaných Skálových pramenů

Tan. Hist. Eccl

Panch in Silvest. Lib. 4 de Ep. Et Thes. In Cod. Theodos.

Greg. Cetren.

Op tat Molavitan contra Parmen

Aug. Ep.

Agatho in Ep. Ad Const. Acti 6 Synodi

Monticely de patrae potest

Constantini Donationem com. Comment.

Epist. Liber. Ad Orient ap Hiler in Frag.

Hispon. In Catali in Fortunatum

Lib. Pontifical.

Ido contra Iovinam

Concil Contant Can.

Concil Cath.

Innocent Ep. 2 ad Vut. Ratomach

Concil Nike

Fascicul temp. An. 1000

Anton Archieps.

Platin in Sylv II.

Tracto de donat Constant et Otton

Baccutropius in pro...

Script. Cat. Ant. August.

Apologia Clari Leoticens

Malmels. 1. 3. de jest. Reg. Anglor

Lamb. S. de reb. Germ. Schon. 1. 9. de Refn. Ital. Autor. Vit. Henr.

Tractatus de Illmtate Eccl. con. Servanta

Hist. Sax. In littnis Hene ad Hildebr.

Apologia Henrici ap Freder.

Fragmentum Monaster Catomens

Hersfeld Theolos in tr. de Amalini Archip. Simeon Danel men.

Valtram Ep. ad Lute. Commt.

Valtram de Iuvestit Episcopor

Krant. In Saxon
 Paschali Epist. as Archiop. Poloni.
 Acta Paschali Vitae
 Sabellie Enned.
 Concil Colon ap. quirotel.
 An. 1052 / Abbas Urspersus de Lothario
 Krantz in Saxon
 Georgus Abbas in Vita Ludov. Crassi.
 Fascikul Tempor.
 Roger de Haved. Et. Hantington in He.
 Rodolphi in Polychronic
 Romoval. Episc. Salermitan in Achon. An. 1127
 Rupert Iuitiors on Johan
 Chron. Hinhanhien ???
 Tabell Ennead
 Vincent l.
 Bernardi Vita
 Sigon de R. Ital.
 Hermann Giges in Florib. Temporum. Guiliel. Tyrius.
 Ligcerinus de gest Frit.
 Anton ex Johi Sa. Et Helinondo
 Raderic
 Bergamons in Supplem. Chron.
 Petr Iustin
 Hieron. Bard. in Victor. Sabel de rep. Venet.
 Guilhelm Neubrigesch..
 Petr Blahens / Petr Blassens
 Guido de Perpinnino / Guido Perpinionus de hare.
 Guillielm de Potio
 Lautent Nog...vel Historie de Tolorese
 Epits. Quod Prag. Univers. tempore Vencesl. Inscripta.
 Rohor. Hove den in Annali part. Posteriore
 Extra de Election
 Bernard ad Eugen

Prota de Franc. Ib. Inti... libri
 Boenaventura i Vita Franc.
 Car. Venerabilem extra de Elect. Electi potest.
 Geral. In Cont. In Spec. Eccla.
 Chron. Monttertiense
 Gotofried. Monarch. Anna
 Fr. Reinerus contra Waldens
 Vita Frido in Epistolis Petri Le.
 Continuator Belli Sacri
 Chron. Elvangen se apud Freder Rex. Germ.
 Chron. Augustan. Annal. Gottfridi Monarchi apod. Freder.
 P. de Vimes Epist. Formulae Depe..tioner apud
 Collemarus Hist. Neapolitane / Rand. Collem. Hist Neap. / Randolph Collennt
 Compiler Chronologia ap Pistor
 Joh. de Oppido Extra Celebrat C. Sami cum olim
 Caesarius in Dialogo distinoso
 Summa Consist. Forma pro consist.
 Thom. De Corfel. ap. Aeneam Sylv. In Com. De Canc. Basil.
 Hist. Florent.
 Nicol. de Biberin
 Summa Consist. Et in Clementionis
 Petr. Priem. In Chrom inscribit Biblia Peuper
 Chron. Aeditin
 Elias Rabe in Semidioli
 Guilel. de S. Aniore de Petrus Mandi / Guliel. De S. Aniore in Antilogia Basel
 Duo Commones
 Laurent Anglie.
 Thomas Canteprotentis in Apb. Mysticis
 Getafred de Fonteb in quodlibera Sorbona
 Christon. dehens in Chron. Henr. Erfort. in Chron.
 Liber. De Eglise Gallicane
 Extra de Majorit et ob. Cum Unam Sanctam Ecctam
 Freder. Rev. Germ.
 Henr. Steron in Annali.

Chron de S. Denis
 Bockel. Gall. Eccles.
 Chron. Monfort.
 Joh. Mari. Belha in Antiquit
 Chron. Martini
 Albret Argentin in Chron.
 Posse. In Apparat.
 Niccl. Clemanhas in L. de Corrupte Eccter. Státu
 Supplement Martini
 Paradin in Hist. Burgund.
 Clementina Pastoralis
 Durand in de Colcil Celebr. Lut.
 Summa Consist. A Greg. 9 ad Sixt. Consist.
 Summa Consist. C. cum. Nonrulli c. super genter.
 Collnam Sanctam et bi.
 Attit P. Bertranti in Can. Etit Gregor
 Paul Lansig in Chron C.
 Epist. Universit. Paris et Prag. Detollentp s...ismate edite
 Int. Hisp. Expurgatorius
 Prophatio edites Paris im
 Arrestam Curia An. 1400 impersem cum Nicolao de Clemongis
 Urias in Consolatione Eccl.
 Theodor An...nito in Propheti
 Concil Basil
 Concil Florent.
 Bella Nicol. in Volem Conc. Super.
 Boteri in Damonoman Iacob Spronger in malleo maleficar
 Platinani Paulo
 Genebrat Chron.
 Bulla Pauli
 Greg. Haimb. In Li. de Primata Papae Ex. Magteb. Anthologia Basil
 Dominicus Ep. Brixiens de Reform. Coruai Rom.
 Hieron. de Norma. venti
 Summa Constitutione Bella mirabele Sacrum et Bulla

Phil. Commini Vit. Car. /Vit. Caroli
 Phil Melan. In Apos. De Vitis Monast
 Antonius Pess. Iesuita in Bibliotheca
 Joseph Gruntpug. In Speculo Visionis Imp. Novib. 1508
 Remetium. Grav. Germ. Fred.
 Freder Res. Boh.
 Carol. Malin. de Monarchia Francor
 Annal Britannicae
 Laurent Fusius
 Epist Luter.
 Capito in Vita Oecolamp.
 Zwingli in Explan. Ant.
 Leo fid. Praef. In Zwingl.
 Vita Capitonis
 Capito in Epist. ad Ulric Hutten
 Summaria Legrig Anno 1545 zu Strasburg gedruckt
 Balthasar Lutius in Nat. ad Disput Taboritar
 Vita Galeani et Bonifacii
 Epist. ad Spalatin
 Acta Disput
 Autograph Leon. Pap.
 Arnoltus Hentheltius in Chron. Dan.
 Epist. Zwingl et Oecolamp.
 Acta Wormatentia
 Arnol. Me... heg Hist. Anab.
 Chyt. Dres...rus Hamelman
 Prof. Langi in Cat...hi Lutheri
 Germ. Hist. ab ipso conscripta
 Capsar Wager Theol. Figur
 Carolost. lib. Germ. De Encrabili Eucharist
 Philip Eborba. ad Hetion. Epist.
 Herbrant in Vit. Beratii
 Chronic Bremens
 Chron Thuring.

Chron. Schuti.
 Acta Comit. Norib. Germ. Edita cum p.
 Chron. Hennenbergii
 Achilles Ga..sarr Henninges
 Acta Jacobi Straus et Lapituli in An. Accles.
 Acta Chytr. Bucholer
 Vita Pellicani
 Apologia Germanicari
 Martyrol. Germ. – možná Radus?
 Harius Ponta. in Vit. Pontifici
 Germ. de bellati Francisci
 Bohemice Pia lib. 12
 Acta německy vytištěná léta 1524
 Chron Hemelechari
 Acta Martyrum
 Acta Disp. Germ. edita
 Histor. Reform. San. Gal. Germ. / Historia Reformat. San. Gallens / Historia
 Reformat S. Gallensis
 Instan. religioni
 Lutherus contra proph.
 Eras. lib. 19. Epist p. 604
 Zwingl. Epist. ad Petrum Cynorarum
 Hist. Anabapt.
 Ex narrat. Germ. Arabo q reposit in reliqu Biblioth. Frid. Widebrani
 Erat. in Purpos Magut
 D. Sigefr. Sarcyprah. In Conc. Funebr.
 Chron. Norimb.
 Pappis in Agentia Eccles. Argent.
 Historia Gallica
 Annal rex. Anglicar
 P. Jovis Histor.
 Acta publica
 Liber. Germ. contra Fabri pote..astionis no.
 Flac. lib. Germ. de pec. Orig. le Laz

Apologia ministr. Eccles. Argent.
 Psah. ad Joh. Ruelinn Consil. Mansf.
 Chron. Silesia Germ.
 Ortinatio Boni /Borussium
 Paul. Fer. Hist.
 Strum. Princeps.
 Vita Miconii
 Chron. Schefferi
 Apprentiu. Germ. anna Siles curvi
 Epist ad Philip ad Camer.
 Chronol. Germ. Crant. Heincii
 Epistolar. Belgicar Cont.
 In praef. Sophon.
 In coloquio Marpurg
 Hist. Eccles. Gallica / Hist. Eccl. reform. Gal.
 Vita Munst. Oecol.
 Hist. Reform. Saragal.
 Vita Bulling.
 Annal. Evang. Renov. A.S.
 Acta Comition. Sleid.
 Seb. Franc. Chron. Pan.
 Presser Milleus
 Embonors solita exposito reformationis Germanicae a ditu
 Praef. I nlib. Vives de Cura pauperi
 Antiquitates Brittaniam
 D. Frider. Honleter in Volante Bel. Germ.
 Apologia Argentine ...ortination
 Larater Hospinianus
 Comit. Witgenstein
 Gemeine entschuldigung eines erbarn staths des stadt Ulm
 Concio Iubilae a D. Conradi Theodorici
 Vita Musculi
 Annal. Eccles. Oppidi S. Galli
 Hospinianus Tyt. 3

Ex autographo Epitae
Oper. Germ. Schrebel
Center. Epist. ad Soebel scriptar. Epist. 48
Akta jednoty bratrské psaná
Mertyral
Benetiot. Turseting
Bidenbachius in Hist. Reform. Wittenberg
Camerar in Vita Philip.
Fr. Camerar de bello Schmalkald ap Freder To. 3 rer. Germ.
Joach. Camer. Adversaria apod. Freder
Autor Vita Mauret Graec et Latine ap Freder. /Vita Mauric ap Freder.
Autor Discurs a... státu Politic
Iotocy Symer in Itiner Galliae
Nuteron Hist. Belg.
Commentator Gal.
Georg. Draud in Sche..ta regia
Hist. Conc. Trid. Germ.
Kron. Fer.
Vita Catharina Meticea
Vita J. Calv.
Oraculum Dodopaeum Franco
Eizingeri Leo Belga / Leo. Bel. Eizingeri
Vita Meticea
Bezae Epigram
Suscribatam pro Princip
Sněmovné snešení téhož léta 93 vytištěné
Paucillus rer. Memorab.
Apologie stavů K.C. na Allejatích
Allegata Apologie stavů KČ
Phil. Cluwi. Geogr.
Epta pro Libert. Venet. hic Vignite de Ven. Excom.
Pan. Baron. ad Renup. Ven. Ap
Epta ad Pontif Aldi. Equ. Ven.
Euseb. I. in Vit. Constant Aug.

Supplem. Chron.
 Martyrol. Lat. et Boh.
 Historia narratie de reb. In Boh. In neg. Relig. Gestis q tot
 Sněm obecný český léta 1610
 Ejusd. Hist. de prадitoria regis Henrici IV caete p totum
 Ducae Pyrami des Gallicae S. Jesuitas / Duae Pyramides Gallicae in gram
 Monarchoc. Ignati. extracta
 Commone..cidio et Posti...es Regionus Cognitus er arrestu Curiae
 Athanas lib. Detictus. Et ...upestant parabol. S. Scriptuae
 Basil in Asciticis Regula
 Autor Oration Funebricum in Morte Pontif Impp Regnum
 Tract. Gal. et Latinus Fraus Iesuitica Tholosea detecta 1611
 Declar. Magna Britan. Reg. suprare D. Vorstii
 Ejusd. Vorstii Eugesis Apologetica Tractatus
 Oratio Apologetica habit a Haga ad Conv. Vortio et reliqua Scripta pro et contra
 haec in ca...vulgata
 Laudo Funebr. Rud. I.... A. Mi.....
 Progenici Augusta Impp. Ferd. et Max. I. Iesen.
 Decret Ordin. Hol. et Vestf. Pro Pace Eccta
 Supplicaad Imp. Regus et Principes contra Paulum V Papam
 Luitco Thomsanus in Distudiatone de Cais. nuper m..ter Bohemiae. / Deductio
 Bohemicae
 Acta Synodi Postracene
 Legationis Ungaricae a Joh. Sehtenio obitate renuntiatio
 Dissentus de Caus nuper mater Bel. Thomsoni
 Diaria MS ...epurator Reip. Slanens. ad Noc...ntu Ordin R.B. Evangelico.
 Bericht Herschafft Ben. Hertzog Longeville
 Zdání stavů
 Ein trewhartigen Rathe an Ihr. K. M. auss was Ursachen der Auffstandten Böhmen
 nich peronna, sondern durch gütige wege zu sillen?
 Kardinála Klezla Přechinění
 Klag. Heneri Card. Clössels
 David Kuklae / Kukla
 Cardinalis Klezl Ga... Lind

De Ewang. Unietenschaft v. Ständen der heil. Reiche, etlicher Sendt schriben aus
 Rotenbargk ander Tauberni
 Apologie česká větší
 Copis des Schwibens. Sampt der Mehrischen darauf Antwort
 Copis Kaiserl. Dekretes an die Ewang. unterösterreich Stände v. der selbigen
 Antwort darauf
 N. Österreichischen Ständen Erklärung v. Kais. Resolution
 Bericht auf die Böhmische Schreiben An Churf. Mayatz.
 Wichl. u. Krönungs Handlung
 Böhem. Deduction et Beilagen
 Motivem vorim b. Ferdinandus zu verwerger: Frideric aber zum König in Böh.
 Erwehlet werden möchte
 Psaní stavův tištěné k osobám podezřelým
 Kurzer Bericht auf die drei Böhem. Schwiben
 Beilagen zu der Deductionschrift
 Siebene Interschiedliche Österrische Questiones
 Tractatus de tranqurue et Corona aliquot Impp
 Kázání d. Skulteta
 Tr. Trinum intituliert Ponderosa
 Acta Bohemica
 Böhmischer Krönungshandlung
 Continuatio 12
 Therung Bohemiae Venceslai Clementis Latinsky a česky
 Procesus in Coronado Rege. Boh. Fridericae
 Elegidia et Poematia Epistiotica
 Odpověď neb Resoluci Unge na prop. císa.
 Kázání Abrahama Skulteta d. theologie do češtiny přeložené a vytištěné
 Extrakt aus der selbigen Büchlein
 Ein gründliches Boden. was von den blutdürftigen Buch Scioppi, classico zuhalten
 Munstens Hypabolien. Sen Vita Scioppi
 Satiricon de Vita Scioppi Taneri Hebii
 Stemma Augustae tomus Austerico
 Theologische u. Politische Ursachen
 Faetus Ungaro-Bohemicum

Clweerius Histor. Toti. Mundi Epit.
 Concio Sucharistica in receptione Frid. I. Boh. Regis pro Marchione Moravice M.
 Venceslai obyicii Ecctae Iaromerz. in Moravia Pastoris
 Quarrta Hungarice et eine dem Defensio
 Schlesischen Haldigung u. Fürstentages Sachless
 Copien etlicher denkwürdiger Schriften als Resolution so auf der Unieter Stande
 anbringen zu Mänchen Vanden Catholischen ligirten Standen et erfolget
 Frawhertzige v. Wohlmeniende Erinnerung an die Adelische Reichsbefrugte
 Ritterschaft in Fracken, Schwaben u. am hein
 Discurs über dero Frag. Ob den beiden contentu Buquoi u. Dampiero, die
 verwahrung der Stadt Wien ohne bedoneben zu vertrauen sei, oder nicht?
 Trawhertzige Warning andes Heil. Röm. Reichs Adeler u. Teutscher nation
 Liebhabende Patriot.
 Bapst mit dem degen das Wolmeinender Bericht was das Baptische Kayserthum,
 ein zeitlang hero meditirt decretirt, zueffectniren sich bearbeitet
 Volater. 3 Gregr, Polyd. Virg.
 Freuhertziger Wohlmeinender disscurs ob beidene, aus der Böhemischen Unruhe
 entstandenen Extremireten, keine mittel zufinden, dem beschwerlichen Unwesen
 zuhelffen u. Rath zuhafen?
 Information Latina ejusd. Cancel.
 Miscelanea D. Kuklae
 Odpověď na poslední obranu a výmluvu zástupců Ferdinandových
 Tištěné snešení obcí prař. Léta 1620
 Copien etliche hohe potentaten Schwiben wegen des Könige Böhmen
 Einerung u. Verwahrminges Schrift Margraffen zu Jägerndorf et an die Stände u.
 Zuwohner der ChurSachsen
 Wier brantwortliche Schrieben des Churf zu Sachsen
 Kalendář Historický Luk. Karl.
 I. Clabers Epist. Hist. univers.
 Oro de Vitoria Prag. P.
 Adolph Schulkenis Ord. Eucharistica de Vict. Prag. Colon. Habita 1620
 Concio P. Sabini ap Lundorpi in act Publ.
 Rx Apologetica ad Canc. Anhaltina Defensorum Fabium Henrycianum
 Epist. Bavor Monarch 24. Sept. 1619 data

Kal. Hist. v Genealogii c. Karla IV a Ferd I
Deductio cay. Ferd. rei rationis Boh.
Zpráva česká psaná rychtářů měst těch
Zprávy o staroměstské popravě
Joh. Georgius Herduartus in Ep. Dedicatoria ad Max. Bavar. praef. A Lutovico 4
Imp. Defendo contra Bzoviam
Jd. Consider
Appendicum Cancl Hisp.
Id in auctario Bel. Boh.
Obssonationes undt Notae uber die Slegensfurgische Vota
Epicudia Campiani patenti
Schlegensfurgische Vota über ChurPfalz enzanges
Panegyricus in felicem Imp. Ferd. post partum Victor